

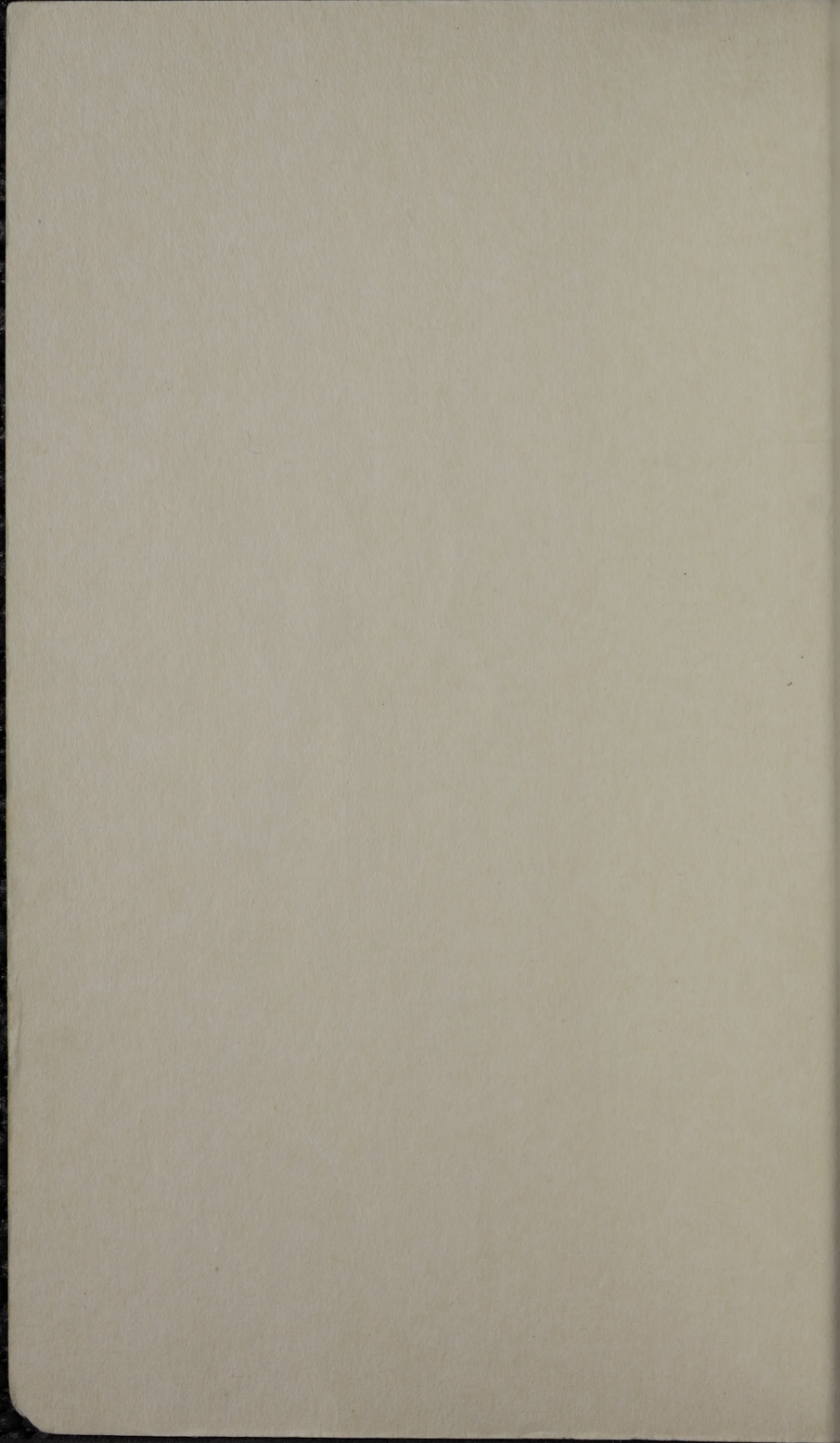
L.ŽUKOVS

IEVADS

PEDAGOGIJĀ

(PAMATKURSS)

PIEREDZE TEORIJA PRAKSE

Latvijas Nacionālā
BIBLIOTĒKA

~~94.11.175~~

taimēt 3.1/4. lapa

0304017469

Recenzenti:

Anna Kopeloviča,

LU profesore, Dr. habil. paed.

Voldemārs Zelmenis,

LAA profesors, Dr. h. c. paed.

Redaktore:

Rita Cimdiņa

Dizains & izstrāde:

Edijs Blūzmanis

© RaKa

© Leonards Žukovs

ISBN 9984-558-69-X

SATURS

Ievads.....	5
Pedagoģijas vispārīgie pamati	7
Pedagoģijas pētniecības metodes	14
Pedagoģijā izmantojamo pētniecības metožu sistēma ..	15
Personība un tās attīstības faktori	20
Personības struktūra	20
Vecuma īpatnību ievērošana pedagoģiskajā procesā ...	26
Skolēna personības iepazīšana	30
Skolēnu iepazīšanas ieteicamā programma	31
Prasības mūsdienu skolotājam.....	33
Ieteicamie temati studentu patstāvīgām studijām	
vispārīgajā pedagoģijā	34
Literatūra pedagoģijas kursa nodaļas	
"Vispārīgā pedagoģija" studēšanai	36
Vispārīgā didaktika	38
Izglītības saturs	43
Mācību process un tā likumsakarības	46
Mācību procesa iekšējais mehānisms	54
Mācību principi	63
Mācību metodes	72
Mācību līdzekļi	86
Mācību darba organizācijas formas	88
Prasības mūsdienu mācību stundai un tās analīze	98
Citas mācību organizācijas formas	102
Skolēnu mācību darba rezultātu kontrole,	
novērtējums un uzskaitē	106
Ieteicamie temati studentu patstāvīgajām studijām	
vispārīgajā didaktikā (referātiem,	
bakalaura darbiem u.c.)	110
Literatūra didaktikas kursa apgūvei	110
Audzināšanas teorija	112
Audzināšanas principi	120
Audzināšanas metodes, to klasifikācija	131
Pedagoģisko prasību sistēma	136

CONTENTS

Introduction	1
Chapter I. The History of the Subject	15
Chapter II. The Principles of the Subject	35
Chapter III. The Practice of the Subject	55
Chapter IV. The Theory of the Subject	75
Chapter V. The Application of the Subject	95
Chapter VI. The Conclusion of the Subject	115
Index	135

SATURS

Ārpusklases un ārpuskolas darbs kā skolēnu socializācijas faktors	138
Skolēnu sabiedriskās organizācijas	140
Audzināšanas uzdevumi	146
Tikumiskā audzināšana	148
Fiziskā audzināšana	153
Estētiskā audzināšana	156
Ekoloģiskā audzināšana	161
Darbaudzināšana	163
Iedzimtības, vides, audzināšanas un pašaudzināšanas kopsakars	169
Sociālā audzināšana	173
Nacionālās pašapziņas audzināšana	176
Saskarsmes jautājumi skolā	179
Ieteicamie temati studentu patstāvīgām studijām audzināšanas teorijā	183
Literatūra audzināšanas teorijas apguvei	184
Skolotāja personība un funkcijas	185
Ieteicamie temati patstāvīgām studijām	189
Ieteicamā literatūra patstāvīgām studijām	190
Skolvadības pamati	191
Skolas sadarbība ar vecākiem un sabiedrību	203
Ieteicamie temati patstāvīgām studijām	208
Ieteicamā literatūra skolvadības pamatos	208
Ieskats pedagoģiskās domas attīstības vēsturē	210
Pedagoģiskās domas attīstība ārzemēs vēsturiskajā aspektā	210
Pedagoģiskās domas attīstība Latvijā	215
Tautas izglītības sistēma Latvijā 20.-30.gados	224
Tautas izglītības Latvijā okupācijas periodā	228
Tautas izglītības sistēma atjaunotajā Latvijas Republikā	230
Literatūra pedagoģijas kursa nodaļas "Ieskats pedagoģiskās domas attīstības vēsturē" apguvei	232

IEVADS

Lai cilvēce attīstītos, nepieciešams, lai jaunā paaudze apgūtu vecākās paaudzes zinātniskās atziņas, darba pieredzi, tikumiskos ideālus, labākās tradīcijas. Šajā sakarā katra tauta savu nākotni saista ar bērnu izglītošanu un audzināšanu.

ANO Ģenerālās Asamblejas 1989.gadā pieņemtajā Bērnu tiesību Konvencijā atzīmēts, ka bērnam jāattīstās kā personībai vecāku un visas sabiedrības vidē "laimes, mīlestības un sapratnes gaisotnē".

Bērnu izglītošana jāvirza uz to, lai maksimāli attīstītos bērna personība, talanti, garīgās un fiziskās spējas, vairotos cieņa pret vecākiem, cilvēku tiesībām un pamatbrīvībām, pret tās valsts nacionālajām vērtībām, kurā bērns dzīvo, un arī pret citu tautu kultūras vērtībām. Bērns jā sagatavo atbildīgai dzīvei sabiedrībā, kur valda saprašanās, miers, iecietība, dzimumu vienlīdzība, draudzība starp tautām, etniskajām, nacionālajām un reliģiskajām grupām un vietējās izcelsmes personām. Bērnā jāieaudzina cieņa pret dabu un vidi. Lūk, daži svarīgākie Bērnu tiesību Konvencijas izvirzītie uzdevumi jaunās paaudzes izglītošanā un audzināšanā.

Audzīnot vienmēr jāatceras, ka katrs cilvēks ir savas nācijas pārstāvis un reizē arī cilvēces pārstāvis. Vispārcilvēcisko un nacionālo vērtību saskaņa cilvēkā ir svarīgs priekšnosacījums cilvēces humāno ideālu (katra cilvēka personības brīva attīstība, savstarpēja cieņa, vērtību saglabāšana u.c.) sasniegšanai.

Latvijas Republikas Izglītības likums un arī Latvijas Republikas Izglītības koncepcija ievirza mūsu izglītības sistēmu iepriekš minēto mērķu realizēšanā.

Jaunā cilvēka personības veidošanā īpaša vieta ir skolotājam. Mūsdienu izglītības un audzināšanas uzdevums un saturs prasa no skolotāja teorētisku, metodisku un praktisku sagatavotību. Skolotājam nepieciešamas pamatīgas zināšanas pedagogijā, psiholoģijā, socioloģijā, savā konkrētajā mācību priekšmetā, plašs redzesloks, lai godam izpildītu savu pienākumu pret jauno paaudzi un valsti.

Neviens skolotājs nevar uzskatīt, ka viņa uzdevums ir tikai panākt, lai skolēni apgūtu mācību priekšmetu. Katram skolotājam ir jābūt arī audzinātājam.

Šī funkcija veicama gan mācību procesā, gan saskarsmē ar skolēniem dažādos darbības veidos.

Jaunās paaudzes izglītošanā un audzināšanā cilvēce uzkrājusi daudz atziņu, praktisko pieredzi. Tas viss ir izmantojams mūsdienās, balstoties uz savas nācijas un vispārcilvēciskajām vērtībām.

Lai sekmīgi risinātu mācību un audzināšanas uzdevumus, skolotājam pamatīgi jāapgūst visas augstskolas mācību plāna

iekļautās disciplīnas. Katrai no tām ir sava loma jaunā speciālista gatavībā darbam skolā.

Ar savu mācību priekšmetu skolotājam jāsekmē skolēna personības garīgo un fizisko spēku attīstība. Tas prasa no skolotāja labas zināšanas skolēnu vecumposmu un pedagoģiskajā psiholoģijā.

Jau studiju periodā topošajam skolotājam jāapgūst skolēna personības pētīšanas metodes un teorija, prasme to izmantošanai praksē.

Studiju laikā topošajam skolotājam jāveido savi pedagoģiskie uzskati, pedagoģiskā pārlicība, prasme novērot un pedagoģiski domāt kā sava mācību priekšmeta ietvaros, tā arī saskarsmē ar skolēniem ārpusklases un ārpusskolas nodarbībās.

Pedagoģijas teorijas radoša apguve (tas ietver arī pedagoģisko praksi skolā) nenoliedzami palīdzēs topošajam skolotājam iespējami pilnīgāk sagatavoties skolotāja cildenajai profesijai.

Augstskolā vajadzīga abpusēja docētāju un studentu ieinteresētība latviešu nācijas izglītības un kultūras druvas kopšanā, atbildības izjūta savas nācijas priekšā.

Skolotājam ir jābūt iekšēji brīvam un atklātam pret visu jauno pedagoģijas zinātnē un skolu praksē.

Pedagoģijas kursa apguves svarīgākie uzdevumi:

- sekmēt studentu pedagoģisko virzību;
- rosināt studentus patstāvīgi iedziļināties pedagoģiskajā procesā, studēt uzkrāto teorētisko un praktisko pieredzi jaunās paaudzes izglītošanā;
- iepazīstināt studentus ar tautas izglītības, jaunās paaudzes audzināšanas zinātniskajiem pamatiem;
- sniegt pārskatu par pedagoģiskās domas un skolas prakses attīstību vēsturiskajā aspektā;
- sekmēt studentu izpratnes veidošanos par skolēnu vecuma un individuālām īpatnībām, personības attīstību noteicošiem faktoriem;
- pētīt personības veidošanās pedagoģisko procesu;
- sekmēt didaktikas un audzināšanas principu saturu un nozīmīguma izpratni mācību procesā;
- sekmēt socializācijas teorētisko atziņu radošu apguvi un izmantošanu pedagoģiskajā darbībā;
- iepazīstināt studentus ar skolvadības pamatiem.

Mācību grāmatas izveidē izmantotas 20. - 30. gadu latviešu pedagogu (A.Dauge, K.Dēķens, E.Pētersons, J.Students u.c.) publikācijas, mūsdienu pedagoģijas zinātnieku (J.Anspaks, A.Builis, A.Kopeloviča, I.Plotnieks, V.Zelmenis u.c.) darbi, kā arī vairāku ārzemju pedagogu (H.Blankerts, E.Vestergārds, I.Lerners, K.Ušinskis u.c.) izteiktās atziņas par mācību un audzināšanas problēmām.

PEDAGOĢIJAS VISPĀRĪGIE PAMATI

Pedagoģijas priekšmets

Pedagoģija ir zinātne par audzināšanu, par jaunās paaudzes sagatavošanu dzīvei. Lai sabiedrība varētu attīstīties, nepieciešams, lai

jaunā paaudze vispārīgā veidā apgūtu vecāko paaudžu uzkrātās zināšanas, pieredzi, uzvedības normas, tikumiskos un estētiskos ideālus. Bet ar to vēl nepietiek. Vajadzīgs, lai mācību un audzināšanas procesā risinātos jaunā cilvēka personības mērķtiecīga attīstība. Jaunajai paaudzei taču ir jābūt gatavai risināt tās problēmas un ar tām saistītos uzdevumus, kas iepriekšējai paaudzei vai nu nebija pa spēkam, vai vispār nebija aktuālas.

Jaunās paaudzes gatavība mērķtiecīgi turpināt vecākās paaudzes darbu neveidojas pati no sevis, tā veidojas mācību un audzināšanas procesā.

Vecākās paaudzes uzdevums ir sekmēt jaunajā paaudzē prasmju veidošanos radoši apgūt sociālai darbībai nepieciešamās zināšanas un prasmes tās izmantot jaunos dzīves un darba apstākļos.

Audzināšana ir process, kurā iepriekšējās paaudzes, nododot sabiedriski vēsturisko pieredzi jaunajai paaudzei, sagatavo to iepriekšējo paaudžu sabiedriskās darbības turpināšanai.

Ar pieredzi saprotam apgūtās zināšanas par dabu, sabiedrību, darbu; prasmes un iemaņas, kas nepieciešamas cilvēka mērķtiecīgai darbībai; uzskatus, pārlicību, estētisko gaumi, kas rezultātā veido personības dzīves pozīciju.

Personība – cilvēks kā sabiedrisko attiecību un apzinīgas darbības subjekts, neatkārtojama saprātīga būtne, kas apveltīta ar valodu, emocionālām un gribas īpašībām, spējām apzināties sevi un savu sociālo lomu sabiedrībā.

Personības struktūru veido cilvēka vajadzības, intereses, zināšanas, prasmes, pasaules uzskats, spējas, temperaments un raksturs. Personība nav dota no dzimšanas. Tā veidojas sava laikmeta sabiedrisko attiecību sistēmā. Šajā sakarā varam runāt gan par pieredzes apguvi, gan par personības attīstības mērķtiecīgu vadību – audzināšanu.

Audzināšanas mērķi, saturs, metodes un formas lielā mērā nosaka ražošanas veids un sabiedriskās attiecības konkrētajā vēstures posmā. Tajā pat laikā audzināšana nenoliedzami ietekmē sabiedrības materiālās labklājības un garīgo attīstību.

Audzināšana kā socializācijas līdzeklis ir mērķtiecīgi vadīta sabiedriska funkcija.

Sabiedrisko interešu realizētājs jaunās paaudzes audzināšanas procesā ir skolotājs.

Audzināšanas procesam ir divas sociāli ekonomiskās iezīmes:

- audzināšana ir objektīva sociālā nepieciešamība; audzināšana vienmēr ir sociāli nosacīta.
- Pedagoģijas zinātnes aspektā audzināšana raksturojas kā *kompleksa parādība* (skolotāji, vecāki, sabiedrība, jaunā cilvēka dzīves un darbības mikrovide).
- Audzināšana ir skolotāja un attiecīga vecuma skolēnu mijiedarbības process personības veidošanas sistēmā skolā. Tas raksturīgs ar daudzām pretrunām (skolotāja prasības nesaskan ar skolēna pieredzi, dažādi tiek izprasti skolotāja un skolēna rīcības motīvi u.c.), to pārvarēšanu.
- Audzināšana ir vadāms process. Tā sekmīgai realizēšanai nepieciešama atgriezeniskā saikne. Ja skolotājs grib sekmēt skolēna personības attīstību, viņam labi jāiepazīst savs audzēknis. Tikai labi orientējoties skolēna vajadzībās, darbības motivācijā, izveidojušajos paradumos, dzīves ritmā, psihiskajā stāvoklī, skolotājs varēs sekmīgi ietekmēt skolēna

Pedagoģijas kategorijas

personības veidošanās procesu.

Kā jebkurai zinātnei, tā arī pedagoģijai ir vairāki nozīmīgi jēdzieni (kategorijas), kas atspoguļo tās būtību.

Tās ir

- **audzināšana** (par to jau runāts iepriekš);
- **pašaudzināšana**. Tā ir cilvēka apzināta un mērķtiecīga darbība, veidojot sevī vēlamās personības īpašības un uzvedības normas, attieksmi pret sevi, citiem cilvēkiem, dabu;
- **izglītība**. Tā ir zinātņu pamatu, izziņas prasmju apguves process un rezultāts, pasaules uzskata, tikumisko estētisko un citu personības īpašību veidošana, pamatojoties uz apgūto zināšanu sistēmu, prasmēm un iemaņām. Cilvēks izglitojas visu mūžu;
- **mācības**. Tas ir skolā notiekošais process, kurā realizējas skolēna izglītība, audzināšana un attīstība. Skolēna izglītību ietekmē daudzi informācijas līdzekļi (kino, radio utt.). Visiem tiem jāsekmē cilvēka brīvas, aktīvas, demokrātiskas personības veidošanās;
- **pašizglītība**. Tā ir cilvēka mērķtiecīga darbība zināšanu padziļināšanā. Skolēna izglītošanai skolā no vadāmā procesa jāpārveidojas pašizglītošanās procesā. Tikai tad skolas mācībām ir paliekoša nozīme;
- **attīstība**. Tā ir mērķtiecīga mācību un audzināšanas procesā notiekoša skolēna personības veidošanās (intelektuālajā, fiziskajā, tikumiskajā, estētiskajā, ekoloģiskajā jomā).

Skolotājam jāņem vērā, ka skolēna personības attīstību nenosaka tikai skolā notiekošais pedagoģiskais process, skolas mikrovide. Attīstība notiek daudzu no skolas neatkarīgu faktoru ietekmē. Tas aktualizē pedagoģiskā procesa uzdevumu mērķtiecīgu risināšanu skolā.

✓ Pedagoģija kā zinātne un kā māksla

Cilvēces attīstības gaitā pedagoģija kļuvusi par patstāvīgu zinātni ar konkrētu pētišanas priekšmetu, kategorijām un pētišanas metodēm.

Pedagoģija kā zinātne pēta tautas izglītības sistēmas un audzināšanas zinātniskos pamatus, ievērojot laikmetu svarīgākās ekonomiskās vajadzības, zinātnes un kultūras attīstības līmeni, izstrādā izglītības un mācību saturu, pēta optimālas mācību metodes un formas, skolēnu personības veidošanās pedagoģiskos priekšnosacījumus, pēta un arī veido skolotāju darba pieredzi, sekmē tās ieviešanu procesuālā līmenī.

Pedagoģiju zināmā mērā var uzskatīt arī par mākslu. Mācību un audzināšanas darbu skolā vada skolotājs. Viņš skolēniem sniedz dažādu mācību informāciju. Skolotāja darbībā parādās viņa attieksme pret mācību saturu un pret tiem, kam tas domāts. Vienas un tās pašas informācijas izklāsts dažādu skolotāju sniegtumā dažādi ietekmē skolēnus. Skolotāju var pielīdzināt aktierim. Klausoties vienu un to pašu tekstu dažādu aktieru sniegtumā, klausītājs to uztver atšķirīgi. Vienā gadījumā viņš tekstu uztver kā informāciju, kas skar tikai intelektu. Otrā gadījumā aktiera lasītais teksts saviļņo arī klausītāja jūtu sfēru, aizskar un liek "skanēt" viņa dvēselei. Klausītājs izjūt dziļu pārdzīvojumu, kas var ietekmēt viņa turpmākās darbības motivāciju.

Pārdzīvojot sniedzamo informāciju, skolotājs dažādi ietekmē skolēnu mācību intereses veidošanos, viņu darbības motivācijas sfēru. Šajā gadījumā par pedagoģiju varam runāt kā par mākslu. Pedagoģiskajai darbībai skolotājam jāsatavojas tāpat kā aktierim. Viņam jāprot vienlaicīgi ietekmēt kā cilvēka intelektu, tā arī jūtas un gribu.

Pedagoģijas zinātņu sistēma

Pedagoģija sadalās vairākās teorētiskās un praktiskās disciplīnās. Tās klasificē pēc audzināmo vecuma īpatnībām (pirmsskolas

pedagoģija, skolas pedagoģija), pēc audzināšanas rakstura īpatnībām (profesionālā pedagoģija, sporta pedagoģija), defektoloģija ar šādām nozarēm: surdopedagoģija (darbs ar nedzirdīgiem, vājdzirdīgiem), tiflopedagoģija (darbs ar neredzīgiem un vājredzīgiem), oligofrenopedagoģija (darbs ar garīgi atpalikušiem bērniem), logopēdija (darbs

ar bērniem, kuriem ir runas traucējumi).

Pedagoģijas zinātņu sistēmā ietilpst arī vispārīgā pedagoģija, didaktika un audzināšanas teorija.

Vispārīgā pedagoģija pēta audzināšanas procesu vārda plašākajā nozīmē. Didaktika (mācību teorija) pēta mācības kā skolēna izziņas procesu un viņa intelektuālo attīstību šajā procesā. Tā izstrādā mācību saturu, izskaidro mācību procesa būtību, izvirza galvenos didaktikas principus, raksturo mācību metodes un formas.

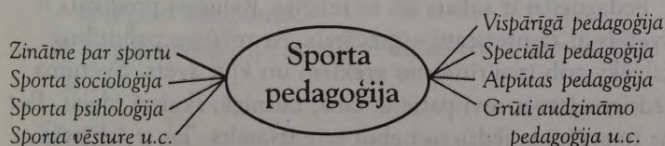
Patstāvīga pedagoģijas disciplīna ir pedagoģijas vēsture. Zināma patstāvība ir arī fiziskās audzināšanas teorijai un skolvadībai.

Kopš 20. gs. 60.-70. gadiem līdzās fiziskās audzināšanas teorijai sevi pieteica sporta pedagoģija. Attieksmē pret tradicionālās fiziskās audzināšanas teorijas priekšmetu mūsdienu sporta pedagoģija sāka ieņemt kritisku attieksmi. Fiziskās audzināšanas teorijai, kas ir sporta pedagoģijas attīstības pirmsākums, pārmet sašaurinātu izpratni par sportu, tā interešu un uzdevumu loku.

Sporta pedagoģija tiek traktēta kā zinātnes par audzināšanu un zinātnes par sportu atsevišķa disciplīna, kas ar dažādu pētniecības metožu palīdzību pēta sporta un spēļu (rotaļu) kustības aktivitāti tās dažādās formās, pirmām kārtām izglītības, audzināšanas un socializācijas aspektā. (Ekhardts Meinbergs, 1991.). Šī definīcija ir viena no daudzām iespējamajām (Widmer, 1974.).

Mūsdienās sporta pedagoģijas priekšmetam ir arī didaktiskā funkcija. Sporta pedagoģija izmanto vispārīgās pedagoģijas atziņas un tajā pašā laikā papildina, bagātina to ar jaunām zināšanām. Jāatceras, ka īpašais (sporta pedagoģija) nevar pastāvēt bez atsaucēm uz vispārīgo (vispārīgā pedagoģija).

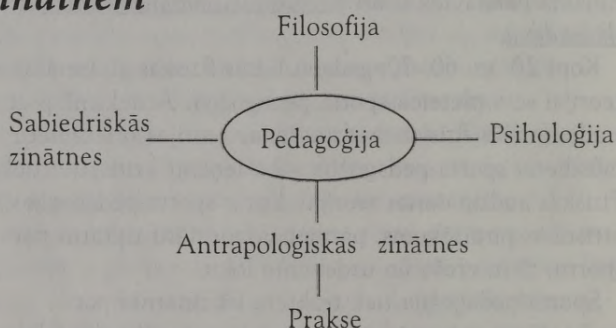
Sporta pedagoģija iekļaujas ne tikai vispārīgās pedagoģijas, bet arī sporta zinātnes sistēmā. Tas atspoguļots shēmā.

Nopietna vieta pedagoģijas zinātņu sistēmā ir ģimenes pedagoģijai. Tā pēta bērnu audzināšanas saturu, metodes un formas ģimenē laika posmā līdz skolas gaitu sākumam.

✓ Pedagoģijas saikne ar citām zinātnēm

Pedagoģija ir saistīta ar citām zinātnēm. Shematiski to var attēlot šādā veidā:

Pedagoģija kā zinātne ņem no citām zinātnēm visu nepieciešamo, kas vajadzīgs cilvēka personības veidošanās procesa sekmēšanai.

Filosofija ir pedagoģijas metodoloģiskais pamats. Filosofijā saplūst zinātņu pavedieni, tai ir radniecība ar mākslu, reliģiju, tikumību. Visām dzīves parādībām filosofija pieiet no vērtētāja pozīcijām.

Filosofija ir zinātne par reālo pasauli, cilvēka būtību, par patiesību. Šie jautājumi interesē arī pedagoģiju. Lielākā "māksla" bērnam vispirms ir ārējā pasaule un tikai vēlāk viņa paša "Es". Pedagoģija palīdz jaunam cilvēkam veidot savu personību, izprast un apzināties savu vietu sabiedrībā. Tie ir arī filosofijas svarīgākie jautājumi. Filosofija dod pedagoģijai dziļāku iekšējo saturu.

Pedagoģijai ir sakars arī ar reliģiju. Reliģijas predikāts ir svētais ar tā pretstatu – grēcīgais. Ar reliģijas palīdzību cilvēks grib izvairīties no grēkiem un kļūt svēts. Svētuma jēdziens ietver sevī patiesā, labā, taisnīgā, skaistā idejas. Bet ar to svētuma jēdziens nebūt nav izsmelts. Tas ir ārkārtīgi

dziļš, tāpat kā Dieva jēdziens. Arī pedagoģijas mērķis ir audzināt saskaņā ar skaistā, patiesā, labā, taisnīguma ideju.

Cilvēka dzīves jēgas problēma tuvina filosofiju un reliģiju pedagoģijai un otrādi – pedagoģiju reliģijai un filosofijai.

Īpaši cieša saikne pedagoģijai ir ar psiholoģiju. Tā sniedz skolotājam zināšanas par skolēna psihiskiem procesiem, stāvokļiem un personības psihiskām īpašībām. Bez dziļām zināšanām psiholoģijā skolotāja sekmīga pedagoģiskā darbība nav iedomājama. Skolotājam savā skolas darbā ir jābūt arī praktiskam psihologam.

Cilvēks ir arī bioloģiska būtne. Tas īpaši jāapzinās fiziskās audzināšanas skolotājam. Darbā ar skolēniem viņam vienmēr jāievēro cilvēka bioloģiskās attīstības likumi. Šajā sakarā topošajam skolotājam dziļi jāapgūst antropoloģiskās zinātnes (anatomija, fizioloģija, higiēna u.c.).

Svarīga loma jaunās paaudzes izglītošanā ir sabiedriskajām zinātnēm. Skolotājam jāzina pedagoģiskās domas un skolu prakses attīstības vēsture, tajā skaitā arī fiziskās audzināšanas attīstības vēsture. Pedagoģiskā mantojuma apguve, tā zinātniska izvērtēšana un uzkrātās pieredzes ievērošana ļauj izvairīties no otrreizējas “velosipēda izgudrošanas”, no agrāk pieļautajām kļūdām mācību un audzināšanas darbā.

Jautājumi un uzdevumi paškontrolei:

- Kas ir pedagoģijas priekšmets, raksturojiet to?
- Kādi ir pedagoģijas kursa svarīgākie uzdevumi?
- Nosauciet pedagoģijas kategorijas un raksturojiet to būtību!
- Kas raksturo pedagoģiju kā zinātni un kā mākslu?
- Nosauciet un raksturojiet pedagoģijas zinātnes sistēmas disciplīnas!
- Kāpēc pedagoģija saistās ar citām zinātnēm, kādām?

PEDAGOĢIJAS PĒTNIECĪBAS METODES

Pedagoģijā izmantojamās pētniecības metodes jēdziens

Pedagoģiskā darbība ir sekmīga, ja tā balstās uz zinātniski pamatotām un praksē pārbaudītām atziņām. Skolotājs nedrīkst būt ierēdnis, viņam jāveic sistemātisku pedagoģisko novērojumu analīze, jābūt

pētniekam.

Katrs pētījums pedagoģijā var būt sekmīgs, ja ir izstrādāts tam atbilstošs zinātniskais aparāts (pētījuma mērķis, pētījuma objekts, pētījuma priekšmets, pētījuma hipotēze, pētījuma uzdevums, pētījuma metodes).

Pētnieciskais darbs skolas apstākļos jāveic, lai:

- atklātu skolēnu individuālās attīstības īpatnības;
- noskaidrotu skolēnu savstarpējās attiecības kolektīvā;
- novērtētu konkrēto pedagoģisko paņēmieni iedarbības efektivitāti mācību un audzināšanas darbā;
- atklātu pedagoģiskā procesa iekšējās likumsakarības.

Pētnieciskā darba uzdevumu risināšanai ir nepieciešamas tiem atbilstošas metodes.

Metode (gr. *methodos* - pētīšanas ceļš) — noteikta mērķa sasniegšanas, konkrēta uzdevuma risināšanas veids; esamības teorētiskās un praktiskās apguves paņēmieni un operāciju kopums.

Pedagoģiskajā pētniecībā ir svarīgi iegūt jaunus faktus pedagoģiskā procesa pilnveidošanā vai arī pārbaudīt jau zināmu teorētisko atziņu izmantošanas iespējas konkrētos apstākļos, veikt iegūtās informācijas zinātnisku apstrādi un uz tā pamata izstrādāt ieteikumus mācību un audzināšanas darba pilnveidei.

Jautājumi paškontrolei:

- Kādi priekšnosacījumi jāizpilda, lai pētījums pedagoģijā būtu sekmīgs?
- Kāpēc skolotājam skolā jāveic pētnieciskais darbs?

PEDAGOĢIJĀ IZMANTOJAMO PĒTNIECĪBAS METOŽU SISTĒMA

Darbs ar literatūru

Pedagoģiskās problēmas izpēte visbiežāk sākas ar atbilstošās literatūras izpēti un analīzi. Zinātniekiem ir jāzina, kas par viņa pētāmo problēmu ir uzrakstīts, kāda pieredze ir uzkrāta. Tikai uzmanīgi analizējot jau uzkrāto pieredzi, veikto pētījumu rezultātus, zinātnieks var atklāt "nišu" savam pētījumam.

Pedagoģisko problēmu izpētē parasti izmantojami:

- pedagoģijas klasiķu darbi par mācībām un audzināšanu;
- zinātniskās grāmatas, pedagoģiska rakstura žurnāli, kuros atspoguļotas kā ievērojamāko pasaules, tā arī latviešu pedagoģu un psihologu atziņas;
- zinātniskās publikācijas saskarzinātnēs (antropoloģiskajās, psiholoģijas, socioloģijas, kultūras, ekoloģijas, mācību priekšmetu metodikas);
- daiļliteratūra par skolu, audzināšanu, skolotāju darbu utt.;
- pedagoģiskās enciklopēdijas, pedagoģiskās vārdnīcas u.c.;
- mācību programmas, mācību grāmatas, metodiskie līdzekļi;
- arhīvu materiāli;
- memuāru literatūra.

Strādājot ar literatūras avotiem, jāizmanto tādas vispārzinātniskās metodes kā bibliogrāfijas sastādīšana, zinātnieku interesējošo atziņu, citātu izrakstīšana, konspektēšana, īsas anotācijas uzrakstīšana par literatūras avotu. Metodes izvēle darbam ar literatūru atkarīga no pētījuma mērķa: dažas grāmatas ir ļoti uzmanīgi

analizējamas, citas – tikai izlasāmas vai arī pārskatāms to satura rādītājs.

Bibliogrāfija ir pētījumam nepieciešamo literatūras avotu saraksts. Tajā jābūt atspoguļotām visām bibliogrāfiskajām ziņām par grāmatu: autora uzvārds un vārds, grāmatas nosaukums, izdošanas vieta, izdevniecība, izdošanas gads, grāmatas lappušu skaits.

Pieredzes izpētes metodes

Skolu praksē visbiežāk jaunas informācijas ieguvei izmanto pedagoģisko novērojumu, aptauju, skolēnu rakstu darbu analīzi, skolas dokumentācijas izpēti, pedagoģisko eksperimentu, testēšanu, modelēšanu, sociometriju u.c.

PEDAGOĢISKAIS NOVĒROJUMS tiek izmantots kādas konkrētas pedagoģiskās parādības mērķtiecīgai izpētei. Tā, piemēram, skolotājs, izvirzot sev uzdevumu izpētīt skolēnu darbību, izturēšanos vai personības īpašības, viņus novēro, vērojumu rezultātus pieraksta īpašā protokolā. Tajā ierakstāmi arī citu kompetentu cilvēku (vecāku, priekšmetu skolotāju u.c.) novērojumu rezultāti. Uzkrājoties bagātam novērojumu materiālam, pētnieks var izdarīt aptuvenus secinājumus par atsevišķu skolēnu vai arī par skolēnu kopu.

Tehnikas progresa apstākļos novērošanā var izmantot arī dažādus tehniskos līdzekļus (videokameras, videoierakstus utt.).

APTAUJA var būt vārdiska vai rakstiska. Pie vārdiskām aptaujām pieder pārruna un intervija.

INTERVIJA ir savdabīgs pārrunu veids. Intervija var būt standartizēta vai pusstandartizēta. Pirmajā gadījumā intervētājam jau iepriekš ir sastādīts jautājumu saraksts, kuru mainīt nedrīkst. Otrajā gadījumā intervētājam arī ir jautājumu saraksts, bet viņš var to papildināt vai arī kādu no jautājumiem aizstāt ar citu.

Visu veidu pārrunas jāvada taktiski, tajās jābūt skolotāja un skolēna savstarpējai uzticībai, lai iegūtu pareizas ziņas par tiem jautājumiem, kas interesē pārrunu vadītāju.

Pie rakstveida aptaujas pieder anketēšana, skolēnu

sacerējumus, nepabeigto teikumu metode utt.

ANKETĒŠANA ir operatīva masveida materiālu ievākšanas metode ar anketas palīdzību. Vispirms ir jābūt skaidram anketēšanas mērķim un tam atbilstoši, labi pārdomātiem un nepārprotami noformulētiem jautājumiem, uz kuriem skolēns sniedz rakstveida atbildes. Anketas var būt anonīmas vai arī ar norādītu skolēna uzvārdu.

Anketēšanas nepilnība ir dažu atbilžu zema ticamības pakāpe. Šajā gadījumā var izmantot jautājuma noskaidrošanai kompensējošās metodes (pedagoģisko novērojumu, pārrunu utt.).

NEPABEIGTĀ TEIKUMA METODI parasti lieto sākumskolā. Ar tās palīdzību noskaidro skolēna motivāciju. Piemēram, vislabāk man patīk tāds skolotājs, kurš Nepabeigtie teikumi jāpabeidz nekavējoties.

SKOLĒNU SACERĒJUMU ANALĪZE ļauj skolotājam ielūkoties skolēna uzskatos par dabu, sabiedrību, skolēna vērtīborientācijās, motīvos.

PEDAGOĢISKAIS EKSPERIMENTS ir katra pedagoģiska rakstura pētījuma pamats. Ar pedagoģiskā eksperimenta palīdzību pārbauda zinātniskās hipotēzes ticamību, atklāj saikni starp atsevišķiem pedagoģisko sistēmu elementiem. Pedagoģiskais eksperiments var tikt realizēts dabiskos un laboratorijas apstākļos.

Lai pārbaudītu pētījuma hipotēzi, rūpīgi jāizvēlas un jāorganizē pētījuma bāze un pats eksperiments. Tā organizēšanas metodika, iegūtās informācijas apstrādes metodika ir apskatāma atsevišķi.

TESTĒŠANA ir standartizētu uzdevumu risināšana personības individuālo psihofizioloģisko, rakstura un citu īpašību mērķtiecīgai izzināšanai un attīstības prognozēšanai.

MODELĒŠANA ir reālo parādību attēlošana vienkāršotā modelī (shēmā). Tajā tiek atmests nenozīmīgākais pētījumā un uzskatāmi parādīts galvenais, būtiskais. Ar modelēšanas ideju ciešā sakarā ir mūsdienu pētniekos interesi modinošas "*lietišķās spēles*".

Pedagoģiskajā pētījumā iegūto informāciju apstrādā, analizē, salīdzina, sistematizē un izsaka procentos,

matemātiskās izteismēs, diagrammās, grafiskos attēlos, tabulās utt.

Pētījuma materiālu apstrādei plaši tiek izmantotas

MATEMĀTISKĀS APSTRĀDES METODES,

skaitļošanas tehnika. Pedagoģiskajā pētījumā atklātās likumsakarības mācību un audzināšanas darbā ir par pamatu ieteikumu izstrādāšanai. Tos vispirms aprobē dažās skolās un, ja tie attaisnojas, ievieš procesuālā līmenī skolu praksē.

Ar **SOCIOMETRIJAS METODI** skolotājs (klases audzinātājs) var noskaidrot skolēna statusu klasē, kā arī klases iekšējo struktūru. Metodes izmantošanas mehānisms ir šāds:

1. Skolotājs (klases audzinātājs) izdala katram skolēnam zīmīti, kurā ir viens jautājums, piem., "Ar ko tu gribētu sēdēt vienā solā?" vai "Ar ko tu vēlētos kopā veikt kādu konkrētu uzdevumu?" utt. Skolēnam ir trīs izvēles rangū kārtībā.

Aptaujas zīmītes paraugs

Ar ko tu gribētu sēdēt vienā solā?

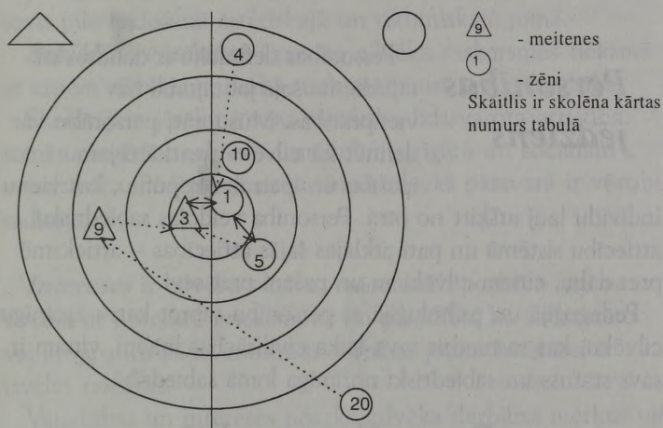
- 1.
- 2.
- 3.

2. Aptaujas rezultātā skolotājs (klases audzinātājs) sastāda tabulu, kurā parādās, cik izvēļu dabūjis katrs skolēns un cik ir savstarpēju izvēļu. Savstarpējas izvēles atzīmē ar aplīti.

N. p/k	Vārds, uzvārds	1	2	3	4	5	utt.
1	Jānis K.	X		①		②	
2	Pēteris L.	1	X		2	3	
3	Ināra N.	①		X			
4	Uldis G.			1	X		
5	Artūrs S.	①	2		3	X	
utt.	utt.						
Izvēļu skaits		3	1	2	2	2	
Savstarpējo izvēļu skaits		2	-	1	-	1	

3. Tabulā iegūtos datus var attēlot grafiski sociogrammas veidā.

Sociogramma

Sociogrammai ir 4 apli, kuri pārdalīti vidū uz pusēm. Vienā ir zēni, otrā – meitenes. Katrā aplī iekļūst skolēni ar noteiktu izvēļu skaitu, ko nosaka skolotājs. Centrā ir skolēni ar vislielāko izvēļu skaitu. Centrālajā aplī ir līderi. Tie, kas nesaņem nevienu izvēli, ir atstumtie. Savstarpējas izvēles atzīmē ar nepārtrauktu līniju, vienpusējas ar pārtrauktu.

Sociogramma parāda, kāds statuss ir katram skolēnam klasē un arī kādas grupas ir tajā. Grupas klasē ir normāla parādība. Faktori, kas ir grupas izveides pamatā, jānoskaidro skolotājam (klases audzinātājam).

Iegūtie materiāli skolotājam (klases audzinātājam) nepieciešami, lai klasē varētu veikt mērķtiecīgu audzināšanas darbu.

Uzdevums paškontrolei:

- Nosauciet un raksturojiet pedagoģijā izmantojamās pētniecības metodes: darbs ar literatūru, aptaujas metodes, sociometrija u.c.

PERSONĪBA UN TĀS ATTĪSTĪBAS FAKTORI

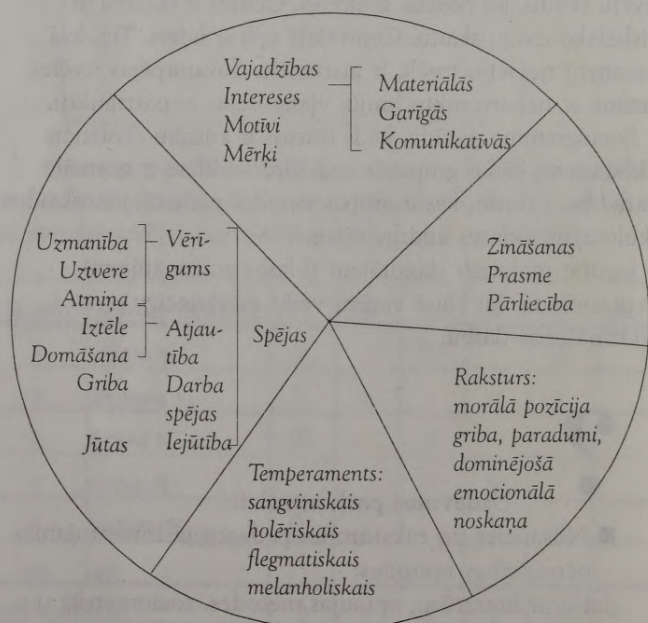
Personības jēdziens

Personības definīciju ir daudz. Arī mūsdienās šajā jautājumā nav vienprātības. Mūsaprāt, personību var definēt kā cilvēka neatkārtojamo īpašību un īpatnību kopumu, kas vienu indivīdu ļauj atšķirt no otra. Personība veidojas sabiedrisku attiecību sistēmā un pati atklājas šajās attiecībās – attieksmē pret dabu, citiem cilvēkiem un pašam pret sevi.

Pedagoģijā un psiholoģijā ar personību saprot katru apzinīgu cilvēku, kas sasniedzis sava laika civilizācijas līmeni, viņam ir savs statuss un sabiedriski nozīmīga loma sabiedrībā.

Personības struktūra

Personības struktūru veido cilvēka vajadzības, intereses, zināšanas un prasmes, spējas, temperaments un raksturs.

Personības struktūra (pēc V.Zelmeņa)

Cilvēka darbības pamatā ir viņa vajadzības un intereses.

Materiālās vajadzības izpaužas prasībās pēc uztura, apģērba, dzīvokļa, normāliem eksistences apstākļiem.

Garīgās vajadzības izpaužas izziņas tieksmē, jaunradē, sevis pilnveidošanā estētiskajā un tikumiskajā jomā.

Sociālās vajadzības izpaužas cilvēka saskarsmes tieksmē ar citiem cilvēkiem, darbā, tieksmē paust sevi sabiedrībā.

Skolotājam jāsekmē visu vajadzību līdzsvarota attīstība, tomēr pievēršot galveno uzmanību garīgām un sociālām vajadzībām. Pēdējo apmierināšanā cilvēks pārsvarā ir vērtību radītājs.

Intereses ir cilvēka aktīva, emocionāli pozitīva izziņas virzība uz noteiktu priekšmetu vai parādību, lai to izzinātu vai arī apgūtu kādu konkrētu darbības jomu. Interesei ir izvēles raksturs.

Vajadzības un intereses nosaka cilvēka darbības mērķus un motīvus. Zinot pēdējos, var spriest par cilvēka sociālās attīstības līmeni, kā arī izvēlēties optimālākos ietekmēšanas līdzekļus un metodes.

Zināšanas ir cilvēku objektīvo parādību un priekšmetu, dabas un sabiedrības likumu izziņas produkts. Zināšanām ir jābūt zinātniskām. Tas nozīmē, ka skolā apgūstamās zināšanas (piem., anatomijā, fizioloģijā, sporta teorijā u.c.) nevar būt pretrunā ar atbilstošu zinātņu saturu.

Prasme ir iespēja efektīvi izpildīt uzdevumu (darbību) saskaņā ar mērķiem, prasībām, apstākļiem, kādos nākas darboties. Izšķir praktiskās un teorētiskās prasmes. Prasmes veidojas vingrinājumu gaitā.

Pārliecība ir izveidojies stingrs uzskats par kaut ko, kas balstās uz noteiktām atziņām un cilvēka apziņā saistīts ar dziļiem un patiesiem pārdzīvojumiem, īstenības atzišanu. Pārliecība ir arī stimuls rīcībai, uzvedībai. Cilvēka tikumiskā pārliecība ir viņa sabiedriskās darbības pamatā.

Spējas ir personības īpašība, kam ir būtiska nozīme noteiktas darbības izpildē. Izšķir intelektuālās, sensoriskās un motoriskās spējas. Var runāt par cilvēka spējām mācīties, gūt panākumus sportā, pedagoģiskajā darbībā utt. Tā, piemēram, N.Kuzmina izdala trīs labu skolotāju raksturojošās spēju

grupas: konstruktīvās, organizatoriskās un komunikatīvās.

Spējas var izpausties zināšanu, prasmju un iemaņu ātrā apgūvē un to pareizā pielietošanā praksē vai arī to oriģinālā izmantošanā.

Skolēnu spēju noteikšana un attīstības sekmēšana ir skolotāja svarīgs uzdevums. Tas saistās ar diferencētu un individuālu pieeju skolēniem. Orientēšanās uz vidējo skolēnu ir nedemokrātiska. Katram skolēnam jāstrādā, izmantojot L.Vigotska terminoloģiju, "tuvākās attīstības zonā", tas ir, pārvarāmu grūtību zonā.

Temperaments ir iedzimta un noturīga personības īpašība, ko raksturo centrālās nervu sistēmas ierosas un aiztures īpašības. Ierosas un aiztures īpašības raksturo spēks, līdzsvarotība un kustīgums. Šīs īpašības J.Pavlovs izmanto par kritērijiem nervu darbības tipu klasifikācijai.

Sangvinīķim ir raksturīgs spēka, līdzsvarotības un kustīguma spilgtums.

Sangviniķa dažas ārējās pazīmes:

- ko mīl, tam apsola visu, bet ne vienmēr pilda solīto;
- ideju uztver pa daļām, nevis kopumā;
- patīk spoguļoties;
- uztraucas par aizrādījumiem;
- nevar ilgi strādāt vienu darbu utt.

Holēriķim raksturīgs līdzsvarotības trūkums, spēcīga ierosa. Viņš ir viegli uzbudināms un ar noslieci uz konfliktiem ar citiem cilvēkiem.

Holēriķa dažas ārējās pazīmes:

- stāv, sēž nedabiski, it kā atrodas kustībā;
- visu zina tikai viņš;
- nevar izturēt, ja cits arī kaut ko var;
- gatavs cīnīties par savu patiesību;
- nemīl kritiku;
- viņa domu gaita - visi vainīgi, tikai ne viņš;
- teicams organizators, bet detaļās neiedziļinās, uzdevumu dažkārt nenoved līdz galam;
- uzsāk reizē vairākus darbus;
- skolā mācās labi, gudrs, ja tikai ir laba uzvedība utt.

Flegmatīķim raksturīgs nervu procesu vājš kustīgums, kas ietekmē viņa reakcijas. Gausums domāšanā,

miermīlīgums. Viņa zināšanas var būt pamatīgas.

Flegmatika dažas ārējās pazīmes:

- nevar vienlaicīgi izpildīt vairākus darbus;
- noslēgts, bet dziļa pārdzīvojuma rezultātā var izdarīt pat pašnāvību;
- valoda monotona; vārdu krājums neliels;
- valoda patiesa, zinātniska, lakoniska;
- runā parasti patiesību;
- nesteidzīgs, patiess, laba uzvedība;
- atsaucīgs uz cita sāpēm;
- dara to, kas pašam vajadzīgs, par līderiem tie nekļūst;
- labi plānotāji;
- maina savus uzskatus, ja viņus pārliecina, kaut gan tas notiek ar grūtībām utt.

Melanholiķim raksturīga vāja nervu sistēma. Var sekmīgi strādāt tikai labvēlīgos apstākļos. Aiztūre ir stiprāka par ierosu.

Melanholiķa dažas ārējās pazīmes:

- kautrīgs;
- runā ar pauzēm;
- attīstīta iekšējā dzīve;
- tieša uzruna viņu uzbudina;
- mīl lasīt, tas veicina iztēli;
- mīl vientulību;
- reizēm var būt arī tirāns;
- pārdzīvo citu bēdas, nosliece uz uzpurēšanos;
- labi domātāji, dzejnieki;
- nemīl kustīgu dzīves veidu;
- zīmē pārsvarā tumšās krāsās utt.

Sangviniķi un holēriķi ir ekstraverti (vērsti uz āru), bet flegmatīķi un melanholiķi - intravertie tipi (vērsti uz sevi).

Personības attīstības faktori

Bērns kļūst par pieaugušu cilvēku, pārdzīvojot sarežģītus un arī nevienmērīgus attīstības posmus. Attīstība notiek

iekšējo un ārējo, vadāmo un arī nevadāmo faktoru ietekmē. Skolotājam jāzin šie faktori, lai varētu efektīvi ietekmēt skolēnu attīstību.

Ar cilvēka attīstību saprotam iedzimto un dzīves laikā iegūto īpašību izmaiņas procesu.

Noris cilvēka fiziskā attīstība (izmainās augums, svars, ķermeņa uzbūve, asinsspiediens, plaušu tilpums utt.).

Ar cilvēka psihisko attīstību saprotam izmaiņas raksturā, uzmanībā un atmiņā, domāšanā, vārdu krājumā, valodas attīstībā utt.

Cilvēka attīstību raksturo viņa galvenais darbības veids (rotaļa, mācības, darbs) un arī darbības raksturs (mērķtiecība, plānveidība, apzināta darbība) dažādos vecuma posmos.

Cilvēkam pieaugot, izmainās viņa vajadzības, motīvi, uzvedība, statuss un loma sabiedrībā. Cilvēka attīstības un daudzveidīgo kontaktu procesā pilnveidojas arī viņa personība.

Iedzimtība, sociālā vide un audzināšana

Personības attīstības faktori ir iedzimtība, vide un audzināšana.

Iedzimtība ir noteiktu ģenētiski ieprogrammētu īpašību (organisma anatomiski fizioloģiska struktūra) un

īpatnību (ādas, acu, matu krāsa, nervu sistēmas īpatnības, spējas veikt darbu u.c.) pārmantošana no vecākiem. Iedzimst arī dotības kādā darbības veidā (matemātikā, sportā, mūzikā utt.). Dotības ir priekšnosacījums sekmīgai darbībai atsevišķās darbības nozarēs. Cilvēka vispārējo spēju diapazons ir diezgan plašs. Un tomēr, bez atbilstošiem dzīves apstākļiem un audzināšanas, dotības var arī neattīstīties.

Ar vidi mēs saprotam visu apkārtējo dzīves īstenību, sociālo vidi (ģimene, skola, masu informācijas līdzekļi), kurā darbojas cilvēks, kurā noris viņa personības veidošanās process.

Radikāla sociālo apstākļu maiņa ietekmē arī cilvēka nostāju. Jāatzīmē, ka cilvēks nav pasīvs vides produkts, bet atrodas savstarpējā mijiedarbībā ar to.

Viens no svarīgākajiem faktoriem personības attīstībā ir audzināšana. Tā vienmēr ir mērķtiecīga. Audzināšanai izmanto mācību iestādes, kultūras iestādes, mākslu, literatūru, dažādus informācijas līdzekļus, sabiedriskās organizācijas utt.

Audzināšanai jāsekmē

- cilvēka personības brīva attīstība;
- sabiedrībā pieņemtām normām atbilstoša cilvēka uzvedība.

Audzināšanai jābūt noteicošai lomai labvēlīgu apstākļu pastiprināšanā un negatīvās ietekmes novēršanā vai vismaz vājināšanā.

Veidojot savu audzināšanas koncepciju, skolotājam jāatceras, ka skolēns nav audzināšanas pasīvs produkts, viņš nav tikai audzināšanas objekts, bet arī subjekts. Visnotaļ atbalstāma skolēnu aktivitāte savu mērķu izvirzīšanā, to sasniegšanai nepieciešamo personības īpašību veidošanā, pašaudzināšanā. Skolēnam jāpalīdz apzināties tautas gudrība – “Katrs pats ir savas laimes kalējs”, jāpalīdz veidot pašaudzināšanai atbilstoši apstākļi un nepieciešamās prasmes.

Cilvēka personība ir dinamiska sistēma, tā nemitīgi attīstās. Tās veiksmīgums atkarīgs no sociālās vides ietekmes, audzināšanas un galvenokārt no paša cilvēka. Viņam jāuzņemas atbildība par sevi. Skolas uzdevums ir sekmēt skolēna personības veidošanos un attīstību.

Uzdevumi paškontrolei:

- Nosauciet un raksturojiet personības struktūru veidojošos elementus!
- Nosauciet un raksturojiet personības attīstības faktoros!

VECUMA ĪPATNĪBU IEVĒROŠANA PEDAGOĢISKAJĀ PROCESĀ

Vecumposmu periodizācija

Cilvēka personības attīstībā ir jāievēro zināmas likumsakarības. To ievērošana īpaši svarīga mācību un audzināšanas darbā.

Katram vecumposmam ir savas īpatnības, katram cilvēkam ir savas individuālās īpatnības, ko nosaka iedzimtība, sociālie apstākļi un iepriekšējā audzināšana (pieredze).

Skolēna vecuma īpatnības izpaužas viņa ikdienas darbībā, attieksmē pret ārējo pasauli.

Saskaņā ar cilvēka attīstības īpatnībām pedagoģijā ir pieņemta šāda vecumposmu periodizācija:

- no dzimšanas līdz 3 gadiem – mazbērns vecums;
- no 3 līdz 7 gadiem – pirmsskolas vecums;
- no 7 līdz 11 gadiem – jaunākais skolas vecums;
- no 11 līdz 15 gadiem – vidējais skolas vecums (pusaudžu vecums);
- no 15 līdz 18 gadiem – vecākais skolas vecums vai agrā jaunība.

Katram vecumam atbilst noteikts fiziskās un psihiskās attīstības līmenis. Vecuma periodam raksturīgākās anatomiski fizioloģiskās un psiholoģiskās īpatnības tad arī ir vecumposma īpatnības.

Tā kā cilvēka attīstība notiek viņa aktīvas mijiedarbības procesā ar apkārtējo vidi, cilvēkam vecumposmu robežas nav stingri noteiktas. Savā attīstībā cilvēks var apsteigt savu vecuma grupu vai arī atpalikt no tās.

Zinot skolēnu vecumposmu īpatnības un vadošās darbības veidus, skolotājam ir iespējas izvēlēties optimālas katram vecumposmam atbilstošas mācību un audzināšanas metodes, kas sekmētu skolēnu turpmāko fizisko un garīgo attīstību.

Mazbērna vecuma periods

Pirmajos trijos dzīvības gados strauji attīstās bērna organisms. Tas prasa atbilstoša dienas režīma, barošanas, higiēnisko apstākļu nodrošinājumu, bērna organisma norūdišanu. Jārūpējas, lai tiktu izmantoti visi līdzekļi bērna kustību un sajūtu orgānu attīstības sekmēšanai.

Vecumposma beigās sāk attīstīties bērna valoda. Jācenšas paplašināt bērna vārdu krājumu, viņa priekšstatus.

Šajā vecumposmā bērnam pārsvarā ir ierosa, tāpēc vērojama bērna nesavaldība. Bērns vēl nevar novērtēt savas darbības apstākļus un rīcības sekas. Jācenšas mērķtiecīgi un saprātīgi ierobežot bērna iegribas, pastiprinot aiztures spējas.

Šāds darbs ir ilgstošs un prasa no vecākiem pacietību.

Pirmsskolas vecums

Šajā vecumā turpina attīstīties valoda, veidojas elementārās tikumiskās normas un rakstura iezīmes (labsirdība, taisnīgums, saudzīga attieksme pret rotaļlietām, kārtības izjūta utt.). Tā kā šajā vecumposmā raksturīga ir atdarināšana, nepieciešams, lai vecāku rīcība būtu par atdarināšanas paraugu. Saprātīgi jāveido sabiedriski nozīmīgu uzvedības normu ievērošanas motivācija.

Bērnā attīstās otrā signālsistēma. Vārds kļūst par galveno faktoru bērna uzvedības regulēšanā. Liela vērība pievēršama valodas attīstībai, vārdu krājuma tālākai paplašināšanai.

Bērna darbībā centrālā vieta ir rotaļām. Tajās attīstās iztēle un fantāzija, patstāvība un neatlaidība. Rotaļas sekmē arī bērna fizisko attīstību. Īpaši svarīgas ir kustību didaktiskās un kolektīvās rotaļas.

Svarīgi ir saudzēt bērna nervu sistēmu. Nosacījumi tās normālai attīstībai ir saprātīgs dienas režīms, pietiekams miegs, labas vecāku savstarpējās attiecības.

Jaunākais skolas vecums

Septiņus gadus vecs bērns, ja viņš ir fiziski pietiekami attīstīts, uzsāk skolas gaitas, kas ienes viņa dzīvē būtiskas pārmaiņas. Skolas bērnam ir savs

noteikts režīms. Tas stingri jāievēro. Ja iepriekš bērnam nav izveidots noteikts dzīves ritms, jaunā kārtība (nodarbību vienveidība, kustību ierobežojumi utt.) ienes sasprindzinātību nervu sistēmā. Disciplinēta sēdēšana mācību stundās jākompensē ar kustībām stundās un starpbrīžos, ja iespējams, svaigā gaisā.

Jaunākajā skolas vecumā intensīvi attīstās bērnu motorika. Šis periods labvēlīgs aktīvām nodarbībām. Straujā fiziskā attīstība (skeleta ātra augšana, sirds un asinsvadu sistēmas attīstības īpatnības u.c.) prasa mērķtiecīgu pieeju bērna kustību un dzīves režīma organizācijai. Bērnam jānodrošina atbilstošas mēbeles un normāli fiziskās attīstības apstākļi.

Jaunākajā skolas vecumā jālīdzsvaro bērna ierosa un aizture. To sekmē skolotāju un vecāku saskaņotas sistēmātiskas prasības izturības un iniciatīvas veidošanā. Nozīmīga šī vecumposma īpatnība ir atdarināšana, aktivitāte. Skolēns viegli ietekmējams un iekļaujams sabiedriski lietderīgajā darbā, sabiedrisko uzdevumu sistēmā. Audzināšanas procesā jāievēro intelektuālās, tikumiskās, darba un estētiskās audzināšanas aspekti. Tiem jābūt harmoniskā vienotībā.

Vadošās darbības veids — mācības rotaļājoties.

Vidējais skolas vecums

Pusaudžu vecums iedalās jaunākajā posmā (no 11 līdz 13-14 gadiem) un vecākajā posmā (no 13-14 līdz 15-16 gadiem). Robeža – dzimumbrieduma sākums, lai arī tā nav stingri

noteikta. Meitenes attīstās straujāk, zēni – lēnāk, lai gan turpmākajā attīstībā viņi apsteidz meitenes.

Vērojama nevienmērīga ķermeņa daļu augšana. Straujāk pieņemas garumā kājas, rokas; viduklis it kā atpaliek. Salīdzinot ar sirds apjoma palielināšanos, vērojama asinsvadu palēnināta paplašināšanās, kas negatīvi ietekmē asins cirkulāciju un audu apgādi ar skābekli. Tas izpaužas paaugstinātā nogurumā un nervozitātē.

Pusaudža intelektuālo attīstību ietekmē mācību raksturs, tajā izmantotās metodes un līdzekļi.

Salīdzinot ar bērnību, izmainās pusaudžu sociālā pozīcija. Viņš gatavs izpildīt dažādus uzdevumus, apvairojas, ja viņu uzskata par bērnu. Viņš bieži ir bravūrīgs, mēģina demonstrēt "varoni" citu cilvēku klātbūtnē. Pusaudžu enerģija jāievada nozīmīgā darbībā (sporta nodarbībās, tehniskajā jaunradē, mūzikā utt.).

Pusaudzim ir saasināta taisnīguma izjūta. Tas prasa taktisku pieaugušo izturēšanos, saprotot, ka pusaudzis ne vienmēr var pareizi novērtēt savu un citu cilvēku rīcību. Tas var izraisīt konflikta situāciju.

Ar dzimumbrieduma iestāšanos aktuālākas kļūst dzimumaudzināšanas problēmas.

Pusaudžu vecumā spilgti izpaužas tieksme būt patstāvīgam, priekšplānā izvirzās mērķtiecīgums darbībā (mācībās, darbā, sportā). Pusaudzis cenšas pašrealizēties, parādīt savu briedumu. Tas ir labvēlīgs periods pašaudzināšanas stimulēšanai, palīdzot to ievirzīt pareizā gultnē.

Vecākais skolas vecums

Agrās jaunības periodā turpinās cilvēka organisma vispārēja nobriešana. Palielinās spēja izturēt intensīvu kustību slodzi, ievērojami palielinās kustību koordinācija, īpaši trenēšanās rezultātā. Noris personības

pilnveidošanās, attīstās patstāvība un pašnoteikšanās. Jauneklis šajā vecumā beidz vidējo mācību iestādi un kļūst par pilnvērtīgu sabiedrības locekli, saņem pasi, iegūst tiesības piedalīties vēlēšanās. Skolēns pilnīgi apzinās mācību un profesijas izvēles sabiedrisko jēgu. Intereses kļūst noturīgas. Izziņas process (uztvere, atmiņa, domāšana, valoda, iztēle) stabilizējas. Šajā procesā veidojas jaunieša pasaules uzskats, spilgti izpaužas tendence uz pašaudzināšanos un pašizglītību.

Skolotāju uzdevums ir sekmēt jauniešu personības vispusīgu attīstību, vispārcilvēcisko un nacionālo vērtību apzināšanos, liekot tās savas darbības pamatā.

Jautājumi un uzdevumi paškontrolei:

- Nosauciet pedagoģijā pieņemtos vecumposmu periodus!
- Raksturojiet katra vecumposma fizioloģiskās, psiholoģiskās īpatnības!
- Kādas ir pedagoģiskās prasības darbā ar konkrēta vecumposma bērniem (skolēniem)?

SKOLĒNA PERSONĪBAS IEPAZĪŠANA

19.gadsimtā ievērojamais krievu pedagoģis K.Ušinskis rakstīja, ja pedagoģija grib vispusīgi audzināt cilvēku, tad tai arī vispusīgi viņš jāizzina. Šī patiesība nav zaudējusi savu nozīmi arī mūsdienās. Īpaši šī atziņa jāievēro skolotājam. Viņš vairākus gadus ir bērna personības veidošanās procesa aktīvs līdzdalībnieks.

Kas ietekmē cilvēka individuālās īpašības? Tas var būt iedzimts cilvēka nervu sistēmas tips, apstākļi, kādos dzīvo cilvēks, vai arī ģimenes audzināšanas, vienaudžu sabiedrības ietekme. Nezinot faktorus, kas ietekmējuši skolēna individualitātes veidošanos, skolotājam ir grūti izvēlēties optimālākās mācību un audzināšanas metodes.

Tātad, lai audzinātu (sekmētu skolēna personības veidošanos), vispirms ir jāiepazīst skolēns. Šajā nolūkā audzinātājs rūpīgi seko skolēnu darbībai un tās rezultātiem mācībās, ārpusklases darbā un ārpusklases gaitās, cenšas pēc iespējas biežāk būt kopā ar skolēniem gan sabiedriski lietderīgajā darbā, gan kultūras pasākumos, pārgājienos utt. Vērojot skolēnus dažādās situācijās, vislabāk var atklāt viņu individuālās īpatnības. Informāciju par skolēnu var iegūt arī no citiem skolotājiem, bērnu vecākiem. Vērtīgu informāciju par sevi un saviem vienaudžiem var dot arī paši skolēni pašraksturojumu un neatkarīgu raksturojumu veidā.

Plašu informāciju par skolēnu var iegūt, izmantojot pedagoģijā atzītās pētnieciskās metodes (pedagoģisko novērojumu, vārdiskās un rakstveida aptaujas, nepabeigtā teikuma metodi, reitingu, sociometriju u.c.). Lai secinājumi būtu objektīvāki, iegūtie rezultāti pārbaudāmi, izmantojot citas metodes.

Katram sevi cenošam skolotājam ieteicams iekārtot īpašu burtnīcu skolēnu izpētes sakarā. Tajā atzīmējami novērojumu rezultāti. Pieraksti var turpmāk noderēt skolēna objektīvai raksturošanai, audzināšanas metožu izvēlei. Skolotājs var izmantot arī skolēna iepazīšanas programmu.

Pedagoģiskais takts prasa, lai skolotājs iegūtās ziņas par skolēnu neizpaustu bez nepieciešamības. Ievāktā informācija var būt noderīga individuālai pieejai skolēnam mācību un audzināšanas darbā, kopīgai skolas un ģimenes audzināšanas darba prognozēšanai.

SKOLĒNU IEPAZĪŠANAS IETEICAMĀ PROGRAMMA

Vispārīgas ziņas: vārds, uzvārds. Situācija ģimenē (apstākļi, pienākumi). Draugi, tuvākie biedri (kas saista).

Intelektuālā attīstība: prāta un psihisko procesu attīstības līmenis salīdzinājumā ar klasi. Intelektuālās intereses, spējas. Novirzes: atpalcība zināšanās, psihiskie traucējumi, pagaidu aizture, debilitātes iezīmes. Valodas attīstības līmenis.

Mācības: attieksme pret mācībām, atsevišķiem mācību priekšmetiem, skolotājiem, mācīšanās motīvi. Prasme mācīties: strādā sistemātiski, plānveidīgi, prot saskatīt galveno.

Uztveres, izpratnes, iegaumēšanas īpatnības. Radošā domāšana. Nesekmība, tās cēloņi.

Darbs: attieksme pret darbu vispār, tā dažādiem veidiem. Motīvi. Interese par zināšanām un profesijām. Darba prasmes, iemaņas. Kā pilda uzdevumus skolā, mājās. Attieksme pret materiālajām vērtībām.

Speciālās intereses, spējas: speciālās intereses, panākumi atsevišķos mācību priekšmetos. Kādās ārpusklases, ārpusskolas nodarbībās piedalās, motīvi, rezultāti.

Interesu, spēju, nākotnes nodomu saskaņa, savstarpēja atbilstība. Kulturalās intereses, to apmierināšanas veidi. Īpaša aizraušanās (vaļasprieks).

Sociālā virzība un aktivitāte: orientēšanās sabiedriski politiskajos jautājumos. Kā izmanto laikrakstus un citus informācijas avotus. Uzskatu skaidrība un patstāvība, novirzes un to cēloņi. Sociālais jūtīgums (kā reagē uz aktuāliem jautājumiem). Sabiedriskā aktivitāte un atbildība.

Temperaments un raksturs: temperamenta tipiskās īpašības un to izpausme mācībās, darbā, attiekmēs ar biedriem. Rakstura pozitīvās un negatīvās morālās īpašības:

- a) godīgums, taisnīgums, atklātums, atsaucība, čaklums, kārtība;
- b) patmīlība, iedomīgums, cietsirdība, melīgums, lišķība, utt.

Gribas īpašības: patstāvīgums, ietekmējāmība, emocionalitāte, dominējošais garastāvoklis.

Apzinīgā disciplīna, uzvedības kultūra: kā izpilda skolas, ģimenes, sabiedrības prasības (apzinīgi, labprātīgi, piespiesti, izvairās no atbildības).

Prasīgums pret sevi un citiem. Kā ievēro sadzīves kultūru un pieklājības normas (aiz pārlicēcības, pozejot, piespiesti). Ārējā tīrība, kārtība. Tipiskie pozitīvie un negatīvie paradumi.

Skolēns kolektīvā: kā iekļaujas kolektīva dzīvē (aktīvi, vienaldzīgi, ir opozīcijā). Vieta kolektīvā (līderis, atstumtais, individuālists). Organizatora talants, tā izpausme. Attiecības ar biedriem. Kā izturas pret stiprākiem, vājākiem? Attieksme pret pretējo dzimumu. Attieksme pret kritiku un paškritiku. Personības ideāls un sevis pilnveidošana (pašaudzināšanas līmenis).

Skolotāj, ievērojiet, tas ir konfidenciāls process!

Jautājumi, uzdevumi paškontrolei:

- Kāpēc skolotājam jāpazīst skolēns?
- Kādas ir skolēnu izpētes metodes?
- Raksturojiet skolēnu iepazīšanas ieteicamo programmu! Jūsu ieteikumi tās pilnveidošanai!

PRASĪBAS MŪSDIENU SKOLOTĀJAM

Skolotājs ir savas tautas kultūras vērtību sargātājs un kopējs. Viņš ir paaudžu pēctecības nodrošinātājs nacionālās pašapziņas un sadzīves kultūras jomā.

Skolotājs ir sociālais tips. Viņa sabiedriskā darbība ir vērsta uz citu cilvēku pilnvērtīgas dzīves sekmēšanu.

Skolotāja profesija izvirza daudzas prasības šīs profesijas pārstāvim. Svarīgākās no tām ir:

- skolotājam jābūt vispusīgi izglītotai personībai, labam speciālistam izvēlētajā zinātnes nozarē;
- skolotājam jāmīl bērni, jābūt ieinteresētam viņu garīgajā un fiziskajā attīstībā;
- skolotājam jābūt atklātam pret visu jauno starpkulturālā audzināšanā, pret citu pieredzi mācību un audzināšanas darbā. Tajā pašā laikā viņš nedrīkst akli pārņemt citu pieredzi. Ir jāizloba tās vadošā ideja un radoši jāizmanto savā darbā atbilstoši vietējiem audzināšanas mērķiem un apstākļiem;
- skolotājam ir nepārtraukti jāpapildina savas teorētiskās un metodiskās zināšanas un prasmes. Skolotājs, kas zaudējis interesi par pašizglītību, pārvēršas par ierēdni. Viņš vairs nav spējīgs modināt meklētājgaru savos skolēnos;
- skolotājam jāattīsta savas pedagoģiskās spējas (komunikatīvās, organizatoriskās, konstruktīvās, perceptīvās, didaktiskās, oratora, aktiera u.c.);
- skolotājam jābūt aktīvam sabiedriskam darbiniekam, savas tautas nacionālo vērtību sargātājam vispārcilvēcisko vērtību ietvaros. Viņam skaidri jāšaredz savas tautas nākotnes perspektīvas un to virzienā jāveicina jaunās paaudzes sabiedriskā darbība;
- skolotājam, īpaši sporta skolotājam, jā rūpējas par savas tautas veselību, izkopjot izpratni par to kā neaizstājamu tautas bagātību, vērtību. Savā uzvedībā, iekšējā un ārējā kultūrā viņam jābūt par paraugu skolēniem;

- skolotājam jābūt ne tikai ar izkoptu intelektu, ar “labu sirdi”, bet arī ar “prasmīgām rokām”. Jaunā paaudze jāaudzina dzīvei, darbam, un šajā jomā skolotājs pats nedrīkst būt “bez rokām”.

- Jautājumi un uzdevumi paškontrolei:
 - Raksturojiet mūsdienu prasībām atbilstošu skolotāju!
 - Kādas personības īpašības un pedagoģiskās spējas ir vissvarīgākās skolotāja pedagoģiskajā darbībā?

IETEICAMIE TEMATI STUDENTU PATSTĀVĪGĀM STUDIJĀM (REFERĀTIEM SEMINĀROS, BAKALAURA, MAĢISTRA DARBIEM U.C.) VISPĀRĪGAJĀ PEDAGOĢIJĀ

1. Sengrieķu filozofi par mācīšanu un audzināšanu.
2. Mērķa problēma pedagoģijā.
3. Renesanses laikmets, tā ievērojamākie pārstāvji un viņu devums pasaules kultūras attīstībā.
4. J.A.Komenska pedagoģiskā mantojuma izvērtējums un viņa pedagoģisko ideju atspulgi Latvijā.
5. Mūsdienu izglītības sistēmu raksturojums ārzemēs.
6. Tautas izglītības attīstība Latvijā vēsturiskajā skatījumā.
7. Cilvēka personības attīstības koncepcijas, to izvērtējums.
8. Pedagoģisko vērtību atspoguļojums latviešu folklorā.
9. Latviskās pašapziņas veidošanas iespējas skolēnos mūsdienu skolā.
10. Bērnu audzināšana pirmsskolas vecumā.

11. Jaunāko skolas vecuma bērnu audzināšanas īpatnības.
12. Pusaudžu mācīšanas un audzināšanas problēmas.
13. Mūsdienu jauniešu garīgais portrets un skolas iespējas tā veidošanā.
14. Latviešu skolotāja tēls daiļliteratūrā.
15. Augstskolas kursa studentu studiju motivācija.
16. Augstskolas (skolas) kursa (klases) raksturojums un no tā izrietošie audzinātāju uzdevumi.
17. Skolotāju izglītība Latvijā vēsturiskajā aspektā.
18. Skolotājs skolēnu personības veidošanās sistēmā vispārīzglītojošā skolā.
19. Mūsdienu tautas izglītības koncepcija Latvijā Bērnu tiesību Koncepcijas skatījumā.
20. Tautas izglītības un skolotāju izglītības sistēmas reforma Latvijas Republikā un ar to saistītās problēmas.
21. Izglītības sistēma Latvijā salīdzinājumā ar ārzemju izglītības sistēmām.
22. Pirmā tautas atmoda Vidzemē, Kurzemē un Latgalē.

LITERATŪRA PEDAGOĢIJAS KURSA NODAĻAS "VISPĀRĪGĀ PEDAGOĢIJA" STUDĒŠANAI

1. Albrehta Dz. Pētīšanas metodes pedagoģijā. – R.: LVU, 1989. - 67 lpp
2. Bērnu tiesību Konvencija. //Izglītība, 1991.g. 26.sept.
3. Bozoviča L. Personība un tās veidošanās skolas gados. – R.: Zvaigzne, 1975.–300 lpp.
4. Dēķens K. Rokasgrāmata pedagoģijā. – R.; 1919 –238 lpp.
5. Dauge A. Audzināšanas ideāls un īstenība. – R.: Valters-Rapa, 1925.
6. Komenskis J.A. Lielā Didaktika. – R.: Zvaigzne, 1992.– 232 lpp.
7. Kronvalds A. Tagadnei. – R.: Liesma, 1987.–300 lpp.
8. Kruteckis V. Skolēnu mācīšanas un audzināšanas psiholoģija. – R.: Zvaigzne, 1978 – 27.–136.lpp.
9. Karpova A., Plotnieks J. Personība un saskarsme. – R.: LVU, 1984. - 93 lpp.
10. Kons I. Vecāko klašu skolēnu psiholoģija. – R.: Zvaigzne, 1985. - 195 lpp.
11. J.H.Pestalocijs (darbu izlase). – R.: LU, 1996. –140 lpp.
12. Pedagoģiskā doma Latvijā līdz 1890.gadam. R.: Zvaigzne, 1991, –232 lpp.
13. Pedagoģiskā doma Latvijā no 1890. g. līdz 1940. g. – R.: Zvaigzne, 1994, –239 lpp.
14. Puškarevs I. Bērnu un pusaudžu augšana un attīstība. – R.: LU, 1989. – 78 lpp.
15. Rinkužs K. Cimze J. – R.: Valters-Rapa, 1938. – 196 lpp.
16. Rijnieks K. Sengrieķu dzīves gudrība. – R.: Zvaigzne, 1992.– 116 lpp.
17. Latvijas Vispārējā izglītības koncepcija. // Izglītība, IM Vēstis, 1996.g. 1.februāris.

18. Viese S. Jaunais Rainis. – R.: Liesma, 1982., – 230 lpp.
19. Zelmenis V. Īss pedagogijas kurss. – R.: Zvaigzne, 1991. – 211 lpp.
20. Žukovs L. Kr.Barons un jaunās paaudzes audzināšana. – Krāj.: Tautas mutvārdu daiļrade skolā. R.: Zvaigzne, 1985. – 110 lpp.
21. Žukovs L. Pedagoģija. – Rīga: LSPA, 1994. – 45 lpp.
22. Žukovs L., Kopeloviča A. Skolotāju izglītība un pedagoģiskā doma Latvijā līdz 19. gs. vidum. – R.: LSPA, 1995. – 74 lpp.
23. Žukovs L., Kopeloviča A. Skolotāju izglītība un pedagoģiskā doma Latvijā no 19. gs. vidus līdz 1918. g. – R.: LSPA, 1996. – 72 lpp.
24. Žukovs L., Kopeloviča A. Skolotāju izglītība un pedagoģiskā doma Latvijā 1918. g. - 1940. g. R.: LSPA, 1995. – 52 lpp.
25. Педагогическая Энциклопедия. Т.1 - Москва.: 1964 - 384.-394.стр.
26. Педагогическая Энциклопедия. Т.3- Москва: 1966, 281.-324., 424.-428., стр. 50.-58, 153.-164., 141.-144.стр.
27. Students J. Vispārējā pedagoģija. – R.: Baumaņa apg., 1933., – 652 lpp.
28. Stenders G. Augstas gudrības grāmata. – R.: Liesma, 1988. – 572 lpp.
29. Altermann K. Bildung in Freiheit. Tallinn:1994. – 83 S.
30. Scheuerl H. Geschichte der Erziehung. Stuttgart, 1985– 7.–10.S.
31. Гончаров Н.К. Педагогическая система К.Д.Ушинского. - М.: Педагогика, 1974. - 272 стр.
32. Фридман Л. Изучение личности ученика и ученического коллектива. - М.: Просвещение, 1988.
33. Карел Блага, Михаил Шебек. Я - твой ученик, ты - мой учитель. - М.: Просвещение, 1991. - 141 стр. (перевод с чешского языка).
34. Торстен Хюсен. Образование в 2000 году (перевод со шведского). - М.: Прогресс, 1977. - 342 стр.
35. Селье Г. Стресс без дистресса.-Рига: Виета, 1992.- 106 стр. (перевод с английского яз.)

VISPĀRĪGĀ DIDAKTIKA

Didaktikas jēdziens vēsturiskajā aspektā

Vēstures attīstības gaitā didaktikas jēdziens ir izprasts dažādi.

Pirmo reizi jēdziens - didaktika tika minēts 1613. gadā Gīsenes un Jēnas universitātes profesoru

Helviga un Junga rakstā "Pārskats par V.Ratkes (Ratihius) didaktiku vai mācīšanas mākslu".

17. gadsimta izcilie didakti V.Ratke un J.A.Komenskis lika pamatus "universālai" didaktikai, centās aptvert vispārīgās izglītības būtību. J.A.Komenskis didaktikā iekļauj arī audzināšanu. Pēdējā tika uzskatīta kā izglītības rezultāts. Uzskatīja, ka cilvēka uzvedība, rīcība neizriet no viņa paša, bet no izglītības darba vispār.

Apgaismības laikmetā sāka augsti vērtēt cilvēku un uzsvēra galvenokārt audzināšanas individuālo pusi. Pedagoģijā šo virzienu - individuālās pedagoģijas virzienu - pārstāvēja Ž.Ruso (1712.-1778.).

Mācību un audzināšanas kopsakara problēma nodarbināja arī J.Herbartu (1776.-1778.). Didaktika viņam ir pakļauta pedagoģijai. Vispirms mācībām jāsekmē tikumība, tad aroda un citu ārējo mērķu realizēšana. Audzināšanas uzdevums - attīstīt cilvēka individualitāti un sagatavot dzīvei sabiedrībā. Dažādām cilvēku kultūrām ir vienādas tiesības, dzīvē tām jāsadarbojas kopā.

J.Herbarts piešķir izglītībai lielu nozīmi kā individuālā, tā arī sociālā jomā. Viņa koncepcijā liela loma ir ierādīta skolotājam, viņa darbības analīze, kas vērsta uz skolēnam vēl nezināmo zināšanu apguvi.

Šāda didaktikas uzdevumu izpratne 19. un 20. gs. mijā neapmierināja "jaunās audzināšanas" pārstāvjus.

Dž.Djuijs (1859.-1952.) izceļ skolēna lomu mācību procesā. Viņš prasa attīstīt skolēna intelektuālās spējas, praktiskās darbības prasmes un iemaņas. Mācīt darot ir viņa

konceptuāla pieeja mācību procesam. 20. gadsimtā didaktiku sāka skaidrot ne tikai kā mācīšanas teoriju, bet arī kā mācīšanos. Tas izraisīja nepieciešamību izvērst pētījumus par skolēna intelektuālo darbību mācību procesā.

Mūsdienās mācīšanu un mācīšanos (apguvi) uzskata kā mācību procesa mijiedarbībā esošās divas puses. Tātad didaktika ir zinātne par mācību procesu. Tā izpilda kā teorētisko (galvenokārt, diagnosticējošo un prognozējošo), tā arī praktisko (instrumentālo) funkciju.

Tādā veidā didaktika ir pedagoģijas sastāvdaļa, kas virzīta uz izglītošanu (uz mērķtiecīgu darbību, kas sekmē skolēna personības veidošanos atbilstoši esošajam audzināšanas ideālam).

Didaktikas jēdziens

Vispārīgā didaktika kā zinātne par mācību procesu aptver savos pētījumos mācības visos mācību priekšmetos, kā arī mācību darbu visos līmeņos. J.A.Komenskis

didaktiku uzskatīja par mācīšanas universālo mākslu.

Bez vispārīgās didaktikas atziņu dziļas apguves skolotājam nav iespējams radoši pilnveidot savas mācību metodes, teorētiski pamatot savus mācību darba paņēmienus.

Vispārīgā didaktika pēti divas savstarpēji saistīto jautājumu kopas. Pirmā jautājumu kopa skar izglītības un mācību saturu – *ko, kad* un *cik daudz* no zinātņu pamatiem jāapgūst skolēniem – tas ir viens no vispārīgās didaktikas pētīšanas priekšmetiem.

Otra jautājumu kopa, uz ko jāatbild vispārīgai didaktikai, ir – *kā vadīt mācību procesu*, lai skolēni mācītos ar prieku, nepārslogojot sevi, un viņu zināšanas būtu apjēgtas, pamatīgas un noturīgas.

Vispārīgā didaktika atrodas mijiedarbībā ar mācību priekšmetu metodikām. Savus vispārinājumus tā atvasina no pieredzes konkrēto mācību priekšmetu apgūvē. Savukārt mācību priekšmetu metodiku (darba paņēmienu) pamatā ir vispārīgās didaktikas teorētiskās atziņas.

Kad mācību saturs atlasīts, rodas jautājums, kā to iemācīt skolēniem, kādas metodes jāizmanto.

Metode ir paņēmiens mācību mērķa sasniegšanai. Metodes var būt dažādas. Skolotājs, kas izmanto tikai vienu un to pašu metodi mācībās, strādā kā amatnieks pēc šablona.

Tikai daudzveidīgu metožu izmantošana mācību procesā to dara dzīvu, interesantu kā pašam skolotājam, tā arī skolēniem.

Līdz ar saturu vēsturiski izmainījās arī mācību metodes. Senajos un viduslaikos skolotāja stāstītais un lasītais bija bez izpratnes jāiemācās, viss balstījās uz skolēnu atmiņu. J.A.Komenskis prasīja, lai iegaumējamo vielu skolēni izprastu un mācību procesā tiktu ievērotas didaktikas prasības.

Turpmākajā vēstures attīstības gaitā izvirzījās prasība, lai apgūtās zināšanas skolēni spētu izmantot praksē. Sākumā tipveida, vēlāk arī nestandarta situācijās.

Mūsdienās galvenais uzsvars mācību procesā tiek likts uz domāšanas attīstību, skolēna iesaistīšanu aktīvā izziņas procesā un zināšanu izmantošanā praksē. Tādus paņēmienus, kas skolēniem pašiem liek aktīvi darboties, meklēt, sauc par heuristisko metodi. Tā izmantojama, ievērojot skolēnu vecuma īpatnības viņu domāšanas attīstības līmeni.

Skolotājam ieteicams ievērot prasību – neteikt to, ko skolēns pats var pateikt, un nedot to, ko skolēns pats var atrast. Atcerēsīmiēs, smadzenes pierod domu virzīt pa citu cilvēku smadzeņu iesliedētu ceļu!

Ar mācību satura, mācību priekšmetu metodiku izstrādi nodarbojas zinātniskās pētniecības iestādes, radoši sadarbojoties ar pieredzes bagātiem, nestandarti domājošiem skolotājiem-praktiķiem.

Mācību satura problēma ir vienmēr nodarbinājusi cilvēci. Kad cilvēki vēl nebija iemācījušies rakstīt, pieaugušie stāstīja bērniem pasakas, teikas, nodeva dažādas zināšanas veselības saglabāšanā, praktiskās dzīves gudrības utt. Šīs zināšanas pārgāja no paaudzes uz paaudzi.

Senindiešu mācību satura centrā bija vēdu (mutvārdu sacerējumu) lasīšana un tulkošana.

Ēģiptiešiem izglītības saturu noteica reliģiskie ticējumi.

Ķīniešiem mācību saturs bija vecajās grāmatās, tas skolēniem bija jāiemācās.

Grieķu uzmanības centrā bija "mūzikā" izglītība.

Romiešiem mācību saturs bija praktisks.

Viduslaiku skolās mācību saturs bija "septiņas brīvās mākslas". Renesanses periodā izšķirošā nozīme bija filoloģijai un klasiskajai latīņu valodai.

17.gadsimtā mācību saturs kļuva praktiskāks.

Apgaismības laikmetā izvirzījās prasība vienlaikus dot skolēniem garīgās un praktiskās zināšanas.

Tagadne ir visu iepriekšējo laikmetu mantiniece. Grūti iedomāties, ka mūsdienās vienam cilvēkam būtu iespējams apgūt visas cilvēces uzkrātās garīgās kultūras vērtības. Tāpēc izglītībā bija vērojama specializēšanās, tehniskās zinātnes ieguva pārsvaru pār humanitārajām. Tas negatīvi ietekmēja cilvēku garīgās kultūras potenciālu. Mūsdienās vērojama izglītības humanistiskā ievirze.

Didaktikas kategorijas

Jebkuras zinātnes galvenos jēdzienus, ap kuriem grupējas mazāk svarīgie, sauc par kategorijām. Vissvarīgākās didaktikas kategorijas

ir mācību process, mācību principi, izglītības saturs, mācību metodes un mācību organizēšanas formas.

Mācību process ir skolotāja un skolēnu savstarpēji saistīta mērķtiecīga pedagoģiska sistēma, kurā skolēni apgūt zināšanas, prasmes un iemaņas. Apguves procesu lielā mērā izraisa skolēna motivācija, bet tā rezultāts izpaužas zināšanu, prasmju un iemaņu pieaugumā. Tas savukārt ietekmē domāšanu, uzskatus, emocionālo sfēru, pārliecību, gribu, rīcību, uzvedību u.c. - tas ir, vispārēju skolēna personības attīstību.

Mācību procesa gala rezultāts izpaužas izglītībā, konkrētāk, izglītības līmenī. Mācību procesu veido savstarpēji saistīti komponenti (skolēns, kas apgūt zināšanas, prasmes un iemaņas; skolotājs, kas sekmē skolēna mērķtiecīgu izziņas procesu).

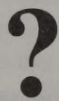
Mācību principi ir svarīgāko didaktisko prasību sistēma, kuru ievērošana var nodrošināt mācību procesa mērķtiecīgu norisi. Mācību principu pamatā ir pedagoģijas

zinātnē atklātās didaktiskās likumsakarības un skolotāju praktiskā pieredze.

Izglītības saturs ir zināšanu, prasmju un iemaņu sistēma, kuru apguve ir pamats cilvēka personības attīstībai un veidošanai.

Mācību metodes ir skolotāja un skolēnu didaktiskās sadarbības paņēmieni sistēma, kuras ietvaros skolēni apgūst jaunas zināšanas, prasmes un iemaņas, vienlaikus attīstot savas izziņas spējas. Šajā sistēmā skolotāja darbībai ir stimulējošs raksturs. Viņš iesaista skolēnus attiecīgā izziņas darbības veidā (mudina skolēnus klausīties, apjēgt dzirdēto utt.).

Mācību organizācijas formas atspoguļo skolēnu darbības īpatnības skolotāja organizētajās nodarbībās, kuru procesā noris izziņas darbība.

Jautājumi un uzdevumi paškontrolei:

- Ar ko atšķiras izglītojošās mācības no "informējošām" mācībām?
- Ko nozīmē mācību procesā jēdzieni: mācības, mācīšana, mācīšanās, apguve?
- Kas raksturo pedagoģiski pareizi organizētas mācības?
- Kas ir kategorija? Kādas ir didaktikas kategorijas?
- Paskaidrojiet, kā didaktiku izprata J.A.Komenskis, J.Herberts, Dž.Džuijs un kā to izprot mūsdienās!
- Izskaidrojiet vispārīgās didaktikas saikni ar mācību priekšmetu metodikām!
- Kāda atšķirība ir mācību metodikai sākumskolā no priekšmetu metodikām?
- Paanalizējiet mācību saturu un metodes dažādos vēstures posmos!

IZGLĪTĪBAS SATURS

Izglītības satura jēdziens

Ar izglītības saturu saprot zināšanu, prasmju un iemaņu sistēmu, interešu, spēju, prāta un jūtu kultūras līmeni, kas cilvēkam jāsasniedz skolas mācību un patstāvīgās dzīves gaitā. Izglītības saturam ir vairāki līmeņi, piemēram, pamatskolu, vidējo un augstāko mācību iestādi beidzot. Sākotnēji to izstrādā zinātnieki sadarbībā ar skolotājiem—praktiķiem vispārīgā modeļa veidā. Tas virzīts uz vispusīgi attīstītas personības veidošanos, kam ir vispārcilvēcisko un nacionālo kultūras vērtību orientācija, aktīva attieksme pret garīgo un fizisko darbu; atklātums pret visu jauno, nacionālā, pilsoniskā un starpkultūru integrēta izpratne.

Izglītības saturu nosaka zinātnes, kultūras, ražošanas spēku attīstības līmenis, uzdevumi, kādus sabiedrība izvirza skolai konkrētā vēstures posmā.

Izglītības satura atlasses kritēriji

Izglītības satura atlases problēma ir pietiekami sarežģīta. Lai izprastu satura atlases procesu, jāzina tā atlases kritēriji.

Izglītības satura konstruēšanā jāraugās, lai, pirmkārt, saturs atbilstu mūsdienu zinātnes un kultūras līmenim, otrkārt, saturam jāsekmē tikumisko, estētisko un ekoloģisko vērtību orientāciju veidošanās, treškārt, saturam jāsekmē nacionālo un interkultūras jūtu veidošanās, ceturtkārt, saturam jāsekmē sociāli aktīvu un radošu personību veidošanās, piektkārt, saturam jānodrošina skolēna gatavība strādāt, sestkārt, izglītības saturam jāsekmē fiziski pilnvērtīgas personības attīstība. Lūk, tie ir pamati un kritēriji, kas norāda izglītības satura atlases vispārīgo virzienu un ļauj novērtēt izglītības saturu.

Izglītības saturā jāiekļauj visu to zinātņu pamati, kas atspoguļo mūsdienu dabaszinātnisko un sociālo pasaules ainu.

Didaktika nedod kritērijus mācību vielas atlasei konkrētā priekšmetā (vēsturē, fiziskajā audzināšanā u.c.). Tajā kritēriji izriet no priekšmeta rakstura, vielas izklāsta loģikas savdabības.

Didaktika var dot kritērijus zināšanu un darbības veidu starppriekšmetu satura iekļaušanai mācību priekšmetos. Tā, piemēram, fiziskajā audzināšanā svarīgi ir zināt cēloņsakarības un u.c. likumsakarības, kas ietekmē sportista profesionālo izaugsmi. Mācību priekšmetā jāiekļauj ne tikai zināšanas un darbības veidi, bet arī uzdevumi, kurus pildot skolēni apgūst radošas darbības pieredzi. Katra priekšmeta saturā bez zināšanām un prasmēm obligāti jāparedz radoša un emocionāla rakstura darbība.

Zinātnes pamatu priekšmetos jāietver vispārizglītojošā ziņā svarīgas zināšanas – kas ir definīcija, likums, noteikums, princips, hipotēze, eksperiments, zinātnisks fakts, teorija, koncepcija, process u.c.

Definīcija ir konkrēta jēdziena īss zinātnisks raksturojums.

✓ Likums ir vispārējās iekšējās, nepieciešamās un noturīgās sakarības, kas raksturo visu esamības lietu procesu un parādību tiešo eksistenci, kopsakaru un attīstības īpatnības. Par likumu didaktikā sauc mācību parādību iekšējo sakaru, kas nosaka to nepieciešamo izpausmi un attīstību. Didaktikā likumi izpaužas kā tendence.

Noteikums (nosacījums) ir pedagoģiskās darbības rezultāta likumsakarīga saistība ar visu pedagoģisko prasību ievērošanu.

Princips ir teorijas, pasaules uzskata galvenā ideja; cilvēka iekšējā pārliecība, kas nosaka viņa darbību.

Hipotēze ir zinātnisks pieņēmums kādas parādības cēloņu un likumsakarību izskaidrošanai. Patiesa hipotēze pēc tās pamatošanas un pierādīšanas kļūst par zinātnisku teoriju.

Eksperiments ir izziņas metode; mākslīga pētījamās parādības izraisīšana vai atkārtošana dabiskos vai mākslīgi radītos apstākļos. Eksperimentu kā metodi pirmais teorētiski pamatoja F.Bēkons (1561.-1626.).

Zinātnisks fakts – zināšanas, kuru patiesums ir teorētiski un praktiski pierādīts.

Teorija ir noteiktas zinību nozares pamatideju sistēma.

- √ Koncepcija ir sistēmā apkopoti uzskati; izskaidrojuma un izpratnes forma, kas balstīta uz noteiktas teorijas pamatatziņām.

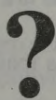
Process ir darbības sistēmas stāvokļu maiņa; mācību process arī ir sistēmas stāvokļu maiņa.

Izglītības saturā jāparedz virkne prasmju dažādu mācību organizācijas formu (frontālo, grupālo, individuālo) izmantošanai mācību priekšmetā.

Mācību priekšmetos jāparedz visi tikumiskās un estētiskās darbības pamatveidi. Tos nevar attiecināt tikai uz vizuālās mākslas, fiziskās audzināšanas, literatūras stundām vien.

Didaktiķi M.Skatkins un J.Lerners izglītības satura jēdzienā iekļauj visus cilvēces uzkrātās kultūras elementus. Visiem mācību priekšmetiem kopīgais:

- sabiedrības iegūtās zināšanas par dabu, sabiedrību, domāšanu, tehniku un darbības veidiem;
- zināmu darbības veidu īstenošanas pieredze, kas izpaužas šo pieredzi apguvušas personības prasmēs un iemaņās;
- radošās meklējumu darbības pieredze jaunu problēmu risināšanā;
- attieksme pret pasauli, citam pret citu, respektīvi, emocionālās, gribas, tikumiskās, estētiskās audzināšanas sistēma.

Jautājumi un uzdevumi paškontrolei:

- Raksturojiet izglītības satura jēdzienu!
- Paskaidrojiet, kas ir izglītības modelis!
- Kādi ir izglītības satura atlases kritēriji? Nosauciet tos!
- Raksturojiet izglītības saturu dažādos vēstures posmos!

MĀCĪBU PROCESS UN TĀ LIKUMSAKARĪBAS

Mācību procesa jēdziens

Cilvēku darbības veidi (rotaļa, darbs, zinātne, sports, māksla u.c.) cieši saistīti ar apkārtējās pasaules un pašam sevis izzināšanu. Mācības arī ir darbs.

Mācību process ir vienota pedagoģiska sistēma, kas atrodas dinamikas stāvoklī.

Rodas jautājums – no kādiem elementiem sastāv šī sistēma? Kāda ir tās struktūra? Kādi ir mācību procesa uzdevumi?

Centrālais elements mācību procesā ir skolēns. Viņš tiek iekļauts aktīvā izzināšanas procesā un virzās uz arvien jaunām atziņām. Šajā procesā skolēns apgūst jaunas zināšanas, prasmes un iemaņas, attīsta savas izzināšanas spējas, tikumiskās un estētiskās vērtības.

Mācības ir sociāla parādība. Mācībās gūtā sociālā pieredze tiek nodota no vienas paaudzes nākamajai paaudzei. Līdz ar to mācības kļūst par specifisku sabiedriskās darbības veidu – sociālās pieredzes tālāknodošanas līdzekli. Tālāk tiek nodota nevis pati darbība un tajā radušās attiecības, bet gan to modelis, vispārīgie principi un normas. Tādējādi mācības ir aplūkojamas kā vienota, viengabalaina cilvēku darbības joma. (Vidusskolas didaktika. M.Skatkina red.- R.: Zvaigzne, 1984. 117.- 118.lpp.)

No filosofiskā viedokļa raugoties, mācības nevar reducēt tikai uz skolotāju un skolēnu. Māca viss un visi, mācās arī visi. Tie visi arī ir mācību darbības sociālie subjekti.

No pedagoģiskā viedokļa mācības ir pasaules izzināšanas īpašs veids, ko speciāli organizē un vada skolotājs.

Mācību procesa būtība ir zināšanu, prasmju un iemaņu apguve un izzināšanas spēju attīstība. Mācības tiek virzītas uz cilvēka un sociālās vides mijiedarbības pilnveidošanu.

Mācību procesa likumsakarības

Ar mācību procesa likumsakarībām saprotam būtiskas, atkārtojošās, noturīgās nepieciešamās saiknes starp

noteiktām parādībām (mācību faktoriem, apstākļiem un rezultātiem).

Mācību procesa pamatlikumsakarības:

- jebkurās mācībās jābūt savstarpēji saistītai darbībai starp tiem, kas vada mācību procesu, kas mācās un apguves objektu;
- mācību process prasa aktīvu skolēnu līdzdalību mācību vielas apgūvē;
- skolēnu gatavība sarežģītākiem darbības veidiem ir atkarīga no vienkāršāko darbības veidu iepriekšējās apguves, kas iekļaujas sarežģītāko darbības veidu sastāvā;
- zināšanu noturīgums lielā mērā atkarīgs no mērķtiecīgas un sistemātiski organizētas atkārtošānas;
- iemaņas veidojas, ja tiek radīti apstākļi iemaņas pamatā esošo darbību vairākkārtējai atkārtošānai.

Zinot mācību likumsakarības, ir iespējams tām izvirzīt prasības (mācību principi), izvēlēties mācību metodes un mācību organizācijas formas.

Mācību procesa virzošie spēki

Viens no galvenajiem mācību procesa uzdevumiem ir skolēna iesaistīšana aktīvā izziņas procesā. Rodas jautājums, kas ir tie virzītājspēki, kas stimulē skolēnu pārvarēt grūtības zināšanu, prasmju un iemaņu apgūvē?

Mācību procesa virzītājspēks ir pretruna starp sabiedrības prasībām jaunās paaudzes nepieciešamībai sagatavotībai un skolēna faktiskā sagatavotības līmeņa neatbilstība sabiedrības izvirzītajām prasībām, kas jāsasniedz mācību procesā. Šīs prasības ir mēraukla jaunās paaudzes sagatavotības līmeņa novērtēšanai, visa mācību procesa novērtēšanai.

Sākumposmā mācīšanās virzītājspēks arī ir pretruna starp nepieciešamību skolēnam pašam apmierināt savas vajadzības un nespēju apmierināt tās patstāvīgi.

Turpretī, kad skolēnam jau izveidojusies interese par

mācībām un izziņas procesu, tad par mācīšanās virzītāj spēku kļūst *pretruna* starp to, ko skolēns zina, prot, un mērķi, kas radies viņam pašam vai arī kāds viņam to ir izvirzījis.

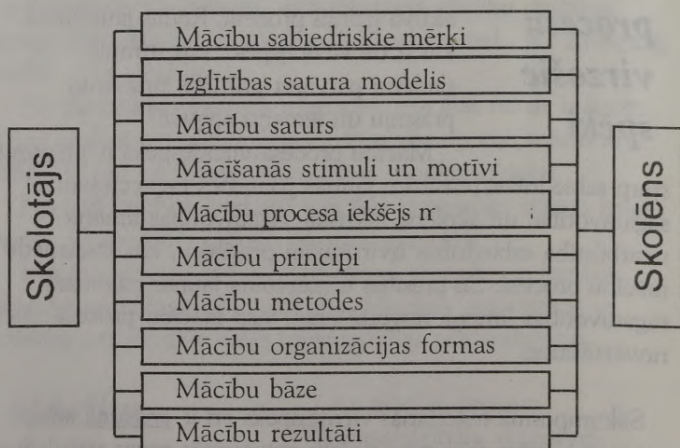
Pretrunām kā virzītāj spēkam jābūt vienmēr. Tās pastāv dažādos mācību procesa līmeņos. Skolotāja uzdevums "palīdzēt skolēniem tās apzināties un pārvarēt vienā līmenī un aktualizēt tās citā līmenī, lai pretruna būtu par pastāvīgu avotu mācību virzībai uz to galamērķi.

Mācību procesa ārējā struktūra

Pedagoģiskajā literatūrā ir vairāki mācību procesa definējumi. Manuprāt, pietiekami skaidri un saprotami tas dots V.Zelmeņa interpretācijā.

Mācību process kā vienota pedagoģiska sistēma sastāv no daudziem savstarpēji saistītiem komponentiem. Centrālais no tiem ir skolēns, kas te iet savu izziņas ceļu – virzās no neziņas uz jaunām atziņām, līdztekus apgūdam arī dzīvē nepieciešamās darbību prasmes un iemaņas, kā arī attīstīdam savas izziņas spējas. Šajā ceļā viņu vada skolotājs, organizēdam un regulēdam mērķtiecīgu darbību, kas sekmē skolēna izziņas gaitu.

Mācību procesa ārējā struktūra (V.Zelmeņa interpretācija)

Aplūkosim katru no mācību procesa ārējās struktūras komponentiem.

Mācību sabiedriskie mērķi

Mācību mērķi izriet no sabiedrības garīgajām un materiālajām vajadzībām, zinātnes un kultūras attīstības līmeņa. Sabiedrība, tās vajadzības, zinātne un kultūra

vienmēr atrodas dinamiskā stāvoklī. Mainoties sabiedrības vajadzībām, mainās arī mācību procesa mērķi. Ja iepriekšējos gadu desmitos padomju iekārtai bija vajadzīgi cilvēki, kas darbotos pēc iepriekš sastādītā plāna, tad arī mācību procesa galvenais mērķis bija veidot cilvēku – izpildītāju.

Mūsdienās, demokratizējoties sabiedrībai un tai ieejot brīvā tirgus attiecībās, izvirzās vajadzība pēc cilvēkiem, kas būtu zinoši, demokrātiski noskaņoti un spējīgi radoši darboties brīvā tirgus apstākļos. Atbilstoši sabiedrības jaunajām vajadzībām izkristalizējas arī mācību mērķis – radīt apstākļus brīvas, radošas un kulturālas, uz tālāku izglītību orientētas personības izaugsmei, sekmēt tāda Latvijas demokrātiskās sabiedrības locekļa veidošanos, kas spēj patstāvīgi un lietpratīgi risināt dzīves problēmas un atbildēt par savu rīcību.

Izglītības satura modelis

Izglītība mūsdienās tiek uzskatīta par personisko un vispārcilvēcisko pamatvērtību. Izglītības satura modelis ir

noteiktu zināšanu un prasmju, interešu un spēju, prāta un jūtu kultūras līmenis, kas cilvēkam jāsasniedz skolas mācību un patstāvīgās pieredzes gaitā. Šo kompleksu izstrādā zinātnieki. Tas tad arī ir izglītības satura modelis. Tam ir dažādi līmeņi (pamatskolas, vidusskolas, augstskolas izglītības modelis).

Mācību saturs

Mācību saturs ir mācību procesā transformētais izglītības saturs. Mācību saturs atspoguļojas mācību plānos, mācību programmās, mācību grāmatās,

dažādos mācību līdzekļos.

Mācību plāns ir dokuments, kurā ietverti visi mācību iestādē apgūstamie mācību (studiju) priekšmeti un cik stundu nedēļā paredzēts katram mācību priekšmetam klasē, kursā. Mācību plāns parāda skolas izglītības virzienu, bet vēl neatklāj mācību saturu.

Mācību programmā atspoguļojas mācību priekšmeta saturs, cik orientējoši stundu paredzēts katram mācību priekšmeta tematam, to secība, kādi laboratorijas vai praktiskie darbi veicami, ekskursijām paredzētais laiks. Mācību programmā norādīts apgūstamais zināšanu, prasmju un iemaņu standarts.

Mūsdienās mācību programmu saturs vairs nav sīki detalizēts un reglamentēts. Dotas tikai vadlīnijas un noteikts mācību (studiju) priekšmeta standarts, kas jāsasniedz katram skolēnam (studentam). Kā to sasniegt, ir katra skolotāja (docētāja) ziņā un atbildībā.

Saskaņā ar mācību programmām izstrādā mācību grāmatas un mācību līdzekļus. Mācību grāmatās loģiski izklāstīta mācību viela (fakti, likumsakarības, vingrinājumi). Mācību grāmatas izstrādā zinātnieki un pieredzes bagāti skolotāji. To saturam jābūt zinātniski pareizam un skolēnu vecumam piemērotam.

Svarīga vieta ierādāma mācību vielas metodiskajai apdarei. Tai jābūt ar attīstošu un audzinošu ievirzi. Mācību grāmatām jāatbilst jaunākajām metodiskajām atziņām, tām jāveicina skolotāju un skolēnu radoša pedagoģiskā domāšana.

Katrā mācību priekšmetā ieteicams izstrādāt alternatīvas mācību grāmatas. Skolotājs izvēlēsies sev un skolēniem piemērotākās.

Mācību grāmatām jāatbilst higiēniskajām prasībām. Tām jāpauž konkrēta mācību priekšmeta satura koncepcija. Vidusskolas vecākajās klasēs ieteicamas mācību grāmatas, kas sekmē skolēnu pašdarbību dažādu problēmuzdevumu risināšanas meklējumos.

Mācīšanās stimuli un motīvi

Par motīvu psiholoģijā uzskata cilvēka darbību un rīcību rosinošo cēloni. Cilvēka vajadzības ir galvenais viņa darbības un rīcības ierosinātājs. Vajadzības ir dažādas, līdz ar to dažādi ir arī motīvi.

Motīvi var būt arī par cēloni mērķa izvirzīšanai. Dažreiz viens un tas pats motīvs atkarībā no apstākļiem var izpausties dažādās darbībās un mērķos. Un otrādi – līdzīgas darbības un mērķa pamatā ir pavisam citi motīvi.

Motīvs var realizēties darbībā, ja tam ir atbilstoši apstākļi; ja to nav, tad motīvs kļūst vienkārši par sapni.

Viens izolēts motīvs parasti nenosaka cilvēka rīcību. To nosaka vairāki motīvi, bet to starpā ir viens vadošais motīvs.

Pirmsskolas vecuma bērniem vadošais ir rotaļu motīvs. Skolas vecuma bērniem – mācību motīvs. Skolas gaitā mācību motīvam pievienojas sociālās darbības motīvs. Skolas beigu posmā tas kļūst par jaunieša rīcības noteicošo motīvu.

Ja pirmsskolas vecumā bērniem par darbības vai rīcības motīvu var būt arī ārējais stimuls (piem., uzslava), tad skolēniem jau ir raksturīgi sociālie motīvi (tieksme apgūt profesiju, strādājot dot labumu citiem cilvēkiem utt.), kas arvien pastiprinās.

Motīvi veidojas arī mācību procesā. To veidošanās lielā mērā atkarīga no mācību satura un metodēm (izziņas intereses, garīgā darba procesā gūtais gandarījums, prieks par paveikto u.c.).

Īpaši svarīgi veidot mācību procesā skolēnu sociālos motīvus, jo pašas mācības ne vienmēr ir ļoti interesantas, daudzkārt nākas pārvarēt arī zināmas grūtības. Tādos apstākļos sociālie motīvi ir grūtību pārvarēšanas rosinātāji.

Sociālie motīvi ir morālie, komunikatīvie un praktiskie.

Morālie motīvi rosina pienākuma, atbildības jūtu veidošanos. Te īpaši svarīgi pareizi veidot skolotāja, skolēna un vecāku saskaņotu darbību pedagoģiskajā procesā, visā mācību un audzināšanas sistēmā kā skolā, tā arī ģimenē.

Komunikatīvie motīvi rosina skolēnu rūpēties par savu statusu vienaudžu vidū klasē, skolā. Šie motīvi ir atbalstāmi, bet tikai līdz zināmai robežai. Tie nedrīkst kļūt par pašmērķi, skolēnam jāprot analizēt sava rīcība, apzināties savas spējas un arī jebkura cilvēka pienākumu pret citiem cilvēkiem.

Praktiskie motīvi saistīti ar skolēna centieniem apgūt noteiktu profesiju. Tas izraisa diferencētu attieksmi pret mācību priekšmetiem. Skolēns cenšas vairāk iedziļināties tajos mācību priekšmetos, kuriem ir nozīme viņa iecerētajā vai jau izvēlētajā profesijā.

Visi sociālie motīvi ir savstarpēji saistīti, veido vienotu kopumu un ir stimulējami mācību procesā.

Skolotājam jāapzinās, ka tālie, perspektīvie sociālie motīvi (piem., gribu būt kosmonauts u.c.) vienmēr jāsaista ar tuvākiem motīviem (izziņas interesēm utt.), tiem jābūt loģiski saistītiem vienotā sistēmā.

Izziņas intereses un ar tiem saistītie mācīšanās motīvi izpaužas skolēnu apzinātā vēlmē mācīties. Izziņas interešu pamatā ir iedzimtais orientācijas reflekss. Tas skolotājiem ir visnotaļ jāatbalsta. Bērni ar attīstītām izziņas interesēm mācību procesā ir labi redzami – viņi ir aktīvi jautātāji, iesaistās pārrunās par tematu, interesējas par informācijas papildavotiem.

Diemžēl ne visi skolēni ir ar izziņas interesēm. Daudzos tās vēl nav izveidojušās. To aktivizēšanai jāizmanto ārēji motīvi (stimuli).

Pedagoģijā ir uzkrāti daudzi mācību darba stimulēšanas paņēmieni. Ir izstrādātas speciālas stimulēšanas metodes. Tās iedalās divās grupās. Pirmajā – izziņas interešu veidošanas metodes, otrajā – pienākuma un atbildības jūtu veidošanas metodes.

Izziņas intereses veidojas, ja mācību darbā tiek stimulētas pozitīvas emocijas un, ja ir no pašas darbības izrietoša tieša motīva esamība (G.Ščukinas un N.Morozovas pētījumi).

Svarīga loma izziņas (mācību) intereses izraisīšanai ir mācību saturam. Tam jābūt zinātniskam, ar novitātes raksturu, aktuālam.

Mācīšanos stimulē diskusijas, lietišķās spēles, ko mūsdienās

īpaši izmanto Rietumu skolotāji.

Mācību procesā jāstimulē pienākuma un atbildības jūtu veidošanās skolēnos, jo daudzkārt mācībās jāveic arī neinteresanti darbi (jāmācās vārdi, definīcijas utt.). To panāk, izskaidrojot mācīšanās sabiedrisko un personisko nozīmīgumu, izvirzot noteiktas prasības mācību darba rezultātiem.

Skolās izmanto arī pamudinājumu un nopeļumu, lai stimulētu pozitīvas attieksmes veidošanos pret mācībām un uzvedību.

Par pamudinājumu var būt skolotāja uzslava, skolēna zināšanu novērtējums, avansā izteikta atzinība sekmēs vājākajam skolēnam, ja viņš izrādījis kaut nenožīmīgus panākumus mācību darbā u.c.

Nopeļums un sods izmantojams izņēmuma gadījumos mācību motīvu veidošanai.

Skolēnu mācīšanos var sekmēt, prasmīgi izmantojot visas stimulēšanas metodes, galvenokārt pamudinājumus. Te zināmā mērā izpaužas mācību un audzināšanas vienotība.

Jautājumi un uzdevumi paškontrolei:

- Kas ir mācību process un tā likumsakarības?
- Raksturojiet mācību procesa virzošos spēkus!
- Raksturojiet mācību procesa ārējo struktūru!
- Raksturojiet vispārīgās vidusskolas mācību plānu, programmu, mācību grāmatas, mācību līdzekļus. Prasības tiem!
- Kāda starpība ir starp izglītības programmu un mācību programmu?
- Kādā veidā skolā tiek realizēts izglītības modelis?
- Paskaidrojiet motīva jēdzienu un tā lomu skolēna izziņas darbībā un rīcībā!
- Kādi var būt motīvi un kā skolotājs var sekmēt to veidošanos skolēnos?
- Kāda starpība ir starp iekšējiem un ārējiem motīviem? Jūsu viedoklis par to veidošanās sekmēšanas prioritāti skolēnos!

MĀCĪBU PROCESA IEKŠĒJAIS MEHĀNISMS

Skolotājs spēj mērķtiecīgi risināt ar skolēnu izziņas darbību saistītus uzdevumus, ja pats dziļi izprot mācību procesa gnozeoloģiskos pamatus un psiholoģisko struktūru.

Gnozeoloģija ir filosofijas nozare, kas pēta izziņas avotus un līdzekļus, tās patiesuma priekšnosacījumus.

Mācības kā skolēna izziņas process

No gnozeoloģijas viedokļa izziņa ir domāšanas bezgalīga tuvošanās izziņas objektam, – virzīšanās no nezināšanas uz zināšanām, no nepilnīgām zināšanām uz pilnīgākām. Mācību procesā skolēni izzina objektīvo pasauli.

Līdzīgi sabiedriskajai pieredzei, katra cilvēka pieredze veidojas pakāpeniski. Vispirms cilvēks apgūst tālākās un tuvākās pagātnes pieredzi, tad to vispārina zinātniskajās teorijās. Uz to pamata tiek izstrādāta metodika perspektīvai darbībai (atdarinošai vai radošai). Veidojas jaunas materiālās un garīgās vērtības, jauna mūsdienīga pieredze. Jaunapgūtā pieredze ar laiku kļūst par pagātnes pieredzi, kas atkal tiek vispārināta un izmantota turpmākajā darbībā. Secinājums – sabiedriskā pieredze attīstās pa augšupejošu spirāli.

Mācības ir specifisks izziņas veids. No zinātniskās un stihiskās izziņas mācības atšķiras ar to, ka tās vienmēr virza skolotājs; tām ir konkrēti un šaurāki mērķi nekā zinātniskai izziņai. Mācību procesā skolēni “atklāj” to, kas zinātnē jau ir atklāts. Izmantojot cilvēces uzkrātās zināšanas un pieredzi, skolēni iet īsāko ceļu zināšanu, prasmju un iemaņu apguvē. Šis ceļš ir rezultatīvāks, ja skolotājs pamatīgi zinās izziņas likumsakarības, izprot pastāvošo saikni starp cilvēka izziņas un praktisko darbību.

Mācīšana un mācīšanās ir mācību procesa divas sastāvdaļas, tāpēc tās jāaplūko tikai vienotībā.

Līdz šim vispārīgajā didaktikā un arī priekšmetu metodikās mēs pietiekami labi zinām skolotāju darbību mācību procesā. Bet skolotāja darbība ir tikai viena mācību procesa puse. Viņš sniedz informāciju, bet, kā to skolēns uzņem, bieži skolotājam paliek nezināms. Trūkstot pretinformācijai, skolotājam grūti ieviest korekcijas savā darbībā. Informāciju skolotājs iegūst, pārbaudot skolēnu zināšanas, prasmes un iemaņas. Diemžēl zināšanu kontroles metodika vēl ir nepilnīga. Skolotājs saņem pretinformāciju ar nokavēšanos, tāpēc nevar vajadzīgajā brīdī sniegt skolēnam palīdzību. Zināšanās rodas "robi", kas kavē jaunas zinātniskās informācijas apguvi. Skolēns kļūst nesekmīgs.

Skolotāja rīcībā vienmēr jābūt informācijai par skolēnu zināšanu līmeni, par prasmēm zināšanas lietot praksē.

Rodas svarīga problēma, kā notiek skolēna individuālā izziņas darbība?

Mācību procesa psiholoģiskā struktūra

Cilvēka, arī skolēna izziņas darbību pēti psihologi. Šajā jomā uzkrātas daudzas atziņas (Dž. Bruners, P. Galperins, A. Leontjevs, Ž. Piažē, S. Rubinšteins, L. Vigotskis, A. Vallons u.c.).

Diemžēl skolas praksē psihologu atziņas ieviešas lēni.

Mūsdienās īpaša vērība tiek pievērsta skolēnu izziņas procesa vadīšanai. Izziņas ceļš iet no dzīvās vērošanas uz abstraktu domāšanu un no tās uz praksi. Tā tiek izziņāta reālā pasaule. Īpaša vieta izziņas procesā ir praksei. Sākumā tā ir pamats, cēlonis tālākam izziņas procesam. Izziņas procesā ar praksi pārbauda atziņu patiesīgumu, tā ir arī izziņas procesa galamērķis. Zināšanas nav pašmērķis, tās apgūst, lai izmantotu praktiskajā darbībā. Skolēnam labi jāizprot sava praktiskā uzdevuma darbības zinātniskie pamati, pretējā gadījumā ir grūti cerēt uz panākumiem.

Mācīšanās ir skolēnu izziņas darbība, kas vērsta uz mācību uzdevumu risināšanu. Pareiza ir L. Vigotska izteiktā atziņa par to, ka mācībām ir jāapsteidz attīstība. Tāpēc

mācībās skolēnam jādarbojas "tuvākās attīstības zonā", tas ir, jāorientējas nevis uz tādu attīstības līmeni, kāds ir šodien, bet gan uz nedaudz augstāku, ko iespējams sasniegt skolotāja vadībā.

Mācību procesā jānodrošina skolēnu intelektuālās, fiziskās, emocionālās, gribas un motivācijas sfēras attīstība.

Kā to izdarīt? Pirmkārt, jāievēro, ka katram bērnu vecuma posmam ir savs raksturīgākais darbības veids: pirmsskolas vecumā – rotaļas; jauņākajā skolas vecumā – mācīšanās; vidējā skolas vecumā – mācības, darbs, sabiedriskā, mākslinieciskā darbība, sporta nodarbības. Šajā vecumā skolēni aktīvi apgūst dažādas saskarsmes formas; vecākajā skolas vecumā – profesionāli orientēta mācīšanās, tikumiski spriedumi un vērtējumi.

Otrkārt, katrā skolēnu vecuma grupā jānodarbojas ne tikai ar vienu galveno darbības veidu. To spektram ir jābūt plašam, tam jānodrošina skolēna personības vispusīga attīstība.

Psihologijā ir izstrādātas vairākas pieejas zināšanu apguves procesa organizēšanai (N.Meņčinska, P. Galperins, V.Davidovs, M.Talizina u.c.). Piemēram, P. Galperins atklājis, ka zināšanu apguves cikla struktūrā ir pieci posmi:

- iepriekšēja iepazīstināšana ar darbību, ar tās izpildes nosacījumiem;
- darbības veidošana materiālā veidā;
- darbības veidošana, runājot skaļi;
- darbības veidošana, runājot pie sevis;
- darbības pāreja uz dziļākiem domāšanas procesiem.

Visas šīs intelektuālās darbības nodrošina ārējās darbības pāreju uz iekšējo. Šādu procesu psihologijā sauc par interiorizāciju. P. Galperina koncepcija vairāk piemērota izskaidrojoši ilustratīvajām mācībām. Problēmveida mācībās šī koncepcija ne vienmēr lietojama, jo tās ne vienmēr sākas ar priekšmetisko uztveri, bet ar loģisko uzdevuma vārdisko izpratni.

Skolēnu izziņas procesu parasti organizē mācību stundā. Viens no tās pamattipiem ir kombinētā stunda. Tajā

klasiskā veidā atspoguļojas galvenie mācību procesa posmi:

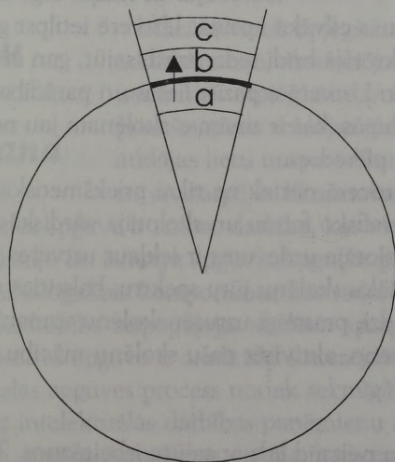
- skolēnu sagatavošana jaunu zināšanu apguvei;
- informācijas uztveršana;
- informācijas apjēgšana;
- zināšanu nostiprināšana;
- prasmju un iemaņu veidošana;
- pārbaude.

Kas tad skolotājam darāms minētajos mācību procesa posmos?

Skolēnu sagatavošana jaunu zināšanu

Viens no skolotāja uzdevumiem ir pozitīvas motivācijas veidošanās sekmēšana skolēnos pret mācāmo vielu, mācībām vispār. Visvairāk skolēna aktivitāti stundā stimulē

izziņas interešu motīvi. Tie izpaužas interesē par vēl nezināmo skolotāja izvirzīto problēmu vai uzdevumu. Interese izpaužas kā izbrīns. Intelektuālo motīvu rašanās mehānismu uzskatāmi grafiski var attēlot ar apla palīdzību.

*Izziņas virzības shēma
(V.Zelmeņa zīmējums)*

Aplis apzīmē skolēna apgūtās zināšanas, viņa izzināto daļu no apkārtējās pasaules. Aploce apzīmē skolēnam zināmā un nezināmā saskares robežu, kas izpaužas kā viņa problēmu loks. Skolēna vēlmi paplašināt savu zināšanu loku sekmē skolotāja izvirzītā problēma. Tas panākams, vispirms aktualizējot nepieciešamās priekšzināšanas attiecīgajā jautājumā (iedarbina sektoru **a**). Tad skolotājs ar dažādiem paņēmieniem atklāj skolēnu nezināšanu un vajadzību atrisināt mācību uzdevumus, kas prasa jaunas zināšanas (pretrunu saasinājums starp **a** un **b** sektoriem). Tādējādi tiek izraisīta interese par vēl nezināmo, bet izzināmo patiesību (sektoru **b**). Intereses apmierināšana izpaužas jaunu atziņu iegūšanā. Aiz jau zināmā ir atkal kaut kas nezināms.

Pretruna starp skolēna esošajām zināšanām un mācību uzdevuma prasībām ir mācību procesa virzītājspēks.

Mācību vielas uztveršana

Īsta izziņas darbība sākas ar mācību vielas uztveršanu. Tās rezultātā skolēna apziņā veidojas priekšstati.

Uztvere ir lietu un parādību atsevišķu īpašību, kas dotajā brīdī iedarbojas uz maņu orgāniem,

atspoguļošanās cilvēka apziņā. Uztverē ietilpst gan tas, ko cilvēks konkrētajā brīdī redz, dzird, sajūt, gan arī tas, ko viņš sajutis agrāk. Uztverē atpazīst lietas un parādības, ierindo tās noteiktās grupās, kas ir zināmas skolēnam jau no viņa iepriekšējās pieredzes.

Mācību procesā notiek ne tikai priekšmetiskās uzskates, bet arī tās grafisko formu un skolotāja vārdiskās informācijas uztvere. Skolotāja uzdevums ir iekļaut uztveres procesā pēc iespējas plašāku skolēnu jūtu spektru, balstīties uz skolēnu dzīves pieredzi, prasmīgi uzturēt skolēnu uzmanību, mācīt uztvert galveno, aktivizēt pašu skolēnu mācību vielas apguvē.

Uztvērumi neizzūd līdz ar sajūtu izbeigšanos. Tie saglabājas atmiņā priekšstatu veidā.

Priekšstati ir primārie (rodas priekšmetu, parādību

uztveres rezultātā) un sekundārie (veidojas uz agrāko priekšstatu bāzes). Piemēram, lasot grāmatu par tūrismu, skolēns atsauc atmiņā kādu epizodi no sava pārgājiena, salīdzina. Tas ir netiešās izziņas ceļa sākums. Šādā veidā radušies sekundārie priekšstati būs patiesāki, ja tie balstīsies uz skaidriem, īstenībai atbilstošiem primāriem priekšstatiem. Šī atziņa īpaši jāievēro, strādājot ar jaunākā skolas vecuma bērniem.

Izskaidrojot mācību vielu, skolotājs izmanto uzskates līdzekļus (shēmas, kartes, modeļus u.c.). Tie palīdz skaidrāk uztvert lietu un parādību raksturīgākās ārējās īpašības. Tā ir modelētā uztvere.

Tātad didaktikā izšķir vārdisko, modelēto un priekšmetisko uztveri.

Uztvere nav mehānisks akts. Uztverot skolēns "iedarbina" savu iepriekšējo pieredzi, smadzenēs veidojas pagaidu sakari, asociācijas. Tā uztvere kļūst par skolēna aktīvu intelektuālo procesu, kurā viņš novēro, salīdzina. Skolotāja uzdevums palīdzēt skolēnam mācīties novērot, izdalīt redzētajā vai dzirdētajā galveno. Tādā veidā lietu un parādību uztvere pārāug to izpratnē. Pakāpeniski skolēna uztveres procesi pāriet abstraktajā domāšanā, kas jau ir augstāka izziņas procesa pakāpe.

Mācību vielas apjēgšana

Mācību vielas apjēgšana ir būtiskā atklāšana tajā, abstrahējoties no nebūtiskā. Apjēgšanas procesā no priekšstatiem veidojas jēdzieni, atklājas lietu un parādību būtība un to savstarpējās likumsakarības.

Mācību vielas apguve ir izziņas darbība, kas virzīta uz zināšanu, prasmju un iemaņu apguvi. Apguves process ir mācīšanās psiholoģiskais komponents, kas rāda, kā pedagoģiskā iedarbība atspoguļojas skolēna apziņā. Pēc savas iekšējās struktūras apguve ir analītiski sintezējošā darbība.

Mācību vielas apguves process notiek sekmīgāk, ja skolēni tiek virzīti uz intelektuālās darbības paņēmieni apguvi, lai viņi pamatīgi apgūtu domāšanas operāciju sistēmu (analīze, sintēze, abstrakcija, konkretizācija, vispārināšana). Skolēni jāstimulē apgūt ne tikai gatavas zināšanas, bet arī racionālus

domāšanas paņēmienus, ar kuru palīdzību zināšanas ir apgūstamas un izmantojamas praksē.

Mācīšanos I. Lerner raksturo kā darbību, kas izpaužas sev labvēlīgu apstākļu organizēšanā, lai apgūtu sociālo pieredzi vai tās satura daļu. Šajā darbībā ietilpst plānošana, mācīšanās un tās efektivitātes kontrole.

Mācīšanās paredz apgūt vairākas prasmes (darbs ar grāmatu, plāna sastādīšana, konspektēšana, bibliogrāfiska rakstura darbs, darba un atpūtas pareiza savienošana, darbs ar uzziņas materiālu utt.), veikt tādas darbības, kas neveido un nenodrošina apguvi, bet kas atvieglo šo procesu, ir tā priekšnosacījums, faktors.

Noskaidrojuši iepriekšminētos jēdzienus, pacentīsimies dziļāk ielūkoties jēdziena " mācību vielas apjēgšana " saturā.

Mācībās skolēnu domāšanu skolotājs virza uz zināšanu dziļāku apjēgšanu jeb izpratni. Vienkāršākajos gadījumos tā izpaužas kā priekšmetu pazišana. Izpratnes augstāko pakāpi raksturo lietu un parādību iekšējās struktūras, cēloņsakarības, izcelsmes un attīstības, praktiskās nozīmes apjēgšana.

Apjēgšana balstās uz skolēna iepriekšējās pieredzes aktualizēšanu un jauno atziņu iekļaušanu jau esošo zināšanu sistēmā.

Kā konstatēt, vai skolēns ir izpratis mācību vielu? Par izpratni liecina skolēna spēja izteikt atziņu saviem vārdiem un arī to lietot praksē (nosaucot piemērus, risinot teorētiska un praktiska rakstura uzdevumus utt.).

Domāšanas loģiskās formas ir jēdzieni, spriedumi un slēdzieni. Jēdzienu rašanās vēsturiskais pamats ir cilvēces prakse.

Spriedums ir domāšanas forma, kurā kaut kas tiek apgalvots vai noliegts. Spriedums atklāj jēdzienu saturu un to pazīmes (definīcijā).

Slēdziens ir jauna sprieduma (secinājuma) iegūšana no dotiem spriedumiem (premisām). Slēdzieni rodas indukcijas (no atsevišķa uz vispārīgo, no konkrētiem vērojumiem uz vispārīgiem secinājumiem) un dedukcijas (no vispārīgā uz konkrēto) ceļā.

Mācību procesā skolotājam jāpievērš īpaša vērība tam, lai skolēni iepazītos un apgūtu domāšanas operācijas.

Mācību vielas izpratni un apguvi lielā mērā nodrošina apgūstamo zināšanu sistematizācija. Sistēma rada

pārskatāmību, sekmē sakaru izpratni starp parādībām. Mācību vielas sistēmu, skolotājam palīdzot, skolēns atklāj mācību vielas apguves procesā.

Zināšanu iegaumēšana

Skolēns mācās, lai zinātu un prastu apgūtās zināšanas izmantot praksē. Zināšanas ir jāiegaumē un jānostiprina atmiņā.

Jauno zināšanu iegaumēšana ir to saistība atmiņā ar jau

esošo pieredzi. Fakti un likumsakarības jāiegaumē pamatīgi.

Izšķir netišo un tīšo iegaumēšanu. Netišā iegaumēšana notiek jau mācību vielas uztveršanas un apjēgšanas procesā. Lai iegaumēšana būtu pamatīgāka, jāparāda mācību vielas aktualitāte.

Tīšā iegaumēšana saistīta ar noteikta mērķa apzināšanos. Tā, gatavojoties eksāmenam, skolēns (students) pārlasa un cenšas iegaumēt mācību (studiju) priekšmeta atsevišķās nodaļas, pamatjēdzienus, definīcijas utt.

Iegaumējot jācenšas balstīties uz mācību vielas, lietu un parādību iekšējo būtisko sakaru apzinātu izpratni.

Mehāniskā iegaumēšana savukārt izpaužas tikai lietu un parādību ārējo sakaru un īpašību izpratnē.

Iegaumēšanas līmeņa pārbaudes kritērijs ir faktu un likumsakarību atcerēšanās un prasme tās izmantot praksē.

Zināšanu izmantošana praksē

Mācību noslēdzošais posms ir apgūto zināšanu, prasmju un iemaņu izmantošana praksē. Šo procesu organizē skolotājs, pakāpeniski virzot skolēnus no zināšanu izmantošanas pēc parauga uz radošu pašdarbību, mācot kontrolēt uzdevuma

risināšanas gaitu un analizēt panākumu un kļūdu cēloņus.

Zināšanas, prasmes un iemaņas atrodas savstarpējā saistībā. Mācību prasmes izkopj ar didaktisku vingrinājumu palīdzību. Tiem jābūt mērķtiecīgiem, apzinātiem un sistemātiskiem, daudzveidīgiem, virzītiem uz vingrinājumu

grūtības pakāpes un uz skolēna patstāvības līmeņa paaugstināšanu. Jācenšas panākt, lai skolēnos veidotos prasmes zināšanu izmantošanai nestandarta situācijās.

Izziņas ceļš										
Skolēna sagatavošana mācību uzdevumam	Dzīvā vērošana			Abstraktā domāšana				Prakse		
	Uztveršana			Apjēgšana				Izmantošana		
	Tiešā			Analīze un sintēze				Didaktiskā		
	Modelēta			Salīdzināšana				Praktiskā		
	Vārdiskā			Abstrahešana un vispārināšana				Pārbaude		
				Klasifikācija un sistematizācija						
			Konkretizācija							
Priekšstati			Jēdzieni un likumsakarības				Prasmes un iemaņas			
			Iegaumēšana							

Mācību procesa iekšējā struktūra

Jautājumi un uzdevumi paškontrolei:

- Kā Jūs izprotat izziņas procesu?
- Kā Jūs izprotat jēdzienu mācīšanās un ko nozīmē atziņa - skolēnam jādarbojas "tuvākajā attīstības zonā"?
- Paskaidrojiet P. Galperina atziņu par zināšanu apguves cikla struktūras posmiem!
- Kādi ir mācību procesa posmi kombinētajā stundā?
- Paskaidrojiet, kā notiek skolēna sagatavošana jaunu zināšanu apguvei!
- Paskaidrojiet, kā notiek mācību vielas uztveršana, apjēgšana, zināšanu iegaumēšana un lietošana praksē!
- Kā mācību vielas apguves mehānisma atklāšana ietekmēja didaktikas attīstību?
- IZANALIZĒJIET mācību procesa struktūru kādā konkrētā priekšmetā!

MĀCĪBU PRINCIPI

Mācību principa jēdziens

Mācību procesa
pamatlikumsakarības izpaužas
didaktikas (mācību) principos.
Princips ir pamatatziņa,
pamatprasība rīcībai, uzvedībai.
Ar mācību principu saprotam

mācību procesam izvirzītās pamatprasības, kuru izpilde nodrošina mācību procesa nepieciešamo efektivitāti. Mācību principi jāievēro, nosakot mācību mērķus, saturu un tā īstenošanas metodiku.

Mācību principi ir vēsturiski izveidojušies. Jau J.A.Komenska darbos ir izteiktas un pamatotas galvenās prasības mācību procesam principu veidā. J.A.Komenskis izvirzīja dababilstības principu kā vispārpedagoģisko principu. A.Distervēgs to papildināja ar kultūrabilstības principu. K.Ušinskis uzsvēra tautiskuma principu utt.

Mācību principi ir savstarpēji saistīti. Nepilnības kāda principa realizēšanā negatīvi atsaucas uz cita principa realizēšanu.

Mācību principu secībai ir sakars ar mācību procesa pamatkomponentu (mācību uzdevumi, saturs, stimulēšanas, mācību darbības organizēšanas un kontroles metodes, mācību līdzekļi, formas un rezultāti) secību. Katram mācību procesa pamatkomponentam ir savas pamatprasības (principi). Skolotājam jāzina pamatprasības, izvēloties mācību uzdevumu, saturu, metodes un līdzekļus, mācību organizācijas formas utt.

Mācību principi aplūkojami saistījumā ar mācību procesa likumsakarībām. Pēdējās atspoguļo mācību procesa objektīvo attīstības gaitu un ir teorētiskais pamats praktiskas darbības principu izstrādāšanai.

Mācību procesa likumsakarību dziļuma un precizitātes atspoguļojums principos atkarīgs no pedagoģijas zinātnes attīstības līmeņa, kā arī no citu zinātņu (psiholoģijas, antropoloģisko zinātņu u.c.) attīstības līmeņa.

Mācību principos atspoguļojas zinātnisko sasniegumu un

mācību pirmrindas prakses attīstības pēctecība.

Blakus mācību principiem didaktikā ir arī mācību noteikumi. Tie izriet no mācību principiem un konkretizē tos. Noteikumi ir obligāti tikai konkrētai mācību situācijai. Piemēram, realizējot praksē sistemātiskuma, pēctecības principus, jāievēro noteikumi: virzīties no jau zināmā uz vēl nezināmo, no vieglākā uz grūtāko. Realizējot mācību procesā uzskatāmības principu, jāievēro uzskates lietošanas noteikumi utt.

Mācību principa un noteikumu savstarpējās sakarības pēti gan vispārīgā didaktikā, gan konkrētās didaktikas (mācību priekšmetu metodikas).

Mūsdienā vispārīgajā didaktikā galvenie mācību principi:

- mācību procesa mērķtiecīgums un kompleksums;
- mācību procesa zinātniskums un saprotamība;
- sistemātiskums un pēctecība;
- mācību saistība ar dzīvi;
- uzskatāmība;
- apzinīgums un aktivitāte, skolotāja vadība;
- zināšanu noturīgums un pamatīgums;
- pozitīvs mācību emocionālais fons;
- mācībām nepieciešamie nosacījumi.

Mācību procesa mērķtiecīgums un kompleksums

Mērķa problēma pedagogijā ir vēsturiski attīstījusies. Jau J.A.Komenskis mācības saistīja ar audzināšanu. Bet kādam ir jābūt samēram šo

divu mācību procesa sastāvdaļu starpā?

Vēstures gaitā šī problēma risināta dažādi. Ž.Ruso uzskatīja par galveno "dabisko audzināšanu" un nenovērtēja mācīšanas lomu. J.Herbarts par galveno uzskatīja mācības, bet tām jābūt audzinošām. J.Pestalocijs runā par attīstošām mācībām. K.Ušinskis uzskatīja, ka galvenais ir attīstošas un audzinošas mācības, kurās noris personības vispusīga attīstība, vairojas alkas pēc nopietna darba sevis un sabiedrības labā.

Atbilstoši mācību mērķiem, tiek atlasīts arī mācību saturs. Tam jāsekmē skolēna spēju attīstība, personības vispusīga attīstība, tāda cilvēka veidošanās, kas būtu spējīgs pārveidot apkārtējo pasauli.

Rainis savās piezīmēs "Nākotnes cilvēks" un "Refleksijas" uzsver domu, ka nākotnes cilvēka veidošanai jāpakļauj viss mācību process. Nepieciešami būtiski iekšēji pārveidojumi katra cilvēka garīgajā dzīvē. Jāattīsta cilvēka garīgie spēki, prasme "kritiskā ceļā iegūt pārlicību". Rainim izziņa ir nepārtraukts "patiesības meklēšanas ceļš".

Vingrinot skolēna garīgos spēkus, ir izkopjama patstāvība, pašizglītības paradums, prasme patstāvīgi apgūt zināšanas, rūpēties par savu veselību, kopt vidi, kurā mēs dzīvojam, bagātināt kultūru utt.

Mūsdienās mācību procesā saskaņoti, kompleksi jārisina kā prāta attīstības, tā arī fiziskās, tikumiskās, estētiskās, ekoloģiskās, darbaudzināšanas uzdevumi. Jau Platons kritizēja ārstus par to, ka viņi, ārstējot cilvēku, nepievērš uzmanību viņa dvēselei. Tas pilnībā attiecas arī uz mācību procesu. Tikai skaidri apzinoties mācību procesa mērķus, protot tos teorētiski pamatot un zinot izvirzīto mērķu realizēšanas ceļus un līdzekļus, skolotājs var cerēt savā pedagoģiskajā darbībā sasniegt labus rezultātus.

Vispārīgā veidā izglītības mērķis ir noformulēts Latvijas Republikas izglītības koncepcijas projektā (Izglītība un Kultūra, 1996. gada 1. febr.).

Mācību procesa zinātniskums un saprotamība

Zinātniskuma un
saprotamības princips
norāda uz prasību, lai
apgūstamā mācību viela

pēc sava apjoma un grūtību pakāpes atbilstu skolēna vecuma un individuālajām īpatnībām, viņa iepriekšējās sagatavotības līmenim.

Mācību saturam jābūt zinātniski pareizam un tā izklāstam – skolēniem saprotamam. Saprotamību nedrīkst uzskatīt kā prasību pēc tā, lai mācības būtu vieglas, bet gan skolēnu spēkiem piemērotas.

Zinātniski pareizu zināšanu apguvi nodrošina:

- mācību priekšmeta iekšējās loģikas atklāšana, ko nosaka attiecīgās zinātnes jēdzienu un likumsakarību sistēma;
- dialektiskās domāšanas attīstības sekmēšana, apgūstamo parādību un zinātnes likumu atklāsmē;
- reālās pasaules priekšmetu un parādību būtisko īpašību, sakaru un attieksmju pareiza atspoguļošana skolēnu apziņā;
- pareizu priekšstatu un jēdzienu veidošanās un likumsakarību izpratnes nodrošināšana, panākot, lai skolēns pareizi lietotu terminus un formulējumus;
- apgūstamās mācību vielas saistīšana ar jaunām zinātniskām teorijām un hipotēzēm, tādējādi parādot zinātnes attīstības dinamiku;
- mācību procesa veidošana, pamatojoties uz šā procesa objektīvajām likumsakarībām.

Sistemātiskums un secīgums

Sistemātiskuma un secīguma princips prasa, lai zināšanu, prasmju un iemaņu apguve norisētu sistēmā, kad katrs mācību vielas elements

atrodas loģiskā saistībā ar citiem elementiem, kad turpmākais balstās uz iepriekšējo, sagatavo jaunā apgūšanu.

Mācību vielas sistemātiskums un secīgums atspoguļots mācību programmās. Tas jūtami atvieglo skolotāja darbu. Skolotājam jā rūpējas, lai pats mācību process sekmētu zināšanu sistematizāciju skolēnu galvās. Visam, ko skolēns šodien apgūst, jāiekļaujas jau esošajā zināšanu sistēmā un jābūt par izejas punktu nākamajām zināšanām. Šādā veidā sistemātiskums ir cieši saistīts ar secīgumu.

J.A.Komenskis rakstīja, ka visas zināšanas sakārtojamas tādā veidā, lai nākamās vienmēr balstītos uz iepriekšējām, bet iepriekšējās nostiprinātos ar nākamajām.

J.Pestalocijs savukārt uzskatīja, ka sākumskolā bērni jā māca tā, lai katrs jauns jēdziens būtu šaurs, gandrīz nemanāms papildinājums labi apgūtām iepriekšējām zināšanām. Tas rada skolēnos drošības izjūtu.

Labi apgūstamām zināšanām ir tieksme izsaukt vajadzības pēc jaunām zināšanām.

Saistība ar dzīvi

Aplūkojamais princips pamatojas uz mācību procesa likumsakarībām, t.i., zināšanas tiek apgūtas sistemātiski un saistījumā ar dzīvi tiek izmantotas praksē. Tas nozīmē,

ka mācību procesā ir jānodrošina teorijas un prakses organisks saistījums. Tas pasargā mācību procesu no vienpusīgā intelektuālisma. Tajā pat laikā šim saistījumam nedrīkst būt utilitārs raksturs. Jāatklāj, ka zinātne izaugusi no sabiedriskās ražošanas prakses vajadzībām un savukārt pati kalpo praksei, palīdzot pārveidot dzīvi.

Aplūkojamā principa realizēšana dzīvē prasa saprātīgi organizēt skolēnu personisko praksi, iekļaujot viņus laboratorijas darbu izpildē, dažādu modeļu konstruēšanā, sporta inventāra izgatavošanā un labošanā utt.

Teorijas un prakses saistījuma realizēšanas ietekmīgs līdzeklis ir mācību priekšmeta politehniskā ievirze.

Uzskatāmība

Uzskatāmības princips didaktikā ir atvasināts no daudzu gadu pieredzes mācībās un to pētījumu rezultātā atklātās

atziņas par mācību efektivitātes atkarību no cilvēka maņu orgānu iesaistīšanas uztverē. Jau J.A.Komenskis konstatējis un formulējis didaktikas zelta likumu " jo daudzveidīgāka ir mācību vielas jutekliskā uztvere, jo noturīgāk viela tiek apgūta.

Uzskatāmība ietekmē jēdzienu zinātnisko veidošanos, skolēnu runas attīstību.

Didaktikā pierādīts, ka vispusīga priekšmetu un parādību novērošana sekmē skolēnu domāšanu, novērošanas spēju attīstību, aktivitāti zināšanu apgūvē, mobilizē uzmanību izzināšanas darbības procesā.

Uzskatāmību didaktikā saprot gan kā redzes uztveri, gan arī kā motorisko un taustes uztveri.

Par uzskati var būt reāli priekšmeti, parādības, to modeļi, laboratorijas iekārta, statistiskie un dinamiskie mācību līdzekļi, grafiskie attēli, kartes un arī dzīvais vai rakstītais vārds.

Vārds var būt par uzskati, ja tas balstās uz skolēnu pieredzē uzkrātiem priekšstatiem.

Būtu nepareizi domāt, ka uzskate (novērošana) pati par sevi jau ir pietiekama. Tai jābūt saistītai ar turpmāko izziņas procesa posmu – abstrakto domāšanu (apjēgšanu). Jau J.A.Komenskis ir uzsvēris, ja “augstākais novērotājs” prāts uzmanīgi neanalizē ārējās sajūtas, tad pēdējās var arī sniegt nepareizu materiālu, graudu un miltu vietā – sēnālas, salmus, smiltis, zāģu skaidas un kas tik pagadās. Un tad notiek tas pats, kas notiek dzirnāvās: visi kakti ir putekļu pilni.”

Uztvere notiek tad, ja skolēnā rodas iekšējs jautājums, ja aktīvi darbojas viņa domāšana.

Uzskatāmība īpaši izmantojama jaunākajās klasēs, tā ir mācību sākuma punkts. Vecākajās klasēs var būt arī cita pieeja uzskates izmantošanā. Te sākuma punkts var būt skolotāja izklāstītā vai mācību grāmatā noformulētā vispārīgā atziņa, problēma, teorētiskais likums. Kad tas apgūts, skolotājs izmanto uzskati, lai ilustrētu šā likuma lietošanu laboratorijas darbu veidā vai izdarot eksperimentu. Šādu mācību procesa uzbūves paņēmieni sekmīgi lietojuši V.Davidovs, J.Kabanova-Mellere u.c.

Kopumā var teikt, ka uzskates uzdevums ir gan veidot pareizus primāros priekšstatus, gan rosināt skolēnu domāšanas operācijas.

Apzinīgums, aktivitāte un skolotāja vadība

Šī principa realizēšana mācību procesā nodrošina mācīšanas un mācīšanās vienotību. Mācības ir rezultatīvas, ja skolotājs māca (vada mācību procesu) enerģiski (Ā.Distervēga prasība) un skolēni apzinīgi un aktīvi strādā (mācās).

Mācību procesā skolēns nav tikai pasīvs informācijas uztveres objekts, bet aktīvs līdzdalībnieks, mācību subjekts. Skolēns ir jāiesaista aktīvā izziņas procesā (saņemot informāciju, viņš analizē faktus, cenšas izdarīt viņam pieejamos secinājumus un vispārinājumus, konkretizē savas zināšanas utt.). Skolotāja un skolēnu kopējai izziņas aktivitātei jāveido mācību procesa fons.

Skolēnu aktivitātei un apzinīgumam mācību stundās jāpāriet mājas uzdevumu risināšanas aktivitātē un apzinīgumā.

Skolēnu aktivitāti un apzinīgumu sekmē tādas metodes kā pārrunas, problēmsituāciju risināšana, prasība argumentēt savu domu, aizstāvēt vai kritizēt dažādus viedokļus, vecāko klašu skolēnu iesaistīšana diskusijās, lietišķajās spēlēs utt.

Zināšanu noturīgums un pamatīgums

Aplūkojamais princips prasa, lai skolēnu apgūtās zināšanas, prasmes un iemaņas būtu pamatīgas un noturīgas. Izglītotu cilvēku var salīdzināt ar koku, kas pastāvīgi aug,

zaļo, zied, nes augļus, pateicoties savām saknēm un pašu barojošajai sulai.

Aplūkojamais princips prasa apbruņot skolēnus ar tādām apjēgtām zināšanām, prasmēm un iemaņām, kas viegli reproducējamas, ilgi saglabājas atmiņā un izmantojamas praksē.

Zināšanu, prasmju un iemaņu pamatīgumu un noturīgumu sekmē dažādi mācību vielas atkārtšanas veidi (tekošā, vispārinošā, sistematizējošā atkārtšana).

Tekošā atkārtšana līdzinās skolotāja izklāstītās mācību vielas nostiprināšanai.

Vispārinošā atkārtšana notiek temata apguves beigās. Tā dod iespēju plašākiem vispārinājumiem, sakaru apjēgšanai starp mācību materiāla atsevišķām daļām, zināšanu sistematizēšanai.

Sistematizējošā atkārtšana ļauj izdalīt mācību kursā vadošās idejas, jēdzienus, ap kuriem saistās pārējais mācību materiāls.

Pozitīvs mācību emocionālais fons

Pozitīvām un negatīvām emocijām ir liela nozīme mācību procesa norisē. Pozitīvās emocijas rosina skolēnu aktīvi strādāt

mācību stundā, bet negatīvās emocijas nomāc skolēnu, viņa darbs ir mazefektīvs.

Diemžēl šis pedagoģijas teorijā atzītais princips praksē ieviešas lēni. Skolotājam jāstimulē bērna aizraušanos ar mācībām, zinātni, tehniku, sportu, tūrismu utt.

Pozitīvās emocijas paaugstina visa mācību darba efektivitāti.

Mācību procesa uzdevums ir ne tikai skolēna domāšanas kultūras attīstība, bet arī viņa jūtu un iztēles attīstīšana. Šajā sakarā lielāka vēriba jāpievērš estētiskajai audzināšanai, skolotāja un skolēna savstarpējo attiecību kultūrai. Skolotājs nedrīkst sevi uzskatīt par viszini, kas no saviem iedomātajiem augstumiem dod skolēnam norādījumus. Pareizs emocionālais fons veidojas tad, ja kopējā darbā skolotājs un skolēns ir meklētājs, katrs savā līmenī ieinteresētie subjekti risināmās problēmas ietvaros. Skolotāja patiesa ieinteresētība skolēna darba rezultātā, paša radoša pieeja darbam, humora izjūta, demokrātisms, kas saistīts ar pamatotām stingrām prasībām rada skolēnos vajadzīgo emocionālo fonu aktīvai darbībai.

Mācību emocionalitāte jāskata kontekstā ar visu skolēna dzīvi skolā. Skolēna piedalīšanās pulciņu darbā, sporta pasākumos, tūrisma pārgājienos, dažādās didaktiskās rotaļās padara emocionālas arī mācības.

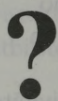
Mācībām nepieciešamie nosacījumi

Mācību procesa sekmīgai funkcionēšanai skolā aplūkojamais princips prasa ievērot šādus nosacījumus:

- jābūt mācību un audzināšanas darba vajadzībām nodrošinātai skolas materiālajai bāzei;
- skolā jābūt normāliem higiēniskiem apstākļiem;
- skolā jāvalda labvēlīgiem psiholoģiskiem, estētiskiem un tikumiskiem apstākļiem.

Jā par skolas materiālās bāzes, mācību procesa higiēnisko priekšnoteikumu nodrošināšanu rūpējas galvenokārt skolas

vadība, tad morāli psiholoģisko, ētisko un estētisko priekšnoteikumu nodrošināšana mācību procesā ir skolotāja pienākums.

Jautājumi un uzdevumi paškontrolei:

- Noformulējiet, kas ir princips vispār, mācību princips!
- Nosauciet mācību (didaktikas) principus, atklājot to nozīmi mācību procesā!
- Atklājiet mācību principu lomu Jūsu izvēlētajā mācību priekšmeta mācīšanās!

MĀCĪBU METODES

Mācību rezultāti lielā mērā atkarīgi ne tikai no zinātniski pamatotu mācību mērķu, satura noteikšanas, bet arī no mācību metodes pilnveidošanās pedagogijas zinātnes un psiholoģijas atklājumu rezultātā.

Mūsdienās tiek meklēti ceļi un līdzekļi skolēnu aktivitātes palielināšanai mācību procesā. Viens no drošākajiem ceļiem ir mācību uzdevumiem un saturam atbilstošu mācību metožu apguve un to radoša izmantošana mācību procesā.

Mācību metodes jēdziens

Metode ir grieķiskas izcelsmes vārds un nozīmē "ceļu uz kaut ko", mērķa sasniegšanas veidu vai uzdevuma atrisināšanas paņēmieni.

Mūsdienās par metodi sauc skolotāja un skolēnu savstarpēji saistītu sadarbības paņēmieni sistēmu, kura vērsta uz izglītošanas, audzināšanas un attīstības uzdevumu risināšanu mācību procesā.

Mācību metode ir viens no svarīgākajiem mācību procesa ārējās struktūras komponentiem.

Metodi var raksturot arī kā paņēmieni kopumu. Pie tam, vieni un tie paši paņēmieni var iekļauties vairākās metodēs, bet atsevišķos gadījumos tiek lietoti arī patstāvīgi.

Metodiskais paņēmieni ir metodes daļa, kurai nav patstāvīgas nozīmes mācību uzdevuma risināšanā, tas tikai pastiprina pamatmetodes darbību. Piemēram, skolotājs informācijas nodošanai lieto stāstījumu, izmantojot atsevišķu jautājumu dziļākai izpratnei ilustrācijas, kas dotajā gadījumā izpilda paņēmiena funkcijas. Izmantojamo paņēmieni daudzveidīgums un bagātība mācību procesā liecina par skolotāja augsto profesionālo līmeni.

Kopējās prasības metodēm izriet no izglītības mērķiem un no intelektuālās audzināšanas uzdevumiem.

Mācību metožu izvēli nosaka arī mācāmā priekšmeta specifika, stundā veicamie didaktiskie uzdevumi (informācijas izklāsts, zināšanu nostiprināšana, atkārtošana, zināšanu kontrole u.c.) un skolēnu vecuma īpatnības, viņu iepriekšējās sagatavotības līmenis.

Mūsdienās mācību metožu uzdevumos ietilpst gan skolēnu intelektuālā, tikumiskā, estētiskā, fiziskā, ekoloģiskā, darbaudzināšana, gan cilvēka aktīvas humānas attieksmes veidošana pret dabu un cilvēkiem, gan nacionālo un vispārcilvēcisko vērtību vienotības apzināšanās un tai atbilstošas rīcības nodrošināšana.

Mācību metožu klasifikācija

Mācību metožu ir daudz.

Lai varētu tajās labāk orientēties, vienlaikus atspoguļojot arī to savstarpējās sakarības, ir

nepieciešama mācību metožu klasifikācija.

Izšķir vairākus mācību metožu klasifikācijas veidus:

- metožu klasifikācija pēc didaktiskiem uzdevumiem;
- metožu klasifikācija pēc zināšanu avotiem;
- metožu klasifikācija pēc skolēnu izziņas darbības organizēšanas paņēmieni sistēmas.

Pirmajā gadījumā izšķir trīs metožu grupas:

- jaunās vielas izklāsta metodes;
- prasmju un iemaņu izkopšanas metodes;
- zināšanu, prasmju un iemaņu pārbaudes metodes.

Šī klasifikācija nav apmierinoša, jo katrā metožu grupā iekļaujas daudzas un dažādas metodes, kas prasa sīkāku klasifikāciju.

Mācību metožu klasifikācijas sistēmu pēc zināšanu avotiem Latvijā uzskatāmi izstrādājis V.Zelmenis.

Izziņas ceļi un avoti	Netiešā izziņa (otrā signālu sistēma)		Tiešā izziņa (pirmā signālu sistēma)	
	Dzīvais vārds	Grāmata	Lietas un parādības	Darbs
Māc.metodes	Vārdiskās metodes		Tiešās izziņas metodes	
Didaktiskie uzdevumi	Dzīvā vārda metodes	Darbs ar grāmatu	Uzskates metodes	Praktiskās metodes
Jaunu atziņu apgūšana	Sistemātiskais izklāsts, pārrunas, mutvārdu vingrinājumi, pārbaude	Izskaidrojošā lasīšana, patstāvīgā lasīšana (plāna izstrādāšana), rakstveida un grafiskie vingrinājumi, kontroldarbi	Demonstrējumi, novērojumi ekskursijās, ilgstoši patstāvīgi novērojumi	Laboratorijas darbi, praktiskie darbi
Prasmju un iemaņu izkopšana				
Pārbaude				

Sistemātiskais izklāsts

Sistemātiskais izklāsts (skolotāja stāstījums) ir viena no vissenāk pazīstamajām dzīvā vārda metodēm. To izmanto visās klasēs. Atkarībā no skolēnu

vecuma skolotāja stāstījums var ilgt no 5–10 minūtēm jaunākajās klasēs līdz 15–20 minūtēm vecākajās klasēs. Vidusskolas klasēs izmanto arī skolas lekciju. Tās ilgums – visa mācību stunda. Skolas lekcija izmantojama gadījumos, kad skolotājs aplūko plašāku tematu, kuru neizdevīgi sadrumstalot pa atsevišķām stundām. Skolas lekcijas izmantošana vidusskolas vecākajās klasēs ir viens no starpposmiem, pārejot no mācību stundas vidusskolā uz lekciju kā vienu no studiju organizēšanas formām augstskolā.

Sistemātiskā izklāsta pamatprasības:

- skolotāja izklāstam jābūt plānveidīgam, saturīgam, skolēnu vecumam atbilstošam;
- skolotāja izklāstam jābūt pārlicinošam, spilgtam, izteiksmē emocionālam. Tāds stāstījums vairāk piesaista skolēna uzmanību, intensīvi iedarbojas uz dzirdes atmiņu;
- skolotāja stāstījumam jābalstās uz skolēnu priekšzināšanām;
- stāstījuma laikā skolotājam jāizmanto uzskate, jāpievērš uzmanība jaunu jēdzienu veidošanai, rūpējoties par to satura pareizu izpratni;
- izklāsta laikā skolotājs izceļ būtiski svarīgo informācijas plūsmā;
- izklāstāmo mācību vielu skolotājam (ja tas iespējams) jāsaista ar dzīvi, jāparāda apgūstamo zinātņu nozīmi praktiskajā dzīvē vai arī skolēnu turpmākajā izglītībā;
- izklāsta laikā skolotājam uzmanīgi jāvēro klases līdzdalības līmenis stāstījuma satura uztverē. Ja skolotājs jūt, ka skolēnu uzmanība krītas, jāuzdod skolēniem daži jautājumi. Tas aktivizē klasi darbam;
- skolotājam jārunā pareizā literārā valodā, jāizvairās no liekvārdības, parazitvārdiem savā runā.

Runas temps jāpielāgo skolēnu uztveres spējam. Pārāk

Pārrunu metode

skaļa un arī pārāk klusa runa klausītājus nogurdina.

Aplūkojamā metode ir dialogs skolotāja un skolēnu starpā mācību stundas laikā. Pārrunu būtība –

skolotāja mērķtiecīgi virzīto jautājumu un skolēnu atbilžu gaitā – vadīt skolēnus uz jaunām atziņām.

Pārrunās skolotājs nesniedz atziņas gatavā veidā, bet vada sarunu tā, lai it kā paši skolēni būtu atklājuši patiesību un nonākuši līdz vajadzīgajai atziņai. Tādas pārrunas sauc par heuristikām (daļēju meklējumu) pārrunām.

Ja pārrunas tiek izmantotas mācību vielas nostiprināšanai vai atkārtošanai, tad tādas pārrunas sauc par katehētiskām pārrunām.

Pamatprasības pārrunām:

- plānojot pārrunu, skolotājam skaidri jāzina tās mērķis (jaunu atziņu apgūšana, mācību vielas nostiprināšana, atkārtošana);
- skolotājam rūpīgi jāpārdomā jautājumu formulējumi, to pēctecība, virzoties uz iecerētā mērķa sasniegšanu;
- jautājumiem jābūt tādiem, lai uz tiem skolēns nevarētu atbildēt ar “jā” vai “nē”;
- skolotājam jāraugās, lai skolēni savas atbildes pamatotu un argumentētu;
- skolēni jā māca izteikt savas domas skaidros un sakarīgos teikumos.

Darbs ar grāmatu

Cilvēka domu var uztvert, klausoties viņa runu. Tā paliek tikai klausītāju atmiņā. Lai saglabātu cilvēces vēsturē gūtās atziņas, pieredzi nākamām paaudzēm,

nepieciešams šo pieredzi iemūžināt, padarīt pieejamu nākotnē. Līdzeklis ir drukātais vārds grāmatās vai ierakstītais vārds dažādās audio un video kasetēs.

Lai apgūtu cilvēces pieredzi, vispirms jāiemācās lasīt un strādāt ar grāmatu. Tas jau galvenokārt ir skolas uzdevums.

Darbs ar grāmatu ir viena no vārdiskajām metodēm. To izmanto mācību stundās, gatavojot mājas uzdevumus, vai arī pašizglītībai.

Pamatprasības darbam ar mācību grāmatu:

- viens no grāmatas satura izpratnes priekšnosacījumiem ir lasīšanas tehnikas apguves līmenis;
- vispirms izlasi visu vajadzīgo tekstu mācību grāmatā, tad sadali to loģiskās daļās, posmos, noformulējot tiem atbilstošus virsrakstus. Tā veidojas izklāsta plāns, ko skolēns ieraksta savā pierakstu burtnīcā;
- vecākajās klasēs skolēniem jāmacās sastādīt *tēzes*, izrakstīt citātus, konspektēt. Konspektēšanas māka īpaši vajadzīga, strādājot ar papildliteratūru, bez tā studijas ir neiespējamā. Konspektēšanā kompleksi darbojas redzes uztvere ar iekšējo runu un kinestēziskajām (rokas kustības) sajūtām. Tādā veidā smadzeņu garozā nostiprinās daudz stabilāki pagaidu sakari nekā parastās lasīšanas laikā;
- augstskolās studenti plaši praktizē galvenās domas pasvīturošanu, izmantojot, protams, sev piederošu grāmatu.

Uzskates metodes

Reālās pasaules izziņas process sākas ar dzīvo vērošanu. Mācību procesā tā izpaužas uztverē. Tā kā tikai tiešā īstenības uztvere dod konkrētus un pareizus priekšstatus par apkārtnes objektiem, skolās tiek praktizēta uzskates izmantošana, lai attīstītu bērnu novērošanas spējas.

Novērošana ir mērķtiecīga uztvere. Tā saistīta ar aktīvu domāšanu, skolēnu priekšzināšanām par novērojamo objektu vai parādību.

Izšķir *dabiskos* (koks, māja u.c.), *mākslīgos* (zīmējumi, fotouzņēmumi u.c.) un *simboliskos* (shēmas, diagrammas u.c.) uzskates līdzekļus.

Mūsdienu skolās kā metodisku paņēmieni plaši izmanto zīmējumu uz tāfeles, kodoskopa lentas. Tādā veidā skolotājs ilustrē savu stāstījumu, parāda koncentrētā grafiskā veidā parādības būtību, piemēram, grafiski attēlo mācību metožu klasifikāciju pēc izziņas avotiem.

Pie uzskates metodēm pieder demonstrējumi, ekskursijas u.c.

Pamatprasības uzskates izmantošanā:

- uzskates izmantošanai jābūt mērķtiecīgai, ar noteiktu uzdevumu;
- uzskates līdzekļos jābūt atklātai objekta vai parādības būtībai;
- uzskates līdzekļiem jāatbilst higiēniskajām prasībām;
- skolēniem jāredz tikai tas, kas vajadzīgs mācību vielas uztverei. Nevajadzīgais novirza skolēnu uzmanību no svarīgākā.

119. **Vingrinājumi**

Skolotāja stāstījums,
pārrunas, darbs ar grāmatu,
uzskates un praktisko metožu
lietošana galvenokārt ir

virzīta uz jaunu zināšanu, prasmju apguvi.

Vingrinājums ir mērķtiecīga, noteiktā veidā organizētas darbības atkārtošana, lai pilnveidotu pašu izpildes procesu. Vingrinājumi var būt pēc parauga un arī ar radošu pieeju. To nepieciešamais daudzums mācību vielas nostiprināšanai, prasmju un iemaņu izkopšanai atkarīgs no skolēna individuālajām īpatnībām.

Pēc vingrinājumu didaktiskās darbības īpatnībām izšķir mutveida, rakstveida, telpiskos, grafiskos un praktiskos vingrinājumus.

Pēc didaktiskās virzības izšķir reproduktīvos (perceptīvos, diagnostiskos, algoritmiskos, variatīvos un aksioloģiskos) un produktīvos (konstruktīvos, heuristiskos un pētnieciskos) vingrinājumus.

Perceptīvie vingrinājumi sevī ietver zināšanu un prasmju reproducēšanu pēc atmiņas (jāatstāsta, jāuzzīmē, jāatdarina utt.). Šāda veida vingrinājumi sekmē mehāniskās un loģiskās atmiņas attīstību.

Diagnostiskie vingrinājumi virzīti uz lietu un parādību, sakarību, simbolu, darbību pazīšanu un reproducēšanu, liekot skolēnam nosaukt, parādīt, raksturot objektus pēc dotajām un iegaumējamajām pazīmēm. Šāda veida vingrinājumi attīsta novērošanas spējas, rosina domāšanu, sekmē zinātkāres attīstību.

Algoritmiskie vingrinājumi prasa uz zināšanām pamatotu reālu darbību izpildi noteiktā secībā pēc dotajiem noteikumiem, piemēram, pagatavot priekšmetu pēc dotā rasējuma, izpildīt noteiktu darbību pēc instrukcijas utt.

Šāda veida vingrinājumu galvenais uzdevums – attīstīt skolēna prāta vadošo un kontrolējošo lomu darbības izpildē.

Variatīvie vingrinājumi ir līdzīgi algoritmiskajiem, tikai te uzdevumā dotā situācija neatbilst ierastajam standartam. Nākuši klāt daži nosacījumi, un tas rada grūtības, jo uzdevuma atrisināšana prasa veikt dažas papildoperācijas. Te notiek zināšanu, prasmju un iemaņu pārnešana jaunajā situācijā, piemēram, problēmisko uzdevumu risināšanā matemātikā, neparastu situāciju izskaidrošanā utt.

Aksioloģiskie vingrinājumi ietver iepriekšējo triju minēto vingrinājumu grupas, bet jaunā vērtējošā (aksioloģiskā) skatījumā. Tādējādi attīstās skolēnu kritiskā domāšana, savas darbības kritisks vērtējums.

Konstruktīvie vingrinājumi izpaužas sacerējumos, referātos, zīmēšanā, veidošanā, telpisko modeļu, rasējumu izpildē utt. Šie vingrinājumi attīsta grafisko un telpisko iztēli, novatorisku domāšanu, izkopj sensoriskās un motoriskās prasmes un spējas.

Heiristiskie vingrinājumi izkopj radošās meklējumdarbības tehniku.

Pētnieciskie vingrinājumi ir heiristisko vingrinājumu augstākā pakāpe. Te tiek attīstīta izziņas interese, prasme veikt eksperimentu utt.

Didaktiskās prasības vingrinājumiem:

- vingrinājumiem jābūt mērķtiecīgiem, skolēniem saprotamiem;
- vingrinājumiem jābūt dažādiem;
- vingrinājumi ir jākontrolē, jālabo skolēnu kļūdas un jānovērš to cēloņi;
- vingrinājumu izpildē jābūt sistēmai; kampaņveidība to izpildē ir mazefektīva;
- pakāpeniski jāpaaugstina vingrinājumu grūtību pakāpe.

Jaunu nostādni mācību metožu izpratnē un klasifikācijā izvirzījis J.Lerners. Viņš mācību metodes klasificē pēc skolēnu zināšanu apguves līmeņiem.

J.Lerners izdala trīs zināšanu apguves līmeņus:

- apjēgta uztvere un iegaumēšana, kas ārēji izpaužas precizitātē vai tuvā reproducēšanā (pirmais līmenis);
- zināšanu izmantošana pēc parauga vai līdzīgās situācijās (otrais līmenis);
- zināšanu radoša izmantošana (zināšanu izmantošana jaunās, skolēnam vēl nepazīstamās situācijās) (trešais līmenis).

Mācību procesā visi apguves līmeņi ir savstarpēji saistīti. Katram zināšanu un darbības veidu apguves līmenim ir atbilstošas mācību metodes.

Laboratorijas darbi

Laboratorijas darbi ir viens no patstāvīgā darba veidiem. To skolēni izpilda lielākoties fizikas, ķīmijas, bioloģijas

mācību programmas ietvaros. Laboratorijas darbi sekmē teorijas saistību ar praksi, domāšanas un praktiskās darbības vienotību zināšanu apguves procesā.

Laboratorijas darbu saturs saistīts ar skolotāju veiktajiem demonstrējumiem, uzdevumu risināšanu, izmantojot novērojumus, eksperimenta materiālus.

Praktikums

Praktikums skolā ir viens no laboratorijas darbu veidiem vidusskolas vecākajās klasēs. To organizē mācību kursa svarīgāko

nodaļu apguves noslēgumā. Praktikumam ir lielākoties mācību vielas vispārinošs raksturs. Praktikumā skolēni izpilda, salīdzinot ar laboratorijas darbiem, sarežģītākus un darbietilpīgākus uzdevumus.

Izskaidrojoši ilustratīvā metode

Aplūkojamā metode atbilst zināšanu apguves pirmajam līmenim. Tā skaidri raksturo skolotāja un skolēnu darbību. Skolotājs sniedz gatavā veidā informāciju, izmantojot dažādus

līdzekļus (dzīvo vārdu, mācību grāmatu, attēlus, shēmas, kinofilmu fragmentus, diapozitīvus, demonstrējumus utt.). Skolēni uzmanīgi seko skolotāja informācijas saturam, saista jauno informāciju ar jau agrāk apgūto, iegaumē.

Mūsdienās skolotāja dzīvo vārdu informācijas sniegšanai daudzos gadījumos aizstāj ar tehniskiem līdzekļiem, izmantojot radiopārraides, televīzijas raidījumus, magnetofona ierakstus. Radušās iespējas parādīt parādības attīstībā. Tā, piemēram, sēžot klasē, skolēni var novērot, kādus darbības elementus palēnināti izpilda sportists augstlēkšanā, tāllekšanā utt.

Tāpat izskaidrojoši ilustratīvā metode raksturīga ar dažādu informācijas avotu un līdzekļu izmantošanu (vārds, reālie priekšmeti, uzskates līdzekļi, darbs ar grāmatu, laboratorijas darbi, novērojumi u.c.).

Un tomēr visu daudzveidīgo līdzekļu izmantošanas gaitā skolēna darbība paliek viena un tā pati – vinš uztver, apjēdz, iegaumē.

Šī metode ir jebkuras skolēnu mērķtiecīgas darbības nodrošināšanas pamats, lai gan ar tās palīdzību neveidojas iegūto zināšanu izmantošanas prasmes.

Reproduktīvā metode

Zināšanu apguve pati par sevi nav pašmērķis. Tās iegūst savu vērtību, ja protam zināšanas izmantot praksē. Šo svarīgo

uzdevumu skolotājs veic, izmantojot reproduktīvo metodi.

Reproduktīvā metode atbilst zināšanu apguves otrajam līmenim. Skolotājs te sniedz ne tikai gatavu informāciju, bet arī organizē skolēnu darbu, aicinot viņus reproducēt zināšanas un demonstrētos darbības paņēmienus.

Uzdevumus skolēni izpilda pēc parauga.

Darbības paņēmieni atveidošana pēc parauga ir galvenā reprodiktīvās metodes iezīme. Skolotājs rosina skolēnu darbību, sniedz vajadzīgo instruktāžu uzdevuma izpildei.

Papildinoties skolēnu zināšanu apjomam, skolotājs arvien vairāk saista izskaidrojoši ilustratīvo metodi ar reprodiktīvo.

Reprodiktīvās metodes ietvaros svarīga loma ir algoritmizācijai (darbības noteikumu secībai, informācijas optimālai devai). Algoritma izmantošana ir izskaidrojoši ilustratīvās metodes paņēmieni, kas rosina skolēnu veikt darbības pēc parauga.

Pie reprodiktīvās metodes formām un līdzekļiem pieder arī programmētā mācīšana (bezmašīnu un mašīnizētā programmētā mācīšana).

Reprodiktīvās metodes formas ir dažādas, bet pati metode var tikt īstenota dažādiem līdzekļiem. Tie ir dažādi vingrinājumi, kuros skolēni darbojas ar naturāliem priekšmetiem, grāmatas materiālu, mācību līdzekļiem. Var būt arī intelektuālie vingrinājumi (salīdzināšana, klasifikācija u.c.), induktīvie un deduktīvie vingrinājumi. Lai kādi arī nebūtu vingrinājumi, tiem visiem ir kopēja pazīme – līdzīgu darbību vairākreizu atkārtošana.

Izskaidrojoši ilustratīvajai metodei un reprodiktīvajai metodei raksturīgs ir tas, ka abas tās vairo skolēnu zināšanas, prasmes un iemaņas, veido domāšanas pamatoperācijas (analīzi, sintēzi, abstrahēšanu u.c.), bet negarantē skolēnu radošo spēju attīstību.

Abas minētās metodes pieder pie klasiskā metožu bloka.

Problēmiskais izklāsts

Problēmiskais izklāsts ir pamatmetode skolēnu radošo spēju attīstībai. Tas ir skolotāja mutvārdu formā sniegtais

problēmas zinātniskā risinājuma ceļš. Ar savu izklāstu skolotājs liek skolēniem sekot, kāds ir problēmas risināšanas ceļš.

Viens no izcilākajiem problēmiskā izklāsta meistariem bija K. Timirjzevs. Tā, noskaidrojot jautājumu par sēklas dīgšanu, viņš nedeva studentiem jau zināmas atziņas gatavā veidā, bet izvirzīja problēmu: "Kāpēc, sēklai dīgstot, tās sakne tiecas uz leju?" Izklāsta gaitā viņš izvirzīja hipotēzi, pēc kuras sakne tiecas uz tumsu. Bet tā ir tikai hipotēze. Tā ir jāpierāda. Vajadzīgs eksperiments. K. Timirjzevs izklāsta to. Ar augsni pildītajā sietā iesēj sēklas un to apgaismo no apakšas. Sieta augšdaļa ir pilnīgā tumsā. Atklājās, ka sēklas sakne joprojām tiecās uz leju, neskatoties uz to, ka sieta apakša bija izgaismota. Zinātnieks secināja, ka izvirzītā hipotēze bijusi nepareiza. Izvirzīja jaunu hipotēzi, pēc kuras sēklas sakne tiecas uz leju zemes pievilksanas spēka ietekmē. Arī šī hipotēze pagaidām bija tikai pieņēmums, ko vajadzēja pierādīt. Bet kā? Lai pierādītu hipotēzi, bija jāneitralizē zemes pievilksanas spēks. To varēja izdarīt, piesienot augsnē ieliktos graudus pie vertikāli rotējošā rata dažādos virzienos. Ratu ātri grieza. Rezultātā konstatēja, ka sēklas sakne tiecas tajā virzienā, kādā bija novietota sēkla. Zinātnieks secināja, ka sēklas sakne tiecas uz leju zemes pievilksanas spēka ietekmē. Tāds ir problēmas risinājuma ceļš. Klausoties tāda veida mācību vielas izklāstu, studenti (arī skolēni) apgūst uzdevuma risināšanas loģiku, domu gaitu, risinot problēmveida uzdevumus (problēmas apzināšanās, tās noformulējums uzdevuma veidā, hipotēzes izvirzīšana, tās patiesuma pierādīšanas metodes (paņēmieni), eksperimentālā gaitā iegūto materiālu analīze, secinājumi).

Ar problēmiska izklāsta metodi aktivizējam skolēna zinātnisko domāšanu, sniedzam izziņas zinātniskā ceļa paraugu.

Problēmiskā metode nekādā ziņā nenoliedz izskaidrojoši ilustratīvo un reproduktīvo metodi, jo bez noteikta apjēgta zināšanu daudzuma nav iespējama arī to lietošana praksē. Problēmiskā izklāsta metodes izmantošana mācību procesā sekmē zināšanu apguves pāreju no pirmā līmeņa otrajā, t.i., no zināšanu apjēgtas uztveres un apjēgšanas uz zināšanu izmantošanu pēc parauga.

Heiristiskā metode

Viens no mācību procesa uzdevumiem ir sekmēt skolēna sagatavotību patstāvīgai problēmu, dažādu uzdevumu risināšanai. Zināšanu

izmantošanas prasmes pēc parauga, tikai standartsituācijās, dzīvē ir par maz. Cilvēkam daudzkārt pašam ir jāsaskata problēma, jāprot to izteikt vārdos jautājuma vai uzdevuma veidā un arī jāprot to patstāvīgi atrisināt. Šādai radošai darbībai skolēni jāsatavoj jau skolas gados, pakāpeniski pārejot no zināšanu izmantošanas pēc parauga uz skolēnu iesaistīšanu problēmas patstāvīgā risināšanā.

Kā tas panākams? Vispirms nepieciešams, lai skolēni apjēgti zinātu problēmas risināšanas zinātnisko ceļu, t.s. pētījuma zinātnisko aparātu. Šo zināšanu apguvi sekmē skolotāja mācību vielas problemātiskais izklāsts. Heiristiskā metode sekmē skolēnu iesaistīšanu aktīvā problēmas atrisināšanas procesā. Skolotājam palīdzot, skolēni cenšas iet zinātniska pētījuma ceļu vai tā atsevišķu posmu risināšanā (skolēni vingrinās pētījuma mērķa, priekšmeta, hipotēzes, pētījuma uzdevumu, metožu noskaidrošanā, mēģina analizēt iegūto informāciju, izdarīt secinājumus).

Heiristiskā metode realizējas skolotāja un skolēnu daļēju meklējumu pārrunā, kad skolēni ne tikai reproducē zināšanas, bet tiek iesaistīti meklējumos, kā visefektīvāk atrisināt uzdevumu, ejot zinātniskā pētījuma ceļu.

Heiristisko pārrunu skolotājs var veidot induktīvi (virzoties no atsevišķiem faktiem uz vispārīgumu) vai deduktīvi (virzoties no vispārīgā uz konkrēto). Pārrunas gaitā skolotājs var izmantot tādas līdzekļus kā tabulas, mēģinājumus, attēlus utt., ievērojot metodei raksturīgākās prasības (skolēna zināšanu aktualizēšana, iesaistīšana uzdevuma vai tā daļu risināšanā, darbības argumentēšanā, paškontrolē u.c.).

Lietojot heiristisko (daļēju meklējumu) metodi, uzskates līdzekļu funkcija ir problēmsituāciju radīšana, kas sekmē skolēnu patstāvīgās domāšanas aktivizēšanu, cēloņsakarību meklējumus, vispārīgumu formulēšanu no atsevišķiem faktiem.

Heiristisko metodi nevajadzētu uzskatīt par brīnumlīdzekli. Tā ir jāapvieno ar citām iepriekš aplūkotām metodēm. Heiristiskās metodes trūkumi salīdzinājumā ar reprodutīvo metodi slēpjas lielākā laika patēriņā mācību vielas apguvei. Tā ir mazefektīva, kad jāveido praktiskās prasmes un iemaņas, kur liela nozīme ir parādīšanai un atdarināšanai. Tā ir grūti izmantojama, apgūstot principiāli jaunas zināšanas, kur nav iespējams izmantot iepriekšējo pieredzi.

Pētnieciskā metode

Aplūkojamo metodi izmanto mācību procesā, lai apgūtu zināšanas un prasmes trešajā līmenī, t.i., zināšanu radošā izmantošanā, skolēnam vēl nepazīstamā situācijā.

Pētnieciskajai metodei ir šādi uzdevumi:

- nodrošināt zināšanu radošu izmantošanu;
- sekmēt zinātniskās izziņas metožu apguvi;
- sekmēt skolēnu zinātkāres attīstību;
- veidot radošās darbības pieredzi;
- sekmēt skolēna patstāvības attīstību pētnieciskā rakstura uzdevumu risināšanā.

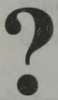
Dažās skolās veidojas sistēma, kad vidusskolas vecāko klašu skolēni veic ilgstošus pētnieciska rakstura darbus, tā gatavojoties daudz nopietnākam pētnieciskam darbam augstskolā.

Mācību metožu klasifikācijas shēma

(pēc skolēnu izziņas darbības organizēšanas paņēmieni sistēmas)

Metodes nosaukums	Metodes būtība	Mācību un audzināšanas uzdevumu iespējams risinājums
Izskaidrojoši ilustratīvā metode	Zināšanu sniegšana gatavā veidā, izmantojot dzīvo vārdu un uzskati	Zināšanu uztvere, apjēgšana, uzmanības attīstība
Reprodutīvā metode	Skolotājs rosina skolēnus reproducēt apgūtās zināšanas	Zināšanu nostiprināšana, prasmju un iemaņu veidošana. Atmiņas, valodas un motorisko spēju attīstība

Problēmiskā izklāsta metode	Skolotājs izvirza problēmu, pats to risina, atklājot risināšanas ceļu, rādot grūtības un pretrunas, ko nākas atrisināt risinājuma procesā	Skolēnu domāšanas attīstība, rādot zinātniskās izziņas loģiku. Mācību intereses veidošana skolēnos
Heiristiskā metode	Heiristiskās pārrunas ceļā skolotājs organizē un vada skolēnu izziņas darbību tā, lai skolēni patstāvīgi, skolotājam piepalīdzot, nonāktu līdz problēmas loģiskajam risinājumam	Sekmēt zināšanu pārveidi pārlicībā. Veidot prasmes pašam apgūt zināšanas un loģiski domāt. Veidot interesi par mācību darbu
Pētnieciskā metode	Tās pats, kas iepriekšējā metodē, tikai ar skolēnu patstāvīgās darbības augstāku līmeni	Zinātniskās izziņas metožu apguves attīstība. Patstāvīgas radošas darbības attīstība

Jautājumi un uzdevumi paškontrolei:

- Noformulējiet, kas ir metode vispār, mācību metode, paņēmieni!
- Kādas ir pieejas mācību metožu klasifikācijai?
- Raksturojiet mācību metodes: pēc didaktiskiem uzdevumiem, pēc zināšanu avotiem un pēc skolēnu izziņas darbības organizēšanas paņēmieni sistēmas!
- Raksturojiet katru metodi un pamatprasības tai:
 - pārrunu metode;
 - darbs ar grāmatu;
 - uzskates metodes;
 - vingrinājumi;
 - izskaidrojoši ilustratīvā metode;
 - reproduktīvā metode;
 - problēmiskais izklāsts;
 - heiristiskā parruna;
 - pētnieciskā metode.
- No kā ir atkarīga mācību metodes izvēle?

MĀCĪBU LĪDZEKĻI

Mācību līdzekļi skolā – dabiskie un speciāli izgatavotie priekšmeti un materiāli, kurus izmanto kā zināšanu ieguves avotu. Plašākā vārda nozīmē par mācību līdzekļiem var būt mācību grāmatas, enciklopēdijas, vārdnīcas, mācību kartes, mācību tabulas, mācību kinofilmas, diafilmas, diapozitīvi, audio un video ieraksti, modeļi, mācību maketi utt.

Speciāli mācību mērķiem izgatavotos mācību priekšmetu un parādību dažādus attēlus, kā arī mākslīgi izgatavotos objektus sauc par *mācību uzskates līdzekļiem*.

Mācību līdzekļiem jāatbilst mācību programmas saturam, skolēnu zināšanu attīstības līmenim, higiēniskajām un darba drošības prasībām.

Mācību līdzekļu izmantošana nodrošina pilnīgāku un precīzāku informāciju par mācību stundā apgūstamo priekšmetu un parādību, palīdz paaugstināt skolēnu izziņas intereses līmeni, palielina uzskatāmību mācībās, padara mācību vielu saprotamāku, palielina skolēnu patstāvīgā darba apjomu mācību stundā u.c.

Pieaugot mācību tehnisko līdzekļu (MTL) lomai mācību procesā, rodas bažas, vai tie nākotnē neaizstās augsti kvalificētu skolotāju skolā? Šajā sakarā jāizšķir skolotāja darba tehniskais aspekts un viņa radošās darbības aspekts. Atdalīt vienu no otra nav iespējams. Ja to pieļautu, tad jau visaugstāk kvalificētie speciālisti koncentrētos televīzijā un radio redakcijās. Skolās paliktu mazkvalificētie skolotāji. Zināms, ka tādi skolotāji nespētu rosināt skolēnu zinātkāri, bet bez tā nav iespējams rezultatīvs mācību process.

Bez skolotāja spilgtas personības grūti iedomāties mūsdienīgu mācību procesu.

Noskaidrots, ka MTL lietošana ir efektīva, ja tos izmanto kvalificēts skolotājs.

Skolotāja personība mācību procesā ir neaizstājama.

MTL izmantošanas nosacījumi:

- plānojot MTL izmantošanu mācību stundā, precīzi jānosaka gan didaktiskie mērķi, gan iespējamie rezultāti, ko grib sasniegt ar MTL palīdzību, kāds papilddarbs būs jāizpilda skolēniem;

- MTL jāizmanto tikai tad, kad tie ir nepieciešami konkrēta didaktiskā mērķa sasniegšanai;
- gatavojoties izmantot MTL stundā, skolotājam labi jāpārdomā metodika darbam ar MTL, attiecīgi jā sagatavo skolēni;
- MTL jāatbilst audzināšanas uzdevumiem idejiskās, tikumiskās, estētiskās virzības aspektos;
- mācību līdzekļu sniegtajai informācijai jā saskan ar mūsdienu zinātnes atziņām un jābūt skolēniem pieejamai.

Jautājumi paškontrolei:

- Kāda ir atšķirība starp mācību līdzekļiem un mācību uzskates līdzekļiem?
- Kas skolotājam jāzina un jāievēro MTL izmantošanā mācību procesā?

MĀCĪBU DARBA ORGANIZĀCIJAS FORMAS

Mācību organizācijas formu attīstība

Vēstures gaitā mācību organizācijas formas mainījās un pilnveidojās atbilstoši sabiedriski vēsturiskajai praksei un vajadzībām.

Pirmatnējā sabiedrībā cilvēks, cīnoties par savu eksistenci un izgatavojot darba rīkus, apgērību, uzkrāja zināšanas, prasmes un iemaņas. Vecākā paaudze tās nodeva jaunākajai paaudzei darba procesā. Mācību organizācijas forma bija individuāla.

Parādoties rakstībai, zināšanu nodošana jaunajai paaudzei kļuva sarežģītāka. Sākumā rakstītmācīšana arī tika organizēta individuāli. Rakstītmākslu apguvis priesteris mācīja katru skolēnu atsevišķi.

Vergturu sabiedrībā veidojās jauna mācību organizācijas forma. Tā sākumā attīstījās Babilonijā, Ēģiptē, Ķīnā, Indijā un raksturojama kā individuāli grupālā mācību organizācijas forma. Tā raksturīga arī feodālajai iekārtai. Skolotājs strādāja ar lielāku skolēnu grupu, pie tam katrs skolēns ar skolotāju strādāja atsevišķi, individuāli.

Individuāli grupālās mācību organizācijas formas būtība – skolotājs izskaidro skolēnam būtisko, tad skolēns strādā patstāvīgi. Skolotājs turpina strādāt ar citu skolēnu. Pabeidzis darbu ar katru no skolēniem, skolotājs atgriežas pie pirmā skolēna un pievēršas viņa zināšanu kontrolei.

Skolēnu sastāvs grupā mainījās un nebija viendabīgs pēc vecuma. Feodālismā pamazām sāka veidoties arī mācību organizācijas grupālā forma. Tā bija priekšvēstnesis kolektīvajai mācību organizācijas formai.

17.gadsimtā veidojās jauna mācību organizācijas forma – klašu un stundu sistēma. Tās pamatlicējs bija J.A.Komenskis. Viņš ieteica veidot skolēnu grupas pēc “prāta sagatavotības līmeņa”, skolēnus uzņemt skolā vienreiz gadā un konkrētā

datumā, atstājot uzņemto vienaudžu skolēnu grupu skolotāja vadībā uz visu mācību gadu. Tā veidojās viendabīga skolēnu grupa – *klase*. Mācību vielu skolotājs frontāli izskaidroja visai klasei. Līdz ar to vienā un tajā pat laikā visa klase nodarbojās ar vienu un to pašu jautājumu. Skolotājs raudzījās, lai visi strādātu, un pārbaudīja arī skolēnu zināšanas. Tā veidojās *mācību stunda*. J.A.Komenska izstrādātā klašu un stundu sistēma skolu praksē ieviesās lēni.

18.gs. beigās un 19.gs. sākumā radās *A.Bella un Dž.Lankastera mācību organizācijas forma*. Tās būtība – skolotājs strādāja ar monitoriem (spējīgākajiem skolēniem), bet tie pēc tam strādāja katrs ar savu skolēnu grupu. Tādā veidā viens skolotājs formāli strādāja ar 400 vai vairāk skolēniem. Monitori nevarēja aizstāt kvalificētu skolotāju, tāpēc zināšanu līmenis bija zems. Šī mācību organizācijas forma 19.gadsimtā bija pazīstama arī Latvijā (piemēram, Krāslavā).

19.gadsimtā parādījās arī savdabīga *Manheimas mācību organizācijas forma*. Saglabājot klašu un stundu sistēmu, klases komplektēja pēc skolēnu spējām, kuras noteica ar testu palīdzību.

20.gadsimta sākumā H.Parkhersta Daltonā izveidoja jaunu mācību organizācijas formu – *Daltonas plānu*. Tā būtība – skolotāja skaidrojums tiek aizstāts ar rakstisku uzdevumu, ko skolēns veic patstāvīgi. Uzdevumā bija norādīta darba veikšanai nepieciešamā literatūra. Skolotājam bija konsultanta un kontroliera funkcijas.

H.Parkherstas ieviesto laboratorijas darbu formu atbalstīja ievērojamais ASV pedagogs Dž.Djuijs.

20.gadsimta 70.–80.gados ASV parādījās jauna mācību organizācijas forma, tā saucamais *L.Trampa plāns*. Tā būtība – vidusskolās nodarbības organizējamās *lielās grupās* (2–3 klases kopā, kur lasa lekcijas, izmantojot jaunākos MTL), *mazajās grupās* (15–20 skolēni skolotāja vadībā apspriež lekciju materiālu, diskutē, papildina dzirdēto). Individuālo darbu skolēni veic vai nu pēc skolotāja norādījumiem, vai arī pēc pašu izvēles. Maksimāli tiek akcentēta *individualitātes attīstības* sekmēšana.

L.Trampa ieteiktā laika sadale starp grupām un individuālo skolēnu darbu:

- darbam lielajās grupās – 40% laika;
- darbam mazajās grupās – 20% laika;
- individuālajam darbam – 40% laika.

Visu mācību darba organizācijas formu vidū savu dzīvotspēju pierādījusi *klašu un stundu sistēma*, kas atrodas dinamikas stāvoklī, arvien pilnveidojas, pamatojoties uz psiholoģijas un pedagoģijas, antropoloģisko zinātņu teorētiskajām atziņām.

Mācību stunda – mācību organizācijas

Stunda ir mācību darba organizācijas pamatforma skolā, kur skolotājs strādā noteiktā laika vienībā (30–40 min) ar pastāvīgu skolēnu grupu, vada viņu izziņas darbību, izmantojot dažādas metodes un mācību līdzekļus

mācību programmā paredzēto didaktisko un audzinošo uzdevumu risināšanai.

Mācību stunda nepārtraukti pilnveidojas. Attīstoties pedagoģijas zinātnei un pilnveidojoties praksei, mācību stundai tiek izvirzīti jauni uzdevumi un konkretizēti jau agrāk zināmie.

Mūsdienu mācību stundai izvirzāmās didaktiskās prasības:

- mācību stundas galveno didaktisko uzdevumu un to pamatelementu precīzs formulējums: mācību stundas uzdevumā jānorāda galvenais, kas jāapgūst skolēniem. Uzdevums nevar būt “izplūdis”. Precīzs mācību stundas didaktiskais uzdevums (mērķis) palīdz skolotājam pārliecinošāk vadīt mācību procesu;

- izglītošanas un audzināšanas uzdevumu vienotība. Mācību stundā skolēnam jāapgūst jaunas zināšanas, jāpaplašina redzesloks, jāveido jaunas un jānostiprina jau esošās prasmes un iemaņas, jāpadziļina izziņas process. Līdztekus tam katrai mācību stundai jābūt arī audzinošai. Tas panākams ar mācību saturu un galvenokārt mācību metožu mērķtiecīgu lietošanu, stundas pārdomātu organizāciju, veidojot skolēnos mūsu sabiedrībai nepieciešamās personības tikumiskās īpašības, piem., godīgumu, atbildību par sava darba rezultātiem, iekšējo brīvību utt. Ļoti svarīga loma skolēnu audzināšanā mācību stundā ir skolotāja personībai (viņa profesionālismam, cieņai pret skolēniem, pedagoģiskajam taktam, pārlicībai utt.);
- mācību stundas saturam un uzdevumiem visatbilstošāko metožu izvēle. Mācību metodēm jānodrošina skolēnu izziņas aktivitāte un patstāvība, jāmodina skolēnos interese par mācību saturu. Tām jābūt daudzveidīgām un tajā pat laikā loģiski un mērķtiecīgi pamatotām;
- dažādu mācību formu (frontālo, grupveida, individuālo) izmantošana stundā. Tādā veidā realizējama mācību diferenciacija un individualizācija. Stundā skolēnu mācību organizācijas forma izriet no mācību satura, mācību un audzināšanas uzdevumu rakstura, kā arī no tā, kādā skolēnu vecuma grupā notiek mācību stunda;
- skolēnu izziņas darbības aktivitātes un skolotāja vadošās lomas vienotība. Lai kādas metodes un darba formas skolotāji neizmantotu, viņa vadošā loma mācību stundā paliek. Arī tad, kad skolēni veic patstāvīgu darbu (uzdevumu), skolotājs uzmanīgi vēro tā izpildi, dod padomus skolēniem un, ievērojot skolēnu spējas, piedāvā katrai spējam atbilstošas grūtību pakāpes uzdevumus. Skolotājam stundās jāizmanto heuristiskās pārrunas, lai iesaistītu skolēnus

zināšanu izmantošanā nestandarta situācijās,
ieinteresētu radošā izziņas darbībā;

- mācību stundas saistījums ar iepriekšējo un nākamo stundu. Organizējot mācību kursa apguvi, skolotājam skaidri jāredz mācību stundu sistēma tajā. Katrai mācību stundai jābūt savai vietai mācību kursā, jārisina tai paredzētie didaktiskie un audzināšanas uzdevumi. Stundā apgūstamajai mācību vielai jābalstās uz iepriekš apgūto, apgūtai zinātniskai informācijai jāiekļaujas jau esošajā zināšanu sistēmā. Vienlaikus mācību stundā apgūstamajam mācību materiālam jāveido pamats nākamajai stundai. Katrā mācību stundā risināmie didaktiskie un audzināšanas uzdevumi izriet no kopējā mācību kursa didaktiskajiem un audzināšanas uzdevumiem. No tā izriet prasība, lai, plānojot konkrēto stundu, skolotājs skaidri apzinātos tās vietu tematā un arī visā mācību kursā;
- skolēna vecuma īpatnību ievērošana. Lai pareizi organizētu mācību procesu stundā, skolotājam jāzina skolēnu vecuma posmu psiholoģija. Mācību saturam un metodēm jāatbilst skolēnu vecuma īpatnībām. Tas nebūt nenozīmē, ka mācību procesā skolēniem nav jāstāpjas ar zināmām grūtībām. Pēc L.Vigotska pētījumā gūtajām atziņām skolēnu darbs jāorganizē "tuvākās attīstības zonā", t.i., lai skolēna "priekšā" vienmēr būtu pārvaramas grūtības. Tas rada interesi par darbu, gandarījumu par paveikto. Nepārvaramas grūtības, tāpat kā to trūkums, rada nelabvēlīgus apstākļus skolēna aktīvai radošai darbībai;
- labvēlīgu apstākļu nodrošināšana mācību stundā. Stundā jānodrošina gan higiēniskie apstākļi (apgaisojums, temperatūra, skolēnu vecumam atbilstošas mēbeles utt.), gan psiholoģiskā atmosfēra (skolotāja un skolēnu savstarpējās attiecības, skolēnu savstarpējās attiecības klasē utt.). Mācību stundā jānodrošina vispārējais pozitīvais emocionālais fons, skolēnu aktīva pašdarbība.

Mācību stundu struktūra un tipoloģija

Mācību stunda ir darba vienotas sistēmas posms, kas katrs atsevišķi risina savu konkrēto uzdevumu. Var būt stundas, kurās ir visi mācību posmi. Dažās stundās atsevišķi posmi var nebūt.

Atkarībā no stundās risināmajiem uzdevumiem un tajās esošajiem mācību posmiem izšķir vairākus stundu tipus ar tiem atbilstošu struktūru.

Mūsdienu didaktikā izšķir vairākus mācību stundu tipus:

- **kombinētā stunda**. Tajā ir visi stundas struktūras elementi: organizatoriskais posms, mājas darbu izpildes pārbaude, zināšanu kontrole, jaunās vielas izklāsts, zināšanu nostiprināšana, atkārtošana, mājas uzdevumu uzdošana, stundas rezumējums;
- **jaunās vielas izklāsta stunda**. Šo stundas tipu skolotājs izvēlas, ja stundā jānoskaidro grūti saprotama un apjomīga mācību viela. Šajā stundā var izpalikt tādi stundas struktūras elementi kā zināšanu kontrole, mācību vielas atkārtošana, mājas uzdevumu izpildes pārbaude. Izskaidrojot jauno vielu, skolotājs atkarībā no skolēnu vecuma un iepriekšējās sagatavotības līmeņa izmanto, izskaidrojoši ilustratīvo vai problēmisko izklāstu. Skolotāja izklāsts var ilgt līdz 30 minūtēm. Izklāstam seko vielas nostiprināšana. Tā ir savdabīga atgriezeniskā informācija, kas ļoti nepieciešama skolotāja pedagoģiskajā darbībā;
- **zināšanu, prasmju un iemaņu nostiprināšanas stunda**. Aplūkojamo stundas tipu skolotājs izvēlas, lai pārliecinātos, cik pamatīgas un noturīgas ir skolēnu zināšanas, prasmes un iemaņas. Šajā stundā skolēni patstāvīgi izpilda skolotāja sagatavotos uzdevumus (didaktiskos, praktiskos). Stundā var nebūt jaunās vielas izklāsta un nostiprināšanas, atkārtošanas. Stundā jāpievērš uzmanība kļūdu labošanai, to cēloņu novēršanai;
- **vingrinājumu un praktisko darbu stunda**. Šāda veida stunda domāta zināšanu izmantošanas prasmju

veidošanai praksē. Sākumā skolēni vingrinās darbību izpildīšanā pēc parauga, pakāpeniski pārejot uz zināšanu pārņemšanu jaunā situācijā, saņemot no skolotāja tikai uzdevumu bez tā atrisināšanas apraksta;

- *mācību vielas vispārīguma stunda*. Šāda tipa stundu skolotājs plāno kāda plašāka temata apguves beigās vai arī noslēdzot visa mācību kursa apguvi. Mācību metodes var būt dažādas (*skolotāja izklāsts*, atklājot zināšanu sistēmu, cēloņsakarības, likumus, apgūto zināšanu praktisko izmantošanu dzīvē, *heiristiskā pārruna*, praktiskie vingrinājumi);
- *laboratorijas darbu stunda*. Aplūkojamās stundas uzdevums ir teorētisko atziņu pārbaude praksē. Šāda veida stundas parasti izmanto fizikā, ķīmijā un citos eksaktajos mācību priekšmetos;
- *skolēnu zināšanu, prasmju un iemaņu pārbaudes un novērtēšanas stunda*. Tajā skolēnu zināšanas, prasmes un iemaņas skolotājs pārbauda *rakstos* (sacerējumi, diktāti, uzdevumu risināšana) un *vārdos* (frontālā, individuālā padziļinātā un citu veidu pārbaudes).

Mācību stundu tipizācija ir nosacīta. Skolotājam ir tiesības, zinot mācību stundu pamattipus, veidot savu stundas struktūru, kas vispilnīgāk atbilst skolotāja pedagoģiskās meistarības līmenim un skolēnu iesaistīšanai aktīvā izziņas procesā, risinot konkrētus didaktiskos un audzināšanas uzdevumus.

Mūsdienu pedagoģijas atziņas, pirmrindas skolotāju prakse pārlicina, ka stundas uzbūvē nevar būt nostiprinājies nemainīgs stereotips. Tas vairs neatbilst mūsdienu mācību uzdevumiem, sasaista skolotāja radošo iniciatīvu.

Mācību stundā viss ir savstarpēji saistīts. Aktīva uztvere un patstāvīga mācību vielas apguve nav iespējama bez balstīšanās uz iepriekš apgūtām zināšanām un prasmēm. Apgūto zināšanu izmantošana praksē ir drošākais līdzeklis kā zināšanu apjēgšanai, nostiprināšanai, tā arī to padziļināšanai, intelektuālās intereses nostiprināšanai. Zināšanu nostiprināšanā un pārbaudē neietilpst tikai apgūta reproducēšana, bet arī jaunu zināšanu elementi.

Mācību vielas izklāsta laikā bieži vien notiek mācību vielas nostiprināšana un zināšanu kontrole. Tas viss vēlreiz apstiprina to, ka stundas struktūra nevar būt stingusi, nemainīga. Tā mainās gan atkarībā no stundas tipa, gan no stundai izvirzītajiem didaktiskajiem uzdevumiem.

Un tomēr mēs nedrīkstam noliegt mācību stundu tipizāciju. Tas var negatīvi ietekmēt stundas organizāciju kā mērķtiecīgu skolēnu izziņas procesa vadības formu.

Prasmes skolēnu zināšanu, prasmju un iemaņu apguves procesa vadīšanā pedagoģiskās mācību iestādes students sāk ar tradicionālās (kombinētās) mācību stundas struktūras apguvi.

Didaktisko pamatprasību (principu) realizēšanai konkrētā mācību priekšmeta stundā izmanto tam atbilstošās metodes.

Gatavošanās mācību stundām

Dānijas skolās skolotāja darba slodzē tiek ieskaitītas kā kontaktstundas, tā arī to sagatavošanai paredzētais laiks (1:1). Minētais piemērs rāda, ka stundas kvalitāte lielā mērā atkarīga no tā, cik nopietni,

zinātniski un pedagoģiski pamatoti skolotājs ir sagatavojies darbam klasē.

Kā sagatavoties mācību stundām? Didaktikā izšķir perspektīvo (sākotnējo) un operatīvo (tiešo) gatavošanos. Perspektīvā gatavošanās notiek jau pirms mācību gada sākuma. Uzzinot savu nākamā mācību gada slodzi, klasi, kurā būs jāstrādā, skolotājs to iepazīst gan hospitējot, gan konsultējoties ar skolotājiem. Skolotājs rūpīgi iepazīstas ar jaunajām mācību programmām, esošo uzskati, MTL un pēc vajadzības papildina to. Tad skolotājs sastāda perspektīvo tematisko plānu mācību gadam (tematu cikli, tiem paredzētais stundu skaits, tematu cikla apguves laiks (datums). Šajā plānā skolotājs paredz arī mācību organizācijas formas, galvenās mācību metodes, līdzekļus, atkārtotības un zināšanu, prasmju un iemaņu pārbaudes veidus, audzināšanas un attīstības uzdevumus, kas jārīšina mācību procesā.

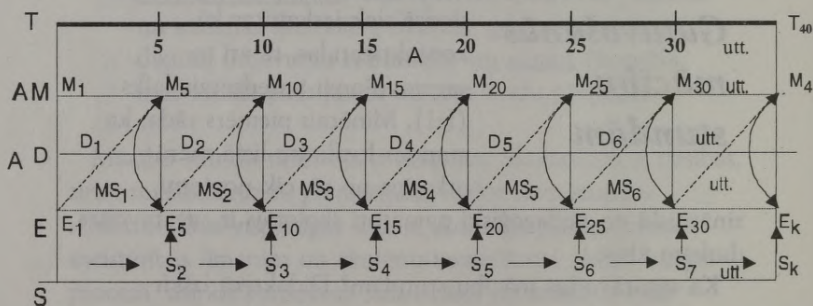
Mācību gadam sākoties, skolotājs izstrādā operatīvo (kalendāro) plānu. Tajā jau sadala mācību vielu pa stundām (datumiem). Operatīvais plāns nepieciešams pašam skolotājam, lai mērķtiecīgāk varētu organizēt mācību procesu. Kalendāro plānu sastāda pusgadam vai citam laika posmam, pielāgojoties skolas vienotām prasībām.

Rezultatīva gatavošanās konkrētai mācību stundai varētu būt tad, ja ir izpildīti visi iepriekš minētie uzdevumi.

Gatavojoties mācību stundai, skolotājs sastāda stundas plānu vai saīsinātu konspektu. Tajā norāda datumu, klasi, stundas tematu, didaktiskos, attīstošos un audzinošos uzdevumus, mācību metodes, stundas gaitu, mācību līdzekļus, uzskati, demonstrējumus, mājas darbus.

Gatavojoties mācību stundai, iesācējam skolotājam lietderīgi iepazīties un skaidri apjēgt iespējamo stundas modeli.

Budamija izstrādātais mācību stundas modelis

- Apzīmējumi:
- A – skolotājs
 - AM – skolotāja izvirzītais stundas mērķis
 - D-D₁, D₂ utt. – mācību didaktiskais aparāts (saturs, metodes, līdzeklis)
 - MS₁, MS₂ utt. – mācību situācijas
 - E_k – kopējais mācību stundas rezultāts
 - E-E₁, E₅ utt. – mācību stundas daļēji rezultāti, vai mācīb situācijās gūtā atgriezeniskā informācija
 - S-S_k – skolēna izmaiņa mācību procesā
 - T – laiks

Mācībsituāciju skaits stundā un katras mācībsituācijas ilgums var būt dažāds. Dotais modelis palīdz skolotājam izprast mācību stundas struktūru un detalizētāk izplānot stundas gaitu.

Jautājumi un uzdevumi paškontrolei:

- Kā vēstures gaitā mainījušās mācību darba organizatoriskās formas? Paskaidrojiet katras mācību darba organizācijas formas būtību!
- Kādas ir mūsdienu mācību stundai izvirzāmās didaktiskās prasības?
- Kādi ir mācību stundu tipi, atklājiet to būtību!
- Kā skolotājam jāgatavojas mācību stundām?
- Izskaidrojiet mācību stundas uzbūvi, izmantojot Budarnija modeli!

PRASĪBAS MŪSDIENU MĀCĪBU STUNDAI UN TĀS ANALĪZE

Galvenās prasības mūsdienu stundai

Mācību stunda ir mācību procesa pamatforma. Tai izvirzītās pamatprasības:

- skolotāja uzmanības centrā ir skolēna personība un viņa patstāvīgā izziņas darbība;
- stundas būtība aplūkojama no skolēnu izglītības, attīstības un audzināšanas viedokļa;
- stundā jāievēro didaktikas principi;
- stundas organizācijā tiek ievēroti *sociāli psiholoģiskie* (kvalificēts skolotājs, skolēnu kopa ar pareizi ievirzītām vērtīborientācijām, labas mācību grāmatas, psiholoģiskais klimats klasē) un *psiholoģiski didaktiskie* (augsts skolēnu mācītības līmenis, augsts mācību motivācijas līmenis, didaktikas principu ievērošana, aktīvu mācību metožu un formu izmantošana) priekšnosacījumi;
- mācību satura atbilstība mūsdienu zinātnes līmenim;
- skolēni apgūst zināšanas nevis gatavā veidā, bet pašu izziņas procesā. Tas nebūt nenozīmē, ka mācību stundā nedrīkst sniegt zināšanas arī gatavā veidā;
- iespēju robežās stundā jārada problēmsituācijas, iesaistot skolēnus to risināšanā;
- stundā jānodrošina izglītošanas, audzināšanas un attīstības vienotība (triādes princips);
- stundā nepieciešama mācību darba diferenciacija un individualizācija. Jācenšas panākt, lai katrs skolēns strādātu sev piemērotā tempā un grūtību pakāpē;
- skolēnu zināšanu vērtējumam jārada viņos pozitīvas emocijas. Tas stimulē skolēnu aktivitāti;
- mācību stundā apgūstamajai teorijai jābūt saistītai ar dzīvi un praksi;

- mācību stundā jārealizē starppriekšmetu sakari un politehnisma princips.

Mācību stundas analīze

Skolotājs ir tik ilgi šī vārda cienīgs, cik ilgi viņš pilnveido savu pedagoģisko meistarību. Viena no skolotāja profesionālās kvalifikācijas celšanas formām ir pirmrindas skolotāju pedagoģiskā darba pieredzes

izpēte un dažu teorētisko un praktisko atziņu izmantošana savā darbā. Citu skolotāju pedagoģisko pieredzi var iepazīt, lasot un analizējot atbilstošu literatūru vai arī hospitējot viņu stundas.

Hospitējot skolotāju mācību stundas, mēs analizējam skolotāja didaktisko darbību, psiholoģisko klimatu klasē, skolēnu darbību, stundas izglītojošo, audzinošo un attīstošo ietekmi uz skolēnu, salīdzinām citu skolotāju mācību metodes ar savējām. Rezultātā pilnveidojam savu pedagoģisko meistarību.

Citu skolotāju stundu hospitēšanai jāgatavojas, jāzina hospitējamās mācību stundas mērķis, mācību saturs stundā. Būtu vēlams pārdomāt, kā pats vadītu šāda veida stundu.

Hospitētājs fiksē stundas gaitu no zvana līdz zvanam.

Lai sāktu hospitētās stundas analīzi, jāzina tās sākotnējais mērķis (uzdevumi) un arī pašam jābūt skaidrībā par to, ko gribam stundā novērot un analizēt. Var analizēt visu stundu, bet var izvēlēties arī šaurāku uzdevumu – analizēt skolotāja vai skolēnu darbību stundā, skolēnu motivāciju vai viņu sekmes, valodas kultūru, disciplīnu utt.

Mācību stundas analīzē ieteicams izmantot četrus jautājumu blokus:

1. Skolotāja personība, viņa organizatoriskā darbība.
2. Skolotāja didaktiskā darbība.
3. Skolotāja audzinošā darbība.
4. Skolēnu darbība.

1. Pirmajā blokā ietilpst: pārruna ar skolotāju par stundu, mācību līdzekļi, MTL, to izmantošanas efektivitāte; vai skolotājs redz skolēnu iespējas;

darbības veidu maiņa; vai klasē ir ievērotas higiēniskās prasības; vai skolotājs ievēro skolēnu individuālās īpatnības mācību procesā, zināšanu pārbaudē; vai stundā ir atgriezeniskā informācija, mācību līdzekļi; skolotāja valoda (temps, dikcija, emocionalitāte, tēlainība, jēdzienu formulējumu precizitāte u.c.); pedagogiskā takta ievērošana; laika racionāla izmantošana; reglamenta ievērošana (stundas sākums, beigas) u.c.;

2. Otrajā blokā ietilpst: sistemātiskums, pēctecīgums, uzskates izmantošana, diferenciacija un individualizācija stundā; teorijas saistība ar praksi (stundas politehniskā virzība); kāds zināšanu līmenis sasniegts stundā (atpazīšanas, atcerēšanās, izprašanas, prasmju līmenis izmantot zināšanas standarta un nestandarta situācijās); izmantoto mācību metožu atbilstība mācību uzdevumiem, skolēnu vecuma īpatnībām (problēmiskais izklāsts, diskusija u.c.);
3. Trešajā blokā ietilpst: audzināšanas līmenis; kā tiek veidotas skolēnu darba prasmes; vai skolotājs stundā veic profesionālās orientācijas, ekoloģiskās, estētiskās audzināšanas darbu; cik lielā mērā tiek stimulēta skolēnu intelektuālā darbība; cik veiksmīgi skolotājs saista teoriju ar dzīvi; vai skolotājs izmanto vērtējumu kā stimulu skolēnu darbības aktivizēšanai; kāds ir skolotāja darba stils (autoritārais, liberālais, demokrātiskais); skolotāja personības ietekme uz skolēniem kopumā; mācību formu un metožu atbilstība u.c.;
4. Ceturtajā blokā ietilpst: skolēnu aktivitāte un darba spējas; interese par stundu un mācību priekšmetu; skolēnu prasme izdalīt mācību materiālā vadošās idejas (jēdzienus); skolēnu analītiskās domāšanas līmenis (prasme plānot savu atbildi, uzdevuma risināšanas gaitu, analizēt, novērtēt savu un citu skolēnu darbību, ziņojumu); skolēnu valodas attīstības līmenis; prasme grafiski attēlot izteikto;

skolēnu darba temps stundā; darba kultūra (mācību līdzekļi, uzvedība); disciplīna klasē; skolēnu attieksme pret skolotāju; skolēnu savstarpējā attieksme; skolēnu stāja, ārējais izskats u.c.

Jautājumi un uzdevumi paškontrolei:

- Nosauciet galvenās prasības mūsdienu stundai!
- Kā gatavoties mācību stundas hospitēšanai?
- Kādi ir ieteicamie jautājumu bloki mācību stundas analīzei?
- Kādi ir mācību stundas hospitēšanas uzdevumi?

CITAS MĀCĪBU ORGANIZĀCIJAS FORMAS

Praktikumi un semināri

Praktikumi papildina mācību stundu un sekmē skolēnu politehnisko izglītību. Praktikumus praktizē vecākajās klasēs.

Praktikums var realizēties laboratorijas vai praktisko darbu veidā. Saskaņā ar programmu skolēni izpilda noteiktu darba ciklu lielākas patstāvības un radošas attieksmes līmenī.

Skolotājs sastāda praktikuma plānu, instrukcijas, norādījumus tā izpildei, kontrolē un palīdz skolēniem darba izpildē.

Seminārs ir mācību nodarbību veids augstskolā un arī vidējā mācību iestādē. Seminārā studenti (skolēni) noklausās un apspriež pēc norādītās literatūras sagatavotos referātus vai ziņojumus par pētījumā gūtajiem rezultātiem. Seminārus plāno noteikta mācību kursa pamatīgākai apgūšanai, jau iepriekš sastādot to tematiku un norādot izmantojamo literatūru.

Semināra nodarbības sekmē studentu (skolēnu) patstāvīga darba prasmju un iemaņu izveidi strādāt ar literatūras avotiem, aizstāvēt savus uzskatus, izkopt domāšanas un runāšanas kultūru. Semināru parastākās darba metodes ir ziņojumi, dispuṭi, referāti u.c.

Fakultatīvās nodarbības

Fakultatīvās nodarbības vidusskolā izmanto skolēnu

interesešu un zināšanu padziļināšanai un paplašināšanai attiecīgajā zinātnes vai praktiskās darbības jomā. Fakultatīvās nodarbības ir mācību diferenciacijas veids, lai padziļinātu ieinteresēto skolēnu zināšanas kādā no mācību

priekšmetiem. Fakultatīvās nodarbības var organizēt, sākot ar 7.klasi. To mērķis nav nostiprināt mācību programmā paredzētās zināšanas un prasmes, bet padziļināt tās, izejot ārpus programmas prasībām, aplūkojot objektus un parādības no cita redzes viedokļa.

Mācību ekskursijas

Mācību ekskursija ir mācību organizācijas forma, kas dod iespējas dabiskos apstākļos novērot un izpētīt dažādus priekšmetus, parādības un procesus.

Uz uzskatāmības, skolēnu pašdarbības principiem veidota mācību ekskursija ir, no pedagogijas viedokļa raugoties, ļoti vērtīga mācību metode. Ekskursijas attīsta skolēnu izziņas intereses, paplašina redzesloku, māca aplūkot parādības to savstarpējā sakarībā un mijiedarbībā, saskatīt apgūstamo teorētisko zināšanu saikni ar praksi.

Nopietnu lomu mācību procesā ekskursijām piešķir daudzi ievērojami pedagogi (J.A.Komenskis, Ž.Ruso u.c.). To loma nav zudusi arī mūsdienās (L.Keirāns u.c.).

Ekskursijas var organizēt viena priekšmeta ietvaros vai arī kompleksās ekskursijas vairāku mācību priekšmetu ietvaros. Pēdējās sekmē starppriekšmetu sakaru nostiprināšanos.

Ekskursijas klasificē pēc to organizēšanas mērķiem: novadpētniecības, folkloras ekskursijas, ekskursijas dabā, uz ražošanas uzņēmumiem, vēsturisko objektu iepazīšanai utt.

Mācību ekskursija nav pašmērķis, tās uzdevums ir palīdzēt pilnīgāk apjēgt mācību priekšmetos apgūtās zināšanas, prasmes un iemaņas.

Mācību ekskursijas organizēšanā skolotājam jāievēro šādas pamatprasības:

- jābūt precīzi noteiktiem ekskursijas uzdevumiem un saturam;
- skolotājam jāiepazīst apskatīšanai izvēlētais objekts;
- jābūt izstrādātam ekskursijas norises plānam;
- jāizstrādā konkrēti uzdevumi skolēniem, kas veicami

ekskursijas laikā;

- jāizstrādā ekskursijas rezultātu apkopošanas forma (rezumējoša pārruna, savākto materiālu sistematizēšana un noformēšana u.c.).

Skolēnu mācību darbs mājās

Skolēnu mācību darbs turpinās arī mājās. Šim darbam skolēni jā sagatavo, jo zināšanu apguve mājās, prasmju nostiprināšana prasa lielu patstāvību. Te vairs nav skolotāja palīdzības, bet vecāki ne vienmēr to var aizstāt.

Organizējot skolēnu mācību darbu mājās, jāievēro šādas pamatprasības:

- jāpārliecinās, vai skolēns izprot darba mērķi, jāstimulē viņa izziņas interese. Šajā sakarā mājas uzdevumi jā saskaņo ar mācību darbu stundās;
- skolēnos jāveido atbildīga attieksme pret mājas uzdevumu izpildi;
- jāievēro didaktiskie principi: mājas darbu atbilstība skolēnu teorētiskās un praktiskās sagatavotības līmenim, mājas uzdevumu daudzumam jāatbilst to izpildei paredzētajām laika normām;
- skolēnu mājas uzdevumu izpilde ir jāpārbauda un jānovērtē. Mājas darba vērtējumam ir didaktiska un audzinoša funkcija.

Konsultācija

Konsultācija ir mācību forma, kuras uzdevums ir palīdzēt skolēnam izprast mācību vielu, novērst atpalcību mācībās.

Konsultācijas var būt individuālas un grupālas, kārtējās, tematiskās, zināšanas sistematizējošās, piemēram, gatavojoties kontroldarbam, eksāmenam.

Darbs ar mācību grāmatu

Grāmata ir saikne starp paaudzēm. Tā jāprot lasīt un izlasīto izprast, analizēt. (Kā strādāt ar mācību grāmatu, sk. 76-77.lpp.).

Jautājumi un uzdevumi paškontrolei:

- Nosauciet mācību organizācijas formas, atklājiet to uzdevumus un pamatprasības!
- Kādas ir prasības ekskursiju organizēšanai?
- Nosauciet prasības mācību darbam mājās!

SKOLĒNU MĀCĪBU DARBA REZULTĀTU KONTROLE, NOVĒRTĒJUMS UN UZSKAITE

Izziņas darbības kontroles jēdziens

Kontrolēt nozīmē pārbaudīt. Teorētisku atziņu uzskata par pareizu, ja tā darbojas praksē. Mācību procesu skolotājs var uzskatīt par sekmīgu, ja skolēni tajā iegūst prasmes izmantot apgūtās zināšanas praksē.

Lai pārlicinātos, kādā līmenī notiek skolēnu izziņas darbība mācību procesā, vai viņi pareizi izpratuši skolotāja skaidrotos jēdzienus, likumus, likumsakarības, vai pareizi uztvēruši un izpratuši mācību vielu kopumā, ir nepieciešama skolēnu izziņas darbības rezultātu kontrole. Tā nodrošina ārējus atgriezeniskus sakarus (kontrolē, ko veic skolotājs) un iekšējos atgriezeniskos sakarus (skolēnu paškontrolē).

Atgriezeniskie sakari ir nepieciešami mācību procesa pilnveidošanai, skolotāja didaktiskās darbības korekcijai.

Jau no seniem laikiem mācību darba kontroli uzskata par mācību procesa komponentu. Skolas rītausmā skolotājs uzdeva un atprasīja uzdoto, nerūpējoties par to, vai skolēns izpratis mācību vielu, kas viņam bija jāpatur atmiņā. Tādā veidā skolotāja darbība un skolēna darbība nebija saistītas, tās bija paralēli ejošas darbības. Mācību darbs skolēniem bija ļoti grūts un tā rezultāti – niecīgi. Zināšanu kontroles funkcija bija tikai mācīšanās galarezultāta konstatēšana, kas parasti saistījās ar skolēna sodīšanu.

Attīstoties antropoloģiskajām zinātnēm, pamazām pārveidojās arī skola, tajā notiekošā mācību procesa būtība. Citādas kļuva arī kontroles funkcijas.

Psihologi atklāja bērnu vecuma psiholoģiskās īpatnības, galvenos darbības veidus katram bērna vecuma posmam, izziņas mehānismu.

Balstoties uz psihologu atziņām, pedagogi izstrādāja mācību principus, paņēmienus skolēnu izziņas darbības aktivizēšanai un stimulēšanai skolā. Dziļāk tika teorētiski izskaidrota skolēnu izziņas darbības kontroles būtība un funkcijas (didaktiskā, audzinošā, attīstošā).

Skolotājam jāizšķir divi jēdzieni: – kontrolē kā atgriezeniskā informācija un kontrolē kā zināšanu, prasmju un iemaņu novērtējums ar atzīmes palīdzību.

Kontrolē kā atgriezeniskā informācija ir obligāta mācību procesa sastāvdaļa. To skolotājs veic, gan sekojot skolēnu darbībai stundas gaitā, gan izmantojot praksē ieviesušos pārbaudes sistēmu.

Tai ir dažādas formas un metodes.

Zināšanu, prasmju un iemaņu pārbaudei (kontrolēi) ir šādas pamatprasības:

- tai jābūt vispusīgai un iespējami pilnīgai;
- tai jābūt objektīvai, ar augstu ticamības pakāpi;
- pārbaudei jābūt sistemātiskai;
- tai jābūt tiešai un individuālai;
- pārbaudei jābūt audzinošai, jāsekmē attīstība un pozitīvu mācību motīvu veidošanās.

Didaktikā izšķir iepriekšējo (pārbauda skolēnu priekšzināšanas, lai sagatavotos jaunās vielas uztverei), kārtējo (noskaidro, kā norit mācību gaita) un rezumējošo (to veic stundas, temata, ceturkšņa vai mācību gada beigās) pārbaudi.

Pārbaudei jāsekmē mācību vielas apgūšana un skolēnu intelektuālā attīstība. Tajā jāizpaužas mācību audzinošajam raksturam.

Kopumā jāatzīmē, ka skolēnu zināšanu, prasmju un iemaņu pārbaude (kontrolē) ir sarežģīta didaktiska funkcija, kas aptver visu mācību procesu un ir neatvietoājams līdzeklis tā pilnveidošanai.

Jautājums par skolēnu izziņas darbības vērtējumu (atzīmes formā) kļuva par diskusijas priekšmetu pedagogiskajā sabiedrībā jau 19.gs. otrajā pusē. Daļa pedagogu uzskatīja skolēnu zināšanu vērtēšanu ar atzīmi par nevēlamu. Šī diskusija turpinās arī mūsdienās. Daudzās valstīs nevērtē skolēnu zināšanas (mācību darba rezultātus) sākumskolā ar atzīmi, piemēram, Francijā u.c. Vērtējumu ar atzīmi aizstāj ar

vārdisku pamudinājumu, veidojot iekšējos mācību motīvus (zinātkāre, interese par mācībām u.c.).

Arī mūsu republikas skolās 1.klasē skolēnu zināšanas vairs nevērtē ar atzīmi, aizstājot to ar vārdiskiem pamudinājumiem.

Tomēr, pārbaude bez atbilstoša vērtējuma arī ir mazefektīva. Skolēns vēlas zināt, kā tiek novērtēti viņa mācību darbības rezultāti. Vērtējumam ir jābūt pamatotam, skolēnam jāzina, kur zināšanās ir robi, nepilnības, kam turpmāk pievēršama uzmanība.

Vērtējot zināšanas, nepietiek tikai konstatēt, vai skolēns prot mācību vielu "atstāstīt", ir jābūt skaidrībā, vai skolēns izprot faktu un parādību būtību, likumsakarības, vai viņš prot teorētiskās zināšanas izmantot praksē.

Skolotājs nedrīkst skolēna zināšanu vērtējumu sajaukt ar uzvedības vērtējumu. Mācību priekšmetā nedrīkst izlikt "soda divnieku" par uzvedības pārkāpumiem.

Ilgu laiku mūsu skolās skolēnu novērtēšanai izmantoja piecu punktu sistēmu. Pašlaik skolā tiek ieviesta skolēnu zināšanu, prasmju un iemaņu novērtēšanai *desmit ballu* sistēma, lai precīzāk novērtētu skolēnu zināšanu, prasmju un iemaņu līmeni.

Skolēnu zināšanu, prasmju un iemaņu novērtēšanas kritēriji

10 punktu sistēma	5 punktu sistēma	Vārdiskais nosaukums
10	5+	izcili Zināšanas, kas pārsniedz mācību programmas prasības, liecina par jautājuma dziļu izpratni, zina papildliteratūru, prot to analizēt
9	5	teicami Pilnā mērā apgūtas programmas prasības, ir prasme patstāvīgi lietot iegūtās zināšanas
8	4+	ļoti labi Pilnā mērā apgūtas programmas prasības, taču reizēm trūkst dziļākas izpratnes un prasmes zināšanas patstāvīgi izmantot nestandarta situācijās
7	4	labi Apgūtas programmas prasības, taču vienlaikus konstatējami mazāk svarīgi trūkumi zināšanu apgūvē

6	4-	gandrīz labi
Apgūtas programmas prasības, taču konstatējama atsevišķu jautājumu nepietiekoši dziļa izpratne		
5	3+	viduvēji
Visumā apgūtas mācību programmas prasības, kaut arī konstatējama vairāku svarīgu jautājumu nepietiekami dziļa izpratne		
4	3	gandrīz viduvēji
Visumā apgūtas mācību programmas prasības, konstatējama vairāku jautājumu nepietiekama izpratne, grūtības iegūto zināšanu praktiskajā izmantošanā		
3	3-	vāji
Apgūtas virspusējas zināšanas par priekšmeta svarīgākajiem jautājumiem, taču nespēj tās praktiski izmantot		
2	2+	ļoti vāji
Apgūtas virspusējas zināšanas par atsevišķiem mācību programmas jautājumiem, svarīgākajos jautājumos pilnīgi neorientējas		
1	2	neapmierinoši
Trūkst izpratnes par mācību priekšmeta pamatjautājumiem		

Jautājumi paškontrolei:

- Kāpēc ir jākontrolē un jānovērtē skolēnu zināšanas, prasmes un iemaņas?
- Kādi ir skolēnu zināšanu, prasmju un iemaņu kontroles veidi, atklājiet to būtību!
- Kādas pamatprasības jāievēro, pārbaudot skolēnu zināšanas, prasmes un iemaņas?
- Kādas ir skolēnu zināšanu, prasmju un iemaņu novērtēšanas funkcijas, atklājiet to būtību!
- Kādi ir zināšanu, prasmju un iemaņu novērtēšanas kritēriji 10 punktu sistēmā?

IETEICAMIE
TEMATI STUDENTU
PATSTĀVĪGAJĀM STUDIJĀM
(referātiem, bakalaura darbiem u.c.)
VISPĀRĪGAJĀ
DIDAKTIKĀ

1. J.A.Komenska didaktiskās idejas un to mūsdienīgums.
2. Skolēnu mācīšanās motivācijas veidošanas iespējas stundās (nodarbībās).
3. Mācīšanās stimulēšanas metodes un paņēmieni.
4. Pētnieciskā metode mācību procesā.
5. Zināšanu praktiskās izmantošanas veidi mācību priekšmetā.
6. Emocionālā atmosfēra mācību stundā.
7. Skolotāja sagatavošanās stundai.
8. Mācību diferenciacijas un individualizācijas iespējas mācību stundās (nodarbībās).
9. Skolēnu profesionālās orientācijas iespējas mācību procesā.
10. Skolotāja pedagoģiskās meistarības priekšnosacījumi.
11. Pozitīvas attieksmes veidošana skolēnos pret mācībām.
12. Skolotāja un skolēnu saskarsmes problēmas mācību procesā.
13. Sporta loma skolēna personības vispusīgā attīstībā.
14. Didaktiskie principi - mācību stundu efektivitātes priekšnosacījumi.
15. Didaktikas izpratnes attīstība dažādos vēsturiskajos posmos.
16. Skolēnu radošās darbības veicināšana mācību procesā.
17. Audzinošo mācību idejas attīstība vēsturiskajā aspektā.
18. Attīstītājmācības vēsturiskajā aspektā.
19. Skolēnu zināšanu, prasmju un iemaņu novērtēšanas funkcijas nodarbībās.

LITERATŪRA DIDAKTIKAS KURSA APGUVEI

1. Dēķens K. Rokasgrāmata pedagoģijā. – R.: “Kultūras Balss”, 1919. – 238 lpp.
2. Freidenfelds I., Ūsiņš V. Mācību procesa pilnveide skolā. – R.: Zvaigzne, 1985. – 156 lpp.
3. Frīdmans L., Volkovs K. Psiholoģijas zinātne – skolotājam. – R.: Zvaigzne, 1988. – 218 lpp.
4. Fiziskās kultūras teorija. I.Liepiņa red. – R.: Zvaigzne, 1993. – 311 lpp.
5. Jansone R. Pirmsskolas un skolas vecuma bērnu praktikums fiziskajā audzināšanā. – R.: LVFKI, 1991. – 76 lpp.
6. Jakimanska I. Attīstītājmācīšana. – R.: Zvaigzne, 1983. – 106 lpp.
7. Komenskis J.A. Lielā didaktika. – R.: Zvaigzne, 1992. – 232 lpp.
8. Krotovs V. Audzinātājmācīšana. – R.: Zvaigzne, 1985. – 169 lpp.
9. Kruteckis V. Skolēnu mācīšanas un audzināšanas psiholoģija. – R.: Zvaigzne, 1978. – 272 lpp.
10. Mahmutovs M. Mācību stunda mūsdienās. – R.: Zvaigzne, 1987. – 159 lpp.
11. Markova A. Mācīšanās motivācijas veidošana skolēniem. – R.: Zvaigzne, 1986. – 92 lpp.
12. Pētersons E. Vispārīgā didaktika. – R.: izd.A.Gulbis, 1931. – 130 lpp.
13. Skatkins M. Mūsdienu didaktikas problēmas. – R.: Zvaigzne, 1983. – 74 lpp.
14. Skolēnu zināšanu kvalitātes paaugstināšana / I.Freidenfelda un V.Ūsiņa red. – R.: Zvaigzne, 1982. – 94 lpp.
15. Students J. Vispārīgā pēdagoģija. – R.:

- Fr.Baumaņa apg., 1933. – 652 lpp.
16. Suhomlinskis V. Sirdi atdodu bērniem. – R.: Zvaigzne, 1974. – 220 lpp.
 17. Suhomlinskis V. Saruna ar jauno skolas direktoru. – R.: Zvaigzne, 1975. – 184 lpp.
 18. Ušinskis K. Pedagoģisko rakstu izlase. – R.: Zvaigzne, 1980. – 229 lpp.
 19. Vidusskolas didaktika / M.Skatkina red. – R.: Zvaigzne, 1984. – 220 lpp.
 20. Zelmenis V. Īss pedagoģijas kurss. – R.: Zvaigzne, 1991. – 214 lpp.
 21. Blankertz H. Theorien und Modelle der Didaktik. – Augsburg, 1972. – 213 s.
 22. Wartenberg Dieter. Für Entwicklung der neuzeitlichen Bildungstheorie. – Magdeburg, TU, 1993. – S.65.
 23. Didactics a basic introduction by Ebbe Vestergaard. Royal Danish School of Educational studies, 1993.
 24. Беспалько В. Слагаемые педагогической технологии. - М.: Педагогика, 1989 - 190 с.
 25. Брунер Д. Процесс обучения/ перевод с англ. - М.: Педагогика, 1962.
 26. Масару Ибука. После трех уже поздно. / Перевод с англ. - М.: Знание, 1992. - 94 с.
 27. Куписевич Ч. Основы общей дидактики. / Перевод с польского. М.: Высш.школа, 1986. - 368с.
 28. Лернер М. Дидактические основы методов обучения. - М.: Просвещение, 1981.
 29. Леднев В. Содержание образования. - М.: 1989.
 30. Советская Энциклопедия (1-4 т.). - М.: Советская Энциклопедия, 1964-1968.
 31. Шукина Г.И. Активизация познавательной деятельности учащихся в учебном процессе. - М.: Просвещение, 1979.
 32. Талызина М.Ф. Управление процессом знаний. - М.: изд. Моск. унта, 1975.

AUDZINĀŠANAS TEORIJA

Skolas uzdevums ir sekmēt jaunās paaudzes sagatavošanos pilnasinīgai dzīvei sabiedrībā. Skolā notiek jaunā cilvēka socializācijas process, kas sevī ietver mērķtiecīgi organizētās mācības un audzināšanu. Socializācijas procesā mijiedarbībā atrodas *divi tā elementi: skolotājs*, kas organizē mācības, virza skolēna izziņas darbību un ietekmē viņa personības veidošanos, un *skolēns*, kas mācās, apgūst zināšanas un to izmantošanas prasmes praksē, veido savu vērtīborientāciju sistēmu, pielāgojot tām savu praktisko darbību.

Mācību process pedagogijā ir vairāk izpētīts. Skolas praksē tam pievērsta lielāka uzmanība, izveidota zinātniski pamatota didaktiskā sistēma, kurā atklājas gan mācību procesa ārējā, gan iekšējā struktūra. Zinātniski pamatota ir arī mācību satura atlase, mācību metožu izvēle, zināšanu, prasmju un iemaņu pārbaudes un novērtēšanas kritēriji.

Patiesības labad jāatzīmē, ka vispārīgajā didaktikā ir uzsvērtā doma par to, ka mācībām jābūt audzinošām. Diemžēl praksē galvenokārt tiek uzsvērti tikai didaktiskie uzdevumi. Audzināšana paliek otrajā plānā, lai gan tai vajadzētu atrasties izglītības uzmanības centrā, bet mācībām būtu jābūt līdzeklim, kas sekmē skolēna personības veidošanos.

Audzinašanā grūtības rada skolotāju nepietiekama sagatavotība šī sarežģītā uzdevuma veikšanai un arī sabiedrībā iesakņojies uzskats, ka skolā bērns iet mācīties, t.i., apgūt zināšanas. Audzināšana paliek kaut kur ēnā. Tā realizējas skolēnu praktiskās darbības gaitā, tāpēc daudzi uzskata audzināšanu kā kaut kādu mācību procesa blakus produktu, kas veidojas "pats no sevis", bez skolotāja mērķtiecīgas vadības un skolēna personiskās līdzdalības savas personības veidošanā.

Praksē audzināšanas process ir sarežģītāks par mācībām. Ja skolotāja mācību darba rezultātus var konstatēt pietiekami ātri, tad audzināšanas rezultātus var konstatēt tikai ilgākā laika gaitā.

Mūsdienās notiek diskusijas par terminoloģiju. Daži uzskata, ka jēdziena "audzināšanas teorija" vietā ir jālieto jēdziens "socializācijas teorija", daži šo ieteikumu neatbalsta. Autoram ir pieņemamāka pēdējā pozīcija. Kāpēc? Pirmkārt, socializācija ir audzināšanas rezultāts, un, otrkārt, "audzināšana" sabiedrībā kā jēdziens ir vēsturiski nostiprinājies. Tas vispirms skar cilvēka personības veidošanos. No tās ievirzes un attīstības līmeņa būs atkarīga personības attieksme pret citiem cilvēkiem, sabiedrību. Socializācijā vairāk tiek uzsvērta cilvēka pielāgošana sabiedrībai. Šo apsvērumu dēļ piedāvātajā mācību grāmatā autors lieto jēdzienu "audzināšanas teorija".

Audzināšanas procesa jēdziens

Audzināšana ir objektīvi likumsakarīgs, mērķtiecīgs personības veidošanās process, ko organizē sabiedrība. Tajā pat laikā audzināšanu nedrīkst

saprast tikai kā sabiedrības vai skolotāja iedarbību uz audzināmo. Tā jāsaprot kā audzinātāju un audzināmo mērķtiecīga mijiedarbība, kas virzīta uz noteiktu savstarpēju attiecību veidošanos, audzināmo aktivitātes attīstību, kas nodrošina sabiedrības nozīmīgas pieredzes apguvi.

Audzināšana aptver plašu un daudzveidīgu iedarbības kompleksu, ko veic ģimene, pirmsskolas audzināšanas iestādes, mācību iestādes, prese, radio, televīzija utt. Zināmā personības attīstības posmā rodas pašaudzināšanās nepieciešamība.

Audzināšanas teorētiskos un praktiskos jautājumus pēta pedagoģija, bet audzināšanas attīstību – pedagoģijas vēsture.

Audzināšanas teorija pēta divus savstarpēji saistītus jautājumus: *kādu personību vēlamies izaudzināt* (audzināšanas mērķi, uzdevumi, saturs) un *kā to izdarīt* (audzināšanas principi, metodes, organizācijas formas).

Audzināšanai jānodrošina personības fizisko, intelektuālo, tikumisko, darba un estētisko īpašību harmoniska attīstība. Mērķtiecīgas audzināšanas uzdevums ir brīvas, ziņošanas, aktīvas, sociāli virzītas personības veidošanās sekmēšana.

Audzināšanu nedrīkst saprast kā iedarbību uz audzināmo pasākumu veidā. Audzēkņiem jāiesaistās dažādu nozīmīgu

uzdevumu veikšanā, kas prasa zināmu grūtību pārvarēšanu. Personība var veidoties tikai tās apzinātas un brīvprātīgas aktīvas darbības rezultātā, tās saskarsmes procesā ar citiem cilvēkiem.

Audzināšanas procesa likumsakarības

Katrā parādībā ir vērojami objektīvi savstarpējie sakari, ko pieņemts saukt par likumsakarībām. Tās pastāv arī audzināšanas procesā:

- audzināšana ir atkarīga no sabiedrības objektīvajiem faktoriem (materiālo vērtību ražošanas veids, valdošā ideoloģija, sabiedrības sociālā struktūra) un subjektīvajiem faktoriem (ģimenes, skolas, sabiedrības audzinošā darbība);
- audzināšana atrodas vienotībā un mijiedarbībā ar personības attīstību. Kā audzināšanas metodes un formas ietekmē personības attīstību, tā arī personības attīstības līmenis ietekmē audzināšanas metožu un formu izvēli. Audzināšanas procesā skolotājs nedrīkst uzskatīt skolēnu tikai kā objektu, no kā var izveidot visu, ko vēlas. Audzināšanu nedrīkst arī uzskatīt kā noteiktu reakciju uz kairinājumu, mehānisku skolēna uzvedības paradumu veidošanu uz atkārtotām skolotāja prasībām. Tā nav audzināšana, bet dresūra.

Audzināšanas būtība ir daudz dziļāka. Visas skolotāja prasības skolēns vispirms "izlaiž" caur savu pieredzes prizmu, un tikai tad seko viņa reakcija uz skolotāja prasībām. Tēlaini runājot, viss "ārējais" vienmēr iziet caur "iekšējo".

Tāpat kā tēlniekam labi jāpazīst materiāls, no kā viņš grib veidot skulptūru, skolotājam daudzkārt dziļāk jāpazīst skolēns. Akmens tēlnieka iedarbības rezultātā pieņem tādu formu, kādu vēlas tēlnieks. Skolotājs, pat pazīstot skolēnu, nevar izveidot skolēna personību pēc savas gaumes, viņš tikai palīdz, virza skolēna personības aktīvas tapšanas procesu. Tas prasa no skolotāja ieinteresētību skolēna personības veidošanā un lielu pedagoģisko meistarību.

- Cilvēku darbība un saskarsme ir sabiedriski nozīmīga personības īpašību veidošanās pamats un avots. Šīs

likumsakarības ievērošana ir viena no svarīgākajām skolotāja (audzinātāja) funkcijām ir skolēnu darbības un saskarsmes organizatoriskā funkcija. Personības veidošanās ir attieksmju veidošanās pret dabu, sabiedrību, pašam pret sevi. Skolotāju un skolēnu savstarpēju attieksmju sistēmā realizējas audzināšanas mērķi. Ne pamācīt skolēnu ir galvenais skolotāja audzināšanas paņēmieni, bet mērķtiecīgi organizēt viņu darbību.

- Skolotāja un skolēna savstarpējā audzinošā ietekme un skolēna aktīvā darbība. Skolotāja un skolēna sociālās lomas ir dažādas. Skolotājam skolēns vienmēr ir audzināšanas (ietekmēšanas) objekts, lai gan skolēns arī ir subjekts un vienmēr atrodas mijiedarbībā ar skolotāju. Tātad skolotāja un skolēna savstarpējām attiecībām ir aktīvs raksturs. Katrs skolēns ir savādāks, tādēļ arī audzināšanas paņēmieniem jābūt atbilstošiem skolēna individuālajām īpatnībām.

Par galvenajām skolotāja un skolēna mijiedarbības funkcijām uzskata attīstītājfunkciju (skolēna personības attīstīšanās mijiedarbībā ar skolotāju), audzinātājfunkciju (audzināšanas mērķu īstenošana skolēna personības harmoniskā attīstībā un tās socializācijā) un organizētājfunkciju (skolēna darbības un saskarsmes mērķtiecīga organizēšana).

Mijiedarbības procesā skolotājam jācenšas panākt, lai viņa izvirzītie mērķi kļūtu par skolēna brīvprātīgi pieņemtajiem mērķiem. Mijiedarbība prasa, lai pats cilvēks būtu aktīvs.

Skolotāj, ievēro: vajadzīga mijiedarbība ar skolēnu, nevis iedarbība uz viņu! Pamācības var apnikt un daudzkārt nesasniedz mērķi.

Audzināšanas procesa virzītājspēki

Audzināšanas procesa virzītājspēki ir tā pretrunas. Izšķir ārējās un iekšējās pretrunas.

Ārējās pretrunas ir dažādas.

Piemēram, pretruna starp jauno

un veco. Var novērot, ka pedagoģijas zinātnē atklāta un arī skolotāju pirmrindas pieredzē pārbaudītā audzināšanas atziņa

neieviešas visu skolotāju darbā. Labi apgūtais vecais (audzināšanas saturs, metodes, formas) neatstāj tik viegli savas pozīcijas. Tē tad arī veidojas pretruna.

Pastāv arī pretruna starp arvien pieaugošo informācijas plūsmu un ierobežoto mācību laiku. Ja to neatrisina, tā var pārāugt iekšējā pretrunā, kas var izpausties gan skolēna nervu sistēmas traucējumos, gan attiekmē pret mācībām.

Nereti vērojama pretruna starp negatīvo parādību pārvarēšanu un pozitīvo tendenču nostiprināšanu. Šī pretruna izpaužas ģimenes un skolas audzinošo ietekmju neatbilstībā. Ir gadījumi, kad ģimenē izveidojies bērna uzvedības, vērtīborientāciju stereotips neatbilst sabiedrības prasībām. Ģimenē izveidojušos stereotipu pārveide prasa lielu skolas piepūli. Skolēns iekšēji pretojas skolotāja tiešai iedarbībai, jō šīs prasības nonāk pretrunā ar skolēna nostiprinājušajiem uzskatiem un uzvedības paradumiem. Īpaši spilgti šī pretruna izpaužas pusaudžu vecuma skolēnos.

Viena no galvenajām iekšējām pretrunām ir pretruna starp personības jaunajām vajadzībām, prasībām, tieksmēm un to apmierināšanas iespējām. Šī pretruna rosina skolēna aktivitāti, mudina apgūt uzvedības normas, kas nepieciešamas izvirzīto vajadzību apmierināšanai. Skolēniem ir tieksme aktīvi piedalīties dažādos darbības veidos. Šī tieksme jāatbalsta, protams, ievērojot skolēnu fizisko un psihisko spēku reālo atbilstības līmeni.

Skolēnos vērojamas pretrunas arī starp prātu un jūtām. Skolēns zina uzvedības normas, bet nepilda; zina, ka jāmācās, bet nevar sevi piespiest pie šā darba. Tātad te izpratnes vēl ir par maz, vajadzīga noteikta emocionāla attieksme. No tā izriet vajadzība kompleksi veikt audzināšanu, nodrošinot harmonisku personības intelektuālās, emocionālās un gribas sfēras attīstību.

Izprotot audzināšanas procesa pretrunīgumu un sarežģītību, jāievēro, ka

- tieša iedarbība izraisa skolēna pretošanos;
- personība kā audzināšanas mērķis realizējas darbībā;
- skolēns nepieņem visu tā, kā mēs domājam – viņš uzmanīgi klausās to, kas viņam vajadzīgs; visu "ārējo" – ideālus, mērķus, motīvus, pārliecību – skolēns

nepieņem gatavā veidā, bet izvērtē, ņemot vērā jau esošo nostādni, paradumus, motīvus, vajadzības;

- audzināšana ir divpusīgs process – mijiedarbība starp skolotāju un skolēnu, kolektīvu;
- audzināšanai jāiet roku rokā ar pašaudzināšanos, skolēna patstāvīgās pozīcijas veidošanos pret dabu, sabiedrību, sevi pašu;
- audzināšanas efektivitāte ir saistīta ar skolēnu darbības vērtējumu (īpaši morālo), gandarījumu par paveikto darbu, par apgūtajām zināšanām un prasmēm. Tas viss atstāj neizdzēšamu ietekmi uz motivācijas sfēru un uz personības veidošanās procesu kopumā.

Vispārcilvēciskais un nacionālais audzināšanā

Katram laikmetam ir savs audzināšanas ideāls. Ja tas ir tā, tad izvirzās jautājums, vai ir tādas vērtības, kas saglabājas, mainoties laikmetam? Visam mācību un audzināšanas procesam

jāsekmē savas tautas dvēseles izjūta skolēnos, vienlaicīgi neaizmirstot vispārcilvēciskos ideālus. Skolēniem ir jāzina un iekšēji jāpieņem vēsturiski izveidojušās savas tautas tradīcijas, jāizjūt to saikne ar vispārcilvēciskiem ideāliem. Tādā kopsakarā ir jāattīstās audzināšanas sistēmai mūsdienī skolā. Tās procesā skola sekmēs kultūras un tiesību valsts ideāla veidošanos. To izdarīt nav viegli, jo valstiska kopība ir dažādi domājušu un dažādi gribošu cilvēku kopa. Šādos apstākļos skolas audzinošā loma ir īpaši svarīga. No tā, kā skola izpratīs un realizēs Latvijas Republikas pilsoņa, savas dzimtenes patriota veidošanos, lielā mērā atkarīgs tautas liktenis. Te domāts patriotisms, kas neizpaužas bravūrīgumā. Tas jākopj kā vārģs stādiņš, ko nevar izraut no zemes, lai to apskatītu. Skolēnos jāmodina atbildības izjūta, kas ir vienīgais veselīgais pamats katrai brīvībai.

Milēt dzimteni abstrakti nevar. Tā sākas ar savas dzimtas sētas pavardu, ar dzimtas kapiem, pirmo skolu, tuvākās apkārtnes iepazīšanu, ar līdzdalību tautas tradīciju kopšanā

un materiālo vērtību ražošanā, ar valsts simbolikas izpratni un cieņu.

Patriotisms nav tikai loģisku secinājumu rezultāts, tas ir prāta un pozitīvo emocionālo pārdzīvojumu īpašs sakausējums. Tāpēc ar vārdiem, pārliecināšanu vien patriotismu nevar ieaudzināt. Tam jāveidojas darbībā, kas izraisa pozitīvu emocionālu pārdzīvojumu.

Īsts patriotisms ir savas tautas vietas un lomas apzināšanās citu tautu vidū. Ne norobežošanās no citām tautām, bet iekļaušanās pasaules kultūru savstarpējā bagātināšanā, parādot savas tautas kultūras savdabīgumu un reizē mācoties no citiem – tāds ir nacionālā un vispārcilvēciskā sakausējums patriotisma audzināšanā.

Zini savas tautas vēsturi, izaudzē un noliec ziedus uz to cilvēku kapiem, kas atdevuši savas dzīvības par Latvijas brīvību, strādā, lai celtu savas valsts intelektuālo, ekonomisko un kultūras potenciālu, apzinoties savu atbildību tautas priekšā! Zini un cieni savas valsts simboliku, apceļo savu zemi, ieskaties savas dzimtenes ainavu skaistumā, ieklausies jauncelsmes dunā, un tu sajūtīsi saskaņoti pukstam savu un savas dzimtenes sirdi.

Aicinājums – pazīsti savu zemi un tautu – nav realizējams tikai verbālām metodēm, tam jābūt mērķtiecīgas darbības pilnam, kuras procesā skolēns apgūst jaunas zināšanas, paplašinās viņa redzesloks, veidojas pārliecība, aktīvā dzīves pozīcija.

Skolotāja pienākums ir skaidri apzināties patriotisma būtību demokrātiskajā sabiedrībā un mērķtiecīgi vadīt skolēnu darbību šajā audzināšanas jomā.

Jautājumi un uzdevumi paškontrolei:

- Kā Jūs izprotat audzināšanas procesu ?
- Kādas ir audzināšanas procesa pretrunas ?
- Raksturojiet audzināšanas procesa likumsakarības !
- Kā Jūs izprotat vispārcilvēciskā un nacionālā vienotību audzināšanas procesā ?

AUDZINĀŠANAS PRINCIPI

Audzināšanas principa jēdziens

Audzināšanas principi izriet no audzināšanas likumsakarībām un nosaka audzināšanas procesa vispārējo virzienu, galvenās prasības tā saturam, metodikai un organizācijai, prasības attiecībām starp audzināšanas procesa dalībniekiem (skolotājiem un skolēniem).

Audzināšanas principu ievērošana audzināšanas procesā padara to efektīvāku, palīdz sasniegt labākus rezultātus.

Audzināšanas būtības izpratnes padziļināšanās nosaka dažādas pieejas principu problēmas risinājumā. Arī mūsdienās ir atšķirīgi audzināšanas principu formulējumi un to skaits.

Galvenie audzināšanas principi (pamatatziņas) ir

- audzināšanas mērķtiecīgums;
- audzināšanas saistība ar dzīvi;
- kompleksā pieeja audzināšanai;
- apziņas un uzvedības (vārdu un darbu) vienotība;
- audzināšana darbā;
- audzināšana kolektīvā vienotībā ar individuālo pieeju;
- pedagoģiskās vadības un skolēnu pašdarbības vienotība;
- cieņa pret bērna personību apvienojumā ar saprātīgu prasīgumu;
- skolēna vecuma un individuālo īpatnību ievērošana;
- balstīšanās uz pozitīvo cilvēkā;
- pēctecīgums un sistemātiskums audzināšanā;
- skolas, ģimenes un sabiedrības pedagoģisko prasību vienotība.

Audzināšanas mērķtiecīgums

Jebkuras cilvēka darbības projektētā rezultāta sasniegšanas priekšnosacījums

ir tās mērķtiecība. Plānojot mācību stundu, skolotājs pārdomā, kādi didaktiskie mērķi ir izvirzāmi konkrētajai stundai. Bez tā nav iespējams noteikt veicamos uzdevumus, to risināšanas metodes. Tas pats ir arī audzināšanā. Skolotājam skaidri jāapzinās audzināšanas mērķis, t.i., kādas personības veidošanos viņš grib sekmēt, kādas personības īpašības vajag attīstīt, nostiprināt.

Mūsdienu skolā jāsekmē brīvas, harmoniski attīstītas, aktīvas personības veidošanos, kas brīvā tirgus un demokrātiskās sabiedrības apstākļos būtu spējīga realizēt savas spējas un iespējas, ievērojot personīgās intereses un sabiedrības vajadzības.

Skolai jāveicina personības veidošanās ar augstu vispārcilvēcisko un nacionālo pašapziņu. Nepieciešams, lai katrs skolēns sāktu apzināties dzīves jēgu un izstrādāt savu pašaudzināšanās programmu, jo tikai savas izaugsmes un attīstības izjūta izraisa cilvēkā garīgo un fizisko spēku kāpinājumu, piepilda ikdienas darbu ar sabiedriski un personiski nozīmīgu jēgu.

Audzināšanas saistība ar dzīvi

Līdzīgi audzināšanas mērķiem arī audzināšanas uzdevumiem jābūt reāliem.

Tiem jāatbilst konkrētiem apstākļiem, kādos dzīvo skolēns, sabiedrības garīgās un materiālās kultūras attīstības tendencei. Mēs nedrīkstam audzināt "lidināties tālajā rožainajā nākotnē". Skolēnus jāiemāca stāvēt reālajā vidē, izprast to, analizēt apstākļus un to cēloņus, kādos viņš dzīvo, saskatīt dzīves tuvākās un tālākās perspektīvas, to sasniegšanas ceļus.

Lai skolēnā veidotos pareiza izpratne par dzīvi, saimnieka īpašības, tie, piemēram, jāiepazīstina ar skolas budžetu, kā lietderīgāk to izmantot, kā var ietaupīt līdzekļus, kurp tie būtu jānovirza.

Skolu beidzot, absolvents nedrīkst būt infantīlis politikas, ekonomikas un kultūras pamatproblēmās. Šajā sakarā skolā ir jāienāk dzīvei.

Svarīga loma audzināšanas saistīšanai ar dzīvi ir vispārīgzlītojošo mācību priekšmetu, īpaši darbmācības,

politehniskai virzībai, skolēnu iesaistīšanai sabiedriskajā un sabiedriski derīgajā ražošanas darbā.

Skolotāj! Esi pats aktīvs sabiedriskais darbinieks, aktīvi interesējies par sava novada un valsts kultūras, zinātnes, ekonomiskajām un citām dzīves problēmām, modini skolēnos zinātkāri par tām un vēlmi iekļauties to risināšanā! Skola nevar būt tikai grāmatu skola, tai jābūt arī dzīves skolai.

Kompleksā pieeja audzināšanai

Skolēnu nevar attīstīt pa daļām. Attīstībai piemīt dialektiska daba. Viss ir savstarpēji saistīts. Bērns attīstās kā vienota personība. Tā "attīstās un veidojas visu tās sastāvdaļu un izpausmju vienotībā, un visas īpašības ir cieši saistītas un savstarpēji atkarīgas". (Iljina T. Pedagoģija. Rīga, 1971.)

Komplekso pieeju audzināšanā saprotam kā skolēna intelektuālās, fiziskās, darba, tikumiskās, estētiskās audzināšanas dialektisko kopsakarū. Visiem personības audzināšanas uzdevumiem jārealizējas vienotā personības

Apziņas un uzvedības vienotība

veidošanās procesā, ievērojot skolēna vecuma un individuālās īpatnības.

Domu, jūtu un darbības vienotība raksturo cilvēka personības vienotību. Tā veidojas, ja skolā apgūstamie likumi, uzvedības normas, idejas atspoguļojas dzīves pieredzē, cilvēku savstarpējās attiecībās.

Ja skolēns neredz vārdu un darbu saskaņu cilvēku ikdienas dzīvē, ja tās dažkārt trūkst arī skolā, tad apgūtajai informācijai par apziņas un uzvedības vienotību ir formāls raksturs, tā ir tūrā abstrakcija. Aplūkojamais princips, ja to realizē tikai pamācību veidā, neveidojot tam atbilstošu uzvedības pieredzi, nesekmē zināšanu pārvēršanos pārlicībā. Veidojas divkosība.

Skolotājam jābūt par paraugu skolēnam. Viņa vārdu un darbu saskaņa ir iedarbīgs paņēmieni līdzīgu personības

īpašību ieaudzinašanai skolēnos.

Zināšanas vien vēl nenodrošina cilvēka rīcību. Vajadzīga prasību sistēma un tām nepieciešamie vingrinājumi, apkārtējās vides sakārtotība, kas noderētu par paraugu atdarināšanai.

Audzinašana darbā

Aplūkojamais princips ir saistīts ar apziņas un darbības vienotības principu. Personība attīstās mērķtiecīgā darbībā. Tā

atspoguļo visas skolas darbības virzienu, kas izpaužas skolēnu sagatavošanā darbam. Tikai darbā attīstās cilvēka garīgie un fiziskie spēki, veidojas attieksme pret darbu un tiek sekmēta arī profesijas izvēle. Ir dažādi darba veidi. Zinot skolēna intereses, spējas, skola var palīdzēt viņam izvēlēties sev atbilstošu darba veidu.

Darba gaitā skolēns iegūst gan jaunas zināšanas, gan prasmes, emocionāli pārdzīvo savu veikumu, izjūt darba sabiedrisko un personisko nozīmīgumu.

Darbs nav tikai tehnoloģisku zināšanu avots, tajā subjekts iepazīst citus cilvēkus un arī pats sevi. Darbā cilvēks apzinās un realizē savu individualitāti. No pareizi organizēta darba lielā mērā atkarīga cilvēka apziņas veidošanās, viņa uzvedība. Cilvēks paredz iecerēto priekšmetu, plāno tā izgatavošanu un darba procesā pārveido materiālā vērtībā. Darbā gūtajam rezultātam ir ne tikai patērēšanas, bet arī radīšanas nozīme: tas zināmā mērā ir cilvēka sabiedriskās vērtības kritērijs, kļūst par ierosinātāju darbības turpināšanai vai arī pārtraukšanai, izsauc emocionālu pārdzīvojumu kā pašā darītājā, tā arī citos cilvēkos.

Īpaši intensīvi darba procesā attīstās tehniskā un telpiskā uztvere, novērošanas spējas, roku veiklība, formas, krāsas un apjoma izjūta, iegaumēšana. Jāpanāk, lai skolēns darbu apzinātos kā vērtību.

Darbs ir intelektuāla un praktiska vērtība. Katrā darbā mijiedarbībā ir intelektuālās un fiziskās darbības komponenti. (Kopeloviča A. Darbmācība personības veidošanās sistēmā vispārizglītojošā skolā. – R.: LU, 1993. 9., 23.lpp.)

Audzināšana kolektīvā vienotībā ar individuālo pieeju

Šis princips arī ir saistīts ar iepriekš aplūkotajiem principiem. Viena no cilvēka vajadzībām, kas zināmā mērā nosaka personības veidošanos, ir vajadzība pēc saskarsmes ar citiem cilvēkiem. Ž.Ruso iecere izaudzināt cilvēku sabiedrībai ārpus sabiedrības dzīvē

nav realizējama. Cilvēks dzīvo cilvēku vidū, arī skolēns veidojas par personību galvenokārt savu vienaudžu vidū – kolektīvā. Audzināšana kolektīvā ir ļoti nozīmīgs pedagoģiskās darbības līdzeklis, ja to saista ar individuālo pieeju katram skolēnam. Kolektīvā skolēns pierod rēķināties ar citu cilvēku interesēm, mācās savas pilsoniskās intereses saistīt ar citu interesēm, veidot tādu atmosfēru kolektīvā, kas sekmē katra skolēna radošo spēju attīstību.

Šī principa realizēšana skolā sekmē skolēnu sagatavošanos dzīvei un darbam sabiedrībā.

Viens no kolektīva veidiem ir arī sporta kolektīvs ar saviem uzdevumiem, struktūru, attiecību sistēmu un tradīcijām. Zināmā attīstības stadijā tas ievērojami sekmē katra tā locekļa garīgo un fizisko spēku attīstību un kļūst par trenera nozīmīgu atbalstu audzināšanas darbā. Trenera uzdevums ir veidot veselīgu sabiedrisko domu kolektīvā, panākt, lai katrs sportists ar savu darbību sekmētu kolektīva kopējā uzdevuma izpildi un tajā pat laikā viņam būtu iespēja pašrealizēties, pilnveidot sevi kā garīgā, tā fiziskā aspektā. Darbojoties kolektīvā, sportists izjūt atbildību par savu uzvedību, pienākuma izpildi, sporta meistarības celšanu, kolektīva vērtējumu. Tā veidojas priekšnosacījumi sportista personības attīstībai kolektīvā.

Audzināšana kolektīvā nemazina skolotāja vadošo lomu kā visa kolektīva, tā arī katra tā locekļa audzināšanā.

Skolotāja vadošās lomas un skolēnu pašdarbības vienotība ir demokrātiskās audzināšanas priekšnosacījums.

Pedagoģiskās vadības un skolēnu pašdarbības vienotība

Demokrātiskā sabiedrība, brīvā tirgus apstākļi prasa iniciatīvas bagātu cilvēka personību. Šādas personības veidošanos zināmā mērā nosaka skolas darba stils. Autoritārais darba stils veicina izpildītāja tipa veidošanos.

Liberālais darba stils sekmē bezatbildīgas visatļautības paraduma veidošanos cilvēkā. Demokrātiskais darba stils skolā pamatojas uz pedagoģiskās vadības vienotību ar skolēnu pašdarbību un iniciatīvu. Skolotāji un skolēni veido vienotu skolas kolektīvu, kur katram ir savs uzdevums, sava sociālā loma.

Audzināšanas darbā iespējams attaisnots risks, jo, aktivizējot skolēnu pašdarbību, skolotājs riskē, ka skolēns var rīkoties citādi, nekā to būtu darījis skolotāja uzraudzībā un tiešā vadībā. Bet, neticot skolēna radošajiem spēkiem, skolotājs arī riskē izaudzīnāt beziniciatīvas, bezatbildīgus cilvēkus. Jāatceras, ka nevar norūdit cilvēku, ja viņam neizvirza grūtus uzdevumus, kur dažkārt var arī kļūdoties. Ja skolotājs baidīsies no skolēna kļūdišanās iespējām un neizvirzīs viņam grūtus, bet atrisināmus uzdevumus, tad tas nozīmē, ka skolēns noteikti kļūdišies. Tā par skolotāja attaisnotu risku rakstīja A.Makarenko.

Attīstot un atbalstot skolēna pašdarbību, pašiniciatīvu, skolotājs koriģē savu attiecību stilu atbilstoši skolēnu augošajai patstāvībai, nepieļaujot arī pašplūsmi skolēnu darbībā. Ja sākumskolā skolotājs ir klases kolektīva darbības noteicējs, tad vecākajās klasēs viņš jau ir klases kolektīva loceklis, kas nepavēl, bet iesaka, ņemot vērā savas zināšanas, lielāku dzīves pieredzi.

Faktiski skolotāja pedagoģiskā vadība paliek, mainās tās forma un stils, kas sekmē skolēnu sabiedriskās aktivitātes paaugstināšanos, sabiedriskās un organizatoriskās pieredzes veidošanos.

Pedagoģiskās vadības un skolēnu pašdarbības, pašiniciatīvas vienības principa mērķtiecīga realizēšana skolā ir pamats skolēnu pašaudzināšanai.

**Cieņa pret
bērna
patstāvību
apvienojumā
ar saprātīgu
prasīgumu**

Mūsdienās viens no svarīgākajiem skolas darbības vērtējuma kritērijiem ir pedagoģiskā procesa humanizācija. Skolēns nav tikai skolotāja pedagoģiskās iedarbības objekts, bet arī subjekts, personība ar savu dzīves pieredzi, ar sevis un visa apkārtējā vērtēšanas spējām.

Mācību un audzināšanas procesā skolotājs un skolēns atrodas mijiedarbībā. Katram ir sava sociālā funkcija. Skolotāja cieņai pret skolēnu jābūt kā cieņai pret personību. Pazemot skolēnu, skolotājs aizskar ne tikai viņa cilvēcisko pašcieņu, bet pazemo arī pats sevi, atņem sev iespējas pozitīvi ietekmēt skolēna personības veidošanos.

Skolēna personība atrodas tapšanas, veidošanās procesā. Šādos apstākļos skolotāja humānai attieksmei pret skolēnu ir arī audzinošā funkcija.

Cieņa pret skolēna personību nebūt nenozīmē visatļautību. Apzinoties audzināšanas galvenos uzdevumus – sekmēt zinošu, darbības spējīgu cilvēku demokrātiskajā sabiedrībā veidošanos – cieņa pret skolēnu prasa arī saprātīgu prasību izvirzīšanu un uzturēšanu no skolotāju un skolēnu kolektīva puses.

Saprātīgs prasīgums ir arī savdabīgs cieņas mērs pret skolēnu. Prasībām jābūt skolēnam saprotamām, objektīvi mērķtiecīgām, lai rezultātā veidotos demokrātiskās sabiedrības brīva, zinoša, tikumiska, vesela, aktīvi darboties gribīga un varoša personība. Ja skolotājs ir ieinteresēts skolēna turpmākajā liktenī, tad prasīgums ir nepieciešams. Tas nedrīkst būt kā skolotāja iegribas autoritārā izpausme. Izvirzot prasības skolēnam, skolotājam jāizvirza prasības arī sev. Skolotājs nedrīkst palikt vienaldzīgs pret to, kā viņa paša personība atspoguļojas skolēnu apziņā. Ja skolēni atzīst skolotāju kā personību, tad tāds skolotājs slēpj sevī augstu audzinošo potenciālu.

Skolēna vecuma un individuālo īpatnību ievērošana

Audzināšanas darba saturs un metodes katrā skolēnu vecuma grupā ir atšķirīgs. Ja tā, tad audzinātājam labi jāzina skolēnu vecuma un arī individuālās īpatnības,

skolēna sadzīves apstākļi, sekmes mācībās un to cēloņi, skolēna intereses, viņa rakstura īpatnības, vide, kurā skolēns mēdz uzturēties ārpus skolas. Īsi sakot, skolotājam labi jāzina tā "materiāla", īpašības, uz ko viņš mērķtiecīgi centīsies iedarboties, lai sasniegtu iecerēto rezultātu.

Jaunākajā skolas vecumā skolēni augsti vērtē skolotāja autoritāti. Skolotāja teiktais tiek uzņemts bez iebildumiem. Skolēni atdarina skolotāju. Ievērojot to, jaunākā skolas vecuma bērnos viegli veidot nozīmīgus paradumus (strādāt, būt disciplinētiem, ievērot pieklājības normas utt.). Pašu skolēnu iniciatīva attīstīta vēl nepietiekami; galvenā vadītāja un organizētāja loma ir skolotājam.

Skolēnu aktivitāte, pašiniciatīva pieaug vecākajā pusaudža vecuma posmā, tomēr tai vēl nepieciešama skolotāju organizatoriskā palīdzība.

Jauniešu vecumā skolēnu patstāvība, sabiedriskā aktivitāte vēl vairāk pieaug. Skolotājs te it kā pārveidojas no organizatora par padomdevēju, sekmē skolēnu tikumiskā, estētiskā ideāla veidošanos, mērķtiecīgi ietekmē viņu ārpusklases un ārpusskolas darbības saskaņošanu ar profesionālajām iecerēm.

Atkarībā no skolēnu vecuma īpatnībām mainās arī pedagoģiskās iedarbības raksturs. Dažkārt var novērot gadījumus, kad audzināšanas darbu skolotāji veic epizodiski, nodarbojas ar tiem, kas jau izdarījuši kādus disciplīnas pārkāpumus. Skolēns, kurš nepārkāpj skolas kārtības noteikumus un arī neizceļas ar savām spējām, paliek ārpus skolotāja uzmanības. Diemžēl skolotājs nezina, kas īsti notiek tāda skolēna "iekšējā pasaulē", kāds raksturs attīstās šajā šķietami disciplinētajā skolēnā. Audzinātājs nedrīkst atstāt ārpus savas uzmanības nevienu skolēnu.

Skolotājam jāzina ne tikai skolēna ārējā darbība, rīcība, bet arī viņa "iekšējā pasaule", kas bieži vien neuzmanīgam vērotājam paliek apslēpta.

Realizējot aplūkojamo principu, jāievēro trīs galvenās prasības. *Pirmā prasība* – audzināšanas satura, formu un metožu izvēlei jāatbilst konkrētā vecumposma skolēnu fiziskajai un garīgajai attīstībai. *Otrā prasība* – pedagoģiskās iedarbības perspektīvais redzējums, t.i., audzināšana katrā vecumposmā ir pamats audzināšanai nākamajā vecumposmā. *Trešā prasība* – brīvu, nepiespiestu attiecību veidošana starp skolotāju un skolēniem. Skolotājam biežāk jābūt skolēnu vidū, viņu rīkotajos pasākumos, tā radot labvēlīgus apstākļus uzticības un atklātības atmosfērai, skolēnu spēju un interešu adekvātam vērtējumam. Tas savukārt ļauj skolotājam mērķtiecīgāk virzīt skolēnu darbību viņa ieceru virzienā.

Balstīšanās uz pozitīvo cilvēkā

Audzināt cilvēku nevar, ja neredzam viņā nekā laba, pozitīva. Katrā cilvēkā ir kaut kas labs, kas var attīstīties un kļūt par viņa

rīcību noteicošo personības īpašību.

Aplūkojamais princips izpaužas uzticībā skolēnam, kaut vai vismazāko viņa panākumu ievērošanā. Tas rada skolēnos ticību saviem spēkiem, pozitīvi ietekmē viņa gribas un emocionālo sfēru. Redzot savā darbā zināmus panākumus, izjutot skolotāja pozitīvo attieksmi pret sevi, skolēns vienlaikus pārvar sevī negatīvās īpašības un paradumus. *Skolotāja uzdevums ir palīdzēt skolēnam iedvest ticību saviem spēkiem.* Te sākas skolēna pašaudzināšanās darbs – audzināšanas darba svarīgākais rezultāts.

Secīgums un sistemātiskums audzināšanā

Audzināšana ir ilgstošs process. Tās rezultāti bieži vien parādās pēc vairākiem gadiem, kad skolēns jau pabeidzis skolu. Un tomēr pamati viņa sabiedriskajai darbībai, rīcībai

tiek likti ģimenē un skolā.

Audzināšanā jāievēro secīguma un sistemātiskuma princips.

Tas ir pretrunā ar kampaņveida audzināšanas pasākumiem skolā, kas kultivē lielākoties formālismu un ļoti vāji ietekmē skolēna personības veidošanos.

Audzināšana ir pedagoģisko prasību pakāpeniska palielināšana, balstoties uz jau sasniegto. Skolotājam periodiski jāanalizē skolēnu audzinātības līmenis, kādas pedagoģiskās iedarbības metodes un formas devušas rezultātus, kādas – nē. Sasniegtajam līmenim ir jābūt par izejas punktu nākošajai pedagoģiskajai darbībai.

Audzināšana ir dinamisks process. Tajā jāievēro noteikta secība un pēctecība. Pēdējo nodrošina, plānojot mācību un audzināšanas darbu skolas un klases mērogā. Galvenais audzināšanas uzdevumu risinātājs ir skolotājs. No viņa pedagoģiskās pārliecības, neatlaidības un prasmes lielā mērā ir atkarīgs arī audzināšanas rezultāts – skolēna vēlme un prasme saskatīt savu dzīves jēgu, analizēt un objektīvi vērtēt savu un citu darbību, plānot un realizēt savu darbību iecerētā perspektīvā mērķa virzienā.

**Skolas, ģimenes
un sabiedrības
pedagoģisko
prasību
vienotība**

Sabiedrība ir ieinteresēta jaunās paaudzes audzināšanas pozitīvos rezultātos. Tomēr gadās, ka audzināšanā mēs dažkārt rīkojamies pēc A.Krilova fabulas par gulbi, līdaku un vēzi, kuri vezumu velk katrs uz savu pusi.

Audzināšanā vissliktākais ir pedagoģisko prasību nesaskaņotība gan skolotāju starpā, gan skolas, ģimenes un sabiedrības starpā. Ja vecāki nesargā skolotāja autoritāti, nav saskaņotas skolas un ģimenes prasības, ja sabiedrībai skola ir tikai mācību iestāde, bet skola ir ieslēgusies "savās četrās sienās", tad kopējais audzināšanas potenciāls ir ļoti zems, bet gadās arī ar mīnus zīmi.

Ja gribam gūt panākumus jaunās paaudzes audzināšanā, neviens šīs sistēmas elements (skola, ģimene, sabiedrība) nedrīkst darboties savrup, nesaskaņoti. Skolai ir jābūt par

šīs sistēmas darbības organizācijas centru savā tuvākajā apkārtnē, organizējot lekcijas par audzināšanas jautājumiem, seminārus ar jaunajām ģimenēm, propagandējot pedagogisko literatūru vecāku vidū utt.

Jautājumi un uzdevumi paškontrolei:

- Nosauciet audzināšanas principus, atklājot katra principa lomu audzināšanas procesā !
- Paskaidrojiet, kāpēc audzināšanas principi jāskata vienībā !
- Ko audzināšanas principi dod skolotājam, vadot skolēnu kolektīvu ?

AUDZINĀŠANAS METODES, TO KLASIFIKĀCIJA

Audzināšanas darbā svarīgi ir noteikt perspektīvo mērķi un tā sasniegšanas metodes. Kā mērķa, tā arī metožu problēma pedagoģijā vienmēr bijusi un ir pedagoģu uzmanības centrā. No personības veidošanās un sabiedrības vajadzībām atbilstoša audzināšanas mērķa, metožu un formu izvēles lielā mērā atkarīgs audzināšanas rezultāts.

Audzināšanas metodes jēdziens un tā vēsturiskais aspekts

Audzināšanas *metodi* mūsdienās *izprot kā audzinātāja un audzēkņu savstarpēji saistītu darbības veidus, lai realizētu praksē audzināšanas darbā izvirzīto mērķi un no tā izrietošos uzdevumus.*

Audzināšanas metode ir vēsturiska kategorija. Tās būtību noteica audzināšanas izpratne. No pedagoģijas vēstures zinām, ka ilgu laiku audzināšana tika uzskatīta par audzinātāja (skolotāja) mērķtiecīgu iedarbību uz skolēnu. Skolēnam šajā procesā bija tikai audzināšanas objekta loma. No tādas audzināšanas interpretācijas izrietēja arī audzināšanas metodes: pārliecināšana, paradumu veidošana, vingrinājumi, pamudinājums, sods.

Attīstoties psiholoģijas un pedagoģijas zinātnei, izmainījās arī uzskati par audzināšanas būtību. Savu uzskatu, dzīves pozīcijas veidošanā arvien lielāka loma tika ierādīta pašam cilvēkam. Mainījās arī audzināšanas metodes. Neatmetot vārdiskās pārliecināšanas metodes, īpašu uzmanību pievērsa skolēnu aktīvas darbības organizēšanai. Tikai apzinīgā aktīvā darbībā veidojas personība, tās uzvedības pozitīvā pieredze. Dzīvē realizējas *tautas gudrība "Cilvēks ir pats savas laimes kalējs"*. Tas nebūt nenozīmē, ka audzinātāja loma ir mazsvarīga. Audzinātājs,

atbilstoši skolēnu vecuma un individuālajām īpatnībām mērķtiecīgi virza viņa darbību, rada problēmsituācijas, kurās audzēknim jārealizē, jāvērtē sava un citu darbība, jāparāda sava attieksme. Tā veidojas skolēna sociālā pozīcija, izpratne par savu lomu sabiedrībā, uzvedības paradumi. No audzināšanas objekta skolēns pārvēršas par audzināšanas subjektu. Mijiedarbībā ar audzinātāju audzēknis kļūst par aktīvu savas personības veidotāju, bet audzinātājs savukārt – no pavēlētāja un skolēna darbības kontrolētāja par skolēna darbības organizētāju un padomdevēju.

Audzināšanas metožu klasifikācija

Audzināšana skolā nav atsevišķu audzināšanas pasākumu summa. Galvenokārt tā realizējas visā skolēnu ikdienas

darbībā, īpaši mācību procesā. Katram audzinošās ietekmes veidam ir optimāli atbilstoša metode vai paņēmieni.

Lai varētu vieglāk orientēties audzināšanas metodēs, pedagogijā ir izstrādāta to klasifikācija. Izšķir trīs audzināšanas metožu grupas. Katra no tām pilda savus specifiskos audzināšanas uzdevumus.

Pirmajā grupā ietilpst pārliecināšanas metodes, otrajā – darbības organizēšanas metodes un trešajā – skolēnu darbības stimulēšanas un koriģēšanas metodes.

Pārliecināšanas metodes

Pārliecināšanas metodes ir skolēna apziņas, gribas ietekmēšanas paņēmieni, kas sekmē viņa pārliecības

veidošanos. Pārliecināšanas metožu grupā galvenokārt izmanto vārdiskās metodes (ētiska pārruna, disputs, lekcija u.c.). Svarīga loma ir ētisko pārrunu tematikas izvēlei. Tematam jābūt tādām, kas aktuāls skolēnu vidū, balstās uz viņu pieredzi vai ir tuvs tai. Atbilstoši audzināšanas uzdevumiem pārrunu tematika ir dažāda, piem., “Kā es saprotu draudzību?”, “Kas ir dzimtenes mīlestība?”, “Kā es

saprotu garīgumu?”, “Vai var būt tiesības bez pienākumiem?” utt.

Ētiskās pārrunas laikā skolēniem jābūt ieinteresētiem par tematu, labvēlīgam, draudzīgam mikroklimatam. Skolotāja vadošā loma pārrunas laikā dažāda skolēnu vecuma grupās mainās. Jo vecāki skolēni, jo apslēptākai jābūt skolotāja vadošajai lomai.

Pie pārliecināšanas metožu grupas pieder arī *skolotāja individuāla pārruna ar skolēnu*. Tajā tiek risināti dažādi audzināšanas jautājumi. Pārruna var būt sekmīga, ja, pirmkārt, starp skolotāju un skolēnu nav psiholoģiskas barjeras. Tā var rasties, ja skolotājs subjektīvi novērtē skolēna rīcību, piedēvējot tai īstenībai neatbilstošus motīvus; otrkārt, ja pārkāpuma vērtējumi no skolotāja un skolēna viedokļa ir dažādi.

Individuālai pārrunai pareizi jāizvēlas laiks un vieta. Ir jāatrod zināms laiks, lai skolēns pats varētu pārdomāt savu rīcību, pārdzīvotu gaidāmo sarunu ar skolotāju. Pārrunas gaidīšanas ilgums jāizjūt skolotājam.

Par pārrunas vietu nav ieteicams izmantot klasi, skolotāju istabu, jo tā jau zināmā mērā nosaka skolotāja un skolēna savstarpējās attiecības. Vietai jābūt neitrālai, kas abas puses nostāda partneru lomā, kuri cenšas atrisināt abām pusēm nozīmīgu problēmu.

Pārliecināšanas ietekmīgs līdzeklis ir *paraugs*. Tādam vispirms jābūt skolotājam, kuram varētu līdzināties skolēns savā attieksmē pret darbu, vārdu un darbu saskaņotībā, principialitātē, uzvedībā, saskarsmē ar cilvēkiem utt.

Darbības organizēšanas metodes

V.Suhomlinskim ir pedagoģiski pareiza atziņa, ka “nevar ieaudzināt darba mīlestību ar vārdiem vien,

tāpat kā nevar to ieaudzināt bez nopietniem gudriem vārdiem”. Zināšanas vien vēl nenosaka cilvēka rīcību. Vajadzīgi paradumi rīkoties atbilstoši zināšanām. Tāpēc, lūk, līdztekus pārliecināšanai ir jāorganizē teorētiskām zināšanām atbilstoša darbība.

Darbības organizēšanas sakarā jāizmanto tai atbilstošas metodes (prasības un vingrinājumi).

Izšķir tiešās un netiešās prasības. Tiešās prasības var izteikt, orientējot skolēnu uz mērķi (dari, rīkojies tā) vai arī aizlieguma formā (nedari tā). Tiešās prasības virza skolēnu uz pasīvu uzdevuma izpildi. Paša skolēna aktivitātei, radošai darbībai dažkārt nav psiholoģiska un pedagoģiska pamata.

Audzināšanas darbā bieži izmanto netiešās prasības. Tās skolēnā rada pozitīvu pārdzīvojumu, cenšanos izpildīt prasības.

Netiešo pedagoģisko prasību forma ir lūgums, uzticēšanās, uzslava, neuzticēšanās. Lūguma formā izteikta prasība nostāda skolotāju un skolēnu partneru attiecībās, rada vēlēšanos palīdzēt, veicina skolēna sabiedrisko aktivitāti. Piemēram, var uzdot klasei vai atsevišķam skolēnam izpildīt kādu darbu, bet var arī lūgt viņu palīdzēt vai patstāvīgi uzņemties tā izpildi. Nav grūti saprast, ka pirmajā un otrajā gadījumā skolēns un skolotājs atrodas citādās attiecībās. Katrā gadījumā citāds ir skolēna statuss. Otrajā gadījumā skolēnu lūdz, tāvad viņam uzticas, šī uzticība jāattaisno.

Visām prasībām jābūt personīgi un sabiedriski nozīmīgām.

Īpaši jāuzsver sporta loma skolēna personības veidošanā. Iesaistīšanās fizkolektīva darbā, piedalīšanās sporta sacensībās attīsta skolēna gribu, atbildību par savu darbu, nostiprina veselību, fizisko izturību, ietekmē intelektuālo attīstību.

Darbības stimulēšanas un korigēšanas metodes

Aplūkojamajā metožu grupā ietilpst metodes, kas stimulē vai korigē pozitīvo darbību un bremzē skolēnu negatīvo darbību. Tādas metodes ir pamudinājumi un sodi.

Pamudinājuma metodes izsaka sabiedrības pozitīvu skolēna darbības vērtējumu. Tas izsauc prieku, gandarījumu par paveikto, rosina gribu, iedvesmē ticību saviem spēkiem, attīsta atbildību par savu rīcību.

Pamudinājuma metode var izpausties pateicībā, apbalvojumā, uzslavā utt. To izmantošanā jāuzmanās, lai

apbalvojums, uzslava. atbilstu veiktā darba nozīmīgumam, neveidotu skolēnā iedomību. Šajā sakarā izraisa interesi Kokneses vidusskolā nostiprinājusies tradīcija Zinātnes dienā apbalvot ar īpašu skolas medaļu vienu skolotāju, skolēnu, bērnu vecāku, tehnisko darbinieku, sabiedrības pārstāvi par īpašiem sasniegumiem pagājušajā mācību gadā. Par apbalvojuma piešķiršanu lemj gan visi skolotāju un klašu kolektīvi, gan vecāku aktīvs. Viena no skolotājām, saņēmusi medaļu, atzīmēja, ka tā viņai ir dārgāka par visaugstāko ordeni, jo to piešķirushi cilvēki, kuru vidū viņa strādājo.

Sods ir sabiedrības negatīvas attieksmes izpausme par skolēna rīcību, tās negatīvs vērtējums. Sods var izbeigt nevēlamu rīcību, izsaukt kauna jūtas. Īpaši iedarbīgs sods ir tad, ja tas nāk no kolektīva.

Sods var izpausties aizrādījumā, nopēlumā, brīdinājumā, rājiēnā, aizliegumā piedalīties sacensībās utt.

Sodot jāievēro pedagogiskās prasības. Sods ir iedarbīgs tad, ja skolēns atzīst savu vainu un pieņem viņam uzlikto soda mēru. Nekādā gadījumā sods nedrīkst pazemot skolēna godu, apvainot to. Nepieļaujama ir skolēna fiziskā ietekmēšana, morālais pazemojums.

Vai skolā vajadzīgi pamudinājumi un sodi? Vislabāk būtu, ja tos nevajadzētu ietot. Diemžēl tāds apzinīguma līmenis vēl nav sasniegts. Viss labais ir jāatbalsta, jāpastiprina ar pamudinājuma metodēm. Viss negatīvais, kas pelna sodu, jānosoda, nepieļaujot skolēna morālu pazemošanu.

Jautājumi un uzdevumi paškontrolei:

- Izskaidrojiet audzināšanas metodes būtību !
- Paskaidrojiet, kā mainās audzināšanas metodes vēsturiskajā aspektā !
- No kā ir atkarīga audzināšanas metožu izvēle ?
- Kādas audzināšanas metožu grupas izdala audzināšanas teorijā un kādas konkrētās metodes ir katrā grupā ?
- Kādas pedagogiskās prasības jāievēro, lietojot kādu konkrētu metodi, piemēram, pārrunu utt. ?

PEDAGOGISKO PRASĪBU SISTĒMA

Vecākās paaudzes sadzīves normas jaunākā paaudze apgūst sākuma periodā prasību veidā. To izpilde nedrīkst būt mehāniska. Vecākās paaudzes izvīrītajām prasībām pakāpeniski jāpārveidojas par jaunākās paaudzes iekšējām prasībām – prasībām pašam pret sevi. Lai tas notiktu, nepieciešami vairāki priekšnosacījumi.

Pirmais priekšnosacījums. Skolēnam jāzina, kā izpildīt konkrēto prasību.

Piemēram, nepietiek izvīrīt prasību ievērot uzvedības noteikumus pie pusdienu galda. Ja skolēns nezina, kā jārikojas konkrētajā situācijā, tad tādām prasībām nav nozīmes.

Otrais priekšnosacījums-izvīrītās prasības ir jāpamato.

Skolēnam tās jāpieņem, jāizprot to sabiedriskais un personiskais nozīmīgums.

Trešais priekšnosacījums ir prasību izvīrīšana un uzturēšana no skolotāja puses un to izpildīšana no skolēna puses.

Rezultātā veidojas paradumi, bet tie jau ir cilvēka otrā daba. Ierasto cilvēks izpilda, neizjūtot gribas piepūli.

Ceturtais priekšnosacījums ir prasību izpildes novērtējums.

Katra taktiski izteikta atzinība vai arī aizrādījums izpilda darbības pastiprinātāja vai korekcijas funkciju.

Rezultātā veidojas skolēna pašregulācijas sistēma.

Ārējās prasības pārveidojas iekšējās prasībās. (Sk. tabulu 138. lpp.)

Diemžēl skolā var novērot pedagogisko prasību īstenošanas sistēmas nezināšanu vai neievērošanu. Tikai, stāstot skolēniem (piemēram, par roku mazgāšanas nepieciešamību pirms ēšanas) par kādas darbības nepieciešamību, nenodrošinot tam vajadzīgos apstākļus un prasības, mēs neveidojam skolēnos attiecīgos paradumus.

Atcerēsimies, zināšanas vien vēl nenodrošina paradumu adekvāti tām rīkoties. Vajadzīgi ilgstoši sistemātiski vingrinājumi.

Pedagoģisko prasību īstenošanas sistēma

(V.Zelmenis. Īss pedagoģijas kurss.-R.:Zvaigzne, 1991.- 168.lpp.)

Līmeņi	Mērķis	Uzdevumi		Metodes	
		Skolotājam	Skolēnam	Būtība	Forma
I.	Zināšanas	Prasības izvirzīt	Prasības zināt	Instruēšana (pamācīšana)	Profilaktiskā, operatīvā, korektīvā
II.	Pārlicība	Prasības pamatot	Prasības atzīt	Pārlicināšana	Paraugš, pierādījums, diskusija, emocionālā ietekmēšana, dabiskās sekas
III.	Gribas īpašības, paradumi	Prasības uzturēt	Prasības izpildīt	Vingrināšana (radināšana)	Režims (ikdienas kārtība), darba pienākumi ģimenē un skolā
IV.	Pašregulācijas sistēma	Darbības izpildi novērtēt	Vērtējumu atzīt un ievērot	Regulēšana	Pamudinājumi un sodi
Pašaudzināšana					

Jautājumi un uzdevumi paškontrolei:

- Kādi priekšnosacījumi ir jāievēro, izvirzot skolēniem pedagoģiskās prasības?
- Izzanalizējiet tabulu par pedagoģisko prasību īstenošanas sistēmu un paskaidrojiet, kādas kļūdas pedagoģisko prasību īstenošanas sistēmas sakarā pieļauj skolotāji ?

ĀRPUSKLASES UN ĀRPUSSKOLAS DARBS KĀ SKOLĒNU SOCIALIZĀCIJAS FAKTORS

Pedagoģiskais process skolā neaprobežojas tikai ar mācību stundām vien. Mācību stundās skolēni gūst ierosmi pašizglītībai un pašdarbībai ārpus mācību stundām skolā un ārpus tās, papildinot un padziļinot mācību stundās apgūtās zināšanas un pieredzi.

Ar jēdzienu "ārpusklasses darbs" saprotam klases audzinātāja un priekšmetu skolotāju vadībā notiekošo skolēnu radošo darbību, kas sekmē skolēnu zināšanu, prasmju un iemaņu paplašināšanu un padziļināšanu viņus interesējošā darbības novadā.

Ārpusklasses darbs parasti notiek dažādu masu pasākumu (tikšanās, tematiskie vakari utt.), pulciņu (fizikas, vēstures, tūrisma u.c.), klubu (jauno literātu, novadpētnieku u.c.), kolektīvu (sporta, deju, dramatiskais kolektīvs u.c.) un citu darbības formu veidā.

Ar jēdzienu "ārpusskolas darbs" saprotam skolēnu darbību speciālo ārpusskolas iestāžu ietvaros (piemēram, bērnu mūzikas skolā, bērnu sporta skolā, tehniskās jaunrades namos u.c.).

Ārpusklasses un ārpusskolas darba galvenie uzdevumi ir modināt un padziļināt skolēnu interesi par dažādām zinātņu nozarēm un darbības veidiem, atklāt un attīstīt skolēnu spējas, sekmēt viņu izzīņas un sabiedrisko aktivitāti, palīdzēt apzināti izvēlēties profesiju un organizēt aktīvu atpūtu, veidot veselīgu dzīves veidu.

Ārpusklasses un ārpusskolas darbs nodrošina skolēnu nepārtraukto audzināšanas procesu, skolēnu pašregulāciju un sadarbības pašnovērtējumu.

Ārpus mācību stundām notiekošo nodarbību pedagoģiskā

vērtība slēpjas skolēnu sensoro un motoro spēju attīstībā, organizatoriskā darba pamatu apguvē, prasmē iekļauties sabiedriskajās attiecībās (prast rīkot un pakļauties citu rīkojumiem, atbildēt par uzticēto pienākumu kvalitatīvu izpildi u.c.). Ārpus mācību stundām notiekošais darbs, ja tas mērķtiecīgi organizēts, sekmē skolēnu pašpārvaldes prasmju un dažādu talantu attīstību.

Mūsdienu skolas uzdevums citustarp ir skolēna spēju maksimāla attīstība. Tāpēc blakus masu, grupveida darbam īpaša loma ir individuālajam darbam ar skolēnu. Diemžēl skolās tas izvērsti vēl nepietiekoši. Tē ir runa par talantīgajiem skolēniem. Nav pieļaujams, lai viņu talanti nogrimst masu pasākumos, tiek kavēta to attīstība.

Individuālais darbs var sekmīgi izvērsties, gatavojoties dažādām mākslinieciskās pašdarbības skatēm utt. Tā kā pagātnē skola galvenokārt orientējās uz "vidējo" skolēnu, individuālā darba metodika ar apdāvinātajiem skolēniem ir maz attīstīta. Šajā jomā jāpēta skolotāju entuziastu pieredze, tā jāvispārina un aktīvāk jāievieš skolās procesuālā līmenī. Vienlaikus jāpēta un jāvispārina labāko ārpusskolas iestāžu pieredze darbā ar talantīgajiem bērniem.

Jautājumi paškontrolei:

- Ko mēs saprotam ar jēdzienu "ārpusklases darbs" un "ārpusskolas darbs" ?
- Kāda ir "ārpusklases darba" un "ārpusskolas darba" vērtība? Atklājiet to !
- Cik lielā mērā skolās ir izvērsti darbs ar talantīgajiem skolēniem? Ko skola te varētu darīt, Jūsu viedoklis ?

SKOLĒNU SABIEDRISKĀS ORGANIZĀCIJAS

Latvijas Republikas 1991.gada jūnijā pieņemtajā Izglītības likumā uzsvērtā nepieciešamība "nodrošināt apstākļus cilvēka garīgo, fizisko un profesionālo spēju attīstībai un pilnveidei" (Latvijas Republikas Izglītības likums. // Izglītība, 1991.gada 19.jūnijā) .

Īpaša loma skolēnu pašaudzināšanās procesā, viņu aktīvās dzīves pozīcijas veidošanā ir ārpusklases un ārpusskolas apvienībām, kurās skolēni pavada daļu no sava brīvā laika.

Pēc neatkarības pasludināšanas Latvijā izveidojušās vairākas demokrātiskās skolēnu organizācijas. Ievērojamākās ir skautu, gaidu, mazpulku, Latvijas Jaunatnes Sarkanā Krusta, jaunatnes Kristīgo savienības organizācijas. Apskatīsim dažas no tām.

Skautu un gaidu organizācijas

Pirmā ideja par skautu kopas dibināšanu Latvijā radās ap 1913.–1914.gadu Bērzes vācu komercskolā. Karš pārtrauca iecerēto darbību. Vēlāk, 1917.gadā, tā atdzima Cēsīs, bet atkal to pārtrauca karš. Tikai 1921.gadā Rīgā un Cēsīs sāka

strādāt pirmie skautu un gaidu pulciņi. Vēlāk tādi pulciņi sāka darboties Alūksnē, Jelgavā, Daugavpilī un Talsos.

1921.gada 23.aprīlī tika izveidota Latvijas skautu organizācija.

Par tās vadītāju kļuva ģenerālis Kārlis Goppers.

Latvijas skautu organizācijas pamatā bija angļu ģenerāļa Roberta Beiden-Pauelsa 20.gadsimta sākumā izstrādātā programma zēnu ārpusstundu audzināšanai un pašaudzināšanai.

Skautiskā audzināšanā ietilpst:

- individuālā rakstura audzināšana apķērībā, novērošanā, pašpaļāvībā;
- roku darbi jeb amatu pamatu apgūšana;
- kalpošana Tēvijai;
- fiziskā veselība, uzmudinot zēnus daudz vingrot un

kopt savu augumu.

Skautisms ir bez kādas politiskas nokrāsas un atšķirībā no sabiedriskā stāvokļa ziņā. Skautisms neizvirza sev mērķi gatavot jaunekļus par kareivjiem vai iepotēt viņiem šovinistiskus uzskatus. Miera apstākļos skautisms neatzīst militārās apmācības. Ierindas mācība, savukārt, tiek atzīta kā jaunekļa staltuma, izveicības un veiklības attīstības līdzeklis.

Skautam ir savi *likumi, svinīgais solījums, devīze.*

Skauta svinīgais solījums: "Ar goda vārdu solos, ka visiem spēkiem centīšos:

1. Izpildīt savus pienākumus pret Dievu un Valsti.
2. Palīdzēt līdzcilvēkiem katrā laikā.
3. Izpildīt skauta likumus."

Skauta 10 galvenās īpašības, kas jāizkopj un jāpilda skautam:

1. Skauts ir uzticīgs un tainīgs.
2. Skauts pilda savus pienākumus pret Dzimteni.
3. Skauts palīdz tuvākajam.
4. Skauts ir draugs visiem citiem skautiem.
5. Skauts bez pretrunas izpilda savu vecāku un priekšnieku pavēles.
6. Skauts ir tīrs domās, vārdos, darbos.
7. Skauts ir možs arī grūtībās.
8. Skauts ir pieklājīgs.
9. Skauts nav izšķērdīgs.
10. Skauts ir kustoņu draugs.

Skautu devīze: "Esi modrs!"

Galvenā skautu audzināšanas metode – vairāk audzināt no iekšienes nekā mācīt no ārienes.

Skautisma darbības pamatprincips: "Mācies darot!" Praktiska vingrināšanās, spēles un rotaļas svaigā gaisā, sacensības, nometnes, pārgājieni, amatnodarbības, ierindas mācība, kopas sapulces utt. ir skautu darbības galvenās formas.

Svarīgs skautisma princips ir zināt katra zēna īpašības un tieksmes un ierosināt viņa pašdarbību; veicināt personīgo atbildību par savu fizisko attīstību un veselību.

Skautiem ir vairākas pakāpes: maršskauti (8–11 g.v.), skauti (12–18 g.v.) un roveri (pēc 18 g.v.).

Ņemot par pamatu zēnu pašaudzināšanas programmu, R.Beiden-Pauelss 1910.gadā izstrādāja programmu meitenu skautu jeb gaidu kustībai un šo organizāciju mazajiem kandidātiem – mazskautiem un guntiņām, ievērojot vecuma un dzimuma īpatnības.

Gaidisma programmā ir četri galvenie virzieni:

- rakstura izveide un norūdīšana;
- praktiskās izveicības attīstība personīgās dzīves vajadzībām;
- sagatavošana sabiedriski derīgam darbam;
- veselības izkopšana un pieradināšana pie higiēniska dzīves veida.

Gaidisma tāpat kā skautisma uzdevums – veicināt pašaudzināšanu, t.i., “sajūsmot meitenes pareizā virzienā un tad ļaut viņām pašām iet un pildīt savas dzīves misiju” (Gaidisms. Vārds par gaidisma mērķiem un audzināšanas metodēm. – R.: LS60, 1925 - 8.lpp.).

Mazskauta solījums: “Solos visiem spēkiem censties:

- klausīt Dievam, vecākiem un bara likumiem;
- izdarīt ik dienas labu darbu.”

Mazskauta devīze: “Esi labāks!”.

1940.gada vasarā padomju vara aizliedza skautu un gaidu organizāciju darbību Latvijā, uzskatot, ka tās audzina jauniešos uzticību buržuāziskās iekārtas ideāliem, popularizē anglosaksisko orientāciju un buržuāzisko nacionālismu. (LPE. – R.: 1981. -53.lpp.)

Skautu un gaidu organizācijas Latvijā atjaunoja 1990.gada 20.novembrī.

Mūsdienās skautisma un gaidisma uzdevumi ir atdot jaunatnei garīgumu, mīlestību pret cilvēci un darbu, kā arī mācīt turēt tīras savas domas un darīt tikai labus darbus.

Izveidotas novadu vienības – Daugavpils, Zemgales, Tālavas, Latgales u.c. Iznāk skautu avīze “Ugunskurs”. Skautiem ir draudzīgi sakari ar Norvēģiju, Spāniju, Vāciju, Poliju, ASV u.c. valstīm.

Mazpulku organizācija

Mazpulki ir tipiskas lauksaimniecības rakstura jaunatnes organizācijas. Tās vairāk izplatītas Eiropas Ziemeļrietumu valstīs, kur

lauksaimniecība ir viena no galvenajām ekonomikas nozarēm. Dabiski, ka sabiedrība te cenšas ieaudzināt jaunatnē interesi par lauksaimniecību.

Ierosmi mazpulku organizācijas dibināšanai deva Amerikas un Eiropas valstu jaunatnes lauksaimniecības klubi, tā saucamie "4-H", kas apzīmēja to četrus galvenos virzienus: gudrību (head – galva), sirsniību (heart – sirds), čaklumu, darbīgumu (hands – rokas) un veselību (health – veselība). Sākusies kā vienkārša fermeru bērnu sacensība, tā izveidojās par vispusīgu lauku jaunatnes kustību.

Pirmais mazpulku pulciņš Latvijā nodibinājās 1929.gadā pie Ezeres 6-klasīgās pamatskolas. To skaits ātri auga.

Mazpulki kļuva par lauksaimniecības rakstura ārpuskolas izglītības organizāciju. Tās mērķis – apvienot valstiski un nacionāli domājošu jaunatni, ieaudzināt viņā tēvzemes mīlestību, stingru, nelokāmu raksturu, darba prieku un darba izpratni.

Mazpulkā eksistēja sacensības princips, nodarbojoties ar vienu un to pašu kultūru (sakņkopība, laukkopība, putnkopība utt.).

Papildus meitenēm bija jāprot adīt, šūt, aust, krāsot dziju, audumus, gatavot ēdienus, klāt galdu, konservēt dārzeņus, augļus. Zēniem bija jāmacās dažādi lauksaimniecības darbi. Tos mācījās galvenokārt ziemā.

Mazpulku darbībā nozīmīga vieta bija novadpētniecībai. Mazpulku veikumu vērtēja apskatēs, izstādēs (ražas svētkos).

Ar 1935.gadu mazpulkos ieviesa īslaicīgās un ilgstošās piecīņas.

Īslaicīgajā piecīnā ietilpa:

■ lauksaimniecības darbi – sēšana, kaplēšana, pļaušana utt.;

■ lopkopības darbi – zirga aizjūgšana, govju slaukšana u.c.;

■ mājsaimniecības, amatniecības darbi:

zēniem – grābekļa zara ielikšana, lāpstas kāta izgatavošana u.c.,

meitenēm – lāpišana, šūšana, mizošana u.c.;

- informācijas gājiens: skrējiens (jāapraksta viss noteiktā attālumā redzētais); orientēšanās apvidū utt.;
- rakstu darbs: 15–20 minūtēs jāapraksta kāds vēsturisks notikums.

Ilgstošā piecīņa ilga 1,5–2 gadus. Tajā paredzētos darbus veica mājās. Darbu veikumu pārbaudīja inspektori.

Ilgstošajā piecīņā ietilpa:

- mājas labiekārtošana (piem., istabas remonts u.c.);
- mājas pagalma izdaiļošana (lapenes izveidošana, puķu dārza ierīkošana u.c.);
- zemes kultivēšanas darbi (celmu laušana, zemes nosusināšana, apmežošana u.c.);
- apraksts par viena mēneša darbiem lauksaimniecībā;
- pagasta saimnieciskās dzīves apraksts no sešiem mēnešiem līdz vienam gadam.

Kopš 1934.gada 15.maija par mazpulku virsvadoni bija K.Ulmanis. 95% mazpulku darbojās pie pamatskolām, 5% – pie ģimnāzījām un dažādām biedrībām.

Mazpulki darbojās arī pilsētās. Tiem piešķīra nelielas zemes platības pilsētas nomalēs.

Mazpulku organizācija attīstīja savos biedros darba mīlestību, prasmi strādāt, personīgu atbildību par darbu, veselīgu sacensību, audzināja jaunatnē savas zemes saimnieku.

1940.gadā padomju vara mazpulku organizāciju Latvijā aizliedza.

Mazpulku darbību sāka atjaunot 1991.gadā. Latvijas mazpulku statūtos teikts, ka “mazpulki ir lauksaimnieciska rakstura jaunatnes ārpuskolas izglītības organizācijas. To mērķis un uzdevumi – ieaudzināt jaunatnē tēvzemes mīlestību, stingru nelokāmu raksturu, darba prieku un pareizu darba izpratni, izaudzināt jaunatni par lauku dzīves mīļotājiem un saprātīgiem lauksaimniecības darba darītājiem.

Mazpulkā darbojas zēni un meitenes 8–19 gadu vecumā skolās un citās iestādēs vai organizācijās.

Maxpulcēna svinīgais solījums: “Kā uzticīgs mazpulka dalībnieks, es svinīgi apsolos ziedot savu prātu skaidrām

domām, savu sirdi taisnībai, savas rokas darbam un savu veselību labākai dzīvei mana mazpulka, manas dzimtās zemes – Latvijas un tautas labā” (Latvijas mazpulcēnu statūti. // Lauku Avīze, 1991.gada 20.decembrī) .

Par pamatu mazpulku darbībai ņemta 20.–30.gadu pieredze.

Dalībnieki apvienojas saimēs (zēni un meitenes atsevišķi) pa astoņiem dalībniekiem katrā. Saimi vada pašu izvēlētais vecākais. Veiksmīgākie mazpulcēni iegūst “diženā” un pēc tam “lidumnieka” goda nosaukumu.

Skolā mazpulku vada pašu izvēlēta valde.

Mazpulcēna formas tērps: balts krekls un garas pelēkas vadmalas bikses (zēniem); pelēka blūze un pelēki svārciņi (meitenēm). Ap kaklu latviska prievīte. Cepure – laiviņa ar nagu. Uz kreisās krūšu kabatiņas – mazpulcēna atšķirības zīme.

Simbolika: baltzaļš karogs; emblēma un krūšu nozīmīte: zaļa četrlapaina āboliņa lapa (sens laimes simbols).

Mazpulku sveiciens – uzruna “Augsim lieli!”, atbilde – “Augsim Latvijai!”

Jautājumi un uzdevumi paškontrolei:

- Kādi ir skautu, gaidu un mazpulku organizāciju uzdevumi ?
- Pastāstiet skautu, gaidu un mazpulku darbības vēsturi Latvijā !
- Kāda ir skautu, gaidu un mazpulku organizāciju struktūra, likumi, svinīgais solījums, devīze ?
- Kādi ir skautu, gaidu un mazpulku organizāciju darbības virzieni ?

AUDZINĀŠANAS UZDEVUMI

Cilvēka personības veidošanās procesā integrējas personības apziņas, tikumiskā, estētiskā, fiziskā, ekoloģiskā, darbaudzināšana un dzimumaudzināšana. Precīzi nodalīt vienu audzināšanas veidu no otra nevar. Tie ir savstarpēji saistīti. Tā, fiziskā audzināšana ir cieši saistīta ar intelektuālo, tikumisko, estētisko, darbaudzināšanu un citiem audzināšanas veidiem. Audzināšana nevar risināties pa daļām, tā ir sistēma, kurā katram tās elementam ir sava loģiski noteikta vieta. Audzināšana notiek visā pedagoģiskajā procesā, nevis atsevišķos pasākumos.

Paturot prātā atziņu par audzināšanu kā sistēmu, mēs aplūkosim katru tās elementu atsevišķi, iespējami abstrahējoties no citiem, lai gūtu skaidrāku priekšstatu par katra audzināšanas veida specifiku un tā realizēšanas līdzekļiem, formām un metodēm.

Personības apziņas veidošanās

Ar personības apziņas veidošanos saprotam adekvātu īstenības izpratnes un tai atbilstošas rīcības nodrošināšanu. Personības apziņa izpaužas pasaules uzskatā un pilsoniskumā.

Filosofijā ar pasaules uzskatu saprot principu un uzskatu kopumu, kas nosaka atsevišķa cilvēka, sociālās grupas un visas sabiedrības darbības virzienu un attieksmi pret īstenību. (Filozofijas vārdnīca M.Rozentāla red. – Rīga, 1974., 363.–364.lpp.)

Pasaules uzskata veidošanās procesā sevišķa nozīme ir skolai un skolotājiem. Skolā mācību procesā apgūtā zināšanu sistēma, darbības un dzīves pieredze kļūst par pamatu skolēna dzīves pozīcijai, attieksmei pret sevi, reālo īstenību un citiem cilvēkiem.

Pasaules uzskata veidošanos ietekmē gan atsevišķie mācību priekšmeti, gan daudzie informācijas avoti, skolēna

ārpusklasses un ārpuskolas darbība. Zināma loma pasaules uzskata veidošanā ir sabiedrības reliģiskajiem uzskatiem un ar to saistītajai morālei. Demokrātiskā sabiedrībā ir cilvēku apziņas brīvība, to nedrīkst ietekmēt ar politiskiem līdzekļiem. Reliģiska pārliecība daudziem sniedz mierinājumu dzīvē, atklāj dzīves jēgu, stiprina cilvēku grūtos pārdzīvojumu brīžos. Baznīcas aicinājums pievērsties garīgām vērtībām, vispārcilvēciskām vērtībām palīdz pārvarēt cilvēku savstarpējās pretešķības materiālo vērtību dēļ, sekmē cilvēciskumu savstarpējā saskarē.

Pilsoniskās audzināšanas uzdevums ir palīdzēt skolēniem veidot savu sabiedriski politisko pozīciju. Tas ir sarežģīts audzināšanas uzdevums, jo mūsdienų apstākļos skolēnam vēl ir grūti orientēties sociālajos un politiskajos notikumos. Te palīgā jānāk skolotājam, nevis uzspiežot savus vērtējumus, bet brīvā diskusijā pārliecinot skolēnus.

Katram cilvēkam ir svētas savas dzimtenes mīlestības jūtas, nacionālais patriotisms. Tam jābūt saistītam ar vispārcilvēciskām vērtībām, ar cieņas ieaudzinašanu pret citām tautām, to nacionālajām vērtībām.

Patriotisms nedrīkst būt abstrakts. Tas veidojas, iepazīstot savu dzimteni, tās vēsturi, tradīcijas, kultūru, aktīvi iesaistoties to kopšanā.

TIKUMISKĀ AUDZINĀŠANA

Jau J. Pestalocijs aicināja harmoniski attīstīt bērna garīgos spēkus – galvu, sirdi, rokas (intelektu, tikumību un darba prasmi). Grūti ir cilvēkam, kuram ir zināšanas un prasmes, bet nav attīstītas tikumiskās jūtas, viņš var nodarīt pasaulei, cilvēcei lielu postu. Tāpēc nepieciešama cilvēku tikumiskā izaugsme.

Ķermeņa daiļums un gudrība vēl neizsaka cilvēka pilnību. Viņam jābūt vēl tikumiskam. Cilvēka tikumība ir viens no svarīgākajiem audzināšanas uzdevumiem. Ar tikumisko audzināšanu mēs ietekmējam bērna gribu uzvesties un darboties saskaņā ar vecākās paaudzes paražām, kultūras vērtībām, veicinām bērna ieaugšanu sabiedrībā. Ar vārdiem vien tas nav izdarāms. Nepieciešams, lai bērns izprastu, pieņemtu vecākās paaudzes garīgās vērtības un vingrinātos dzīvot saskaņā ar tām, papildinot tās.

Bērns sabiedrībā ieaug pakāpeniski. Vispirms viņš ieaug ģimenē. Tā ir visdabiskākā un vislabākā audzināšanas skola. Ģimenē tiek gādāts par bērna fizisko attīstību. Tur attīstās viņa individualitāte. Vecāku saprātīgās mīlestības un audzināšanas ietekmē notiek bērna fiziskā un garīgā attīstība, bezrūpīgās rotaļās attīstās viņa garīgie spēki.

Līdz ar valodu bērns uzņem savas ģimenes uzskatus, paražas, uzvedības normas. Jau ģimenē bērna "ES" saduras ar otru "ES", veidojot jēdzienu "MĒS". Ģimenē veidojas pirmās iemaņas rēķināties ar citu cilvēku vajadzībām, izpildīt saviem spēkiem atbilstošu darbu. Bērns pierod arī atteikties citu ģimenes locekļu labā.

Ģimenes dzīve ir drošs pamats tikumiskajai audzināšanai skolā. Ģimenē izveidojušos bērna stereotipu, kas neatbilst sabiedrības uzvedības normām, vēlāk ļoti grūti pārveidot. Tādēļ ģimene uzskatāma par ļoti nozīmīgu faktoru jaunās paaudzes tikumiskajā audzināšanā.

Otrs posms bērna ieaugšanā sabiedrībā ir skolas periods. Te jau veidojas citas savstarpējo attiecību normas. Skolā ir noteikts dzīves ritms, iekšējās kārtības noteikumi, kas

jāpilda katram skolēnam. Tomēr kārtība, stingrība skolā nedrīkst pārvērsties bardzībā, nopietnība – drūmumā. Skolā jāvalda labsirdībai un zināmai jautrībai.

Skolā rotaļa pārtop nopietnā darbā. Te jākoncentrē sava uzmanība, jāklausās skolotāja teiktajā. Tā attīstās bērna griba, viņš mācās regulēt savu rīcību.

Skolas tradīcijām ir tāda pat loma tikumiskajā audzināšanā kā ģimenes tradīcijām, tikai plašākā mērogā.

Skolā veidojas klases, skolas goda jēdziens. Klases sabiedriskā doma ietekmē katra skolēna uzvedību. Skolas, klases demokrātiskās dzīves stils nenoliedzami ietekmē visu tikumiskās audzināšanas gaitu. Skolā nostiprinājušās demokrātiskās tradīcijas, ikdienas darba ritms ir ietekmīgākais tikumiskās audzināšanas līdzeklis.

Jāatceras, ka visā skolas periodā uz skolēnu iedarbojas arī ģimene un apkārtējā sabiedrība. Ne visur valda vienādi uzskati un paradumi. Skolai jācenšas sadarboties ar vecākiem, lai vienotos par vienādām pedagoģiskajām prasībām skolēnam.

Pakāpeniski jaunā paaudze ieaug arī savas tautas paražās, apkārtnes tikumos. Sabiedrība nav sastinguma stāvoklī, tā attīstās, ienāk jaunas paražas, tikumi, uzvedības normas. Tos var iemācīt, bet labuma no tā būs maz. Tie ir jāpārdzīvo, jāpiesavinās darbībā.

Tikumiskajā audzināšanā jābūt pēctecībai. Nedrīkst atmett tikumiskās normas, kas pārdzīvojušas laikmetus, bet balstīties tikai uz veco arī nevar. Dzīve rit tālāk, aug jauna paaudze, rodas jaunas vērtības. Skolai jāveicina novecojušā atmešana, vērtīgā vecā cieņā turēšana, atklātums pret jauno, patiesums vārdos, jūtās un darbā.

Patiesība dzīvē ir tikumiska rakstura pazīme, tā prasa, lai cilvēks būtu iekšēji brīvs un atklāts pret citiem cilvēkiem, jaunām idejām.

Tikumība ir saistīta ar pienākuma izpildi. Vispirms bērna pienākums ir pret vecākiem, tad skolu, sabiedrību.

Mēs bieži dzirdam “tev būs”, “tev nebūs”. Katra tauta rūpīgi sargā savas paražas un morāles normas. Par to ievērošanu cilvēku slavē, par neievērošanu – nosoda. Un tomēr ne slava, ne nosodījums nav galvenie tikumiskās uzvedības garanti. Tā ir cilvēka sirdsapziņa, kas vienmēr

atrodas tikumības un pienākumu sardzē, liek cilvēkam izjust, kas ir labs un kas ir slikts, ko drikst darīt un ko nedrīkst. Sirdsapziņa vai nu liek cilvēkam izjust gandarījumu par savu rīcību, vai arī liek izjust neapmierinātību ar to.

Pienākuma izpilde ir saistīta ar bērna izaugšanu ģimenē, skolā, sabiedrībā. Labs dēls vai meita, labs skolēns, labs pilsonis, labs cilvēks saistās ar atziņu: – tev nebūs darīt citiem sāpi, tev būs citu cilvēku un arī savas tiesības aizstāvēt, cienīt citu cilvēku uzskatus, kultūru, pašcieņu. Piekļājība un labsirdība, tikumiskās uzvedības ideāls jāieaudzina jaunatnē. Neērtības sajūtai un godbijībai, nevis bailēm no soda jāklūst par skolēna uzvedības motīvu.

Tikumiskā audzināšana saistās ar skolēna gribas izkopšanu, veidot sevī tikumisku raksturu, kas balstītos uz vispārcilvēciskās morāles principiem un tikumiskām vērtībām.

Gribas tieksme uz labo un pozitīvo ir tikumiskā rakstura pazīme. Tā nostiprinās darbībā. Skolotāja uzdevums ir vingrināt skolēnu labos darbos, lai viņā veidotos labā un pozitīvā izjūta.

Tikumiskā audzināšana saistās ar intelektuālo audzināšanu. Skolēnam jāpalīdz saprast, kas ir godīgums, cieņa un pašcieņa, drosmē un pārgalvība, atbildība par savu darbu, pašsavaldīšanās, taisnība utt. Arī te vajadzīgi vingrinājumi, t.i., pareizs skolas dzīves ikdienas ritms, kur katrs godīgi dara savu darbu, valda savstarpējā cieņa saskarsmē, goda vietā ir vispārcilvēciskās un nacionālās vērtības, valda demokrātiskais darba stils, ir atdarināšanas cienīgs skolotāju paraugs.

Tikumiskās audzināšanas uzdevumus veic arī grāmata, kurā skolēni atrod pozitīvus atdarināšanas paraugus. Skolēniem jārekomendē labas grāmatas, tās dara tikumiskākus pašus lasītājus. No sliktas literatūras lasītājs neiegūst pareizu izpratni par cilvēka būtību, par vispārcilvēciskajām un nacionālajām vērtībām, to vienotību. To pašu var attiecināt arī uz kino, televīzijas pārraidēm.

Skolas, ģimenes un sabiedrības kopējais uzdevums ir spēcīnāt jaunatnes tikumiskās jūtas, lai tā izjustu nepatiku pret visu ļauno, zemisko, cilvēka cieņu pazemojošo rīcību.

Pārrunās ar vecākiem jāskar ārēji, šķiet, ikdienišķi

FIZISKĀ AUDZINĀŠANA

Fiziskās audzināšanas jēdziens, tās galvenie uzdevumi

Fiziskās audzināšanas metodoloģiskais pamats ir atziņa par cilvēka personības vispusīgas attīstības nepieciešamību, par fiziskā un garīgā vienotību cilvēkā. Fiziskā audzināšana uzskatāma par visvecāko jaunās paaudzes audzināšanas formu.

Mūsdienās fiziskā audzināšana ir vispārējās audzināšanas sistēmas sastāvdaļa. Tās mērķis stiprināt cilvēka veselību un nodrošināt viņa pareizu fizisko attīstību. Integrējoties ar intelektuālo, tikumisko, estētisko, ekoloģisko un darbaudzināšanu, fiziskā audzināšana sekmē personības vispusīgu attīstību.

Fiziskās audzināšanas pamatu uzdevumi ir cilvēka veselības nostiprināšana un ķermeņa norūdišana, pareizas fiziskās attīstības nodrošināšana, speciālo zināšanu apguve par sportu, motorisko prasmju un iemaņu izveide, intereses un vajadzības veidošana sistemātiski nodarboties ar fiziskiem vingrinājumiem un sportu, fizisko, tikumisko un gribas īpašību attīstība skolēnos un viņu sagatavošana darbam.

Īpaši svarīga loma fiziskajai audzināšanai ir mūsdienās. Ar cilvēka darba rakstura un dzīves veida izmaiņu pamazinās muskuļu nodarbinātība, kustību iespējas. Kustību trūkumu izjūt arī skolēni. No tā izriet prasība pilnveidot skolēnu fizisko audzināšanu. Šis uzdevums izpildāms, skolai sadarbojoties ar ģimeni, jo tur sākas bērna fiziskā attīstība.

Galvenie fiziskās audzināšanas līdzekļi

Fiziskās audzināšanas galvenie līdzekļi ir fiziskie vingrinājumi, dabas faktori un higiēnas faktori.

Ar fiziskiem vingrinājumiem saprotam motoriskās darbības, kas tiek speciāli organizētas un apzinīgi izpildītas saskaņā ar

fiziskās audzināšanas uzdevumu.

Fiziskie vingrojumi sevī ietver vingrošanu, sporta spēles,

tūrismu un sportu.

Izšķir pamatvingrošanu, higiēnisko, sporta, mākslas, darba un ārstniecisko vingrošanu.

Spēlēs un rotaļās attīstās bērnu fiziskie spēki, tiek apmierināta jaunākā un vidējā vecuma skolēnu dabiskā tieksme pēc kustībām. Spēlēs un rotaļās bērns pierod pie noteiktas kārtības, pārdzīvo savus un savas komandas panākumus vai zaudējumus. Sākumskolā galvenokārt skolēni izmanto kustību rotaļas, bet pamatskolas vecākajās klasēs – sporta spēles.

Nozīmīgs fiziskās audzināšanas līdzeklis ir tūrisms, kas izpaužas pastaigās, ekskursijās, pārgājienos un ceļojumos. Tūrisms veicina cilvēka fizisko un arī garīgo spēku attīstību. Pārgājienos, ekskursijās skolēni iepazīst savas dzimtenes novadus, priecājas par cilvēku radītajām vērtībām, dabas skaistumu, mācās to sargāt, gūst pieredzi orientēties apvidū, darboties grupā. Tūrisma organizēšanā īpaša vieta ir skolotājam. Viņš ir atbildīgs par pasākuma mērķtiecīgumu, organizētību, skolēnu veselības un tehniskās drošības jautājumiem.

Sporta spēles galvenokārt saistās ar iespējami augstāku rezultātu sasniegšanu atsevišķos fizisko vingrojumu veidos. Sporta spēles notiek sacensību veidā. Skolēni tajās attīsta savas morālās un gribas īpašības, izjūt atbildību par rezultātu savas klases, skolas priekšā, radinās izpildīt sporta ētikas normas.

Blakus vingrojumiem ļoti nozīmīgi fiziskās audzināšanas līdzekļi ir dabas faktori. Pie tiem pieder saule, gaiss, ūdens. Dabas faktori kompleksā ar vingrojumiem labvēlīgi ietekmē skolēnu veselību.

Higiēniskie faktori ir higiēnas prasību ievērošana sporta nodarbībās, zinātniski pamatota režīma ievērošana (mācības, atpūta, miegs, uzturs, dienas režīms u.c.).

Jautājumi par sportu grāmatā skarti ļoti konspektīvi, jo tie tiek pamatīgi iztirzāti Fiziskās audzināšanas teorijas kursā.

Jautājumi un uzdevumi paškontrolei:

- Nosauciet un raksturojiet fiziskās audzināšanas pamatuzdevumus vispārīgā skolā !
- Nosauciet un raksturojiet fiziskās audzināšanas līdzekļus !
- Kādi ir sporta skolotāja uzdevumi, lai palielinātu sporta lomu skolēnu vispusīgas personības veidošanās procesā ?

ESTĒTISKĀ AUDZINĀŠANA

Estētiskās audzināšanas jēdziens, līdzekļi un uzdevumi

Estētiskā audzināšana ir process, kura mērķis ir izveidot cilvēkam estētisku attieksmi pret īstenību. Estētiskā audzināšana ir vispārīgās audzināšanas sistēmas sastāvdaļa. Tā realizējama pedagoģiskajā procesā un vienotībā ar citiem audzināšanas veidiem.

Estētiskās audzināšanas metodoloģiskais pamats ir estētikas zinātne par īstenības estētikas apgūšanu, par estētiskās un mākslas kultūras tapšanas, funkcionēšanas un attīstības vispārējām likumsakarībām, par estētisko un mākslas vērtību specifiku.

Estētikas kategorijas ir skaistais un neglītais, cildenais un zemiskais, traģiskais un komiskais, ideālais un reālais u.c., kas zināmā mērā saplūst ar morāles kategorijām.

Estētiskā audzināšana saistījumā ar citiem audzināšanas veidiem sekmē cilvēka personības harmonisku attīstību.

Iztirzājot estētikas lomu audzināšanā, jāuzsver, ka ir respektējamas skaistuma divas puses – intelektuālā (pārjutekliskā) un reālā (jutekliskā). Ievērojot tikai vienu no tām, rodas vienpusība. Par to dibināti aizrāda E.Vēbers, nosaucot estētiku par pedagoģijas pamatzinātni. (E.Weber. Ästhetik als pädagogische Grundwissenschaft. 1926.)

Estētiskās audzināšanas uzdevumi:

- modināt un attīstīt cilvēka spējas uztvert un pārdzīvot skaisto dabā, dzīvē un mākslā un novērtēt to no cilvēcisko ideālu viedokļa;
- sagatavot cilvēku estētiskai darbībai, sargājot un vairojot skaisto dabā un cilvēku saskarsmē;
- sekmēt mākslinieciskās uztveres un izpratnes, pareizu priekšstatu, spriedumu un uzskatu veidošanos par mākslas darbiem un dažādām dzīves parādībām;
- ievadīt skolēnus savas tautas kultūras mantojuma

apguvē;

- iesaistīt skolēnus skaistā radīšanā dzīvē, mākslinieciskajā jaunradē;
- sekmēt skolēnā estētiskā ideāla veidošanos un vēlmi dzīvot "pēc skaistuma likumiem".

Estētiskās audzināšanas galvenie līdzekļi ir izziņas darbs, saskarsme, daba, māksla, literatūra, sadzīves apstākļi un sports. Tos mēs izmantojam vienotajā pedagoģiskajā procesā.

Mācību process skolā būtībā ir skolēnu izziņas process. Tajā ir lielas iespējas estētiskajā audzināšanā. Jaunu zināšanu apguve un to izmantošana praksē palielina skolēnu interesi un vajadzības pēc jaunām, dziļākām zināšanām konkrētā zinātnes jomā. Sekmīga uzdevuma atrisināšana, darba izpilde rada cilvēkā gandarījuma izjūtu, zināmu estētisko pārdzīvojumu. Sacītais attiecas arī uz sporta nodarbībām. Tajās spilgti izpaužas kustību estētika. Vingrojumu izpildes teorētisko pamatu zināšanas, intelektuālās un fiziskās darbības integrācija padziļina cilvēka estētiskos pārdzīvojumus. Zinošs cilvēks vingrojuma izpildē skaistumu saskatīs tur, kur atbilstošā jomā neizglītoti cilvēki to pat neievēros. Skaistums ir viens no zināšanu patiesuma kritērijiem.

Nozīmīga vieta estētiskajā audzināšanā ir eksaktajām zinātnēm – matemātikai, ķīmijai, bioloģijai u.c. Zinātnisko pierādījumu loģisks izkārtojums, precīzas definīcijas, uzdevumu risināšanas loģika un precizitāte rada skolēnos estētisko pārdzīvojumu.

Īpaša vieta estētiskajā audzināšanā skolā ir estētiskā cikla priekšmetiem – mūzikai, tēlotājam mākslai, mākslas un kultūras vēsturei u.c.

Svarīgs estētiskās audzināšanas līdzeklis ir gan *garīgais*, gan *fiziskais darbs*. Darba procesā, saturā, rezultātos, darītāja attieksmē pret darba objektu izpaužas skolēnu estētiskās, intelektuālās, tikumiskās audzinātības līmenis. Darbā cilvēks attīsta savas radošās spējas, veido paradumus skaisti strādāt, ievērojot darba kultūras noteikumus.

Skolēnu estētiskā audzināšana realizējama viņu savstarpējā saskarsmē un saskarsmē ar skolotājiem, vecākiem un citiem sabiedrības locekļiem.

Saskarsmes galvenie līdzekļi ir valoda un praktiska rīcība. Skolēni jāmāca un jāradina runāt saturīgi, ievērojot valodas likumus. Piesārņota valoda liecina par cilvēka zemo kultūras līmeni un arī māksliniecisko gaumi. Audzināta cilvēka stāja ir dabiska, kustības mierīgas, mīmika runas partneri neapvainojoša, sarunas tematam atbilstoša, žestiem jāpapildina runātāja attieksme pret sarunas partneri. Nepamatota "mētāšanās" ar rokām rada nepatīkamu iespaidu.

Daba uzskatāma par bagātāko izzīņas un arī skaistuma avotu. K.Ušinskis dabu raksturoja kā lielisku jaunās paaudzes audzinātāju. Krāsu harmonija, formu bagātība dabā izsauc cilvēkā prieka jūtas. Harmonija dabā veido priekšstatu par skaisto. Daba dara cilvēku cildenāku, ietekmē viņa garīgo seju. Skolas un ģimenes uzdevums ir attīstīt skolēnos spējas redzēt dabas skaistumu, emocionāli pārdzīvot to un iesaistīties tās sargāšanā un kopšanā. Bērnos jāizraisa emocionāls pārdzīvojums, piemēram, vērojot saules lēktu, saulē spīguļojošu rasas pilienu, meža noslēpumaino klusumu vai meža dzīvnieku pēdas sniegā, saules rietu, ziedošu vai āboliem pilnu ābeli utt.

Izjust dabas skaistumu jāmāca, nodarbojoties ar tādiem sporta veidiem kā slēpošana, slidošana, peldēšana, tūrisms, alpīnisms u.c. To var sekmēt skolotājs, kas pats ir estētiski izglītots, prot "lasīt un izjust gudro dabas grāmatu".

Māksla ir viena no sabiedriskās apziņas formām, lielisks estētiskās audzināšanas līdzeklis. Mācību procesā skolēni iepazīstas ar vairākiem mākslas veidiem. Mākslinieciskajos tēlos atspoguļojas reālā īstenība. Māksla aktīvi iedarbojas uz cilvēka apziņu, jūtām, gribu. Īstajā mākslā vienmēr saskatāma saturs un formas vienotība.

Lai māksla kļūtu par estētiskās audzināšanas faktoru, skolēni ir jāizglīto. Viņi jāiepazīstina ar mākslas un kultūras vēsturi. Skolēniem jāizskaidro jēdzieni "skaistais mākslā"

un "skaistais dzīvē", jāiepazīstina iespēju robežās ar izcilākajiem tēlotājas mākslas šedevriem vai vismaz to kvalitatīvām reprodukcijām.

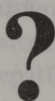
Liela loma skolēnu estētiskajā audzināšanā ir literatūrai. Laba grāmata sekmē cilvēka estētiskās gaumes veidošanos, liek pārdzīvot literārā tēla iekšējo dzīvi, rīcību, vērtēt tās motīvus. Mīlestība pret labu grāmatu veidojas jau ģimenē, vecākiem un bērniem kopīgi lasot un apspriežot grāmatās izlasīto.

Nozīmīga loma skolēnu tikumiskā ideāla, rakstura, gribas pašaudzināšanā ir izcilu personību (zinātnieku, mākslinieku, politiķu) biogrāfiskajiem izdevumiem. Iepazīstoties ar viņu dzīves gājumu, rodas vēlēšanās sekot viņu pašizliedzīgā darba paraugam, veidot savu raksturu. Ar īsu, trāpīgu epizodes izklāstu skolotājs var pamudināt skolēnu izlasīt ieteikto grāmatu, kas nenoliedzami atstās pēdas skolēna apziņā un emocionālajā sfērā. Mērķtiecīgi šajā jomā jāstrādā skolas bibliotēkām, sadarbojoties ar priekšmetu skolotājiem, skolu psihologiem.

Izcilais psihologs L. Vigotskis rakstīja: "Māksla drīzāk ir mūsu uzvedības organizētāja nākotnei, orientācija uz priekšu, prasība, kura varbūt nekad netiks īstenota, taču kura liks mums skatīties pāri mūsu dzīvei, meklēt to, kas ir aiz tās."

Audzināšanas ideāli nedrīkst būt atrauti no īstenības. Jaunajam cilvēkam nenoliedzami "jāskatās zvaigznēs", bet tajā pašā laikā jāstāv uz stingriem pamatiem, jābūt "ieaugušam savā zemē, savas tautas labākajās tradīcijās". Nav jēgas runāt par estētisko audzināšanu, kultūru, gaumi, ja vide, kurā skolēns dzīvo, rāda pretējo piemēru. Tīrība un kārtība klasēs, skolā un tās apkārtnē, ikdienas dzīve, kas virzīta uz estētisko sadzīves normu ievērošanu, uzvedības kultūras normām atbilstoša saskarsme skolā un ģimenē, centieni padarīt skaistāku apdzīvojamo vidi, savas domas, jūtas un rīcību ir skolēnu estētiskās attīstības izšķirošais faktors.

Pedagoģiskajā procesā jārisina kā *vispārīgie* (estētiskās vajadzības jēdzieni-jūtas, gaume), tā arī *speciālie* (cilvēka iekšējā un ārējā skaistuma izpratne, izpratne par fizisko un garīgo pilnveidošanos kā personības harmoniskās attīstības priekšnosacījumu) estētiskās audzināšanas uzdevumi. Šo uzdevumu sekmīgai risināšanai nepieciešams, lai pats skolotājs būtu estētiski izglītots, orientētos estētikas teorijā, zinātu un izprastu estētisko pārdzīvojumu, ko izjūt skolēns, mācoties, gūstot panākumus vai piedzīvojot neveiksmes.

Jautājumi un uzdevumi paškontrolei:

- Kā Jūs izprotat estētisko audzināšanu skolā ?
- Kādas ir estētikas kategorijas, raksturojiet tās !
- Nosauciet un raksturojiet estētiskās audzināšanas uzdevumus skolā !

EKOLOĢISKĀ AUDZINĀŠANA

Mūsdienu zinātnes un tehnikas attīstība ir pilnīgi izmainījusi dabas un sabiedrības savstarpējās attiecības. Dabas izmantošanas intensitāte strauji pieaug. Bet dabas resursi nav neizsmeļami. Cenšoties ņemt no dabas pēc iespējas vairāk, cilvēki izraisa pārmērīgu biosfēras resursu izmantošanu. Daudz kas dabā jau ir neglābjami izpostīts. Izmantoti vieglāk pieejamie izejvielu un enerģētikas resursi, piesārņota ir apkārtējā vide. Līdz ar rūpniecības sakoncentrēšanos lielajās pilsētās no dabiskajām biosistēmām ir izslēgtas lielas teritorijas. Gājušas bojā daudzas augu un dzīvnieku sugas.

Cilvēku pārmērīga iejaukšanās dabā apdraud biosistēmu atjaunošanos.

Mūsdienās dabas aizsardzības jēdziens ietver dabas un sabiedrības mijiedarbības optimizāciju. Tā prasa zināšanas ekoloģijā.

Ekoloģiskās izglītības svarīgākais uzdevums mūsdienās ir iepazīstināt sabiedrību ar svarīgākajiem dabas likumiem, lai tā zinātu savu vietu biosfērā un būtu saudzīga pret dabu. Svarīga loma šajā jomā ir skolai.

Ekoloģiskā izglītība ir pedagoģiski mērķtiecīga iedarbība uz skolēniem, kuras ietekmē viņi apgūst dabas un sabiedrības mijiedarbības zinātniskos pamatus, prasmes un iemaņas dabas aizsardzības jautājumu risināšanai.

Beidzot vidusskolu, katram skolēnam ir jāzina un jāprot:

- procesi, kas nodrošina biosfēras vienotu veselumu;
- sabiedrības attīstībai nepieciešamās svarīgākās apkārtējās vides vērtības, bez kurām nebūtu iespējama ne atsevišķa cilvēka, ne sabiedrības attīstība;
- svarīgākās pretrunas starp dabu un sabiedrību un kā tās var pārvarēt;
- cilvēku saimnieciskās darbības radīto izmaiņu sekas un to iedarbība uz cilvēku veselību un pārējo dzīvo organismu pastāvēšanu;

- vērtēt savu un citu cilvēku rīcību dabā, paredzot iespējamās negatīvās sekas;
- ievērot individuālās uzvedības noteikumus dabā.
(Gērķe L. Ekoloģiskās audzināšanas pamatproblēmas. R.: Zvaigzne, 1983. -7.-8.lpp.)

Elementārās zināšanas par dzīvo un nedzīvo dabu skolēni apgūst mācību priekšmetos, īpaši dabzinātniskā cikla mācību disciplīnās. Zināšanas par dabu skolēni gūst arī ekskursijās, veicot fenoloģiskos novērojumus, apzinot un aprūpējot dabas aizsargājamos objektus utt.

Skolotājs pārgājienos un ekskursijās var skolēniem pastāstīt ne tikai par dabas krāšņumu, bet arī par to, cik viegli tā ievainojama. Skolēni jāmāca saudzēt dabu.

Ekoloģiskā audzināšana prasa ciešu skolas, ģimenes un tuvākās sabiedrības sadarbību. Bieži vien pieaugušo cilvēku nesaudzīga attieksme pret dabu ir elementāro zināšanu trūkums par to. Skolas uzdevums ir populārā veidā ekoloģiski izglītēt kā bērnu vecākus, tā arī pārējos sabiedrības locekļus. Vecāku cilvēku barbariska izturēšanās pret apkārtnes dabas objektiem bērnos rada vienaldzību un bezatbildību. Skolā apgūstamajām zināšanām par dabu jāatspoguļojas cilvēku adekvātā attieksmē pret to. Skolas apkārtnē jāklūst par paraugu, kā jāizturas pret dabu, kā tā jāsaudzē un jākopj. Labam paraugam ir liels audzinošais potenciāls.

Jautājumi un uzdevumi paškontrolei:

- Raksturojiet cilvēku un dabas savstarpējās attiecības !
- Kā Jūs izprotat ekoloģiskās audzināšanas būtību skolā?
Kā ekoloģiskajā audzināšanā var iesaistīties skolotājs ?
- Kas vidusskolas absolventam jāzina par ekoloģiju ?

DARBAUDZINĀŠANA

Darbaudzināšanas būtība un uzdevumi

Darbaudzināšana ir jaunās paaudzes sagatavošanas darbam mērķtiecīgs process personības vispusīgas veidošanās sistēmā.

Pedagoģija darbu uzskata ne tikai kā audzināšanas mērķi, bet arī kā līdzekli cilvēka personības vispusīgai attīstībai.

Kā garīgais, tā arī fiziskais darbs ir vērtība. Šī atziņa labi zināma arī latviešiem. Darbs kā galvenā vērtība, darba tikums atrada savu novērtējumu latviešu folklorā. Latvieši savā vēsturiskajā attīstībā uzskatīja darbu par vienu no cilvēka vērtēšanas kritērijiem. Cik dziļa ir tautas atziņa "Labs darbs divus mūžus dzīvo".

Darba tikums neiedzimst. Tas veidojas ģimenē jau no mazotnes. No vecākiem bērns iepazīst jēdzienus "labi padarīts darbs", "darbs tuvāku cilvēku labā" utt. Klausoties pasakas, tautas dziesmas, bērns izjūt un arī pārdzīvo darba nozīmi cilvēka dzīvē. Paradumu strādāt ieaudzina, iesaistot bērnus viņu vecumam atbilstošā darbā.

Darbs audzina tikai tad, ja tas ir brīvs, nepiespiests. Piespiests, nemērķtiecīgs darbs veido negatīvu attieksmi un motivāciju.

Darbam jābūt apjēgtam un pastāvīgam. Šī un līdzīgas domas atrodamas "Latvju Dainās", piemēram,

"Ak, cik labi tiem ļaudīm,
kas ar prātu darbu dara",
vai arī "Ai darbiņi, ai darbiņi,
bez darbiņa nevarēju;
darbiņš man prieku deva,
pilnu klēti labībiņas".

Kļūstot par likteņa noteicējiem savā zemē mūsu gadsimta 20.gadu sākumā, latvieši pilnā mērā atklāja brīvā darba būtību. Brīvais darbs kļuva ne tikai par garīgo un materiālo vērtību pamatu, bet arī ietekmēja katra cilvēka un visas

nācijas garīgo spēku attīstību. Reāli dzīvē īstenotais teiciens "Katram pēc darba savas tēvzemes labā" raisīja ikviena cilvēka spēkus, darbošanās prieku, atbildību par paveikto.

Padomju varas gados teiciens "Visiem pēc padarītā darba" kļuva par lozungu bez reāla pamata. Par laimi, latviešos saglabājās gadsimtos nostiprinājušās tradīcijas, darba tikums. Te ir zināmi nopelni ģimenei, vecajai inteliģencei, labākajiem skolotājiem.

Mūsdienās, kad Latvija atkal atguvusi patstāvību, skolām izvirzījās uzdevums sagatavot jauno paaudzi darbam un dzīvei demokrātijas un brīvā tirgus apstākļos.

Mūsdienās izvirzās trīs galvenie savstarpēji saistīti darbaudzināšanas uzdevumi:

- skolēnu psiholoģiska sagatavošana darbam;
- profesionālā orientācija;
- arodizglītība.

Bērna psiholoģiska sagatavošana darbam sākas ģimenē. Tur bērns gūst pirmo pieredzi dzīvē kolektīvā, izpildīt tajā konkrētus pienākumus, izjust tiesības. Diemžēl audzināšanai ģimenē bieži ir verbāls raksturs. Arī skolās par darba cildenumu tiek daudz runāts (bez gudriem, iejūtīgiem vārdiem, protams, nevar), taču skolēnu iesaistīšanai sabiedriski derīgā darbā dažviet trūkst teorētiska pamatojuma.

Uzsākot skolas gaitas, par bērna galveno pienākumu kļūst mācību darbs. Skolēnam jāredz, ka mācību procesā apgūtās zināšanas nav abstrakcija, bet izmantojamas cilvēku praktiskajā darbībā. Zināšanas cilvēka dzīvē nav mērķis, bet līdzeklis, jo tikai ar darbu tiek radītas garīgās un materiālās vērtības, celts kultūras līmenis.

Īpaša loma darbam ir arī cilvēka rakstura veidošanā, tādu īpašību kā uzņēmība, organizētība, patstāvība, darba mīlestība, godīgums izkopšanā.

Darba procesā cilvēks iesaistās noteiktās savstarpējās attiecībās. Tās izvirza noteiktas tiesības un pienākumus katram cilvēkam. Jau organizēta pašapkalpošanās skolā prasa no skolēna konkrētu zināšanu izmantošanu praksē,

atbildību par sava uzdevuma izpildes rezultātiem, prāta un gribas piepūli konkrētā darba veikšanā (dežūras skolas virtuvē, klašu, kabinetu uzkopšana u.c.). Pašapkalpošanās procesā veidojas paradums strādāt arī citu cilvēku labā.

Skolēni iesaistās arī sabiedriski derīgajā darbā skolā un ārpus tās (labiekārto skolas telpas, apkārtni, dēsta kokus un košumkrūmus, remontē skolas mēbeles, piedalās ražas novākšanā utt.). Skolēnu darbs nav jāizprot kā viņu profesionālā sagatavošana. Vispirms tā ir tikumiska problēma – ieaudzināt apzinīgu attieksmi pret darbu, radīt iekšēju vajadzību strādāt. Nepieciešama mācību cieša saikne ar sabiedriski derīgu, ražīgu darbu, lai veidotos apziņas, darbības un uzvedības vienotība. Skolēnu iesaistīšana darbā maz ietekmēs personības veidošanos, ja tam līdzī neies mērķtiecīga audzināšana. Darbs pats par sevi var būt arī neitrāls process. Galvenais ir motivācija.

Skolas uzdevums ir pedagoģiski pareizi organizēt skolēnu darbu, ievērojot viņu vecuma īpatnības. Jārūpējas, lai skolēns izjustu gandarījumu par to, ka ar savu darbu viņš sagādā citiem cilvēkiem prieku un labumu. Pusaudžu vecumā skolēniem palielinās darba aktivitāte. Tā ir jāstimulē. Sporta skolotājs var iesaistīt skolēnus sporta inventāra labošanā, sporta laukuma iekārtošanā un apkopšanā un citos skolēnu vecumam un higiēniskajām prasībām atbilstošos darbos. Jāraugās, lai visos gadījumos būtu ievēroti drošības tehnikas noteikumi.

Skolotājiem vienmēr jāatceras, ka "audzina ne tikai pats darbs, bet pirmām kārtām tās daudzpusīgās sabiedriskās un tikumiskās attiecības, kādās tiek iekļauti skolēni. Darba procesā skolēnam rodas gandarījums par savu darbu, lepnums par paveikto, apmierinājums par uzvaru, kas gūta neatlaidīgā cīņā" (V. Kruteckis. Skolēnu mācīšanas un audzināšanas psiholoģija. – Rīga, Zvaigzne, 1978. -131.lpp). Audzēknim jāiemīl tas, ko viņš dara, tad arī pašā vienmuļākajā darbā var saskatīt jēgu, izjust gandarījumu par tā izpildi.

Pedagoģisko un psiholoģisko pētījumu materiāli ļauj formulēt nosacījumus, kuros darbs kļūst par audzinošu faktoru. Svarīgākie nosacījumi ir:

- skolēnu darbam jābūt sabiedriski nozīmīgam;
- darba rezultātā jāiegūst derīgs produkts, kam ir noteikta sabiedriska vērtība;
- skolēnu darbam jābūt radošam, iniciatīvas bagātam;
- darbā jāizmanto (īpaši pusaudžu un jauniešu vecumā) dažādas pašorganizācijas un pašdarbības formas;
- skolēnu darbam jābūt viņu spēkam piemērotam;
- kur vien iespējams, darbs jāsaista ar mācībām, veidojot organiskus sakarus starp skolēnu teorētiskajām zināšanām un praktisko darbību;
- nekādā gadījumā nedrīkst skolēnu sodīt ar darbu; darbs jāizpilda rūpīgi, apzinīgi, saudzīgi jāizturas pret iekārtām, darba rīkiem, materiāliem.

Darbaudzināšana nav tikai darbmācības skolotāju uzdevums. Tās risināšanā jāiesaistās visiem skolotājiem, jo arī mācības ir darbs, kura procesā skolēns ne tikai apgūst zināšanas, bet veido prasmi kārtīgi izpildīt uzdevumu, apgūt darba kultūras noteikumus, mācās saudzīgi izturēties pret mācību līdzekļiem utt.

Ļoti nopietna pedagoģiska problēma mūsdienu skolā brīvā tirgus apstākļos ir skolēnu profesionālā orientācija. Valsts un sabiedrība ir ieinteresēta, lai katra tautsaimniecības nozare būtu nodrošināta ar labi sagatavotiem, strādāt gribošiem cilvēkiem. Noteiktā tautsaimniecības attīstības posmā veidojas konkrēts speciālistu pieprasījums dažādās profesijās. Ne vienmēr skolēnu vēlmes sakrīt ar tautsaimniecības vajadzībām, ne vienmēr skolēna spējas sakrīt ar viņa profesionālajām interesēm, ne vienmēr skolēns prot mērķtiecīgi virzīt savu praktisko darbību iecerētā mērķa virzienā. Minētās un dažas citas pretrunas liecina, ka skolēnu profesionālā orientācija ir gan nopietna sociālā, psiholoģiskā gan pedagoģiskā problēma.

Profesionālās orientācijas mērķis – līdz 9-gadīgās pamatskolas beigšanai sagatavot skolēnus pārdomātai profesijas un attiecīgās mācību iestādes izvēlei izglītības turpināšanai.

Mūsdienu apstākļos profesionālās orientācijas darbs skolās risinās:

- informācijā par tautsaimniecībai vajadzīgākajām profesijām;
- skolēnu profesionālo interešu un tām atbilstošo spēju noskaidrošanā;
- profesionālajā konsultācijā.

Orientējot skolēnus turpmākā dzīves ceļa izvēlē, ieteicams vispirms pievērst viņu uzmanību ne konkrētai profesijai, bet darba objektu grupām: cilvēks – daba; cilvēks – tehnika; cilvēks – cilvēks; cilvēks – simboli; cilvēks – tēli. Tālāk diferencējot katru grupu, nonākam līdz konkrētai profesijai.

Šāda pārskatāma sistēma palīdz skolotājam noteikt skolēna interešu virzienu (daba, tehnika, humanitārās profesijas, zinātne, māksla), tām atbilstošās spējas un veikt mērķtiecīgu darbu vai nu interešu padziļināšanā un spēju attīstībā, vai arī taktiski pārorientējot skolēnu uz citu profesionālās darbības novadu.

Profesionālās orientācijas loģisks turpinājums ir arodizglītība. Pēc pamatskolas beigšanas jaunieši var turpināt izglītību arodvidusskolās, tehnikumos, medicīnas skolās un citās vidējās speciālajās mācību iestādēs.

Gribas audzināšanas metodes

Darbs vienmēr ir grūts.
Grūtību pārvarēšanai
nepieciešams gribasspēks.
Griba ir jāizkopj. Lai audzinātu
sevi gribu, ieteicams izmantot
šādas metodes:

- veic darbu, sekojot vienīgi savai sirdsapziņai;
- darbu uzsāc nekavējoties;
- apsolī sev vai citiem uzdevumu veikt noteiktā termiņā; tas disciplinē cilvēku;

- stiprini savu veselību;
- neizšķied jaunības spēkus;
- izsargājies no vientulības;
- ja darbā iestājas nogurums, dažādo darba veidu;
- strādā plānveidīgi, pārdomā veicamo uzdevumu;
- neietekmējies no sabiedrības spriedumiem;
- vingrini savu gribu (jau no mazotnes pieradinies pie grūtībām, seko labai priekšzīmei).

Pauls Nātorps gribas audzināšanai iesaka šādas metodes: audzini cilvēka prātu, ētiskās un estētiskās jūtas un stiprini reliģisko apziņu.

Jautājumi un uzdevumi paškontrolei:

- Raksturojiet jēdzienu - darbs ir vērtība!
- Darba atspoguļojums latviešu folklorā.
- Kādi ir darbaudzināšanas uzdevumi mūsdienu skolā? Atklājiet to savstarpējo saistību!
- Kādi priekšnosacījumi ir jāievēro, lai darbs kļūtu par audzinošo faktoru personības veidošanās procesā?
- Kāda ir skolēnu profesionālās orientācijas būtība, kā tā risināma skolā?
- Kādas metodes izmantojamas gribas audzināšanā?

IEDZIMTĪBAS, VIDES, AUDZINĀŠANAS UN PAŠAUDZINĀŠANAS KOPSAKARS

Izsekojot cilvēka personības veidošanās procesam, mēs sastopamies ar iedzimtības, audzināšanas un pašaudzināšanas jēdzieniem. Kas te ir primārais, noteicošais? Kam lielāka loma dzīvē – iedzimtībai vai audzināšanai?

Iedzimtība ir organisma šūnu pazīmju un īpašību pēctecība paaudžu maiņā, pazīmju un īpašību ģenētiskā determinācija. Pie iedzimtajām organisma īpašībām vispirms pieder cilvēka organisma anatomiski fizioloģiskā struktūra un tādas īpašības kā ādas, acu, matu krāsa, ķermeņa uzbūve, nervu sistēmas īpatnības, runa, spēja staigāt vertikālā stāvoklī, domāšana un spēja veikt darbu. Pedagoģijā šīs īpašības sauc par dotībām.

Nenoliedzami, ka cilvēka spējas ir saistītas ar noteiktām smadzeņu struktūras iedzimtām anatomiskām īpatnībām. Tās izpaužas psihofizioloģiskos procesos, individam nākot saskarsmē ar dažādām ārējām ietekmēm.

Vai iedzimtība, dotības pašas par sevi ir tas spēks, kas pārvēršas spējās, virza to attīstību? Uzskatām, ka cilvēku dotību pārveidi konkrētās spējās nosaka audzināšana. Jāatzīst, ka nevar attīstīt to, kā nav, un arī dotības, ja nav atbilstošu apstākļu, audzināšanas, neattīstās kā spējas. (Students J. Iedzimtība un audzināšana. // IMM, 1929, 7/8.) Šajā ziņā ir interesanta J. Studenta atziņa, ka "nav dzimušu ģēniju, ir tikai izaudzināti ģēniji". Šis teiciens jāizprot tādējādi, ka ne tikai atsevišķs ģeniāls cilvēks rada laikmetu, bet arī laikmets rada, t.i., izaudzina ģēniju.

Katru cilvēku, protams, nevar izaudzināt par izcilu zinātnieku, te vajadzīgas dotības. Bet kā ir ar cilvēka tikumiskajām īpašībām? Tikumība vairāk gan ir cilvēka sirdsapziņas spogulis. Tās veidošanos var sekmēt ar audzināšanu. Ar audzināšanu cilvēku var noskaņot un arī

ietekmēt tikumiski domāt un darboties. Audzināšana plašā vārda nozīmē ir tā, kas veido cilvēku. Iedzimtības loma nav jānoliedz, bet nav arī jāpārspīlē.

Slavenais vācu filozofs un matemātiķis G. Leibnics izteica atziņu: "Audzināšana pārspēj visu" (Die Erziehung überwindet alles). Vai šī 18. gadsimta atziņa ir pareiza arī no 20. gadsimta zinātnisko atklājumu viedokļa? Padomā un pacenties pierādīt savu viedokli!

Latviešiem ir ļoti trāpīgs un ar dziļu saturu teiciens: "Cilvēks ir pats savas laimes kalējs". Audzinot jāatceras, ka visu ietekmi no ārienes skolēns "izlaiž" caur savu izveidojušos pieredzes prizmu. No ārienes saņemto informāciju skolēns garīgi pārstrādā, pieņem vai nepieņem par savas darbības pamatu. Tas pats notiek, ja, piemēram, cilvēks lasa kādu rakstu vai grāmatu. Lasīto viņš analizē, vērtē, izlaiž caur savu apziņas prizmu, veido savu personisko attieksmi pret rakstā vai grāmatā izteiktajām atziņām.

No tāda viedokļa raugoties, audzināšana ir saistīta ar pašaudzināšanu. Ja audzināšana neskar audzināmā dvēseli, ja audzināšana nepārveidojas pašaudzināšanā, tad audzināšana labākajā gadījumā ir neitrāla. Tas attiecas uz tikumiska rakstura pamācībām, padomiem, aizrādījumiem.

Audzināšanai ir rezultāti tikai tad, ja to audzināmais, izlaižot caur savu apziņas prizmu, atzīst par vērtību, savas tikumiskās darbības pamatu, tikumisko ideālu. Cilvēkam ir jāredz starpība starp savu tikumisko ideālu un savu pašreizējo audzinātības līmeni. Šis iekšējās pretrunas pārvarēšanā īpaša nozīme ir pašaudzināšanai. Tā izpaužas cilvēka pašdarbībā. Patstāvīgs un pašdarbīgs skolēns nav mudināms, "bīdāms", viņš darbojas, sekodams savai pašierosmei. Godīgs, patstāvīgs un pašdarbīgs cilvēks ir labs paraugs citiem cilvēkiem.

Audzināšana un kultūra

Kultūra ir cilvēka galvas un roku darbs. Cilvēks rada kultūras pasauli. Audzināšana savukārt var noritēt tikai

kultūras pasaulē. Katrā cilvēkā ir apvienoti divi pretpoli – garīgais un materiālais. Audzināšanas uzdevums ir panākt, lai garīgais cilvēkā valdītu pār materiālo, nenoliedzot

pēdējā nozīmi cilvēka dzīvē.

Pašam cilvēkam jārada kultūras pasaule. Audzināšana un pašaudzināšana ir svarīgi faktori kultūras tapšanā.

Pareizi orientēta audzināšana ierosina cilvēkā tieksmes pēc izglītības. Īpaši tieksmi pēc izglītības sekmē tikumiskā audzināšana. Tā atrodas mijiedarbībā ar izglītību.

Audzināt var, tieši cilvēkam iedarbojoties uz cilvēku, bet ne tikai. Audzināt var arī netieši, ar cilvēces radītām garīgām un materiālām vērtībām – literatūru, mākslu, arhitektūru utt.

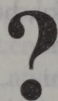
Pirmais gadījums ir vieglāks, otrs – grūtāks. Kultūras pasaulē jaunā paaudze ir jāievada, bet tas prasa no audzinātāja plašas zināšanas kultūras jomā, izjustu izpratni tajā.

Māksla un literatūra cilvēka dvēseli padara jūtīgāku, garīgi bagātāku. Daudzkārt audzinātāja pamācības ir bāls mākslas darbu un literatūras audzinošās ietekmes atspulgs. Audzinātāju uzdevums ir rosināt skolēnus apmeklēt muzejus, teātra izrādes, pievērst uzmanību cilvēku radītiem arhitektūras šedevriem, lasīt daiļliteratūru un arī zinātnisko literatūru. Mākslas darbi ir profilakse pret netikumisku rīcību. V.Mocarta, L.Bēthovena, D.Šostakoviča, P.Čaikovska, E.Dārziņa, J.Vītola, Rembranta, B.Mikelandželo, Leonardo da Vinči, I.Aivazovska, I.Šiškina, M.Čurloņa, V.Purviša, J.Rozentāla, V.Gētes, Ļ.Tolstoja, F.Dostojevskā, V.Šekspīra, R.Blaumaņa, Raiņa, N.Gogoļa un citu lielo mākslas dižgaru darbi ievada cilvēku kultūras pasaulē, padara tos tikumiskākus, estētiski bagātākus.

Modināsim jaunajā paaudzē interesi par kultūras vērtībām, veidosim gaumi par īstajiem kultūras šedevriem. Atcerēsimies A.Dauges norādi – jaunā paaudze jāiepazīstina ar īstiem mākslas darbiem (vismaz ar to kvalitatīvām reprodukcijām). Mākslas surogāti bojā cilvēka dvēseli.

Cilvēku audzina viss, ko pats ir veidojis, darinājis (ēkas, telpas, un to iekārtojums, skolas apkārtnes, bibliotēka, pašu cilvēku stāja, savstarpējā saskarsme utt.). Ja cilvēks rada kultūras pasauli, tad arī kultūras pasaule audzina cilvēku.

Tā ir vienkārša, visiem saprotama patiesība. Centīsimies panākt, lai mūsu skola, augstskola, darba vieta, atpūtas zona, savstarpējā saskarsme būtu tāda kultūras vide, kas papildinātu skolotāju audzinošo ietekmi jaunajā paaudzē. Kultūra ir audzinātāju drošākais sabiedrotais.

Jautājumi un uzdevumi paškontrolei:

- Izskaidrojiet audzināšanas un kultūras kopsakaru!
- Kā Jūs izprotat iedzimtības, vides, audzināšanas un pašaudzināšanas kopsakaru? Kam te ir noteicošā loma?

SOCIĀLĀ AUDZINĀŠANA

Skolas uzdevums ir sagatavot skolēnu dzīvei sabiedrībā. Kā lai sekmē jaunā cilvēka iekļaušanos sabiedrībā? Nepieciešama viņa sociālā ievirze. Tā sākas jau ģimenē, kad bērns sāk apjaust savas un citu ģimenes locekļu dzīves kopsakaru – tiesības, pienākumu, savstarpēju atbildību, cieņu utt. Skolā bērna sociālā iekļaušanās klases, skolas kolektīvā turpinās.

Sociālās audzināšanas vispārīgs uzdevums ir sekmēt cilvēka iekļaušanos sabiedrībā, izprast sociālās dzīves būtību un prast savā sociālajā apkārtņē pareizi orientēties.

Kādi pakārtoti uzdevumi jārisina, lai cilvēks iekļautos sabiedrībā un prastu tajā pareizi orientēties?

Pirmais uzdevums. Jāpalīdz noskaidrot cilvēka un sabiedrības attiecības un jāsekmē viņa iekļaušanās šajās attiecībās. Ārpus sabiedrības nav iespējama atsevišķa cilvēka garīgā attīstība. Cilvēcei tas jau zināms kopš Aristoteļa laikiem. Aristotelis sabiedrību salīdzina ar veselu skaitli, bet atsevišķu tās locekli – ar daļskaitli. Bērns bez citu palīdzības nevarētu izdzīvot. Mauglis zaudē cilvēkam piemītošās īpašības. Arī pieauguša cilvēka eksistence ārpus sabiedrības var būt tikai relatīva. Jaunās paaudzes audzināšanu sabiedrībai ārpus sabiedrības noliedza jau filantropisti.

Atziņa par to, ka cilvēks var garīgi attīstīties tikai sabiedrībā, nenoliedz atsevišķa cilvēka patstāvību. Vientulībā cilvēks var labāk strādāt, pārdomāt sabiedrībā gūtos iespaidus, savas darbības uzdevumus. Katram cilvēkam nepieciešams kādu laiku palikt vienatnē pašam ar sevi. Tas ir zināmā mērā panākumu priekšnosacījums. To pierāda tādi dižgari kā L.Bēthovens, I.Kants, F.Dostojevskis, L.Tolstojs, H.Ibsens, B.Spinoza u.c. Vientulībā prata uz laiku palikt arī tādi ģeniāli cilvēki kā Sokrats, Rafaels, V.Gēte, A.Puškins un daudzi citi.

Dzīvē ir apstiprinājusies atziņa, ka vienatnē cilvēks sevi garīgi padziļina, bet sabiedrībā norūda savu gribu. Sociālās audzināšanas uzdevums ir panākt līdzsvaru starp dzīvi vienatnē un sabiedrībā.

Otrais uzdevums. Sociālajai audzināšanai jāsekmē sociālās kārtības un likumības apziņas izveidošanos cilvēkos. Dzīvē katrs cilvēks realizē savu lomu. Viņš ir "muzikants" milzīgajā orķestrī. Neapzinīga, nemākulīga attieksme pret savu darbu izjauc skanējuma harmoniju. Katram veicot savu uzdevumu, jāizjūt pienākums un tiesības attiecībā pret citiem cilvēkiem. Labi veikt savus pienākumus var tikai brīvs cilvēks. Tikai tādu cilvēku izveidotajā sabiedrībā var nostiprināties kārtība un likumība.

Trešais uzdevums. Sociālajai audzināšanai jāsekmē priekšstata veidošanos jaunajā paaudzē par sabiedrības līdera lomu, par prasībām tam. Līderim jāpazīst sabiedrības psihe, jābūt nevainojamam tikumiskajā ziņā, spējīgam iemantot sabiedrības uzticību un ātri izmantot situāciju savu ideju realizēšanai. Līderim jābūt ekstravertam tipam, labam organizatoram, drošam, stipras gribas cilvēkam, kurš droši realizē savas idejas praksē.

Ceturtais uzdevums. Sociālajai audzināšanai jāsekmē priekšstata veidošanos jaunatnē par sabiedrības pareizu attieksmi pret līderi. Svarīgāko prasību skaitā ir ieinteresētība sabiedrības dzīvē, valstiska apziņa, aktīva sabiedriskā darbība. Bez sabiedrības aktīvas līdzdalības nerealizēsies arī līderu ieceres. Sabiedrībai brīvprātīgi jāpieņem līderu idejas, tikai tādā gadījumā iespējams radošā darba process.

Kā skola var realizēt šos uzdevumus? Verbāla rakstura audzināšanai ir maz izredžu uz panākumiem. Vajadzīga aktīva skolas sadarbība ar apkārtējo sabiedrību, skolēnu pašdarbība skolā un līdzdalība sabiedriskajā dzīvē ārpus skolas, ieskaitot arī iesaistīšanos sabiedriski derīgajā un ražošanas darbā. Tieši te jaunais cilvēks nonāk ražošanas

attiecībās, izjūt cilvēku savstarpēju atkarību, sava individuālā darba uzdevuma izpildes vietu un lomu kopējā darbā. Brīvprātīgi izpildot pienākumu pret sabiedrību, cilvēks izjūt arī savas tiesības tajā. Viņš ieaug sabiedrībā.

Jautājumi un uzdevumi paškontrolei:

- Kā Jūs izprotat cilvēka un sabiedrības kopsakaru?
- Kādi ir sociālās audzināšanas uzdevumi skolā?

Raksturojiet tos!

NACIONĀLĀS PAŠAPZINĀS AUDZINĀŠANA

Jebkuras nācijas vietu pasaules kultūras aprītē nosaka tās uzkrātās un sabiedrībā nostiprinājušās vispārcilvēciskās un nacionālās vērtības. To īpatnējais sakausējums veido demokrātiskās nācijas pašapziņu, kas ir nepieciešams priekšnosacījums tās augšupejai.

Nezūdošu nozīmi saglabā Raiņa paustā kultūrcelsmes ideja, ka tautas radītās gara mantas ir un paliek nepieciešams nosacījums cilvēka personības audzināšanai, viņa nacionālās pašapziņas veidošanai.

Ikviena tauta nevar ieiet vēsturē un atstāt paliekamas vērtības, ja tā neizkopj īpatnības, kas piemīt tikai viņai vienīgajai. Šīs īpatnības galvenokārt izpaužas kultūrā.

Tauta ieiet pasaules vēsturē ne tik daudz ar savu materiālo labklājību un iekarojumiem, kā ar saviem sasniegumiem zinātnē, mākslā, literatūrā un tā tālāk, kur izpaužas viņas nacionālās īpatnības. Par kādu tautu mēs galvenokārt interesējamies ne tās militārās varenības dēļ, bet kultūras devuma, tā īpatnējā sakarā, ar ko tā atšķiras no citām tautām.

Nacionālais, īpatnējais nav jānoliedz, ar to jālepojas. Ja es daru ko nozīmīgu, es to daru kā latvietis. Tas pats attiecas uz jebkuras citas tautas pārstāvi. R.Blaumanis, Rainis, K.Barons, Z.Mauriņa, E.Dārziņš, J.Vītols un daudzi, daudzi citi latvieši izveidoja savas tautas īpatnējo nišu pasaules kultūrā. V.Gēte, G.Hēgelis, I.Kants, F.Nīče ir vācu tautas dēli, Ļ.Tolstojs, F.Dostojevskis, V.Lomonošovs – krievu tautas pārstāvji utt. Katrai tautai ir cilvēki, kuri ar sava īpatnējā izcelšanu, nevis ar citu tautu sasniegumu atdarināšanu bagātinājuši pasaules kultūru un tajā pašā laikā palīdzējuši savai tautai ieņemt redzamu vietu citu tautu vidū.

Nacionālās pašapziņas izpausme vērojama patriotismā. Patriots mīl savu tēvu zemi un savu tautu. Bez patriotisma nācija nevar pastāvēt. Patriotisms īpaši spilgti uzliesmo nācijas atdzimšanas brīžos (latviešu tautas atmoda), brīžos, kad nācijai draud briesmas.

Nacionālajām jūtām jābūt sabalansētām ar vispārcilvēciskajām. Cienot savu nāciju, tās kultūras vērtības, ir jāciena un jārespektē citu nāciju tiesības. Šovīnistiski noskaņota nācija nonāk izolācijas stāvoklī, vienpusībā.

Audzīnot patriotismu, jāieaudzina cieņa un mīlestība ne tikai pret savu tautu, bet arī augstsirdīga izturēšanās pret citām tautām. Patriotisma audzināšana reizē ir arī augstas garīgās kultūras audzināšana cilvēkos, kas viņu paceltu pāri naudas kulta pielūdzējam. Pēdējais, manuprāt, izdzēs patriotisma jūtas.

Nacionālā pašapziņa (nācijas locekļi apzinās savu kopējo izcelšanos, valodu, kultūru) un patriotisms (savas tēvzemes un tautas mīlestība) ir valsts jēdziena svarīgi elementi. Bez šiem elementiem valsts nevar pastāvēt. Latviešu tautā nacionālais gars atdzima 19.gadsimta vidū un kļuva par nozīmīgu priekšnosacījumu patstāvīgas Latvijas valsts izveidē. Nacionālā apziņa un patriotisms veido valstiskuma pašapziņu. Nācija tikai valstī var sevi paust, sasniegt savu garīgo spēku uzplaukuma augstāko līmeni.

Skolai jāveido jaunajā paaudzē valstiskuma apziņa, kas izpaužas valsts simbolikas, valsts interešu aizstāvībā, gribā neatlaidīgi darboties valsts likumu stiprināšanā, reizē aizstāvot savas personības brīvas attīstības iespējas.

Kā veidot jaunās paaudzes nacionālo pašapziņu?
Nacionālās pašapziņas veidošanos jaunajā paaudzē sekmē:

- iepazīstināšana ar dzimtenes dabas skaistumu;
- aktīva iekļaušanās savas tautas vēstures izpētē;
- iepazīšanās ar savas tautas kultūras vērtībām;
- aktīva līdzdalība savas tautas tradīciju kopšanā;

- lepnuma izjūta par savas tautas vadītāju, zinātnieku, mākslinieku, literātu, ekonomistu un citu ievērojamu personu sasniegumiem politikas, kultūras, zinātnes, mākslas, izglītības, tautsaimniecības nozarēs;
- aktīva līdzdalība novadpētnieciskajā darbā;
- valsts simbolikas (karogs, ģerbonis, himna) zināšana un cienīšana.

Jautājumi un uzdevumi paškontrolei:

- Kā Jūs izprotat jēdzienus - nacionālā pašapziņa, patriotisms, valstiskuma apziņa?
- Kādā veidā skolotājs var sekmēt nacionālās pašapziņas veidošanos skolēnos?
- Izskaidrojiet starpību starp jēdzieniem - nacionālais, nacionālisms!
- Izskaidrojiet Latvijas Republikas simboliku!
- Nosauciet Latvijas vēstures galvenos posmus!
- Vai Jūs zināt Latvijas himnas vārdus, melodiju? Kas ir to autors?

SASKARSMES JAUTĀJUMI SKOLĀ

Cilvēka personība nav iedomājama bez saskarsmes ar apkārtējo vidi. Tā vienlaicīgi ir gan šīs vides produkts, gan tās veidotājs. Uz cilvēku iedarbojas *makrovide* (visa sarežģītā, daudzveidīgā un pretrunīgā cilvēku sabiedrība) un arī *mikrovide* (sociālā grupa, kurā cilvēks reāli darbojas).

Skolēna personības veidošanos sekmē skola. Tā ir viena no mikrovidēm, kurā viņš darbojas, atrodas saskarsmē ar saviem vienaudžiem, citiem skolēniem un skolotājiem.

Kas ir saskarsme?

Saskarsmi mēs saprotam kā cilvēku mijiedarbības procesu. Tajā gan atklājas cilvēku attiecības, gan tieši saskarsmē šīs attiecības arī veidojas. Saskarsme atklājas kā

īpaša, patstāvīga cilvēku aktivitātes forma, un tās rezultāts ir attiecības starp cilvēkiem. Saskarsmes procesā izpaužas cilvēku individualitāte, notiek tās attīstība.

Saskarsmei kā procesam ir arī savas funkcijas. Tās atklātas B.Lomova pētījumos par saskarsmi. Viņš izdala:

- informatīvi komunikatīvo funkciju;
- regulatīvi komunikatīvo funkciju;
- afektīvi komunikatīvo funkciju.

Informatīvi komunikatīvā funkcija nodrošina informācijas nodošanu un pieņemšanu.

Regulatīvi komunikatīvā funkcija sekmē savstarpējas rīcības regulāciju šī vārda plašākā nozīmē.

Afektīvi komunikatīvā funkcija nosaka cilvēka emocionālo sfēru.

Saskarsmē ar skolēnu skolotājam jācenšas panākt, lai skolēns justos kā līdzvērtīgs sarunas partneris. Tādēļ nekad nedodiet tiešas pavēles, piemēram, "Lūdzu, aizejiet pie skolotāja L. un nododiet viņam šo vēstuli!" Skolēns jutīsies daudz komfortablāk, ja skolotājs to pašu pavēli izteiks jautājuma veidā, piemēram, "Vai jūs nebūtu tik laipns un

neaižnestu skolotājam L. šo vēstuli?" Tādā veidā skolotāja izteiktā pavēle (lūgums) saglabā skolēna pašcieņu. Skolotāja izteiktā atzinība par paveikto rada skolēnā apmierinātības sajūtu, viņš jūtas kā līdzīgs starp līdzīgiem. Skolotājam jāpanāk, lai skolēns ar prieku izpildītu viņam uzticēto uzdevumu. Jārada iespaids, ka, izpildot viņam uzticēto pienākumu, skolēns izdara pakalpojumu skolotājam.

Saskarsmē svarīgi prast cienīt citu cilvēku spriedumus, nekad neuzsvērt, ka sarunas partneris runā aplam, cienīt otra cilvēka viedokli, vērīgi klausīties runātājā. Saskarsmē jāļauj otram cilvēkam justies nozīmīgam, jāmodina viņā vēlēšanos sevi apliecināt citu cilvēku vidū. Pašapliecināšanās ir cilvēka dabā dominējošā nepieciešamība. (Karnegi Deils. Kā iegūt draugus un iepatīties cilvēkiem. – R.: Latvijas Žurnālistu savienības komerccentrs, 1990. – 159 lpp.)

Pamudinošā informācija izpaužas rīkojuma, padoma, lūguma formā, tā stimulē kādu darbību.

Informāciju var pārvadīt ar verbālās komunikācijas simboliem (valoda un runa) un neverbālās komunikācijas līdzekļiem (žesti, mīmika).

Saskarsmē ir svarīgi, lai runātāji būtu izvietoti ar sešām vienu pret otru, skatītos viens otram acīs, abi būtu ieinteresēti sarunas tematā un tā pozitīvā atrisinājumā, censtos uzklaut vienu otru, izprast sarunas biedru, veidot pozitīvas emocijas partnerī.

Pārrunās ar skolēnu skolotājam jācenšas atzīmēt viņa rīcībā pozitīvo, stimulēt darboties tajā interešu un spēju virzienā, kur iespējams gūt labākus panākumus. Skolotāja atbalsts un uzmuntrinājums vairo skolēna spēkus, cenšoties paust sevi citu skolēnu vidū.

Viens no izcilākajiem filosofiem Džons Djuijs šo cilvēka dabas visdziļāko dziņu nosaucis par "vēlēšanos būt nozīmīgam" (Karnegi Deils. Kā iegūt draugus un iepatīties cilvēkiem. – R.: Latvijas Žurnālistu savienības komerccentrs, 1990. – 22.lpp.). Z.Freids runā par vēlēšanos izcelties.

Pedagoģijai šī cilvēka dabiskā dziņa "vēlēšanās būt nozīmīgam" jāizmanto jaunās paaudzes audzināšanā.

Nekautrēsīmies izteikt skolēniem godīgu un patiesu atzinību.

Saskarsmi var raksturot arī kā noteiktu kopdarbības organizēšanu, kas izpaužas savstarpējās rīcības regulācijā. Tai ir divi galvenie veidi: *kooperācija* un *konkurence* (Keršenšteiners G. Audzinātāja dvēsele un skolotāju izglītības jautājums. R.: IM izdevums, 1925., 38.–39.lpp.).

Kooperācija virzīta uz kopdarbību, tā nav iedomājama bez savstarpējas palīdzības un sadarbības.

Konkurence ir mijiedarbība, kas balstīta uz individuālo aktivitāti. Tā ir līdzeklis un motīvs cilvēku garīgo un materiālo vērtību radišanai, katra cilvēka spēju, aktivitātes, individualitātes izpausmei – konkurencei jābūt godīgai, tai jārisinās likumības ietvaros.

Saskarsmē cilvēki izzina viens otru. Cilvēks kā personība, individualitāte atspoguļojas saskarsmes partneru veidotajos tēlos. Skolotājs kā personība, individualitāte atklājas saskarsmē ar skolēnu. Tas pats notiek arī pretējā veidā.

Kādām tad jābūt skolotāja nozīmīgākajām personības īpašībām?

G.Keršenšteiners min četras svarīgākās skolotāja personības īpašības:

- tieksme izkopt individuālo cilvēkā; audzinātājs šīs tieksmes apmierināšanā redz savas dzīves uzdevuma augstāko piepildījumu;
- spējas izkopt audzēkņa dvēseli saskaņā ar tās iekšējām izglītošanās spējām;
- tieksme strādāt ar jauno paaudzi, ar “dvēselēm, kas kā vērtību nesējas vēl nav patstāvīgas”;
- griba palīdzēt individuālai dvēselei, ņemot vērā tās īpatnības, izkopt vērtības, kuru iedīgļi viņā atrodami.

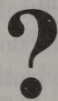
Visnepieciešamākā skolotāja personības īpašība ir viņa tikumiskais raksturs. Skolēni un sabiedrība skolotāja personībā grib redzēt ideālu. Diemžēl tas sasniedzams retos gadījumos. Un tomēr skolotājam uz to ir jātiecas!

Otra ļoti svarīga prasība skolotājam – viņa profesionālā sagatavotība un sabiedriskā aktivitāte.

Viss tas kopumā veido skolotāja autoritāti, kas tad arī zināmā mērā rada skolēnos cieņu pret skolotāju un vienlaicīgi arī paklausību tam.

Skolotāja ikdienas saskarsmē ar skolēniem nozīmīga vieta ir viņa ārējam izskatam, funkcionālajām pazīmēm (mīmikai, žestiem, gaitai, stājai, balsij, runas īpatnībām utt.), apģērbam, frizūrai, rotājumiem utt. Protams, vērtējot šos komponentus, skolēni balstās uz savu ētiski estētisko pieredzi. Pie tam jāatzīmē, ka šo pieredzi lielā mērā veido paši skolotāji.

Saskarsmes kultūra skolā lielā mērā ietekmē arī saskarsmes kultūru ģimenē, sabiedrībā un otrādi. Par bērnu un vecāku saskarsmes problēmām ģimenē lietderīgi iepazīties ar I. Plotnieka atziņām. (Plotnieks I. Psiholoģija ģimenē. – R.: Zvaigzne, 1988. -172 lpp.) Skola, ģimene un apkārtējā sabiedrība ir tie balsti, kuru savstarpējais saistījums, vienotas prasības nodrošina sekmes jaunās paaudzes audzināšanā.

Jautājumi un uzdevumi paškontrolei:

- Kā Jūs izprotat jēdzienu - saskarsme?
- Kādi ir saskarsmes veidi?
- Atklājiet saskarsmes funkcijas un to būtību!
- Kādas prasības jāievēro skolotājam saskarsmē ar kolēģiem, skolēniem un viņu vecākiem?

IETEICAMIE TEMATI STUDENTU PATSTĀVĪGĀM STUDIJĀM AUDZINĀŠANAS TEORIJĀ

1. Skolēnu aktīvas attieksmes veidošanās nosacījumi.
2. Latviskās pašapziņas veidošana skolēnos mācību audzināšanas procesā.
3. Estētiskās audzināšanas iespējas mācību procesā.
4. Tikumiskās audzināšanas iespējas mācību procesā.
5. Vispārcilvēciskās un nacionālās vērtības dažāda vecuma skolēnu izpratnē.
6. A.Dauges uzskati par audzināšanu.
7. J.Studenta uzskati par audzināšanu.
8. Jaunlatvieši, to devums tautas nacionālās pašapziņas veidošanā.
9. Skolotājs mūsdienu pedagoģisko augstskolu studentu skatījumā.
10. Skolotājs mūsdienu skolēnu raksturojumā.
11. Izglītības filosofijas virzieni un to raksturojums.
12. J.A.Komenska pedagoģisko ideju ietekme uz pedagoģiskās domas attīstību Latvijā.
13. J.Cimze – latviešu tautskolotāju skolotājs.
14. Pedagoģiskās strāvas 19.gs. beigās un 20.gs. sākumā.
15. Mūsdienu ... klases skolēnu (studentu) galvenās vērtīborientācijas.
16. Latgales atmodas laikmeta ievērojamākie darbinieki.
17. Saskarsme – viens no mācību un audzināšanas efektivitātes priekšnosacījumiem.

LITERATŪRA AUDZINĀŠANAS TEORIJAS APGUVEI

1. Balsons M. Kā izprast klases uzvedību. – R.: Lielvārds, 1995. – 208 lpp.
2. A.Dauge. Audzināšana kā profesija. // Audzinātājs, 1926. -7/8.
3. Dauge A. Audzinātāja jēdziens un būtība. // Audzinātājs, 1927, Nr..2.
4. Dauge A. Īsti un neīsti audzināšanas ideāli. // Audzinātājs, 1929, Nr.1.
5. Dauge A. Audzināšanas zinātne un audzināšanas māksla. // Audzinātājs, 1925, Nr.1.
6. Dauge A. Audzināšanas ideāls un īstenība. – Rīga, 1926.
7. Zelmenis V. Īss pedagoģijas kurss. – R.: Zvaigzne, 1991. – 214 lpp.
8. Students J. Vispārīgā paidagoģija. – R.: Fr.Baumaņa apg., 1933. – 652 lpp.
9. Dēķens K. Rokasgrāmata pedagoģijā. – R.: Kultūras Balss, 1919. – 238 lpp.
10. Karpova Ā., Plotnieks I. Personība un saskarsme. – R.: LVU, 1984. – 94 lpp.
11. Kārnegi Deils. Kā iegūt draugus un iepatīties cilvēkiem. – R.: Latvijas Žurnālistu savienības komerccentrs, 1990. – 157 lpp.
12. Frīdmanis L., Volkovs K. Psiholoģijas zinātne – skolotājam. – R.: Zvaigzne, 1988., – 218 lpp.
13. Ļihanovs A. Dramatiskā pedagoģija. – R.: Zvaigzne, 1991. – 304 lpp.
14. Levi V. Atrast sevī citu. – R.: Avots, 1984. – 279 lpp.
15. Levi V. Saruna vēstulēs. – R.: Avots, 1986. 322 lpp.
16. Amonašvili Š. Kā klājas, bērni? – R.: Zvaigzne, 1988. – 174 lpp.
17. Корнелиус Х., Фейр Ш. Выиграть может каждый./ перевод с англ. - М.:Стингер, 1992 - 212 с.

SKOLOTĀJA PERSONĪBA UN FUNKCIJAS

Audzināšanas likumsakarības, principus un metodes izstrādā pedagogijas zinātne, bet dzīvē tos realizē skolotājs. Viņš lielā mērā ietekmē jaunās paaudzes vērtīborientācijas, intereses, motīvus, ētiskos un estētiskos ideālus, latviskas pašapziņas veidošanos, gribasspēku ieceru realizēšanu.

Pedagoģiskā darbība prasa no skolotāja psiholoģisku atbilstību izvēlētajai profesijai un teicamu profesionālo sagatavotību.

Veidojot savas vērtīborientācijas, skolotājs ietekmē arī skolēna vērtīborientāciju veidošanos. Jo lielāka ir viņu vērtību un tieksmju radniecība, skolotāja iejušanās skolēnā, jo lielāka būs skolotāja ietekme uz skolēnu.

Skolotājs pēc savas būtības ir sociāls tips. Viņu raksturo mīlestība uz cilvēku, gatavība palīdzēt citiem un pašuzpurēšanās prieks. Izcils minētā tipa pārstāvis bija J.Pestalocijs.

Skolotājam vajadzīga psiholoģiska smalkjūtība un pedagoģiskais taks, kura pamatā ir paša skolotāja tikumība. Pedagoģiskajā darbībā nepieciešama objektivitāte. Skolotājam jāizturas vienādi objektīvi pret visiem un katru.

Īpaši nepieciešams, lai skolotājam būtu skaidra savas pedagoģiskās darbības mērķa izjūta un izpratne. Nezinot skaidri, kurp vest skolēnus, kādas vērtības un rakstura īpašības viņos izkopt, skolotājs nespēj gūt savā pedagoģiskajā darbībā labus rezultātus. Mērķa realizēšana nedrīkst balstīties uz ārējiem piespēšanas līdzekļiem. Tai jābalstās uz skolēnu brīvprātīgu pakļaušanos skolotāja autoritātei, kas izpaužas skolēnu godbijībā, cieņā un skolotāja garīgā pārkuma izjūtā.

Skolotājam jāizkopj sevī humora izjūta. Visos laikos no skolotāja prasīts zināms dzīvesprieks un iekšēja jautrība, apzīmējot šo kopskaņu kā humoru. Tam nav jābūt izklaidējošam, "lētam", bet noteiktam dzīves uzskatam, dzīves

uztvērumam, kas "visu dzīves maziskumu un neaprastāmo ciešanu jūru redzējušam, nav pazaudējis ticību uz lielo un labo" (Keršensšteiners G. Audzinātāja dvēsele un skolotāju izglītības jautājums. -R.: IM izd., 1925 – 62.lpp.) .

Daudzu gadu desmitus svešas varas pārstāvji centās izaudzināt pedagoģiskajās mācību iestādēs sev paklausīgus skolotājus. Un tomēr, neskatoties uz vācisko un krievisko audzināšanas garu, latviešu tautskolotājs palika uzticīgs savas tautas mentalitātei, kultūrai, aizstāvēja tās intereses. Jau J.Ruģēns, J.Cimzes skolotāju semināra absolvents, savā traktātā "Ar acīm redzēts ceļš uz Vidzemes debesīm", nacionālās pašapziņas motīvu vadīts, aizstāv domu, ka latvieši nav zemnieku kārta, bet tauta. Viņš aicina inteliģenci "paturēt savu tautu sirdī" un "strādāt pie tautas labuma". J.Cimze aicina audzēkņus kalpot savai tautai.

20.gadsimta 20.–30.gadu ievērojamākie tautas izglītības darbinieki (E.Pētersons, J.Students, L.Bērziņš, F.Trasuns, V.Seile, A.Vičs un daudzi citi) aicināja ieaudzināt cilvēkos nacionālo lepnumu, izmantot aktivizējošas mācību metodes; saistīt garīgo darbu ar fizisko, pārliecību, ka "cilvēks ir tikai loceklis organismā" (L.Bērziņš); ievadīt bērnu kultūras vērtību pasaulē (E.Pētersons); "ar savu darbu stiprināt nacionālo kultūru, priecāties par savas tautas augšupeju" (A.Ķēniņš). J.Students pauda domu, ka visnepieciešamākā skolotāja personības īpašība ir viņa tikumiskais raksturs un dziļas profesionālās zināšanas. Skolotājs un skolēns vienlaikus iet virzienā uz objektīvām gara vērtībām (patiesība, skaistums, tikumība, taisnība, svētums). Gadījumos, kur skolēns draud pakrist, skolotājs viņu ņer pie rokas un vada. Tikai tā iespējama izsargāšanās no pārmērībām un vienpusīgā subjektīvisma. (J.Students Vispārīgā Paidagoģija. – R.: Fr.Baumaņa apg., 1933. - 464.–473.lpp.)

Latviešu tautskolotājam vienmēr ir bijusi pareiza nacionālo un vispārcilvēcisko vērtību izpratne, kas piedod visam pedagoģiskajam procesam humānu raksturu, kur nacionālā pašapziņa, nacionālā kultūra tiek izkopta pasaules kultūras kontekstā.

Personības veidošanos var mērķtiecīgi ietekmēt tikai personība. Skolotāja personībā īpaša loma ir ne tikai viņa teorētiskajām zināšanām, bet galvenokārt viņa sociālajai dabai, mīlestībai uz bērniem kā mūžīgo vērtību nākamajiem nesējiem.

Skolotāja personības lomu jaunās paaudzes audzināšanā augstu novērtējis K. Ušinskis, atzīmējot, ka "nav šaubu, ka daudz kas atkarīgs no iestādes vispārīgās kārtības, taču vissvarīgākais arvien ir atkarīgs no tiešā audzinātāja personības, kurš atrodas vaigu vaigā ar audzēkni: "audzinātāja personības ietekme uz jauno dvēseli ir tas audzinošais spēks, ko nevar aizstāt ne ar mācību grāmatām, ne morāles sentencēm, ne ar sodu un pamudinājumu sistēmu" (Ušinskis K. Par pedagogiskās literatūras derīgumu. – Pedagoģisko rakstu izlase. – R.: Zvaigzne, 1980. – 18. lpp.).

Kādām tad jābūt skolotāja personības īpašībām? Lai atbildētu uz šo mūžīgi diskutējamo jautājumu, jāzina, kādas tad ir skolotāja galvenās pedagogiskās funkcijas. Tās ir četras: organizatoriskā, prognostiskā, didaktiskā un aksioloģiskā funkcija.

Organizatoriskai funkcijai raksturīga skolēnu darbības mērķtiecīga organizēšana visā pedagogiskajā procesā. Skolēna personība veidojas ne tik daudz verbālās ietekmēšanas, cik apzinātās darbības procesā. Skolotāja organizatoriskā funkcija tad arī izpaužas skolēnu pašdarbības stimulēšanā audzināšanas mērķu realizēšanas virzienā.

Organizatoriskā darba rezultāti atkarīgi no pareizas sākotnējo apstākļu, skolēnu iespēju novērtēšanas, kā arī no skolotāja spējām rast vajadzīgo kontaktu ar skolēniem, iegūt viņu uzticību un atsaucību. Te tad arī izpaužas organizatoriskā darba diagnostiskā un komunikatīvā funkcija.

Prognostiskā funkcija izpaužas pedagogiskās darbības plāna izstrādē, iecerēto pedagoģisko mērķu un arī rezultātu prognozē, iespējamo traucējošo apstākļu paredzēšanā un optimālas rīcības metodikas izstrādē.

Didaktiskā funkcija galvenokārt realizējas mācību procesā. Tajā skolotājs risina skolēnu izglītības, audzināšanas un attīstības uzdevumus, citiem vārdiem runājot, veic izglītojošo, audzinošo un attīstošo funkciju. Mācību un audzināšanas darbā skolotājam jāizvēlas didaktiskajam mērķim atbilstošākie materiāli, optimālākās darbības formas un metodes – jārealizē konstruktīvā funkcija.

Savas pedagoģiskās darbības efektivitāti, rezultātus skolotājs novērtē ne tikai darba beigās, bet arī tā procesā. Tādā veidā viņš gūst iespēju agrāk pamanīt nepilnības, izdarīt vajadzīgās korekcijas un papildinājumus darbā. Te izpaužas vērtējošā (aksioloģiskā) funkcija.

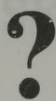
Pedagoģiskās darbības funkcijas nosaka skolotājam nepieciešamās personības īpašības un pedagoģiskās spējas. (Sk. "Personības struktūra").

Svarīgākās pedagoģiskās spējas, kas jāattīsta katram skolotājam, ir

- organizatoriskās spējas;
- didaktiskās spējas;
- perceptīvās spējas (spējas izprast skolēnu);
- komunikatīvās spējas;
- konstruktīvās spējas;
- oratora spējas;
- aktiera spējas;
- aksioloģiskās spējas.

Skolotājam jābūt atklātam pret visu jauno. Tikai tāds, kas pats mūžam jauns, spēj saprast visu jauno un sekot tam, kas nemitīgi "kritizē" sevi un var atmet sevī visu novecojušo, nepārtraukti atjaunodamies pilnveidotā profesionālā jomā un tikumiski, var būt par skolotāju.

Skolotājs nekad nevar sasniegt ideālu pilnību. Viņš vienmēr pilnveidojas; tam, kas sevi uzskata jau par pilnību sasniegušo, no skolas ir jāaiziet. Pašizglītību pārtraucis skolotājs pārvēršas ierēdnī, kas jau ir cita profesiju kategorija.

Jautājumi un uzdevumi paškontrolei:

- Kādas prasības sabiedrība izvirza skolotājam?
- Raksturojiet galvenās skolotāja pedagoģiskās funkcijas!
- Nosauciet un raksturojiet galvenās pedagoģiskās spējas!
- Kādā veidā Jūs varat attīstīt savas pedagoģiskās spējas?

IETEICAMIE TEMATI PATSTĀVĪGĀM STUDIJĀM

1. Latviešu tautskolotājs laikmetu lokos.
2. Skolotājs un latviskās pašapziņas veidošanās problēma.
3. Skolotājs ideālā un skolēna skatījumā.
4. Skolotāju izglītošana Latvijā vēsturiskajā aspektā.
5. Skolotāja vieta un loma skolēna personības veidošanās sistēmā.

IETEICAMĀ LITERATŪRA PATSTĀVĪGĀM STUDIJĀM

1. Bērziņš L. Tautskolas līdumnieki Kurzemē. – Rīga, 1933. – 196 lpp.
2. Birkerts A. Pedagogi. – Rīga, 1924. – 216 lpp.
3. Dauge A. Par skolotāju izglītību. // IMM. 1920., 2–6.
4. Dauge A. Audzināšana kā profesija. // Audzinātājs, 1926., 7/8.
5. Dauge A. Audzinātāja jēdziens un būtība. // Audzinātājs, 1927., 1–2.
6. Dauge A. Mūsu pedagoģiskā prakse Pestalocija mācību skatījumā. // Audzinātājs, 1927., 3.
7. Keršenšteiners G. Audzinātāja dvēsele un skolotāju izglītības jautājums. – R.: IM izd., 1925. – 124 lpp.
8. Pedagoģiskā doma Latvijā līdz 1890.gadam. – Rīga, Zvaigzne, 1991. – 232 lpp.
9. Pedagoģiskā doma Latvijā no 1890.g. līdz 1940.gadam. – Rīga, Zvaigzne, 1994. – 240 lpp.
10. Rinkužs K. Jānis Cimze. – Rīga, 1938. – 196 lpp.
11. Students J. Vispārīgā paidagoģija. – Rīga, F.Baumaņa apg., 1933. – 651 lpp.
12. Zelmenis V. Īss pedagoģijas kurss. – Rīga, Zvaigzne, 1991., – 211 lpp.
13. Педагогический поиск. (Сост. И.Баженова). - М.: Педагогика, 1988 - 472 с.

SKOLVADĪBAS PAMATI

Skolvadības jēdziens

Skolvadība ir pedagoģijas zinātnes nozare, kas pēta un pedagoģiski interpretē izglītības iestāžu vadības procesu un tajā radušās administratīvās, pedagoģiskās, tiesiskās, darba, ētiskās u.c. attiecības.

Skolvadība aplūkojama saistījumā ar vispārēju vadības teoriju, kas apkopo un vispārina praksi, izstrādā rekomendācijas praksei, vajadzības gadījumā ievieš korekcijas skolu vadīšanā. Skolvadības teorētiskā bāze ir pētījumi par vadīšanas, vadāmo objektu zinātnēm un izglītības iestāžu vadības prakse.

Skolas vadības darbs, jaunā skolotāja iekļaušanās skolas kolektīvā prasa zināšanas izglītības sistēmas uzbūvē un vadīšanā Latvijas Republikā, orientēšanos ārvalstu izglītības sistēmās.

Skolas vadītājam labi jāzina skolas darbs kopumā, arī ierindas skolotāja darba grūtības. Viņam ir jābūt savai izglītības filosofijai, skolas vadības koncepcijai, kas balstītos uz filosofijas, psiholoģijas, pedagoģijas vispārīgām teorētiskām atziņām, ANO pieņemtajiem dokumentiem izglītības jautājumos (1948.gadā pieņemtā "Vispārējo cilvēka tiesību deklarācija" un 1989.gadā pieņemtā "Bērna tiesību konvencija").

Skolvadības vēsturiskie aspekti

Nozīmīgas atziņas skolvadībā atrodamas J.A.Komenska (1592. 1670.) darbā "Lielā Didaktika". Tajā autors raksta par disciplīnas nozīmi skolā, par skolas darba organizāciju. Par mācību un audzināšanas darba organizēšanu skolā rakstīja J.Pestalocijs, Ā.Distervēgs, Dž.Džuijs, J.Herbarts un daudzi citi pedagogi.

Latvijā par skolu darba organizāciju rakstīja jaunlatvieši,

jaunstrāvniece. Latvijas brīvvalsts laikā skolas vadīšanas problēmas iztirzāja K.Dēķens savā grāmatā "Rokas grāmata pedagoģijā" (1919.), A.Dauge (Skolas ideja un tautas audzināšanas uzdevumi, 1924.), J.Students (Vispārīgā paidagoģija, 1933.) un citi izglītības darbinieki.

Pēc Latvijas varmācīgas iekļaušanas Padomju Savienības sastāvā 1940.gadā skolas vadībā tika realizēta PSRS pieredze.

Ar sešdesmitajiem gadiem sāka parādīties latviešu zinātniska rakstura publikācijas skolvadībā. Kā piemēru jāmin E.Birkmaņa "Pedagoģiskā darba vadīšanas jautājumi" (1969.), autoru kolektīva darbs "Skolvadība" (1980.), A.Buiļa izstrādātais mācību līdzeklis "Skolvadība" (1991.), kā arī R.Innes, I.Gailītes, I.Lūses, O.Zīda "Skolvadība" (1996.). Skolvadībā tiek aizstāvētas vairākas disertācijas, uzrakstīti vairāki maģistra darbi.

Izglītības sistēmas vadīšana Latvijā

Likumdevēja vara Latvijas Republikā pieder *Saeimai*. Tā arī pieņem likumus par tautas izglītību. Pēdējais izglītības likums pieņemts 1991.gada 19.jūnijā. Pašlaik tiek izstrādāts jauns izglītības likums.

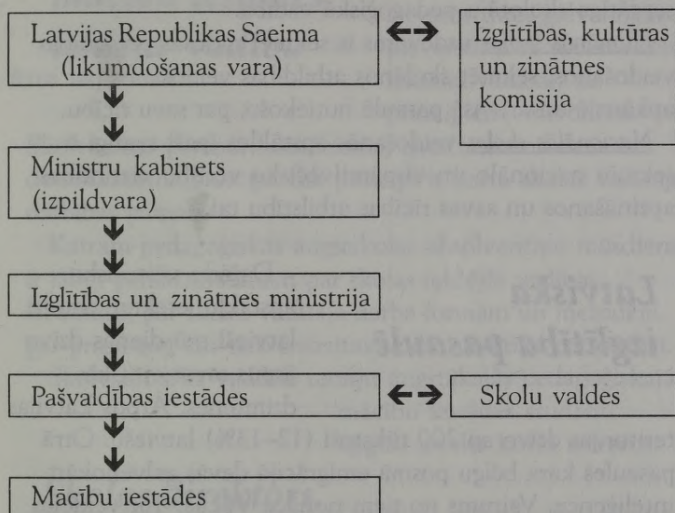
Izpildu vara Latvijas Republikā pieder *Ministru kabinetam*. Tā ietvaros

darbojas arī *Izglītības un zinātnes ministrija*. Tā izstrādā un realizē vienotu valsts politiku izglītībā, prognozē izglītības attīstību, iesaka mācību plānu variantus, izstrādā izglītības standartus, alternatīvās mācību grāmatas, nodrošina valsts kontroli izglītībā, sekmē mācību iestāžu materiālās bāzes pilnveidošanos, sadarbojas ar citām valstīm izglītības jautājumos.

Pašvaldību un mācību iestāžu kompetences ir noteiktas Izglītības likumā. Rajonos un pilsētās pašvaldības izveido *Skolu valdes*, kas tad arī konkrēti vada mācību iestāžu darbu savās administratīvajās robežās. Skolu valdes uzdevumi, tiesības un pienākumi noteikti īpašā Nolikumā.

Augstskolas Latvijas Republikā ir autonomas, t.i., strādā pēc Saeimas vai Ministru kabineta apstiprinātās Satversmes.

Tautas izglītības sistēmas vadīšana Latvijas Republikā

Izglītības sistēmas demokratizācija

Demokrātiskās darbības būtība ir pilsoņu aktīva, brīvprātīga piedalīšanās savas darba vietas un valsts sabiedriskajā dzīvē.

Izglītības sistēmas patiesa demokratizācija iespējama tikai demokrātiskā sabiedrībā. *Demokrātiskai tautas izglītības sistēmai* raksturīgs atklātums, plašas sabiedrības piesaistišana skolai un skolas tiesību paplašināšana mācību satura, formu un metožu izvēlē, ievērojot skolēnu intereses un spējas.

Demokrātiskā skolā valda labvēlīgs mikroklimats, radošs gars, mācību procesa diferenciacija visā izglītības sistēmas pārvaldē. Veidojas alternatīvās skolas, piem., Valdorfa skola, Montesori skola un privātskolas.

Tautas izglītības demokratizācijai raksturīga tās humanizācija. Šis process mūsdienās vērojams visā

civilizētajā pasaulē. Humānā pedagoģija prasa jaunu pedagoģiskās domāšanas veidu. Tās pamatā ir bērna personība ar savām interesēm, spējām, vajadzībām un saprātīga skolotāju pedagoģiskā vadība.

Humānās skolas uzdevums ir sekmēt radošas personības veidošanos, sekmēt skolēnos atbildības veidošanos par savu apkārtnē un arī visā pasaulē notiekošo, par savu rīcību.

Nacionālās skolas veidošanās apstākļos īpaši svarīgi ir sekmēt nacionālo un vispārcilvēcisko vērtību vienotības apzināšanos un savas rīcības atbilstību tai.

Latviska izglītība pasaulē

Dažādu vēsturisko apstākļu ietekmē daudzi latvieši mūsdienās dzīvo ārpus savas etniskās dzimtenes. Ārpus Latvijas

teritorijas dzīvo ap 200 tūkstoši (12–13%) latviešu. Otrā pasaules kara beigu posmā emigrācijā devās galvenokārt inteliģence. Vairums no tiem nonāca Vācijā. Tur veidojās latviešu skolas. Tā, piemēram, Vācijā 1946.gada 1.maijā bija 122 latviešu 7-gadīgās tautskolas un 57 ģimnāzijas (Izglītība, 1990.gada 12.dec.). No 1946.gada marta līdz 1949.gada 30. septembrim Hamburgā (Pinnenburgā) darbojās Baltijas universitāte (5. 5). No 1954.–1964.gadam iznāca žurnāls "Trimdas Skola".

Latviešiem izceļojot no Vācijas uz citām valstīm, liela daļa jauniešu iesaistījās mītņu zemju skolās. Latviskai izglītībai palika papildskolas (svētdienas skolas). To mērķis bija latviskās pašapziņas, valodas un kultūras saglabāšana.

Ar latviešu mācību valodu Vācijā palika tikai Minsteres ģimnāzija. Tajā mācās Rietumeiropas un Ziemeļamerikas latviešu vecāku bērni.

Kopš 1965.gada mītnes zemēs organizē daudzus pasākumus latviešu kultūras un valodas saglabāšanai (Austrālijas vasaras vidusskola, vasaras nometnes, bērnu dārzs "Pasaciņa" Kalamazū pilsētā (ASV). Mūsdienās izveidojušies dzīvi sakari starp latviešu izcelsmes pedagogiem un Latvijas Republikas pedagogiem (kopējas konferences, vieslektori, skolēnu, studentu, skolotāju apmaiņa).

Skolvadība kā mācību iestādes iekšēja vadība

Apgūstot skolvadības pamatus pedagoģijas kursa ietvaros, mēs galvenokārt pievērsīsimies skolas darba iekšējai vadībai, tās principiem, metodēm.

Skolvadības pamatā humānisma, zinātniskuma un demokrātisma principi. Šie principi ir katra skolas vadītāja darbības pamats.

Katram pedagoģiskās augstskolas absolventam mūsdienās ir jābūt pamatzināšanām par skolas iekšējās vadības struktūru, par skolas vadītāja darba formām un metodēm, par prasībām, kas tiek izvirzītas skolas vadītāja personībai.

Skolvadību kā vadības teoriju augstākajās pedagoģiskajās mācību iestādēs studenti apgūst izvēles kursa ietvaros.

Skolas direktors, viņa funkcijas

Skolas direktors ir skolas kolektīva vadītājs un atbildīgs par skolas darba organizāciju

un tā rezultātiem. Viņa galvenā funkcija ir vadīt skolu, rosināt pedagoģisko kolektīvu radošam darbam. Direktors darbojas sistēmā "cilvēks—cilvēks". Vienlaikus viņš ir "priekšnieks" un "padotais".

Kādas īpašības ir nepieciešamas skolas direktoram? Literatūrā to daudzums ir ap 150. Svarīgākās no tām var grupēt:

1. Profesionālās: kompetence, lietišķums, mērķtiecība, organizētība, iniciatīva, prasīgums, komunikabilitāte, elastība domāšanā, rīcībā, prasme izraudzīt cilvēkus, vēlēšanās strādāt ar bērniem, plānot darbu, paškritiskums, neatlaidība u.c.;
2. Tikumiskās: godīgums, darba mīlestība, taisnīgums, iejūtība, vienkāršība, labestība, cieņa pret cilvēku, vēlme pilnveidoties.

Latvijas izglītības sistēmas izveide no katra skolas vadītāja prasa lielu mērķtiecību, prasmi saskatīt nacionālās

skolas veidošanas ceļus un strādāt tās labā.

Visas šīs personības prasības nepieciešamas arī klases audzinātājam, jo viņš arī ir savas klases skolēnu vadītājs.

Skola ir audzināšanas iestāde. Tajā ir paaugstinātas prasības cilvēku savstarpējās saskarsmes kultūrā. Direktoram jāprot saprasties ar dažāda temperamenta, psiholoģiskā veidojuma cilvēkiem. Ir māksla atrast katram cilvēkam savu pieeju. Šajā ziņā direktoram (klases audzinātājam, skolotājam) ieteicams uzmanīgi iedziļināties Deila Kārnegi padomos, ko viņš izklāsta savā grāmatā "Kā iegūt draugus un iepatikties cilvēkiem" (1990.), M. Balsona atziņās grāmatā "Kā izprast klases uzvedību" (1995.) utt.

Saliedējot skolotāju kolektīvu darbam, direktors maksimāli atraisa katra skolotāja didaktisko un audzinošo potenciālu. Te lieti noder A. Vorobjova atziņas grāmatā "Skolotāja personības audzinošais potenciāls" (1993.).

Direktora prasīgums skolā sākas ar prasīgumu pret sevi. Prasīgums pret citiem jāapvieno ar patiesu cieņu, palīdzību un atbalstu, ievērojot katra skolas darbinieka individualitāti, iepriekšējo darba pieredzi. Jāatceras, ka bez saprātīgām, reālām prasībām, apvienotām ar patiesu cieņu pret padotajiem, kolektīvos radošās darba potences nevar maksimāli attīstīties.

Samazinātas prasības nemobilizē darbiniekus darbam, paaugstinātas prasības rada nervozu atmosfēru, bieži noved līdz konfliktam. Vadīt – tas ir palīdzēt darbiniekiem gūt panākumus, pašrealizēties.

Vadītāja darba stili

Ar jēdzienu "*darba stils*" saprotam vadītāja izmantoto metožu un paņēmieni kopumu. Protams, katra vadītāja darba

stils ir individuāls, tomēr tos var arī klasificēt. Darba stilā atspoguļojas vadītāja darba sistēma, zināšanas, personiskās īpašības, attieksme pret citiem un arī pret sevi.

Izšķir trīs vadītāja darba stilus: *demokrātisko*, *autoritāro* un *liberālo*.

Demokrātiskajam darba stilam raksturīgs vadītāja

profesionālisms, cieņa pret cilvēkiem, koleģialitāte, novatorisms, saprātīgs prasīgums, lietišķība, atklātums, uzticēšanās un kontrole.

Autoritāro darba stilu raksturo valdonīgums, sava dienesta stāvokļa izcelšana, prasību izvirzīšana pavēles formā, nepamatotas distances uzsvēršana starp sevi un padoto. Jāatceras, ka vadītāja darba stils ietekmē arī skolotāju darba stilu, veidojot savas attiecības ar skolēniem. Autoritārais darba stils nomāc cilvēku aktivitāti, radošu pieeju darbam, pieradina padotos pie aklas pavēļu izpildes, pie darba pēc instrukcijas.

Liberālo darba stilu raksturo vadītāja neiejaukšanās skolas kolektīva darbā, konkrētu prasību, iniciatīvas trūkums, iecietība pret trūkumiem. Šādos apstākļos skolā faktiski neviens ne par ko neatbild, dažkārt izvirzās neoficiālais līderis, kas vēlāk arī nomaina liberālo vadītāju, t.s. oficiālo līderi. Šie neoficiālie līderi lielākoties ir vadītāja vietnieki.

Liberālā stila vadītāji parasti sastopami mazos kolektīvos. Jāatzīmē, ka "tīrā" veidā minētie vadības stili sastopami ļoti reti. Dažādās kombinācijās parasti viens no minētajiem stiliem ir dominējošais. Mainīt savu vadības stilu direktoram ir grūti, jo tas ir psihiski noturīgs veidojums.

Mūsdienu apstākļos skolās vajadzīgs demokrātiska tipa vadītājs, kas labi zina vadības teoriju, prot analizēt pedagoģisko procesu, rosina skolotājus un skolēnus uz radošu darbību, precīzi izprot nacionālās skolas būtību, zina skolas darbības mērķus, ceļus un paņēmienus mērķa sasniegšanai.

Trāpīgas atziņas par cilvēku tipiem sniedz J.Greste savā darbā "... kā dzeņa vēders" (1977.).

Vadišanas metodes

Metode ir ceļš, līdzeklis izvirzītā mērķa sasniegšanai. Šis definējums pilnīgi attiecas arī uz vadišanu.

Vadišanas metodi izraugās atbilstoši vadītāja personiskajām

īpašībām. Nav tādas vienas universālas metodes, ar kuras palīdzību var atrisināt jebkuru uzdevumu.

Vadīšanas metodes nosacīti var grupēt:

- organizatoriskās;
- stimulēšanas;
- pārliecināšanas;
- piespiešanas.

Organizatoriskās metodes vadītājs (direktors, klases audzinātājs) izmanto darbinieku izvēlē, dienesta instrukciju izstrādē, darba plānošanā, kārtības, disciplīnas uzturēšanā, pirmrindas pieredzes ieviešanā utt.

Stimulēšanas metodes izmanto darbinieku vērtēšanā, pamudināšanā strādāt radoši. Izteikta atzinība par paveikto stimulē cilvēku strādāt vēl labāk, nostiprina ticību saviem spēkiem.

Stimulējot vadītājam jāievēro katra darbinieka personiskās īpatnības, darba spējas. Stimulēt var morāli un arī materiāli. Sociologi izpētījuši, ka materiālie stimuli vairāk ietekmē vīriešus, mazāk sievietes.

Pārliecināšanas metodes izmanto, lai panāktu apzinātu pakļaušanos prasībām. Pārliecināšanu vispirms veic individuālās pārrunas veidā, uzklusot katras puses argumentēto nostāju. Ja tas nelīdz, var turpināt sarunu kolektīva pārstāvju klātbūtnē, bet nekādā gadījumā neaizskarot cilvēka cieņu. Pārliecināšanu nekādā gadījumā nevar pārvērst par pierunāšanu.

Piespiešanas metodes izmanto, ja citas nav devušas rezultātus. Piespiešanas metode izmantojama, ja vadītājam ir nodrošināts kolektīva atbalsts. Šī metode var izpausties:

- kolektīva nosodījumā;
- ar pavēli izteiktā disciplinārā sodā;
- materiāla stimula noņemšanā.

Piespiešanas metode jāizmanto ļoti apdomīgi. Kolektīvs nedrīkst dzīvot bailēs no soda. Bet atstāt pārkāpumus bez

ievēribas arī nedrīkst. Tas vājina disciplīnu kolektīvā, vājina darba atmosfēru.

Par savu autoritāti vadītājam jā rūpējas vienmēr. Tās iegūšanai vajadzīgs ilgs laiks, bet pazaudēt to var ļoti ātri.

Vadītāja koncepcija

Vadītāja koncepcija ir viņa darbības izpratne, domāšanas veids, uzskatu sistēma par kādu problēmu vai jautājumu. Tā veidojas gadu gaitā

praktiskajā darbā, studējot literatūru, analizējot citu vadītāju pieredzi.

Katras koncepcijas pamatā ir plašas un dziļas zināšanas, praktiskā darba pieredze. Vadītāja koncepcijas veidošanos ietekmē tādi faktori kā augstākstāvošo iestāžu lēmumi, zinātnes atziņas, pieredze darbā un arī paša intuīcija. Savukārt koncepcija izpaužas vadītāja darbības mērķu formulējumos, metožu izvēlē, lēmumu pieņemšanā un visā praktiskajā darbībā.

Direktors un pedagoģiskā padome

Direktors ir vienpersoniski atbildīgs par skolas darba rezultātiem. Pedagoģiskā padome ir skolas koleģiālās vadības orgāns. Tā sastāvā ietilpst skolas direktors, visi skolotāji, bibliotekārs, skolēnu

pārstāvji, vecāku komisijas pārstāvis, skolas ārsts. Tās darbu vada direktors. Pedagoģiskā padome savas sēdes notur vienu reizi ceturksnī. Tajā apspriež skolas svarīgākos jautājumus – skolas darba plānus, mācību un audzināšanas darbu, svarīgākās jaunās atziņas pedagoģijā un psiholoģijā, kā tās ieviešamas skolas praksē un citus jautājumus.

Pedagoģiskās padomes sēdēs jāvalda uzticības atmosfērai, lietišķam, konstruktīvam darbam. Jautājumi pedagoģiskās padomes sēdei rūpīgi jā sagatavo, jau iepriekš jā sagatavo lēmumu projekts apspriežamajā jautājumā. Pieņemtajiem lēmumiem jābūt konkrētiem, norādot atbildīgo personu par tā izpildi un arī izpildes termiņu.

Pedagoģiskās padomes sēdi ieteicams sākt ar atskaiti par iepriekšējā sēdē pieņemto lēmumu izpildi, ar darba

reglamenta pieņemšanu, lai runātāji “nepļāpātu”, bet uzstātos konstruktīvi, sēde sāktos un beigtos paredzētajā laikā. Katram ir jāplāno sava darba diena. Pedagoģiskās padomes sēdes gaitu protokolē ievēlētais skolotājs.

Skolas padome

Skolas padomi vada skolas direktors. Tās sastāvā ietilpst skolas direktors, viņa vietnieki, klases audzinātāji vai pārstāvji no skolotāju vidus, tikpat daudz vecāku pārstāvji, cik ir skolotāju, resp.audzinātāju pārstāvju, skolas ārsts un skolas uzturētāja pārstāvis.

Vecāku pārstāvjus skolas padomē ievēl no katras klases uz vienu gadu vecāku kopsapulce, mēneša laikā pēc skolas mācību iesākšanas.

Skolas padomes sēdes sasauc skolas direktors, vismaz trīs reizes mācību gadā, vai pēc skolas uzturētāja pieprasījuma.

Skolas padome:

- apspriež direktora ierosinātos mācību un audzināšanas jautājumus, skolas kārtības jautājumus skolēniem un viņu vecākiem;
- rūpējas par skolēnu veselību un palīdz ierīkot un vadīt skolēnu kopēdināšanu;
- sekmē skolas labiekārtošanu un izpilda tos saimnieciskos uzdevumus, ko skolas uzturētājs uztic skolas padomei un citus jautājumus.

Skolas darba plāns

Skolas darbs ir plānojams. Tā ir direktora kompetence.

Skolas darba plāns ir iekšējo dzīvi regulējošs dokuments, kurā atspoguļoti direktora, tā vietnieku, klases audzinātāju, skolotāju un citu

skolas darbinieku pamatuzdevumi, noteikti ceļi to risināšanai.

Darba plānu veido visas skolas kolektīvam, tā sastādīšanā iesaista klases audzinātājus, mācību darbnīcu, kabinetu u.c. amatpersonas skolā.

Darba plāni ir:

- perspektīvie (3–5 gadiem);
 - gada plāni;
 - operatīvie (konkrēta uzdevuma veikšanai).
- Sastādot darba plānu, jāievēro vairāki noteikumi:
- vispirms jākonstatē līmenis, kurā atrodami;
 - jāizvirza skaidri uzdevumi plāna periodam;
 - jāizvēlas efektīvākie ceļi un līdzekļi uzdevumu atrisināšanai.

Plānošanu var veikt, ejot no augšas uz apakšu un arī no apakšas uz augšu.

Abi minētie plānošanas virzieni nepastāv tīrā veidā, izolēti viens no otra. Tie viens otru papildina.

Dažus skolā veicamos darbus var plānot grafiskā veidā (skolas iekšējās pārbaudes, kontroldarbi, skolas pašdarbības pasākumi skolā utt.).

Cikliski atkārtojošos darbus skolā var plānot ciklogrammā (pedagoģiskās padomes, vecāku komitejas, metodisko komisiju sēdes).

Grafiskos plānus un ciklogrammas parasti pievieno skolas darba plānam kā pielikumu.

Skolas darba kontrolē

Skolā ir divi pedagoģiskā procesa kontroles veidi:

- kontrole, ko veic skolu valde vai ministrija (ārējā kontrole);
- kontrole, ko veic skolas direktors un viņa vietnieki (iekšējā kontrole).

Mūs vairāk interesē iekšējā kontrole. Tā ir pedagoģiskā kolektīva vadīšanas organiska sastāvdaļa.

Iekšējās kontroles galvenais uzdevums ir konstatēt mācību un audzināšanas darba kvalitāti skolā, tās atbilstību standartu prasībām, pedagoģijas un psiholoģijas zinātņu atziņām, sniegt skolotājiem ieteikumus darba pilnveidošanai.

Viens no svarīgākajiem kontroles objektiem ir mācību stunda. Stundas apmeklējumu hospitētājs piesaka skolotājam pirms stundas. Apmeklēto stundu analīzi hospitētājs veic tajā pašā dienā. Sarunu sāk skolotājs,

izklāstot, kāds bija stundas mērķis, kādas metodes izmantojis, kas panākts, kas neizdevās, kāpēc neizdevās. Skolotājs paškritiski analizē savu stundu. Tad par saviem novērojumiem, iespaidiem, secinājumiem runā hospitētājs, dodot profesionālus padomus, daloties savā pieredzē.

Parasti kontrole veicama, apmeklējot visas skolotāja stundas mācību programmas temata apjomā. Vienas stundas apmeklējums nedod pareizu ieskatu skolotāja darbā.

Kontroles veidi

Izšķir tematiskos, frontālos, profilaktiskos, kārtējos, atkārtotos

kontroles veidus.

Tematiskā kontrole veicama kāda konkrēta skolas darbības aspekta pārbaudei (darbs ar talantīgiem skolēniem, kā tiek pildīta mācību programmas praktiskā daļa, darbs ar skolēnu vecākiem utt.). Ar pārbaudes rezultātiem tiek iepazīstināti visi skolotāji.

Frontālā kontrole paredz kopumā pārbaudīt kāda mācību priekšmeta mācīšanu vai citu darba jomu skolā (matemātikas, fiziskās audzināšanas stāvoklis, estētiskā audzināšana skolā u.c.).

Profilaktiskā kontrole paredz noteikt kāda skolas darba komponenta stāvokli (piem., pārbauda 10.klasē iestājušos skolēnu zināšanas latviešu valodā, apmeklē skolotāju stundas utt.).

Kārtējā kontrole tiek realizēta pēc darba plānā apstiprinātā grafika.

Atkārtotā kontrole palīdz konstatēt iepriekš doto norādījumu izpildi. Tā ir nepieciešama sastāvdaļa skolotāja profesionālajai izaugsmei.

SKOLAS SADARBĪBA AR VECĀKIEM UN SABIEDRĪBU

Skolas sadarbība ar ģimeni

Bērna pirmā skola ir ģimene. Skolai ir svarīgi turpināt ģimenē iesākto bērna personības veidošanās procesu, nevis lautz tur izveidojušos sabiedrībā pieņemtajām uzvedības normām

neatbilstošo stereotipu. Šis darbs ir grūts, dažkārt pat nesekmīgs.

Skola ir audzināšanas metodiskais centrs savā apkārtnē, tai jā rūpējas par ģimenes audzinošā potenciāla palielināšanu, par audzināšanas pēctecības nodrošināšanu, bērnam kļūstot par skolēnu. Audzināšanai ģimenē un skolā jābūt saskaņotai. Šajā sakarā skola rūpējas par vecāku pedagoģisko izglītošanu, organizējot lekciju, semināru ciklus, diskusijas par audzināšanas problēmām. Bērnu vecākiem jāzina ANO pieņemtā "Bērnu tiesību Konvencija".

Skolas, ģimenes un sabiedrības sadarbības formas

Sadarbība var izpausties dažādās formās:

■ skolēnu iesaistīšanās ārpusskolas iestādēs (klubos, skolēnu namos, interešu centros). Konsultants šajos

jautājumos ģimenei ir klases audzinātājs;

- skolas sadarbība ar zinātniskajām un mācību iestādēm, radošajām apvienībām. Skolai te jābūt par organizējošo un apvienojošo spēku. Mums ir daudz piemēru, kad augstākās mācību iestādes, radošās apvienības sadarbojas ar skolām, ieinteresē skolēnus noteiktā zinātnes vai mākslas nozarē, ievirza skolēnu darbību viņu interesēm un spējām atbilstošajā virzienā;

- *sadarbība ar skolēnu organizācijām* (mazpulcēniem, skautiem, gaidām u.c.). Darbojoties šajās organizācijās, skolēni kontaktējas ar citu skolu skolēniem, pieaugušajiem, apgūst organizatoru iemaņas, saskarsmes pieredzi;
- *sadarbība ar saimnieciskajām organizācijām*. Jāveicina uzņēmēju iesaistīšana skolu sponsorēšanā. Bieži vien uzņēmēji ir skolēnu vecāki. Viņu palīdzība skolēnu pašdarbībai, sporta attīstībai skolā, ekskursiju organizēšanā utt. ir ļoti nepieciešama. Nozīmīga loma te ir klašu audzinātājiem, kas tieši kontaktējas ar skolēnu vecākiem.

Vecāku komiteja

Praktisku skolas un ģimenes sadarbību skolā organizē vecāku komiteja, ko ievēl skolēnu vecāku kopsapulcē.

Vecāku komitejas uzdevums ir nodrošināt vienotas pedagoģiskās prasības un palielināt ģimenes audzinošo potenciālu, iesaistīt vecākus skolēnu ārpusskolas darba organizēšanā un daudzos citos pasākumos.

Vecāku komitejā ietilpst pārstāvji no visām klasēm. Ar vecāku komiteju strādā skolas direktors.

Vecāku komitejas veidojamas arī klasēs. Tās ir aktīvi palīgi klases audzinātājiem mācību un audzināšanas darbā.

Klases audzinātāja sadarbība ar vecākiem

Klases audzinātāja darba noteikumi paredz, ka klases audzinātājs

- veido vienotas prasības skolēniem skolā un ģimenē;
- izzina un apmainās ar viedokļiem par skolēna garīgo, fizisko attīstību un darbību skolā un ārpus tās;
- organizē kopīgus pasākumus vecākiem un skolēniem skolā un ārpus tās;
- kopīgi ar klases vecāku komiteju organizē vecāku apspriedes, diskusijas, konferences par pedagoģiskām problēmām un vispārizglītojošiem jautājumiem.

Klases audzinātājs nedrīkst pazemot vecāku pašcieņu, viņš ceļ vecāku autoritāti bērnu acīs, dod vecākiem rekomendācijas audzināšanai ģimenē. Klases audzinātājam lietderīgi ir apmeklēt savus skolēnus mājās, iepazīties ar viņu dzīves apstākļiem. Nepieciešams brīdināt vecākus par savu vizīti, pasakot arī apciemojuma nolūku.

Klases audzinātājs nedrīkst no ģimenes prasīt to, kas jāveic skolai. Ar vecākiem klases audzinātājs strādā frontāli (klases vecāku sapulcē) vai individuāli. Klases vecāku sapulces ir rūpīgi jāplāno. Tās nedrīkst pārvērsties par vecākiem nepatīkamu saietu. Klases audzinātājs pedagoģiski izglīto skolēnu vecākus, iesaka literatūru par bērnu audzināšanu ģimenē, rosina izmantot labāko pieredzi bērnu audzināšanā ģimenē.

Skolēnu veselības un dzīvības aizsardzība

Skolai kopā ar ģimeni un sabiedrību jānostiprina skolēnu veselība un jārūpējas par viņu dzīvības aizsardzību. Mūsdienās skolās tiek ieviests īpašs mācību priekšmets "Veselības mācība". Tā ietvaros skolēns apgūst zināšanas

par veselības nozīmi cilvēka dzīvē, rekomendācijas, kā saglabāt un uzlabot savu veselību. Bet ar to vien nepietiek. Nepieciešams radīt veselībai atbilstošus sadzīves apstākļus, veidot skolēnos paradumu dzīvot saskaņā ar veselības nodrošināšanas prasībām.

Par bērnu veselības aizsardzības jautājumiem rūpējas medicīnas darbinieki, spriež pedagoģiskās padomes sēdēs, vecāku kopsapulcēs, vecāku komitejas sēdēs, ikdienas saskarsmē ar skolēniem.

Īpaša loma skolēnu veselības aizsardzībā ir klases audzinātājam. Viņš vislabāk skolā pazīst savas klases skolēnus, zina viņu mājas apstākļus, biežāk satiekas ar skolēnu vecākiem.

Skolā jārada apstākļi, lai skolēni nodarbotos ar sportu, jāpievērš lielāka uzmanība fiziskās audzināšanas nodarbību kvalitātei, skolēnu iesaistīšanai fiziskolektīva darbā. Jārūpējas, lai skolēni vairāk uzturētos svaigā gaisā.

Klases audzinātājam jārūpējas, lai klasē būtu normāls apgaismojums, skolēni ievērotu nepieciešamās higiēnas prasības.

Nav noslēpums, ka skolēni gūst traumas vai pat zaudē dzīvību, ja neievēro ceļu satiksmes noteikumus, tehniskās drošības noteikumus gan mācību procesā, gan ekskursijās, gan strādājot.

Palielinoties satiksmes intensitātei, īpaši lielās pilsētās, skolai un ģimenei jārūpējas, lai skolēni precīzi ievērotu satiksmes noteikumus, pārejot ielu, nedraiskotos ceļā uz skolu un mājup no tās. Jārūpējas, ja vien tas ir iespējams, lai jaunāko klašu skolēnus pavadītu vecāki cilvēki.

Katrā skolā redzamā vietā jābūt izliktam skolēnu evakuācijas plānam ugunsgrēka gadījumā. Tas jāzina katram skolotājam, lai vajadzības gadījumā varētu evakuēt skolēnus. Klases audzinātājs periodiski šos jautājumus pārrunā ar skolēniem.

Skolotājam jāzina, ka instrukcijas par drošības noteikumiem nezināšana neatbrīvo viņu no atbildības par tās pārkāpšanu.

Darba aizsardzības un drošības tehnikas ievērošanu skolā nosaka Latvijas Republikas Izglītības un zinātnes ministrijas 1993.gada 25.maija pavēle Nr.281. Tajā noteikts, ka iestāžu vadītājiem pret parakstu jāiepazīstina iestādes darbinieki un arī skolēni ar drošības tehnikas noteikumiem un ne retāk kā divas reizes gadā (līdz 10.jūnijam un līdz 15.septembrim) jāorganizē ievadinstruktāža darba aizsardzībā. Skolotāji pilnīgi atbild par skolēnu veselības un dzīvības saglabāšanu mācību stundu, ekskursiju, tūristu pārgājienu, sporta sacensību, darba laikā, pagarinātās darba

dienas grupas nodarbībās.

Latvijas Republikas valdības 1992.gada 24.jūlija lēmumā ir uzskaitīts darbu saraksts, kuros aizliegts nodarbināt skolēnus vecumā līdz 15 gadiem. Noteiktas arī smagumu pārnēsāšanas un pārvietošanas normas jauniešiem.

Katram pedagogam labi jāzina savi pienākumi konkrētos apstākļos, to ievērošana palīdzēs izvairīties no nelaimes gadījumiem, palīdzēs saglabāt skolēnu veselību un dzīvību.

● Jautājumi un uzdevumi paškontrolei:

- Kā Jūs izprotat jēdzienu "skolvadība"?
- Raksturojiet izglītības vadišanas sistēmu Latvijas Republikā!
- Kā latvieši mītnes zemēs organizē latvisku izglītību?
- Nosauciet un raksturojiet skolas direktora funkcijas!
- Nosauciet un raksturojiet vadītāja darba stilus!
- Nosauciet un raksturojiet vadišanas metodes!
- Kā Jūs izprotat jēdzienu "vadītāja koncepcija"?
- Kādas ir pedagoģiskās padomes un skolas padomes funkcijas, kā sagatavot jautājumus apspriešanai pedagoģiskajā padomē un skolas padomē?
- Kā tiek plānots skolas darbs, kādi ir plānu veidi?
- Kā skolā realizē mācību procesa kontroli, nosauciet un raksturojiet kontroles veidus?
- Nosauciet un raksturojiet skolas, ģimenes un sabiedrības sadarbības formas!
- Kādi ir galvenie skolas uzdevumi un pienākumi skolēnu veselības un dzīvības aizsardzībā ?

IETEICAMIE TEMATI PATSTĀVĪGĀM STUDIJĀM

1. Cilvēka tiesību un bērna tiesību aizsardzības problēmas pasaulē.
2. Izglītība mūsdienu pasaulē.
3. Zinātniski tehniskais progress un skola.
4. Mācību satura problēmas pasaulē.
5. Izglītības sistēmas demokratizācija.
6. Efektīvas skolas izveides priekšnosacījumi.
7. Klases audzinātājs mūsdienu skolā.
9. Skolotājs mūsdienu skolā.

IETEICAMĀ LITERATŪRA SKOLVADĪBAS PAMATOS

1. ANO Ģenerālās Asamblejas 1948.g. 10.dec. pieņemtā Vispārējā cilvēku tiesību deklarācija. // Literatūra un Māksla. – 1988., 2.dec.
2. ANO Ģenerālās Asamblejas 1989.g. 20.nov. pieņemtā Bērnu tiesību Konvencija. // Izglītība. – 1991., 26.sept.
3. Eiropas drošības un sadarbības apspriedes dalībvalstu pārstāvju Vīnes tikšanās Nobeiguma dokumenti. – R.: Avots, 1989.
4. Builis A. Skolvadības pamati. – R.: LU, 1993. – 147 lpp.
5. Baltijas universitāte 1946.-1949. J.Ondzules sakārtojumā. – R.: LU, 1996. – 57 lpp.
6. Freidenfelds I., Ūsiņš V. Mācību procesa pilnveide skolā. – R.: Zvaigzne, 1985. – 156 lpp.
7. Inne R., Gailīte I., Zīds O., Lūse I. Skolvadība (idejas, versijas, pieredze). – R.:RaKa, 1996. – 279 lpp.
8. Kārnegi D. Kā iegūt draugus un iepatīkties cilvēkiem. – R.: Latvijas Žurnālistu savienības komerccentrs, 1990. – 158 lpp.

9. Kārnegi D. Kā attīstīt pašapziņu un ietekmēt cilvēkus publiskās runās. Kā izbeigt raizēšanos un sākt dzīvot. – R.: Komerccfirma "Reiterns", 1992.
10. Latvijas Republikas Izglītības likums. // Izglītība, 1991., 19.jūl.
11. Menedžeris. – R.: Akciju sabiedrība "Lats".
12. Normatīvo aktu krājums. LR TIM izdevums. – Rīga, 1991. (nolikumi par skolu tipiem, klases audzinātāja darba noteikumi u.c.)
13. Rekomendācija par skolotāja statusu. // Izglītība. – 1992., 10.dec.
14. Suhomlinskis V. Saruna ar jauno skolas direktoru. – R.: Zvaigzne, 1975. – 184 lpp.
15. 14.Zvidriņš P., Vakovska I. Latviešu statiski demogrāfisks portretējums. – R.: Zinātne, 1992.
16. America – 2000: an Education Strategy. – Wash: US Gont, Printing Office. 1991.
17. Кондаков М. Теоретические основы школоведения. - М.: Педагогика, 1982.
18. Курьер ГТУЫСЦ - 1990, сент.
19. Курьер ГТУЫСЦ - 1990, окт.
20. Мир образования, № 1-5 / 1996.
21. Нечаев В. Социология образования. - М.: изд. Моск. ун-та, 1992.
22. Перспективы. 1990, 1; 1991, 1; 1992, 1/2.
23. Школа молодого директора. - М.: Просвещение, 1988.

IESKATS PEDAGOGISKĀS DOMAS ATTĪSTĪBAS VĒSTURĒ

**Pedagoģiskās
domas attīstība**

Audzinašana ir tikpat veca
kā cilvēce.

**ārzemēs
vēsturiskajā
aspektā**

PIRMATNĒJĀ

SABIEDRĪBĀ

cilvēku dzīves veids bija ļoti
vienkāršs, vienkārša bija arī
audzinašana. Savu pieredzi,
tikumiskos ideālus, uzskatus
vecākā paaudze nodeva jaunajai
paaudzei individuāli darba
procesā.

VERDŽĪBAS IEKĀRTĀ

sabiedrība jau bija diferencēta. Izglītība kļuva par
valdošās šķiras monopolu. Veidojās skolas, kas puda
pastāvošās politiskās iekārtas ideoloģiju, atbilstoši tai
veidojās arī oficiālā pedagoģiskā doma. Ievērojamākie
pedagoģiskās domas pārstāvji verdžības iekārtā bija
Sokrats (469.–399. g.p.m.ē.). Viņš aicināja cilvēkus
iepažīt sevi. Augsti vērtēja zināšanas kā ētikas
nosacījumu. Izstrādāja sokratisks mācību metodes,
aicināja savus skolēnus pašiem "atklāt" patiesības
savstarpējo diskusiju gaitā.

Platons (427.–347. g.p.m.ē.) bija Sokrata skolēns. Viņš
tālāk papildināja sava skolotāja mācību par ētiku.
Platons bija duālists, uzskatot, ka pasaule sastāv no
mūžīgām idejām un reālām parādībām, kas ir mūžīgo
ideju atspulgs. Platons ir "iedzimto ideju" teorijas
pamatlicējs. Audzinašanai viņš ierāda ļoti nozīmīgu
lomu.

Aristotelis (384.–322. g.p.m.ē.) bija monists, atzīstot, ka ideja ir pašas parādības neatņemama sastāvdaļa.

Dzīve ir attīstības process. Izziņas pamatā Aristotelis liek juteklisko pieredzi. Tikumiskajā audzināšanā viņš izvirza priekšplānā darbību, gribas piepūli, aktivitāti.

Dēmokrits (460.–370. g.p.m.ē.) uzskatīja, ka īstenības izziņai jābalstās uz pieredzi. Šim atziņām bija nozīmīga loma turpmākajās teorijās didaktikas un tikumiskās audzināšanas jomā.

Kvintilians (42.–118. g.m.ē.) sistematizēja un pārstrādāja no Grieķijas pārņemtās pedagoģiskās idejas, papildinot tās ar didaktiskiem norādījumiem. Viņš uzskatīja, ka skolēnam ir plašas attīstības iespējas. Skolotājiem jāievēro skolēna individuālās īpatnības, jāmīl un jāpēta bērni. Viņš iezīmēja katra mācību priekšmeta vietu izglītības sistēmā. Kvintiliana idejas atdzima renesanses periodā.

FEODĀLAJĀ IEKĀRTĀ

monopols izglītībā piederēja baznīcai. Atbilstoši tās mācībai veidojās arī pedagoģiskā doma. Tās paudēji:

Augustīns (354.–430.), **Akvīnas Toms** (1226.–1274.).

Pretēji baznīcas dogmatikai radās cilvēki, kuri centās emancipēt zinātņi no baznīcas, paust alternatīvus uzskatus par cilvēku, dabu, tās attīstības likumiem. 11.–13.gs. zināmu ieguldījumu pedagoģiskās domas attīstībā deva sholasti

Pjērs Abelārs u.c., propagandējot induktīvo metodi.

14.–16.gs. pedagoģiskās domas tālākvirzītāji bija humānisti. Viņi “cēla gaismā” feodālisma agrīnajā periodā novārtā atstāto cilvēka fizisko audzināšanu, aizstāvēja domu, ka skolai ir jābūt skolēniem patīkamai iestādei, demokratizēja mācību metodes, uzskatīja skolēnu par mācību procesa aktīvu līdzdalībnieku. Mācību procesā teorijai jāiet roku rokā ar praksi, jārealizē estētiskā audzināšana.

Ievērojamākie renesanses laikmeta pārstāvji bija

F.Bēkons (1561.–1626.) - eksperimentējošās zinātnes pamatlicējs, kritizēja sholastisko pieeju mācībām.

Pētišanas procesā viņš izvirzīja trīs posmus - dabas parādību novērošanu, novērojumu apkopošanu un iegūto vispārinājumu pārbaudi ar eksperimentu palīdzību. No tā izriet pedagoģiskā atziņa – no prakses uz teoriju un no teorijas uz praksi.

Nepieciešama skolēnu aktīva darbība mācībās.

Vittarino da Feltrē (1378.–1446.) uzskatīja, ka skolai un mācībai bija jābūt bērniem saistošām kā prāta, tā fiziskai attīstībai un estētiskai audzināšanai.

F.Rablē (1483.–1533.) kritizēja sholastiku sava laikmeta skolās. Tās vietā viņš ieteica jaunu audzināšanu, kurā nozīmīga vieta ierādīta fiziskai, darba audzināšanai. Viņš ir reālās, dabzinātniskās izglītības pārstāvis. Zināšanām jābūt plašām, universālām. Jāpēta apkārtējā daba.

T.Mors (1478.–1535.) - utopiskā sociālisma pārstāvis. Savā darbā "Utopija" viņš apraksta skolu, kurā skolēni tiek audzināti humānas morāles garā, sagatavoti apzinātai praktiskai darbībai sabiedrībā. Mācībām skolā jānotiek dzimtajā valodā.

T.Kampanella (1568.–1639.) - renesanses laikmeta natūrfilozofijas piekritējs. Viņš uzskatīja, ka jaunās paaudzes mācīšana un audzināšana ir saprātīgi organizētas sabiedrības priekšnosacījums. Uzsvēra uzskates lomu mācībās. Savas idejas viņš pauda grāmatā "Saules pilsēta".

17.GADSIMTS

ienesā jaunu vēsmu pedagoģiskās domas attīstībā.

Attīstoties ražošanas spēkiem, feodālajā iekārtā izveidojās sabiedriskie slāņi, kurus vairs neapmierināja feodālā skola. Tie prasīja skolu, kurā mācības notiktu mātes valodā, mācību saturs atbilstu dzīves reālajām prasībām, mācību procesā ievērotu skolēna personības attīstības likumsakarības. Šo iedzīvotāju slāņu intereses pedagoģijā pauda

J.A.Komenskis (1592.–1670.). Viņš prasīja, lai skola būtu pieejama visiem un tā kļūtu par "cilvēcības laboratoriju". Skolai jāattīsta cilvēkā esošās garīgās

potences. Lielu uzmanību J.A.Komenskis pievērsa fiziskajai audzināšanai, aicinādams praksē ievērot Juvenāla ideju par to, ka tikai veselā miesā var attīstīties vesels gars. J.A.Komenska idejas bija pazīstamas Latvijā jau 17.gadsimtā. 1682. gadā Rīgā iznāca J.A.Komenska grāmata "Orbis sensualium pictus" latīņu, vācu un poļu valodā.

Dž.Loks (1632.–1704.) noliedza iedzimtību, uzskatīja bērnu no dzimšanas par "tīru lapu" un aizstāvēja ideju par audzināšanas lielo lomu cilvēka personības attīstībā. Dž.Loks ir viens no pirmajiem sensuālistisma pārstāvjiem pedagoģijā.

Spilgtākie pedagoģiskās domas pārstāvji

Latvijā 17.gadsimtā bija **F.Mancelis** (1593.–1654.), **K.Firekers** (ap 1615.–1685.), **E.Gliks** (1652.–1705.) (sk. "Pedagoģiskā doma Latvijā līdz 1890. gadam".- R.:Zvaigzne, 1991. – 26.-38.lpp.).

18.GADSIMTS

pazīstams kā apgaismības laikmets. Priekšplānā izvirzījās ideja par to, ka audzināšana spēj visu vai ļoti daudz. Humānisms ir audzināšanas rezultāts. Tiek sludināta "dabiskās audzināšanas" teorija. Skolas uzdevums ir veidot tādus apstākļus, kuros veidotos skolēnu motivācija apgūt zināšanas, uzvedības un sadzīves normas. Par cilvēka galveno tiesību uzskatīja brīvību, bet par galveno pienākumu – darbu. Īpaša uzmanība tiek veltīta fiziskajai audzināšanai un arī estētiskajai audzināšanai.

Ievērojamākie pedagoģiskās domas pārstāvji apgaismības laikmetā bija **Ž.Ruso** (1712.–1778.), **K.Helvēcijs** (1715.–1771.), **D.Didro** (1713.– 1784.), **M.Lomonosovs** (1711.–1765.). Latvijā – **G.F.Stenders** (1714.–1796.) **G.Merķelis** (1769.–1850.), **J.Herders** (sk. "Pedagoģiskā doma Latvijā līdz 1890. gadam".-R.:Zvaigzne, 1991.– 55.-60.lpp.).

19.GADSIMTS

iezīmējās ar nacionālās atbrīvošanās kustību, ar feodālās

iekārtas institūciju galīgu sabrukumu. Tas ir buržuāzisko revolūciju uzvaru periods Eiropā. Pedagoģijā bija populāra ideja par visu cilvēka garīgo spēku harmonisku attīstību, par skolas demokratizāciju un mācību metožu pilnveidošanu, darbaudzināšanas lomas palielināšanu, kā arī par vispārcilvēcisko un nacionālo vērtību integrāciju.

Ievērojamākie pedagoģiskās domas pārstāvji –

J.Pestalocijs (1746.–1827.), *A.Distervēgs* (1790.–1866.), *J.Herbarts* (1776.–1870.), *R.Ovens* (1771.–1858.), *K.Ušinskis* (1824.–1870.) un citi.

19.GADSIMTA BEIGĀS UN 20.GADSIMTA SĀKUMĀ

pedagoģijā radās daudz virzienu: mākslinieciskā audzināšana (*F.Forsters*, *J.Reskins* u.c.), darba skola (*G.Keršenšteiners*, *Dž.Djuijs*, *H.Gaudigs*, *K.Cīrulis* u.c.), morālā pedagoģija (*J.Herbarts*, *F.Forsters* u.c.), eksperimentālā pedagoģija (*V.Lajs*, *E.Torndaiks* u.c.), valdorfpedagoģija (*R.Šteiners*), *M.Montesori* pedagoģija utt.

20.GADSIMTA BEIGĀS

Rietumu pasaulē īpaši tiek uzsvērta ideja par humānās pedagoģijas, brīvas, aktīvas, mainīgos apstākļos darboties spējīgas, demokrātiskas personības audzināšanu, par nepārtraukto izglītību. Ievērojamākie humānās pedagoģijas pārstāvji ir *A.Masloy*, *E.Froms* u.c.

Jautājumi un uzdevumi paškontrolei:

- Raksturojiet ievērojamākos ārzemju pedagoģiskās domas pārstāvjus dažādos vēstures posmos!
- Kādu konceptuālo pieeju izglītībai pauda J.A.Komenskis, Dž.Loks, Z.Ruso, J.Herbarts, J.Pestalocijs?

PEDAGOĢISKĀS DOMAS ATTĪSTĪBA LATVIJĀ

Tautas pedagoģija

Atziņas par jaunās paaudzes audzināšanu atrodamas tautas pedagoģijā. Liecība tam ir latviešu tautas folklorā. *K.Barona* (1835.–1923.) sakārtotās “Latvju Dainas”

pauž daudzas praksē pārbaudītas audzināšanas gudrības. Tajās daudzinātas tādas cilvēka nepieciešamās īpašības kā čaklums, labestība, dzīvesprieks, darba mīlestība, vecāku cieņa, pieaugušo gādība par bērnu audzināšanu.

Informāciju par audzināšanu sniedz arī pasakas, sakāmvārdi. Piemēram, “labs vārds atrod labu sirdi”, “bardzība – krusa, laipnība – rasa”, “nekas nav skaists, kas nav labs” u.c.

Folklorā izskan ideja par tādu situāciju radīšanu audzināšanā, kad bērns dziļi pārdzīvo godīguma uzvaru pār brutālu spēku vai muļķīgu ietiepību. Jo dziļāki šādi pārdzīvojumi, jo labāks audzināšanas efekts. Folklorā atspoguļojas arī latviešu tautas audzināšanas mērķi. Piemēram, “darbs – dzīves pamats”, “darbs – tikuma sargs”, “darbs – laimes avots”, “acis redz tālu, prāts vēl tālāk”, “mūžu dzīvo, mūžu mācies” utt.

17. un 18.gadsimtā pedagoģiskās domas attīstībā Latvijā vadošo vietu ieņēma galvenokārt vācu mācītāji (*J.Mancelis, E.Gliks, G.Stenders, G.Merķelis* u.c.) un hernhūtieši. Pēdējie, manuprāt, ievadīja latviešu tautas atmodu.

Jaunlatviešu devums tautas izglītībā

Latviešu tautas nacionālā atmoda ieguva plašu vērienu 19.gadsimta vidū un otrajā pusē. Jaunlatvieši cīnījās pret vācu kundzību, par latviešu valodas līdztiesību citu valodu vidū, par

mācībām skolās latviešu valodā, par latviešu tautas pacelšanu augstākā kultūras līmenī, par turību tautas vidū.

Ļoti nozīmīgs ir jaunlatviešu devums tautas izglītībā un pedagoģiskās domas attīstībā. Pirmie ievērojamākie pedagogi no jaunlatviešu vidus ir Meldzeres skolas skolotājs **A.Spāģis** (1820.–1971.), Kubiles skolas skolotājs **E.Dinsbergis** (1816.–1902.). Viens no izcilākajiem tautas izglītības druvas kopējiem ir **Jānis Cimze** (1814.–1881.). 41 gadu vadīdams Vidzemes skolotāju semināru, viņš audzināja semināristus J.Pestalocija un A.Distervēga pedagoģisko ideju garā.

Īpaša vieta pedagoģiskās domas attīstībā ir **Atim Kronvaldam** (1837.–1875.). A.Kronvalds – aktīvs cīnītājs pret latviešu pārvācošanu skolās, par latviešu valodas vadošo vietu mācību procesā. Viņš modināja savā tautā nacionālo pašapziņu un ieviesa latviešu valodas leksikā jaunus vārdus – skolēns, burtnīca, izglītība, skolotājs, vēsture, pilsonis u.c.

Nozīmīgs ir A.Kronvalda devums audzināšanas teorijā. Viņš pauda atziņu par intelektuālās, tikumiskās, estētiskās un fiziskās audzināšanas vienotību.

A.Kronvalds iestājās par eksakto un estētiskā cikla priekšmetu mācīšanu skolā, par skolas sadarbību ar ģimeni, par individuālu pieeju mācību procesā. Viņš izstrādāja mācību stundas analīzes shēmu, ko ar zināmiem papildinājumiem var izmantot arī mūsdienās.

Ievērojamāko jaunlatviešu vidū minams arī **K.Valdemārs** (1825.–1895.), **K.Barons** (1835.–1923.), **Auseklis** (M.Krogzemis) (1850.–1879.) un citi. K.Valdemārs uzstājās pret skolu ģermanizācijas politiku, muižnieku patvaļu, par zemnieku sociālā stāvokļa uzlabošanu, par savas tautas apgaismošanu un tās turības celšanu.

1848. gadā K.Valdemārs Ēdolē atvēra pirmo latviešu bibliotēku, kurā bija ap 200 grāmatu. Viņš ieteica bibliotēkā uzkrāt vairāk zinātniska rakstura grāmatu, uzskatot, ka zināšanas var palīdzēt tautai. Te K.Valdemārs atklājas kā apgaismotājs.

K.Barons ir viens no ievērojamākajiem latviešu folkloras vācējiem un kārtotājiem. Viņš uzskatīja, ka, izlobot tautas dziesmu īsto, veselīgo kodolu, atklājas cilvēka gara labākie centieni, sirds un dvēseles dziļākās jūtas. Par svarīgākajiem uzdevumiem savā sabiedriskajā, literārajā un pedagoģiskajā darbā K.Barons uzskatīja tautas izglītības līmeņa celšanu. Īpaši nozīmīgas personības īpašības viņa uztverē ir prasme ātri lemt, īsi runāt, skaidri rakstīt, būt aktīvam, patstāvīgam un neatlaidīgam darbā. Darbs, kurā jāpārvar šķēršļi, jāpārvar grūtības, audzina cilvēku. Tas norūda darītāju ne tikai fiziski, bet ietekmē arī viņa garīgo attīstību un bagātina tikumisko pieredzi. Viņš prasīja, lai darbu darītu apzinīgi, pamatīgi, izprotot tā saturu, līdzekļus un paņēmienus uzdevuma veikšanai.

Cilvēka vispusīga attīstība, garīgā un fiziskā darba vienotība, neatlaidība, precizitāte darbā, ticība sava darba galarezultātam, veselības nozīmes izpratne cilvēka garīgajā attīstībā, cilvēku savstarpējā cieņa, vēlēšanās strādāt sabiedrības labā – šāds bija K.Barona ētisko un pedagoģisko uzskatu pamats.

Auseklis beidzis Vidzemes skolotāju semināru, labi pārzināja Rietumu pedagoģiskās idejas. Strādādams skolā, viņš par galveno audzināšanas uzdevumu uzskatīja skolēnu domu, jūtu un gribas saskaņošanu un izkopšanu. Skolotājiem jāveicina harmoniska attīstība, saskaņojot intelektuālo, fizisko, estētisko un tikumisko audzināšanu. Gars nav šķirams no miesas, tāpēc skolās jāpastiprina skolēnu fiziskā audzināšana.

Auseklis uzskatīja, ka izglītība ir katras tautas gods, spēks un bagātība. Viņš cīnījās par tautas vajadzībām atbilstošu tautskolu izveidi un noteiktu mācību un audzināšanas sistēmas ieviešanu tajās.

Auseklis nepaiet garām arī estētiskajai audzināšanai. Viņš norāda, ka skolēnu "māksas un dailes iespējas kopjamas tautas skolās". Šis darbs ir jāorganizē, bērnam jāmača skaisto saskatīt, izjust, saprast un iekļauties tā veidošanā.

Skolotājam – “estētikas zinātājam un dailes cienītājam” – ir galvenā loma skolēnu estētiskās audzināšanas organizēšanā.

Tautas atmodas periodā arvien redzamāku vietu skolās sāka ieņemt skolēnu *fiziskā audzināšana*. 1877.gadā tiek izdots latviešu valodā pirmā mācību grāmata fiziskajā audzināšanā “Praktisks vingrošanas jeb turnēšanas vadonis priekš tautas skolām”. Tās autors K. Kļaviņš uzsver, ka “vingrošana ir tas visderīgākais līdzeklis, kas miesīgas attīstības vienlīdzību atjauno vispusīgai spēcīnāšanai un caur to nākošai priekšlaicīgai nelokanībai, neveikībai, stūribai un lempībai preti strādā un cilvēku ved pie savu līdzekļu vispusīgas riktīgas lietošanas, tā ieaudzina drošsirdību, savaldību un izsargā no mīkstčaulības.”

Skolēnu fiziskās audzināšanas ideju, īpaši mācību grāmatas parādīšanos šajā mācību priekšmetā ļoti atzinīgi novērtēja *Matīss Kaudzīte* (1848.–1926.). Viņš zināja J. Pestalocija un Ā. Distervēga pedagoģiskās idejas, uzskatīja, ka skolotāja darbā vajadzīgs cildens mērķis, uzsvēra, ka skolotājam jāmil bērni, jāizprot viņi, jā rūpējas par viņu fizisko un garīgo attīstību. Viņš centās paplašināt skolas mācību programmu, cīnījās par mātes valodas izkopšanu un tās nozīmes palielināšanu skolā. M. Kaudzīte sarakstīja vairākas mācību grāmatas, piemēram, “Vēsture tautas skolām”, “Vadonis ortogrāfijas mācībā tautas skolām”. Lielu popularitāti ieguva kopā ar A. Stērsti sarakstītā lasāmā grāmata “Sēta un skola”.

Matīsa Kaudzītes novēlējums topošiem skolotājiem, ko viņš izteica sava mūža nogalē Jelgavas skolotāju institūtā: “Audziet lieli tikumā, esiet stipri raksturā!” skan mūsdienīgi.

Kopumā jaunlatvieši tautas izglītības laukā:

- aizstāvēja izglītības, pašvaldības, tautas brīvības ideju;
- atmaskoja pārvācošanas politiku skolās;
- asi kritizēja tautskolu trūkumus: maz zināšanu, mācību atrautība no prakses, bērnu pieredzes;
- prasīja, lai mācību valoda skolā būtu latviešu valoda, jo “tikai tad varēs dot krietnu mēru zināšanu un prasmi” (A. Kronvalds);

- cīnījās pret pārmērīgu skolu un skolotāju pakļautību mācītājiem;
- prasīja pastiprināt skolās estētisko audzināšanu; jaunlatviešu uzskati estētiskajā audzināšanā pamatojās uz J.A.Komenska, Ž.Ruso, J.Pestalocija, Ā.Distervēga, K.Ušinska atziņām;
- strādāja latviešu valodas kopšanā, rakstīja mācību grāmatas;
- uzsvēra skolotāja lomu jaunās paaudzes audzināšanā;
- kritizēja vācu bruņniecības uzturētos skolotāju seminārus par vācisko audzināšanas garu tajos;
- centās rosināt metodisko darbu skolā;
- prasīja skolas arī pieaugušajiem.

Jaunlatvieši savus uzskatus izklāstīja avīzēs "Pēterburgas Avīzes" (1862.–1865.) un "Mājas Viesis" (1856.–1908.).

19.gadsimta beigās lielu popularitāti sabiedrības pedagoģiskajās aprindās ieguva J.A.Komenska, A.Pestalocija, Ž.Ruso, Ā.Distervēga, K.Ušinska, Ļ.Tolstoja pedagoģiskās idejas.

Jaunlatviešu darbību tautas izglītības laukā turpināja jaunstrāvnieki. Savus uzskatus pedagoģijā jaunstrāvnieki puda avīzē "Dienas Lapa". Šī virziena ievērojamākie pārstāvji bija Rainis, P.Dauge, J.Jansons-Brauns, P.Stučka, E.Līcītis, K.Cīrulis u.c. Jaunstrāvnieki sadarbojās ar sociāldemokrātiem.

Izglītības laukā jaunstrāvnieki puda tautas izglītības demokratizācijas idejas no apgaismotāju pozīcijām. "Dienas Lapā" publicēja vairākus rakstus par skolu un tautas izglītības stāvokli ārzemēs, popularizēja vakarskolas strādniekiem.

Jaunstrāvnieki prasīja ieviest bezmaksas vispārēju, vienlīdzīgu un obligātu tautskolu visiem bērniem, ierosināja vienotas skolas ideju. Viņi prasīja, aizstāvēt zinātniskumu mācībās, palielināt mācību plānos eksakto zinātņu mācīšanu. Tika uzsvērts, ka zināšanas palīdz

apzināties dzīves mērķi, dod iespēju izvēlēties pareizākos paņēmienus dzīves uzdevumu risināšanā. Jaunlatvieši prasīja mācību apvienošanu ar darbu, pedagoģiju saistīja ar politiku.

Rainis (J.Pliekšāns) (1868.–1929.) vairāk pievērsās pašaudzināšanas un pašizglītības teorijas un metodikas jautājumiem. Viņš aicināja “mainīties augšup”, ticēja cilvēka pašattīstības un pašpilnveidošanās iespējām.

Dzejoļi “Nākotnes cilvēks” Rainis rakstīja:

Kas dzīvo nākotnes slāpēs,
Tas nevar bojā iet!

Rainis aicināja vienmēr pārvērtēt sevi, atbrīvoties no ikdienas pelēcības, iedomības, pašapmierinātības. “Jo lielāks top Es, jo mazāka ir gardēža apmierinātība”, rakstīja Rainis. Uzskatot prātu par izzīņas darbības pamatu, viņš rakstīja: “Es redzu un uztveru visu ar prātu”.

Sava pieeja Rainim ir estētiskajai audzināšanai. Apcerēs “Nākotnes cilvēks” un “Refleksijas” viņš rakstīja, ka skaistais bagātina personības garīgo dzīvi, caurstrāvo visu cilvēka psihi, īpaši emocionālo sfēru un jūtas, veicina estētiskās attieksmes veidošanos pret ārpasauli un pašam pret sevi.

Jaunstrāvnieki risināja arī fiziskās audzināšanas teorijas jautājumus. “Dienas Lapa” publicēja **P.Leshafta** rakstu “Par bērna miesas spēku attīstību mājās”. P.Leshafta atziņām bija liela nozīme fiziskās audzināšanas teorijas attīstībai Latvijā.

Viņa ideju ietekmē Baltijas skolotāju semināra skolotājs **E.Līcītis** rakstīja par fiziskās audzināšanas teorijas un prakses jautājumiem, uzsverot, ka fiziskajai audzināšanai jāceļ pašapziņa, jānorūda cilvēka fiziskie un garīgie spēki un spējas, jānostiprina veselība un izturība turpmākajām darba gaitām. Viņš rakstīja: “Kad bērns atrodas tādos apstākļos, kas ļauj viņam svabadi un pareizi attīstīties miesās, prātā un tikumbā, tad viņš arī attīstās normāli.”

Fiziskā audzināšana sasniedz mērķi, ja tā kļūst par personības garīgās, tikumiskās, estētiskās un darbaudzināšanas nepieciešamu nosacījumu.

Jaunstrāvnieku idejas darbmācībā pauda **K.Cīrulis** (1857.–1924.). Viņš veltīja daudz darba, lai rokdarbu mācīšanu vispārīzglītojošā skolā pakļautu audzināšanas uzdevumu risināšanai, izstrādātu darbmācības metodiku un uzlabotu darbmācības skolotāju sagatavošanu. Pēc viņa domām, rokdarbi var apmierināt skolēnu vēlmes pēc darbības, attīstīt viņu fiziskās un intelektuālās spējas, veidot raksturu un gribu.

K.Cīrulis labi zināja ārzemju pieredzi darbmācībā (U.Cigneuss Somijā, A.Klausons-Kāss Dānijā, O.Salomens Zviedrijā, V.Gets Vācijā).

Tautas atmoda Latgalē

Latgaliešu nacionālo atmodu aizkavēja vairākus gadsimtus ilgais Polijas, tad Krievijas koloniālais jūgs. Kopš 1772. gada Latgale bija Vitebskas guberņas tāla nomale. Tautskolās valdīja krieviskais gars.

Skolotāji - krievi. Mācību valoda tautskolās - krievu valoda. Tā tautskola kļuva par vienu no latgaliešu pārkrievošanas līdzekļiem. Otrs faktors, kas aizkavēja latgaliešu nacionālo atmodu, bija drukas aizliegums no 1865. gada līdz 1904. gada 28. aprīlim. Tas izpaudās aizliegumā drukāt grāmatas latīņu burtiem. Trešais iemesls bija savas inteliģences trūkums. Tā 19. gs. otrajā pusē tikai sāka veidoties. Viņiem tad arī vajadzēja palīdzēt saviem tautiešiem apzināties savu nacionālo identitāti, iekļauties cīņā par latgalisku skolu, par savas valodas un kultūras attīstību.

Ievērojamākie latgaliešu atmodas kustības darbinieki bija **F.Trasuns, N.Rancāns, K. Skrinda** un **A.Skrinda, F.Kemps, P.Smelters, V.Seile** un citi. Darbojoties ārpus Latgales (Pēterburgā), viņi vienoja latgaliešus, 1903. gadā izveidoja Pēterburgas Latviešu muzikālo biedrību, kas

patiesībā kļuva par atmodas kustības štābu. Atmodas kustības dalībnieki latgaliešiem dzimtenē, izdeva 1906. gadā avīzes "Gaisma", "Sēkla", "Auseklis". "Druva", uzstājās par latgaliskām skolām, par dažādu biedrību izveidošanu, kas sekmētu tautas vienotības idejas nostiprināšanos, par Latgales apvienošanu ar Vidzemi un Kurzemi.

Jautājumi un uzdevumi paškontrolei:

- Kas ir tautas pedagoģija? Raksturojiet tās būtību!
- Atklājiet jaunlatviešu kustības būtību un ievērojamāko šīs kustības pārstāvju devumu tautas izglītībā!
- Raksturojiet jaunlatviešu kustības nozīmi latviešu tautas vēsturē!
- Raksturojiet jaunstrāvnieku pedagoģiskos uzskatus!
- Raksturojiet tautas atmodu Latgalē salīdzinājumā ar tautas atmodu Vidzemē un Kurzemē!

Pedagoģiskās domas attīstība Latvijā 20.–30.gados

Nodibinoties 1918. gada 18. novembrī Latvijas Republikai, valdība pievērsa īpašu uzmanību tautas izglītībai. Tika izmantota iepriekšējos gados uzkrātā pieredze, pētīta ārzemju pieredze un tajā pat laikā veidota sava nacionālā

audzināšanas sistēma. Ievērojama loma pedagoģiskās domas attīstībā bija Latvijas Skolotāju savienībai, kas izdeva žurnālus "Mūsu Nākotne" (1922.–1934.) un "Nākotnes Spēks" (1924.–1935.). Savienības ievērojamākie pārstāvji bija **P.Kūla, K.Dēķens, Rainis, Aspazija, J.Greste, P.Birkerts** u.c. Otra ievērojamākā skolotāju organizācija bija Latvijas Nacionālo skolotāju savienība (1923.–1939.). Tās vadītājs bija **A.Vičs, L.Ausējs, L.Adamovičs** u.c. Savus uzskatus tā puda žurnālā "Audzinātājs" (1925.–1939.).

Latvijas pedagogi uzmanīgi pētīja ārzemēs veidojošās pedagoģiskās teorijas (eksperimentālā pedagoģija – E.Meimans, darbības pedagoģija – V.Lajs, darba skolas un pilsoniskās audzināšanas pedagoģija – G.Keršenšteiners u.c.). Tās visas bija virzītas uz skolēnu aktivizēšanu mācību procesā, uz patstāvīgas domāšanas attīstīšanu, skolas tuvināšanu dzīvei. Jaunās pedagoģijas teorijas centās izpētīt skolēnu potenciālu – viņu dotības, personības īpašības, tām pielāgojot mācību metodes.

1923.gadā Latvijas Skolotāju sanāksmē J.Greste uzstājās par izmēģinājumu klašu izveidi, lai pārbaudītu un ieviestu skolu praksē jaunākās zinātniskās atziņas pedagoģijā. Izveidojās skolotāju izmēģinātāju grupa, kas praktiski centās ieviest skolās aktivizējošās mācību metodes, skolēnu domāšanas un patstāvīgā darba aktivizēšanu mācību stundās. K.Dēķens ieteica mācīties no angļiem, kuru skolās roku darbs tika apvienots ar garīgo. J.Greste centās skolas darbā izmantot G.Keršenšteina propagandēto pilsoniskās audzināšanas teoriju.

Zināma interese 20.gadu sākumā Latvijā bija par H.Gaudīga brīvās garīgās darbības teoriju. Viņa skolas darba motīvs – skolēna pašattīstības procesa ierosme. H.Gaudīgs centās pieradināt jautāt, arī pašam sev. Vairāk domu apmaiņu, uzsvēra viņš, tikai tā var rasties kas jauns. Skolai jāveido dzīvei vajadzīgie aktīvie cilvēki.

Pētot ārzemju pieredzi, skolotāji izmēģinātāji necentās to kopēt, bet savā darbā izmantoja jauno metožu elementus.

Pedagoģiskā doma Latvijā attīstījās kontekstā ar ārzemēs valdošajiem pedagoģiskajiem uzskatiem. *E.Pētersona* (1882.–1958.), *J.Studenta* (1898.–1964.), *P.Birkerta* (1881.–1956.), *O.Svennes* (1886.–1938.), *A.Dauges* (1868.–1937.), *J.Bebra* (1859.–1951.), *J.Grestes* (1876. – 1951.), *L.Ausēja* (1885.–?), *L.Bērziņa* (1870.–1963.), *K.Dēķena* (1866.–1942.), *F.Trasuna* (1864.–1926.), *V.Seiles* (1891.–1970.), *N.Rancāna* (1870.–1933.) un citu pedagoģu devums pedagoģijas teorijā, metodikā un praksē jāzina un jāanalizē katram mūsdienu skolotājam. Viņu pedagoģiskā darbība un uzskati atspoguļoti grāmatā “Pedagoģiskā doma Latvijā no 1890.g. līdz 1940.g.”

Jautājumi un uzdevumi paškontrolei:

- Kādas bija skolotāju savienības Latvijā 1918.-1934. gados? Raksturojiet to pedagoģiskās darbības virzienus!
- Kādi bija latviešu pedagoģiskās domas attīstības avoti un kā tās izmantoja latviešu skolotāji izmēģinātāji?
- Nosauciet ievērojamāko latviešu pedagoģu darbus, dodot tiem vispārēju raksturojumu!

TAUTAS IZGLĪTĪBAS SISTĒMA LATVIJĀ 20.–30.GADOS

Izglītības un kultūras nolikumā (1937.) bija norādīts, ka visas izglītības – mācīšanas, audzināšanas, zinātnes un mākslas iestādes un lietas, kā arī dažādus kultūras jautājumus pārziņa Izglītības ministrija, izņemot iestādes un lietas, kas uz atsevišķu likumu pamata atrodas citu resoru pārziņā.

Mācību iestāžu uzdevums bija veicināt visādos veidos tautas izglītību un audzināt tautu nacionālā valstiskā garā. Mācību iestādēs bija jāizkopj jaunatnes fiziskā, intelektuālā, estētiskā un tikumiskā izglītība un jāaudzina jaunatne personiskā un sabiedriskā krietnumā, darba un tēvzemes mīlestībā un tautu un šķiru sapraššanās garā.

Valstī pastāvēja *bērnudārzi*. To uzdevums bija bērnus kopt, audzināt un mācīt, lai viņus sagatavotu pirmsskolai. Bērnudārzos audzināja bērnus no trīs gadu vecuma līdz pilnam astotajam mūža gadam. Bērnudārzus uzturēja valsts un pašvaldības.

Izglītības sistēma

Pirmsskola – 1-gadīga. Pirmsskolā bija obligāti jāmacās ikvienam bērnam (vai arī jāapgūst tās kurss mājmacībā), kam līdz 31.decembrim palika astoņi gadi.

Pamatskola ir 6-gadīga. 1.klasē iestājas bērni, kam attiecīgajā kalendāra gadā paliek deviņi gadi.

Pamatskolas uzdevums – sniegt bērniem dzīvei nepieciešamās noapaļotas zināšanas.

Papildskola – ir obligātās tautskolas noslēgums. Tās mērķis – sniegt saviem audzēkņiem praktiskam darbam noderīgas zināšanas un paaugstināt viņu izglītības līmeni. Papildskolas kurss ir divgadīgs. Papildskolā uzņēma pamatskolas kursu beigušos, kas

neapmeklēja citas skolas, vai arī tos, kas nav beiguši pamatskolas pilnu kursu.

Vispārīgās izglītības vidusskola (ģimnāzija) – 5-gadīga. Tās uzdevums – dot noslēgtu vidējo vispārīgo izglītību un arī sagatavot savus audzēkņus izglītības turpināšanai augstskolās un citās augstākās mācību iestādēs.

Ģimnāziju tipi: klasiskā, humanitārā un reālā ģimnāzija.

Ģimnāzijā uzņēma pilnu pamatskolas kursu beigušos ar tiesībām iestāties vidusskolā pēc papildus pārbaudījumiem. Ģimnāzijās bija jāmaksā skolas nauda, ko noteica izglītības ministrs. Apdāvinātus un sekmīgus trūcīgus skolēnus atbrīvoja no skolas naudas maksāšanas.

Defektīvo un atpalikušo bērnu skolas un audzināšanas iestādes.

Arodizglītība

Arodskolas uzdevums bija teorētiski un praktiski sagatavot darbiniekus dažādiem arodiem. Arodskolas bija divgadīgas un četrgadīgas. Tajās uzņēma skolēnus ne jaunākus par 14

gadiem ar priekšzināšanām pilnas pamatskolas kursa apmērā.

Arodu vidusskolas: tehnikumi, komercskolas un speciāli institūti, piem., skolotāju institūti.

Arodu vidusskolas uzdevums bija teorētiski un praktiski sagatavot tehniķus un citus speciāli izglītotus aroda darbiniekus.

Skolotāju institūti bija 6-gadīgi. To mērķis – sagatavot skolotājus pamatskolām, bērnudārziem un dažādiem kursiem, kā arī audzinātājus bērnu patversmēm.

Augstākās izglītības iegūšanai pastāvēja šādas valsts augstskolas:

Augstākās

mācību iestādes

- Latvijas Universitāte;
- Latvijas Konservatorija;
- Latvijas Mākslas akadēmija;
- Herdera institūts (privāta vācu augstskola).

Latvijas Universitātes uzdevums – veicināt zinātnisko pētījumu un zinātnes izplatīšanu tautā un sagatavot Latvijas vajadzībām darbiniekus ar augstāko izglītību.

Latvijas Konservatorijas uzdevums – veicināt mūzikas pētīšanu un izplatīšanu tautā.

Latvijas Mākslas akadēmijas uzdevums – sniegt saviem audzēkņiem augstāko izglītību tēlojošās un lietišķās mākslas nozarēs, kā arī veicināt mākslas attīstību valstī.

Herdera institūta uzdevums – veicināt un izplatīt zinātni Latvijas vācu tautības piederīgo starpā, gatavojot šīs tautības kulturālai darbībai vajadzīgos darbiniekus.

Jautājumi un uzdevumi paškontrolei:

- Raksturojiet 20.-30. gadu izglītības sistēmā ietilpstošās mācību iestādes!
- Kādus uzdevumus izpildīja pamatskola, vidusskola, augstskola?

TAUTAS IZGLĪTĪBA LATVIJĀ OKUPĀCIJAS PERIODĀ (1940.-1989.)

Nodevīgās vienošanās starp PSRS un Vāciju rezultātā 1940.gada 17.jūnijā PSRS karaspēks okupēja Latviju, varmācīgi iekļaujot to PSRS sastāvā kā Latvijas Padomju Sociālistisko Republiku. Neatkarīgās Latvijas laikā izveidojušos izglītības sistēmu pārkārtoja, pielāgojot to padomju izglītības sistēmai. Vairākās 6-gadīgās pamatskolās atvēra septītās klases, pārveidojot šīs mācību iestādes par nepilnajām vidusskolām. Pēc valdības norādījuma ar 1940.gada 15.novembri vidusskolas 1.klasi pārdēvēja - par 7., 2.klasi - par 8., 3.klasi - par 9., 4.klasi - par 10., 5.klasi - par 11.klasi. Tādējādi izveidojās vienpadsmitgadīga vispārīzglītojošā vidusskola. Visas privātās pamatskolas un vidusskolas pārtrauca savu darbību. Daudzi skolotāji un ģimnāziju direktori tika atbrīvoti no darba. Radikāli pārkārtojumi notika arī skolu pārvaldē. Apriņķu un pilsētu skolu valžu vietā izveidoja tautas izglītības nodaļas (TIN). Skolotāju sagatavošanai bijušo skolotāju institūtu vietā izveidoja divus pedagoģiskos institūtus (Rēzeknē un Jelgavā).

Lai nostiprinātu latviešu tautai uzspiesto pārvaldes kārtību, padomju varas institūcijas 1941.gada jūnijā deportēja uz Sibīriju tūkstošiem latviešu labāko inteligentu.

Tomēr padomju varas laiks bija pārāk īss, lai pilnībā sakārtotu izglītības sistēmu Latvijā atbilstoši PSRS izglītības sistēmai.

1941.gada jūnijā Vācija uzbruka Padomju Savienībai, un jau jūlijā Latvija nokļuva Vācijas okupācijā. Pamatos Latvijā atjaunojās 30-os gados pastāvējuši izglītības sistēma.

Vācija kapitulēja 1945.gada maijā. Latvija atkal nonāca PSRS sastāvā. Šis periods turpinājās līdz 1989.gadam. 1990.gada 4.maijā Latvijas parlaments pieņēma deklarāciju par neatkarību.

Atjaunojoties padomju varai pēckara periodā, Latvijā tika atkal pielāgota padomju izglītības sistēma. Par īpaši svarīgu uzdevumu izvirzīja skolēnu komunistisko audzināšanu mācību procesā.

50-tajos gados vidusskolās ieviesa politehnisko apmācību un arī ražošanas apmācības elementus.

1956.gadā PSRS Augstākā Padome pieņēma lēmumu par 11 gadu ilgu mācību laiku vidusskolās ar latviešu mācību valodu.

Ar 1962.gada 1.septembri 7-gadīgās obligātās izglītības vietā noteica 8-gadīgo obligāto izglītību. Sākās arī pakāpeniska pāreja uz obligāto vidējo izglītību. Pāreja bija saistīta ar jaunu mācību plānu, mācību programmu un mācību grāmatu izstrādi un pakāpenisku ieviešanu skolās. Praktiski šo darbu pabeidza 1975.gadā. Visas vidusskolas tika pārveidotas par vispārizglītojošām politehniskām darba un ražošanas apmācības vidusskolām. Tas radīja daudzas grūtības. Ar 1964./65.mācību gadu vidusskolas atteicās no orientācijas uz masveida profesionalizāciju.

1964.gadā vidusskola pārgāja uz 10-gadīgo mācību laiku, bet jau 1965.gadā atkal mācību laiku vidusskolās ar latviešu mācību valodu pagarināja līdz vienpadsmit gadiem.

Profesionālās orientācijas un darbaudzināšanas pilnveidei 70-to gadu beigās pilsētās sāka darboties mācību ražošanas kombināti, kuros 9.-11.klašu skolēni apguva kādu no viņus interesējošām profesijām.

1.-4.klašu skolotājus sagatavoja pedagoģiskajās skolās, 5.-7.klašu - skolotāju institūtos. 1952.gadā Daugavpils skolotāju institūtu pārveidoja par augstāko mācību iestādi - Daugavpils pedagoģisko institūtu. Latvijas Pedagoģiskais institūts (no 1954.gada - Rīgas Pedagoģiskais institūts) sagatavoja mācību priekšmetu skolotājus 5.-11.klasēm. 1955.gadā Rīgas Pedagoģisko institūtu iekļāva Latvijas Valsts universitātē. Tur pabeidza studijas tie studenti, kas jau mācījās Rīgas Pedagoģiskajā institūtā.

Pēc Rīgas Pedagoģiskā institūta likvidēšanas 5.-11.klašu skolotājus sagatavoja Daugavpils un Liepājas Pedagoģiskie institūti, Latvijas Valsts universitāte un nedaudz Latvijas Valsts konservatorija.

Skolotāju kvalifikācijas celšanu organizēja un īstenoja IM Skolotāju kvalifikācijas celšanas institūts. Pedagoģijas teorētiskos un metodiskos jautājumus pētīja un ieviesa skolās procesuālā līmenī IM Pedagoģijas zinātniskās pētniecības institūts.

TAUTAS IZGLĪTĪBAS SISTĒMA ATJAUNOTAJĀ LATVIJAS REPUBLIKĀ

Izglītība no 1940.gada līdz 1989. gadam?

Bērnu tiesību Konvencijas būtība

1989.gada 20.novembrī ANO Ģenerālā asambleja pieņēma Bērnu tiesību Konvenciju. Tās būtība – radīt apstākļus, lai bērns kā personība varētu pilnīgi un harmoniski attīstīties.

Konvencijas 28.pantā atzītas bērna tiesības uz izglītību. To realizēšanai jānodrošina bezmaksas un obligātā pamatizglītība, visiem pieejama vidējā un augstākā izglītība.

Bērnu izglītošana jāvirza uz to, lai maksimāli attīstītos bērna personība, talants, garīgās un fiziskās spējas, vairotos cieņa pret cilvēka tiesībām un pamatbrīvībām pret bērna vecākiem, viņa paša kultūridentitāti, valodu un vērtībām, pret tās valsts nacionālajām vērtībām, kurā bērns dzīvo, kā arī pret civilizācijām, kas ir savādākas nekā viņa. Bērns jā sagatavo atbildīgai dzīvei brīvā sabiedrībā, cieņā pret dabu.

Vispārīgās izglītības pamatnostādnes

1990.gada 4.maijā Latvijas Republika pievienojās starptautisko tiesību dokumentiem cilvēktiesību jautājumos, tātad arī Bērnu tiesību Konvencijai.

Pamatojoties uz cilvēktiesību dokumentiem, ārzemju un pašmāju pieredzi, vadoties no valsts attīstības mērķiem, Latvijas Republikā tika izstrādāta vispārējās izglītības koncepcija. Tajā formulēti vispārējās izglītības mērķi, uzdevumi, galvenie principi.

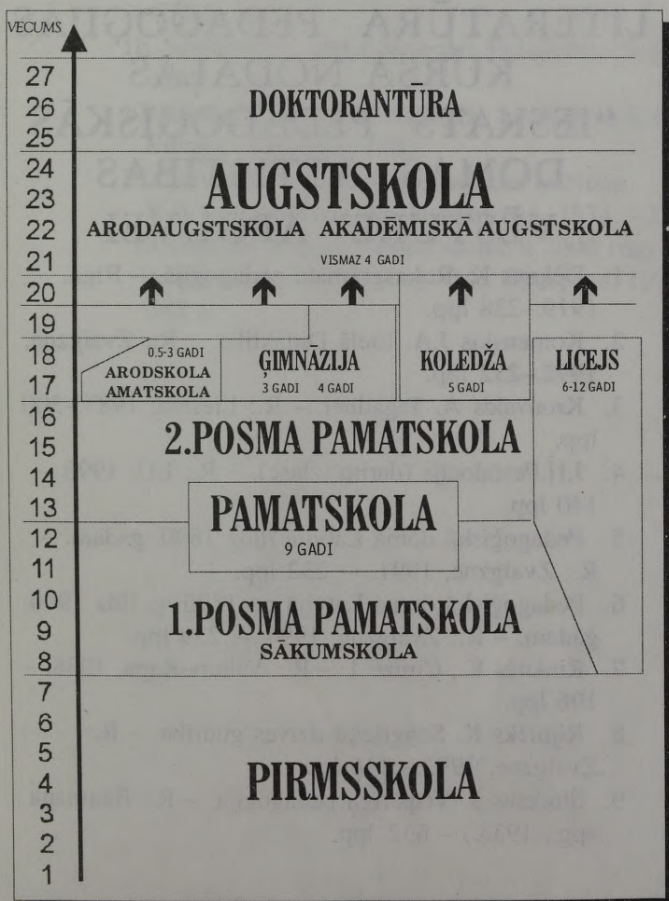
Izglītības mērķis – radīt ikvienam cilvēkam iespējas veidoties par garīgi un fiziski attīstītu, brīvu un atbildīgu radošu kultūras parsonu.

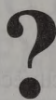
Izglītības galvenie uzdevumi:

- radīt pamatu cilvēka garīgo un fizisko spēju harmoniskai izkopšanai;
- veicināt personības kā nacionālās kultūras un cilvēces kultūras vērtību radoša apguvēja un bagātinātāja veidošanos;
- rosināt cilvēku tālākai izglītībai un palīdzēt viņam sagatavoties veiksmīgai praktiskai darbībai.

Izglītības pamatprincipi ir zinātniskuma, humanitātes, demokrātiskuma, individualizācijas, radošās darbības, tautiskuma, tikumiskuma, profesionalitātes, sistemātiskuma un mūsdienīguma principi.

*Vispārējās un profesionālās izglītības apguves ceļi
(skolu sistēmas shēma)*

Jautājumi un uzdevumi paškontrolei:

- Raksturojiet Bērnu Konvencijas būtību!
- Kādi ir galvenie izglītības uzdevumi?
- Nosauciet un raksturojiet izglītības pamatprincipus!
- Raksturojiet izglītības sistēmu Latvijā!

LITERATŪRA PEDAGOĢIJAS KURSA NODAĻAS “IESKATS PEDAGOĢISKĀS DOMAS ATTĪSTĪBAS VĒSTURĒ” APGUVEI

1. Dēķens K. Rokasgrāmata pedagoģijā. – Rīga, 1919.–238 lpp.
2. Komenskis J.A. Lielā Didaktika. – R.: Zvaigzne, 1992.–232 lpp.
3. Kronvalds A. Tagadnei. – R.: Liesma, 1987.–300 lpp.
4. J.H.Pestalocijs (darbu izlase). – R.: LU, 1996. – 140 lpp.
5. Pedagoģiskā doma Latvijā /līdz 1890. gadam. – R.: Zvaigzne, 1991. – 232 lpp.
6. Pedagoģiskā doma Latvijā no 1890. g. līdz 1940. gadam. – R.: Zvaigzne, 1994. – 239 lpp.
7. Rinkužs K., Cimze J. – R.: Valters-Rapa, 1938. – 196 lpp.
8. Rijnieks K. Sengrieķu dzīves gudrība. – R.: Zvaigzne, 1992.– 116 lpp.
9. Students J. Vispārīgā pedagoģija. – R.: Baumaņa apg., 1933., – 652 lpp.

10. Stenders G. Augstas gudrības grāmata. – Rīga, Liesma, 1988. – 572 lpp.
11. Tautas izglītība un pedagoģiskā doma Latvijā līdz 1900. gadam. – R.: Zinātne, 1987. – 246 lpp.
12. Žukovs L., Kopeloviča A. Skolotāju izglītība un pedagoģiskā doma Latvijā līdz 19. gs. vidum. – R.: LSPA, 1995. – 74 lpp.
13. Žukovs L., Kopeloviča A. Skolotāju izglītība un pedagoģiskā doma Latvijā no 19. gs. vidus līdz 1918. gadam. – R.: LSPA, 1996. – 72 lpp.
14. Žukovs L., Kopeloviča A. Skolotāju izglītība un pedagoģiskā doma Latvijā 1918. - 1940. – R.: LSPA, 1995. – 52 lpp.
15. Altermann K. Bildung in Freiheit. - Tallinn:1994. – 83 S.
16. Schauerl H. Geschichte der Erziehung.–Stuttgart, 1985.
17. Klasen T. Reformpädagogik alternative Schulen in Europa.–Stuttgart, 1985.
18. Гончаров Н.К. Педагогическая система К.Д.Ушинского. - М.: Педагогика, 1974. - 272 с.
19. Торстен Хюсен. Образование в 2000 году (перевод со шведского). - М.: Прогресс, 1977. - 342 с.

10. Štendrs G. Agrāras gudrības grāmata. - Rīga, Liesnā, 1988. - 572 lpp.

11. Tautas izglītība un pedagoģiskā doma Latvijā līdz 1900. gadam. - Rīga, Zvaigzne, 1987. - 240 lpp.

12. Žukova J., Kopolovs A. Skolotāju izglītība un pedagoģiskā doma Latvijā līdz 19. gadsimtam. - Rīga, LSPA, 1998. - 240 lpp.

13. Žukova J., Kopolovs A. Skolotāju izglītība un pedagoģiskā doma Latvijā 1918. - 1940. - Rīga, LSPA, 1998. - 52 lpp.

14. Žukova J., Kopolovs A. Skolotāju izglītība un pedagoģiskā doma Latvijā 1918. - 1940. - Rīga, LSPA, 1998. - 52 lpp.

15. Aitmann K. Bildung in Freiheit. - Tallinn, 1994.

LITERATŪRA PEDAGOģIJAS KURSA NODALĀS

16. Schaul H. Geschichte der Pädagogik. - Stuttgart, 1982.

17. K. Kops. Pedagoģiskā domas vēsture Latvijā. - Rīga, Zvaigzne, 1982.

18. Kops K. Pedagoģiskā domas vēsture Latvijā. - Rīga, Zvaigzne, 1982.

19. Toporenko O. Očerki istorii osvobodivšijsia drevniai slavianskoi pedagogiki. - M., 1977.

20. Kops K. Pedagoģiskā domas vēsture Latvijā. - Rīga, Zvaigzne, 1982.

2. Komenskis J. A. Lielā Didaktika. - R.: Zvaigzne, 1992. - 232 lpp.

3. Kromvalds A. Tirdzniecība. - R.: Liesnā, 1987. - 300 lpp.

4. J.H. Pestalocijs (darbu izlase). - R.: LU, 1996. - 140 lpp.

5. Pedagoģiskā doma Latvijā līdz 1900. gadam. - R.: Zvaigzne, 1991. - 240 lpp.

6. Pedagoģiskā doma Latvijā no 1863. g. līdz 1940. gadam. - R.: Zvaigzne, 1990. - 240 lpp.

7. Rinkušs K., Cimze I. - R.: Valsts kapa, 1938. - 196 lpp.

8. Rijaļevs K. Sengrieķu dzīvības gudrība. - R.: Zvaigzne, 1992. - 116 lpp.

9. Suidāns J. Vispārējā pedagoģija. - R.: Baunaka, 1933. - 652 lpp.

Ls. 1.80

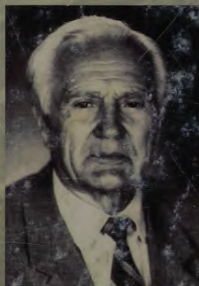
OBLIGĀTAIS
EKSEMPĻĀRS

LATVIJAS NACIONĀLA BIBLIOTEKA

0304017469

~~97-4~~
~~L-73~~

Profesors Leonards Žukovs dzimis 1922.gada 26. augustā, 1954.gadā beidzis Latvijas Valsts pedagoģisko institūtu vēstures specialitāti.

1968. gadā aizstāvējis disertāciju par tematu "Skolēnu profesionālās orientācijas sistēma lauku vidusskolā", iegūstot pedagoģijas zinātņu kandidāta grādu

1992.gadā kandidāta grāds pielīdzināts Latvijas Republikas doktora grādam pedagoģijā. 1993.gadā Leonardam Žukovam piešķirts pedagoģijas habilitētā doktora grāds (Dr. habil. paed.) par habilitācijas darbu "Tautskolotāju izglītība Latvijā līdz 1940.gadam".

Pašlaik L.Žukovs strādā par profesoru Latvijas Sporta pedagoģijas akadēmijā, lasa lekcijas pedagoģijā. Vada Latvijas Zinātnes Padomes apstiprināto pētniecības projektu "Pedagoģiskās izglītības attīstība Latvijā." Pavisam profesoram Žukovam ir 86 zinātniskās publikācijas. Viņš ir LU Habilitācijas un Promocijas padomes loceklis un Latvijas Sporta pedagoģijas Promocijas padomes priekšsēdētājs.

Dzimumā vīriņš
V. Krivina grāmata
«IZGLĪTĪBAS SOCIOLOĢIJA»

Žurnāta

SKOLOTĀJS
MAZĀ PEDAGOĢISKĀ BIBLIOTĒKA